STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 04949

DI NAYESTE VERK FUN SHOLEM-ALEYKHEM

Sholem Aleichem

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יובילעאום־אויסגאבע.

די נייעסטע ווערק

פון

שלום-עליכם.

„לאַכען איז געזונט — — —
דאָקטוירים הייסען לאַכען."
(שלום-עליכם)

דריטער באנד.

פערלאג „פראגרעס". ווארשא.

תרס"ט.

געדרוקט ביי יוסף פישער, קראקוי.

Copyright 1909 by J. Lidski Washington U. S. A.

אלע רעכטע אין אײראָפּאַ און אַמעריקאַ פֿאַרבעהאַלטען

Разсказы, Шалемъ-Алейхемъ.

Тип. Левинъ—Эпштейнъ Новья 38.

ВАРШАВА 1909 г.

אינהאלט.

I	די גרויסע בהלה פון די קליינע מענשעלעך (א פאעמא)	3—48
II	די פרעהליכע קאמפאניע (ערצעהלונג). . .	49—98
III	איין אגענט (א טאגע בוך).	99—104
VI	דאס נייע כתרילעווקע (בעשרייבונגען). . .	105—149
V	אלעמען גלייך (אנ׳ אוטאפיע). . . .	150—152
IV	די רעוואלוציע אויף יענער זייט סמבטיון. . .	183—202
IIV	צוויי אנטיסעמיטען.	208—126
IIIV	אקדמות.	217—228
IX	מיין ערשטער ראמאן. . . : .	229—256
X	מילכיגס (א מאנאלאג).	257—266
XI	מיין חסיד.	267—320

I.

די גרויסע בהלה

פון די קליינע מענשעלאך.

די גרויסע בהלה פון די קליינע מענשעלעך.

א פּאָעמע.

קאפיטעל א.

וואו דער מחבר שמועסט זיך אוים אביסעל מיט זיינע יודען.

אפנים, אז כתרילעווקע איז שוין אנגעצייכענט געוואָרען מן השמים, אז די דאָרטיגע יודען בעדאַרפען האָבען מעהר צרות פון דער גאַנצער וועלט. וואו ערגיץ א מכה, וואו ערגיץ א שלאַק, א פורעניות, אַנ'אומגליק, אַנ'אנשיקעניש, א בייז בעגעגעניש, — בעדאַרף עס זיי ניט אויספעהלען, און פון איטליכער זאַך בעדאַרפען זיי זיך בעהמען צום האַרצען מעהר פון דער גאַנצער וועלט. מילא, פון דרייפוסען, אויב איהר געדענקט, איז קיין חדוש ניט, וואָס כתרילעווקע האָט אַזוי געליטען: פאָרט אַ אונזעריגער, אַנ'אייגענער; אייגענס איז, ווי זאָגט איהר, ניט קיין פרעמדס. וואָס־זשע פאַר אַ תירוץ וועט איהר מיר אויסזוכען אויף די בורען, וואָס די ענגלענדער האָבען זיי איינגענומען און געמאַכט פון זיי אַ תל? קאַרג האָט זיך געטהון דעמאָלט אין כתרילעווקע? וועה וועה, קאַרג איז דענסטמאָל בלוט פערגאָסען געוואָרען אינ'ם אַלטען כתרילעווקער בית־המדרש איבער דעם? שאַט, שרעקט זיך ניט, איהר מיינט טאַקי בלוט ממש? חס וחלילה! די כתרילעווקער זענען ווייט פון בלוט; אַ כתרילעווקער, אַז ער דערזעהט פון דער ווייטען אַ שניט פון אַ פינגער, פאַלט ער חלשות. מיינען מיינט מען גאָר עפּיס אַנדערש; מיינען מיינט מען יסורים, האַרצוועהטאָג, בזיונות. און איבער וואָס מיינט איהר? נאָר איבער דעם, וואָס מענשען קאָנען זיך ניט אויסגלייכען מיט די דעות; זאָגט דער אַזוי, זאָגט דער — טאָמער פאַרקעהרט? האַלט דער מיט די בורען און נעהמט זיך אָן זייער קריוודע: סטייטש וואָס האָט מען נעבעך צו איין אָרעם

פאלק, וואס טשעפעט קיינעם ניט, וואס וויל זיך זיצען שטיל אונ רוהיג ארבייטען די ערד? קומט דער אנדערער און ווערט א שתדלן פאר'ן ענגלענדער, באווייזט אוים מיט ראיות, אז די ענגלענדער זענען די ערשטע געבילדעטע לייט אויף דער וועלט. ממזר! וואס מיר געבילדעטע, אז מע בראקט מענשען אזוי ווי קרויט! — „ווער איז אייך שולדיג, אז איהר זענט א בהמה?" — „א בהמה זענט איהר גאר אליין בצורת פערד!"... בקצור—פעטש, עדות, פאפירען, מיראוואי, אלדי חלשות! דאכט זיך אין פלוג וואס קעהר זיך אן מיט אייך, קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים, דלתים, שלעפערם, א לאנד וואס ליעגט ערגעץ פערשטעקט אין אלדע שווארצע יאהר אין אפריקא? צי א שטייגער אייך דארף טאקי דארען דער קאפ פאר סערביע, וואס עטליכע אפיצירען האבען זיך מישב געווען און האבען איין מאל אין מיט'ן ביינאכט זיך אויפגעחאפט, אנגעפאלען און געהרג'ט דעם קיסר אלכסנדר און די קיסרינע דראגע און ארויסגעווארפען זיי דורכ'ן פענסטער אין דרויסען ארוים? סטייטש, זאגט איהר, אנפאלען אויף יענעם בשעת ער שלאפט און מאכען איהם די קץ, דאס פאסט, זאגט איהר, פאר פראים, ווילדע מענשענפרעסער, דארטען ערגיץ, אין די מדבריות? איך פרעג אייך אבער אנ'אנדער זאך: וואס געהט דאס אייך אן מעהר פון אלעמען? איהר האט שוין טאקי מעהר קיין שום דאגות ניט? חתונה געמאכט און פערזארגט אלע קינדער און אנ'עק? איך פרעג אייך, למאי זאלט איהר האבען א טבע אריינשטעקען אומעטום די נאז אייערע? גלויבט מיר, די וועלט וועט זיך באגעהן אהן אייך און איטליכער וועט זיך מסתמא באשטעהן זיין שטעדטיל!...

דער מחבר בעט דעם לעזער, ער זאל קיין פאראיבעל ניט האבען, וואס ער רעדט אזעלכע הארבעווערטער מיט זיינע כתריליוקער לייט! איך בין, פארשטעהסט דו מיך, ליבער פריינד, אליין א כתריליוקער. דארט בין איך געבאהרען, דארט בין איך אויפגעוואכסען, דורכגעגאנגען אלע זייערע חדרים און שקאלעס, דארט האב איך חתונה געהאט למזל און זיך אוועקגעלאזט נאכדעם מיט מיין קליין שיפעל אויף דעם גרויסען ברייטען רעש'עדיגען ים, וואס מען רופט איהם „לעבען" און וואס די חוואלעס זיינע ווארפען העכער הייזער, און חאטש מע איז שטענדיג אינ'ם דאזיגען טומעל פארטארעראמט און פארטראסקעט, פון דעסטוועגען האב איך נאך אויף קיין מינוט ניט פארגעסען מיין זיסע ליבע היים כתריליוקע זאל מאריך ימים זיין, מיט מיינע ליעבע זיסע ברידער די

כתרילעווקער יודען, זאָלען זיך פּרובּפּערען און מעהרען; און אַלע מאָל, ווען עס טרעפט זיך דאָ ביי אונז עפּים אַנ'אויסגאַס, אַ צרה, אַ בראָך, אַנ'אומגליק, טראַכט איך מיר בשעת מעשה: וואָס טהוט זיך אַצונד דאָרטען, אין מיין פאָטערלאַנד?... כתריליעווקע, דאַרפט איהר וויסען, ווי קליין און אָרעם און עלענד און פאַרוואָרפען דאָס זאָל ניט זיין, איז דאָך געבונדען מיט דער גאַנצער איבעריגער וועלט ווי מיט אַ מין דראָט אַזעלכען, וואָס אַז מען גיט אַ קלאַפּ אין איין עק גיט זיך עס אָב באַלד אינ'ם אַנדערען עק! אָדער איך קאָן זאָגען אַזוי: כתריליעווקע איז געגליכען צום קליינעם קינד אין דער מאַמעס בויך, וואָס איז געבונדען, צענויפגעוואַכסען מיט דער מוטער דורכ'ן נאָפּעל און פיהלט אַלסדינג גלייך מיט דער מוטער: טהוט וועה דער מאַמען — טהוט וועה דעם קינד; טהוט וועה דעם קינד — טהוט וועה דער מאַמען. אַ חדוש איז מיר נאָר אויף איין זאַך: פאַר וואָס פיהלט כתריליעווקע אַלעמענס צרות מיט אַלעמענס וועהטאָגען פון דער גאַנצער וועלט, און קיינער, קיינער פיהלט ניט דעם וועהטאָג פון כתריליעווקע; קיינער, קיינער אינטערעסירט זיך ניט מיט די כתריליעווקער? דאָס כתריליעווקע איז עפּים אַ מין שטיפ־קינד ביי דער וועלט, וואָס ביי אַנ'אומגליק, חלילה, ביי אַ חולה מסוכן אין שטוב דערפיהלט עס פריהער פון אַלעמען, ווערט אויסגעריסען מעהר פון אַלעמען, טאַנצט אַרום, שלאָפט ניט קיין נעכט. קריכט אין דער ערד אַריין שונאי־ציון! און לאָז דאָס שטיפקינד פאַלען פון די פיס און אַליין קראַנק ווערען, מעג זיך עס ליגען נישקשה אַליין ערגיץ אין דער קריינק אין אַ ווינקעלע, גליהען ווי אַנ'אויווען, אויסגעהן פון הונגער, חלש'ן אַ טרונק וואַסער — קיינער, זייט זיכער, וועט זיך אויף דעם נישט אַרומקוקען...

קאַפּיטעל ב.

אַ קליין בריוועל און אַ גרויסער רעש.

נאָך אַזאַ מין הקדמה וועט שוין איטליכער גרינג פערשטעהן און זיך קענען פאָרשטעלען, וואָס פאַר אַ קאָכעניש ס'איז געווען אין כתריליעווקע דעמאָלט נאָך דער שענער חתונה, וואָס האָט זיך געטראָפען דעם גוטען פסח, ניט היינט געדאַכט... נאָך איידער ס'איז אָנגעקומען צו זיידלען

דאָס „בלאַט“ און מען האָט נאָך נישט געוואוסט פון גאָרניט, האָט איינער אַ שוחט בעקומען פון זיינעם אַנ'איידעם אַ בריוועל, וואָס מיר געבען דאָס איבער וואָרט אין וואָרט מיט דעם לשון ווי ס'איז געשריבען געוואָרען, איבערגעזעצט אויף פּראָסט זשאַרגאָן בכדי אַלע זאָלען דאָס פערשטעהן.

„לכבוד צו מיין געליעבטען טייערען שווער דעם בעריהמטען חכם, וואָס זיין נאָמען לאָזט זיך הערען אין אַלע עקען פון דער וועלט, און צו מיין געליעבטע טייערע שוויגער די עהרליכע און די קלוגע און די פרומע, ווי די שטערען זאָלען זייערע נעמען טהון שיינען ביז'ן עק וועלט אַריין, פריעד זאָל זיין צו זיי און פריעד צו זייער הויזגעזינד און צו אַלע ישראל, אָמן.

„מיט ציטערדיגע הענד און מיט געשטרויכעלטע קניען טהו איך צו אייך שרייבען די דאָזיגע ווערטער. הנה זייט וויסען אַז די פּאָגאָדע האָט זיך ביי אונז שטאַרק געביטען, אַ האַנד פון אַ מענטשען אונג אַ בליי=ענע פעדער איז גאָר ניט אימשטאַנד דאָס צו בעשרייבען... רק מיר זענען אַלע ברוך השם געזונד און שטאַרק, איך און זוגתי מרת דבורה'ל זאָל לעבען און אַלע קינדערלעך זאָלען געזונד זיין, יוסילע און פייגעלע און עזריאליקעל און חנה'לע און גנענדיל, אַ חוץ נאָר, וואָס מען איז אָנגעשראָקען זעהר שטאַרק פונ'ם האָגעל און פונ'ם שטורמווינט, וואָס דאָ איז געווען, נאָר דאַנקען גאָט ס'איז אַלעם איבערגעגאַנגען און מען האָט שוין קיין מורא ניט מעהר פאַר קיינעם, ווי אַלע מענשען, און מיר בעטען אייך, איך און זוגתי דבורה'ל, איהר זאָלט חלילה גאָר ניט איבער=טראַכטען, מיר און אַלע קינדערלעך יוסירע און פייגעל, און עזריאליקעל און חנה'לע און גינענדיל זענען ברוך השם אַלע געזונד, און איהר זאָלט אונז למען השם באַלד אַרויסשרייבען אַלסדינג וואָס הערט זיך ביי אייך, ווי אַזוי איז ביי אייך די פּאָגאָדע, און צו איהר זענט געזונד, און למען השם פון אַלסדינג באריכות!“

*
* *

שוין לאַנג האָבען קלוגע מענשען בעמערקט אין זייערע בעשרייבונ=גען, אַז אַזעלכע בריה'ס אויף צו לייענען צווישען די שורות ווי יודען געפינט איהר ניט אויף דער גאַנצער וועלט. בעווייזט זיי אַ פינגער — וועלען זיי אייך טרעפען וואָס איהר מיינט, זאָגט זיי אַ וואָרט — וועלען

זיי איך באלד זאגען אנדערע צוויי, נישטא פאר זיי קיין פערשטעלטע שווערע זאך, נישטא פאר זיי קיין פערבארגענע רעטעניִשען.

דעם שוחט׳ס איידעמ׳ס בריוועל איז געגאנגען מיד ליד אונ דעם שוחט׳ס איידעם אליין איז נישט ארוים ביי זיי פון מויל אויף קיין מינוט, און אלע האבען רערצעהלט איינס דאס אנדערע שרעקליכע מעשיות מיט אלע פיטשעווקעס, גלייך ווי זיי זענען אליין געווען דערביי, און א שווארצער שאטען, א ביטערע מרה שחורה האט זיך אויסגעצויגען איבער זייערע פנימ׳ער, צוגענומען געווארען ביי זיי מיט אמאל דאס פרייליכקייט אויף שטענדיג. איין שטיקעל נחמה, איין שטיקעל האפנונג איז געווען ביי זיי — טאמער איז דאס א דמיון, א ליגען — א קשיא אויף א מעשה, דעם שוחט׳ס איידעם, א יונגערמאן א משכיל און א שענער שרייבער א בעל־לשון קדש, אפשר צוליעב דער שענער מליצה איז ער פערקראכען דער רוח ווייסט וואוהין? ווייס איך פזמונות, סע קאן ניט זיין! און בכדי צו שטארקען איינס דאס אנדערע און צוטרייבען די מרה שחורה האט מען גענומען דערצעהלען שענע מעשיות פון די היינטיגע יונגע לייט די משכילים מיט זייער מליצה שרייבען, וואס איין אנדערש מאל האט מען זיך בעדארפט האלטען ביי די זייטען לאכענדיג. דער חסרון איז אבער געווען, וואס אצונד האט קיינער ניט געלאכט. עס האט זיי נישט גענומען קיינעם קיין געלעכטער, עפיס א משונה־מאדנער אומעט האט זיך אויסגעגאסען אויף אלעמען און דאס הארץ האט איטליכען געזאגט, אז דארט האט בעדארפט פארקומען עפיס זעהר א מיאוסע מעשה, און דער עולם איז אוועק צו זיידלען.

זיידעל, אונזער אלטער בעקאנטער זיידעל, דער איינציגער וואס שרייבט אוים דאס בלייט, איז נאר וואס געקומען פון דער פאסט א צו־קאכטער, א צוטראגענער, דאס פנים פינסטער ווי די ערד און ווי אנ־געברוגזט אויף דער גאנצער וועלט, און מען האט זיך דערוואוסט, אז די מעשה איז טאקי אנ׳אמת.

„א גליק וואס חאטש דא אין כתריליווקע קאן אזא חתונה גיט פאר־קומען, וואס דא קאן אזא־נ־אומגליק ניט געשעהן".

אזוי האבען זיי זיך געטרייסט איינס דאס אנדערע, נאר אין הארצען האבען זיי זיך געטראכט: א קשיא אויף א מעשה — ביי גרויסע ווינטען קאן פון איין פונק אויך ווערען א שרפה, זיך אויסלאזען מיט א העליש פייער. און די כתריליווקער יודען האבען זיך אנגעהויבען פאוואליִנקע

ארומקוקען, וואו האלטען זיי אקארשט מיט זייערע שכנים, מיט די „אנדערע פעלקער"?...

קאפיטעל ג.

רעדט פון חוועדאר דעם שבת-גוי און פון ערלים בכלל.

אויב חוועדאר דער שבת-גוי, וואס פארלעשט די ליכט פרייטאג צו נאכטס פאר גאנץ כתריליווקע, און האקט די געשטופעלטע, וואס שמירט די הייזער און מעלקט די ציגען פון דער גאנצער שטאדט, וכדומה נאך א סך אזעלכע ערלים קען מען אנרופען מיט'ן נאמען „אנדערע פעלקער", מוזען מיר קומען דערצו, אז כתריליווקע האט כלל וכלל נישט געהאט וואס מורא צו האבען, און די דארטיגע יודען וואלטען זיך געקאנט זיצען רוהיג ביז משיח וועט קומען, ווארום זיי לעבען פון קדמונים מיט די דאזיגע „פעלקער" אזוי גוט, וואס בעסער קאן שוין, דאכט זיך, גאר ניט זיין. חוועדאר ווייסט וואויל, אז חאטש דער מיוחס, דער תושב אין כתריליווקע איז ער, פון דעסטוועגען מוז ער הייצען שבת ביי די יודען די הרובעס, פארלעשען זיי די ליכט און ארויסטראגען די פאמיעניצע וכדומה אזעלכע גראבע ארבייט, וואס ער איז צו זיי געוואוינט געווארען פון כמה וכמה יאהרען, און אויב איהר מיינט, אז עס פערדריסט איהם אפשר אויף די יודען, האט איהר א טעות: ער פערשטעהט גאנץ גוט, אז ער איז ער און זיי זענען זיי, די גאנצע וועלט קען ניט בעשטעהן פון סאמע גענעראלען, עס מוזען זיין אויך פראסטע סאלדאטען. אמת, א סך גענעראלען, דאס הייסט כתריליווקער יודען, וואלטען זיך אפשר געביטען מיט חוועדאר דעם פראסטען סאלדאט; נאר צוריק, אז מע וויל שמועסען דאס אייגענע פארקעהרט, מוז מען האבען גענעראלען אויך, פון סאמע סאלדאטען קאן די וועלט קיין קיום ניט האבען — און ביידע צדדים זענען צופריעדען: זיי, די גענעראלען פון כתריליווקע, וואס האבען ווער ס'זאל זיי באדינען אז ס'קומט שבת, און ער, דער סאלדאט, וואס האט וועמען צו בעדינען און חאפען דערפאר ביי וועמען א שטיקעל קוילעטש און ביי וועמען א טרונק בראנפען.

— אחאדי נא סיודי, חוועדאר סערדצע! נא פיי טשארקא לחיים, א סיבה דיר אין פנים! זאגט מען צו איהם שבת נאכ'ן קדוש, און

חוועדאר טהוט אוים דאם היטעל, האלט דאס גלעזיל מיט צווי פינגער, בענט זיך און ווינשעוועט אלעמען א גוט יאהר:

— דאי באזשע זדראווסטוואוואט! און ער קערט איבער דאס גלעזיל מיט'ן קאפ אינאיינעם און פארקרימט זיך שטארק־שטארק, מאכט אזא תנועה'לע, גלייך ווי ער טרינקט דאס ערשטע מאל אויף זיין לעבען אזא ביטערע משקה:

— דזשע הירקע, נעחיי יאפו סטאטשארטיוו אי אדנא ווידמא! *)

— נא, זאקוסי מיט א קריינק דיר אין די ביינער אריין, שמאטאק שבת'קאווע בולקע, זאגט מען איהם און מען איז איהם מכבד מיט א שטיקעל קוילעטש.

ווערליג די כתרילעווקער יודען שעלטען חוועדארען מיט טויטע קללות, קענט איהר אפשר איבערקלערען, אז מען מיינט דאס חלילה ערנסט? זאל איך גאט היטען פון אזא געדאנק; זיי ווילען איך פאר חוועדאר'ן ניט אוועקגעבען קיין זאק בארשטש, דערפאר וואס ער איז אנ'ערל אנ'עהרליכער; גאלד מעג ליגען — וועט ער זיך ניט צוריהרען, און טהון וועט ער איך פאר צעהען רוחות: אויסהייצען די הרובע, ארויסגיסען די פאמעניצע, צוהאלטען די ציג ביז האפקע וועט זי אויסמעל־קען, אריינטראגען שפענער, אנגיסען וואסער א פאס, איבערשווייגקען דאס געפעס ווי א רעכטע בעל־הבית'טע. און אונטער א גויט זיך שטע־לען צווויגען דאס קינד אויך. קיינער קען ניט אזוי פארשלעפערן א קינד, ווי חוועדאר; קיינער קאן ניט אזוי זאבאווען, פארשפילען א קינד ווי חווע־דאר, קנאקען מיט דער צונג, פייפען מיט די ליפען, קלאפען מיט די פינגער, האראחלען מיט'ן האלז און חריוקען ווי א חזיר וכדומה א זעלכע שטיק. און דערפאר האבען די כתרילעווקער יודישע קינדער ליעב דוקא חוועדאר'ס שווארצע שטשעטינידיגע מארדע און דוקא חוועדארס גראבע שטעכענדיגע סוויטקע, און ווילען ניט אראב פון זיינע הענד. די כתרילעווקער בעל־הבית'טעס זענען דערפון דוקא ווינציג וואס צופריעדען, ווייל עס מאכט זיך גאנץ אפט, אז די קינדער ווילען עסען און ס'איז ניטא וואס קאן זיי אונטערררוקען חוועדאר בסוד א שטיקעל ברויט פון טארבע מיט עפעס נאך און אנהאדעווען זיי חס וחלילה מיט מי יודע וואס... נאר ס'איז א טעות: חוועדאר וועט אזא זאך נישט טהון: ער

*) שטארק ביטער, האב דעם זיבען שדים מיט איין מכשפה!

ווייסט גאַנץ גוט, אַז דאָס וואָס זיי עסען — מעג ער, חווערדאָר, אויך עסען, און דאָס וואָס ער, חווערדאָר, עסט — טאָרען זיי ניט עסען. פאַר וואָס? — דאָס איז שוין ניט זיין עסק, למאי אַ בלאָז טהון דאָס ליכט אום שבת פון דער גרינג, אָדער אָנריהרען זיך ביים לייכטער, אָדער אָבטראָגען דעם סדור אין שוהל אריין וכדומה אַזעלכע גרינגע אַרבייט, איז ער — מעג און זיי — ניט? קיין חקירות דערביי איז ניט שייך און איטליכער בעדאַרף זיך האַלטען ביי זיינעם, און טאָמער מאַכט זיך אַמאָל חווערדאָר קאָן ניט איינהאַלטען זיך און טהוט אַ לאַך, למשל פסח, פון דער טרוקענער מצה: „דוזשע טרעשטשיט נעחיי יאָמו סטאָ טשערטיוו אי אָדנאַ ווידמאַ!“; האַקט מען איהם אָב די פליגעל און מען ענטפערט איהם: „אַ טוואָיאַ סוויניאַ, חזיר, לוטשע?“ — און חווערדאָר בלייבט שטיל.

חווערדאָר איז אָבער שטיל נאָר דעמאָלט ווען ער איז ניכטער, ביז ער פערטרינקט זיך ניט אַזוי ווייט, אַז ער פערגעסט ווי אַזוי מע רופט איהם. דאָס טרעפט זיך מיט חווערדאָרען זעהר זעלטען, נאָר אַז סע טרעפט זיך שוין מיט איהם איז דעמאָלט — חיות ניט זיכער! דעמאָלט הויבט ער אָן זיך שלאָגען מיט די הענד אין האַרצען אריין, וויינען מיט ביטערע טרערען און שרייען: וואָס האָט מען צו איהם? פאַר וואָס זויגט מען זיין בלוט? פאַר וואָס עסט מען זיין פלייש? אָט געהט ער און מאַכט אַ תל עולם פון גאַנץ כתריליווקע!...

— זשידי נעכריסטי, נעחיי יאָמו סטאָ טשערטיוו אי אָדנאַ ווידמאַ!... ער שרייט אַזוי לאַנג, ביז ער ווערט אַנשלאָפען, און אַז ער שלאָפט זיך גוט אויס און שטעהט אויף, קומט ער צוריק צו די יודען און איז ווידער דער אייגער שטילער, ערליכער „חווערדאָר סערדצע“, וואָס פריהער; גלייך ווי גאָר ניט געוועזען.

— אַדע טוואָי טשאָביטע, אַ קריינק דיר אין פנים? פרעגט מען איהם און מען הויבט איהם אָן זאָגען מוסר און שעלטען בשעת מעשה מיט טוידטע קללות, ווי געוויינטליך: שאָ טי סובי דומאַיעש, דו באָסיאַק איינער? דו ווערסט דאָך פגר'ען ערגיץ, בודעש זדאָכניט אונטער אַ פּלויט, האָב דיר אַבציג שוואַרצע יאָהר, די כפרה שאָב טי באַוו פאַר כל-ישראל, רבונו של עולם!

חווערדאָר שטעהט און קראַצט זיך אין דער פּאָטיליצע און שווייגט; ער ווייסט גאַנץ גוט, אַז זיי זאָגען גערעכט און ער איז אומגערעכט; ער קוקט אַראָב צו זיך אויף די בּאָרוויסע פיס און טראַכט זיך: ווען האָט ער געקאָנט פאַרקויפען די שטיוועל, נעחיי יאָמו סטאָ טשערטיוו אי אָדנאַ ווידמאַ?!

אָט אַזאַ מין נפש איז חוועדאָר.
אויך די אַלע איבעריגע נפשות, וואָס אין כתריליווקע, האָבען שטענדיג אַ פאַרקעהר מיט יודען, ווייסען וואויהל, אַז משׁשת ימי בראשית זענען די יודען באַשאַפען געוואָרען זיי זאָלען זיין קרעמער, סוחרים און איבערקויפערם; וואָרום קיינער קאָן אַזוי ניט האַנדלען, דרעהען מיט'ן קאָפּ ווי אַ יוד, כי לכך נוצרת, אויף זייער לשון קומט דאָס אוים: „נאַ טאָ וואָני זשידי שאָב האַנדליאָוואַלי"... און מע באַגעגענט זיך גאַנץ אָפּט אויפ'ן מאַרק, און מע קען זיך איינס דאָס אַנדערע זעהר גוט ביי די נעמען, און מע גיט זיך אָב כבוד איינס דאָס אַנדערע: הריצקאָ זאָגט העַרשקען „מאַשעניק", און הערשקע זאָגט הריצקען „זלאָדי", און דוקא אין גוטען מוט, און אַז מען צעקריגט זיך שוין גאָר שטאַרק, געהט מען ביידע „דאָ ראַבינאַ", און רב יוזיפעל דער רב, וואָס איז שטאַרק געחאַפּט אין דעם לשון, פסקעט אַלע מאָל אויף דער האַלב: „נעחאַי באולאָ פּאָלאָווינע" — אַבי נישט דערלאָזען צו חלול השם.

קאַפּיטעל ד.

האַפקע אַ יודישע נשמה און מאַקאַר אַ שונא ישראל.

האָבען מיר גערעדט ביז אַהער פון ערלים; אַ צונד וועלען מיר אַ ביסעל שמועסען מכח האַפקע די געשטופּעלטע.
האַפקע רעדט יודיש ווי אַ יודיש קינד; אין איהר שפּראַך וואַרפען זיך דורך אַ גוזמא לשון־קדש ווערטער, למשל: „מירטשען, נאַבטייסע, קענאָרע ניט, לאָסאַטע, לאַוודל, גוטיאָנטע, מאַחריינוואַסער" און נאָך אַ סך אַזעלכע ווערטער; און חוועדאָר אונטער די אויגען האָט ביי איהר קיין אַנדער נאָמען ניט אַ חוץ „כפּרה'ניק". האַפקע איז אַזוי צונויפגעוואַכסען מיט די כתריליווקער ווייבער, אַז ס'איז פאַרהאַן צייטען וואָס סיי זיי סיי זי אַליין פערגעסען זיך וואָס זי איז און ווער זי איז, און מען שאַפט זיך מיט איהר אַזעלכע אַרבייט, וואָס געהרען זיך אָן צו לויטער יודישקייט, למשל: געהן צום רב מיט אַ שאלה, העלפען אויסזאַלצען פלייש, כשר מאַכען די עופות, העלפען אַריינשלעפען דעם פסח אין שטוב אַריין, וכדומה אַזעלכע זאַכען, וואָס האַפקע איז אין דעם געהיט מעהר ווי אַיין אַנדער יודיש קינד. זי ציטערט פאַר מילכיגם מיט פליישיגם

אימת מות און היט זיך פאר חמץ אלע זיבען טעג פסח, עסט גלייך מיט אלע יודישע קינדער מצה, רייבט דעם מרור אויף וואס די וועלט שטעהט, און האט דערפון הנאה ממש ווי א יודישע טאכטער. א לאנגע צייט האט דער כתריליוקער פריסטאוו ניט געוואלט גלויבען, אז האפקע איז ניט קיין יודישקע ביז ס'האט זיך געטראפען מיט איהר א מעשה זעהר ניט קיין שענע... האט מען זי געפאקט און געוואלט פערשיקען ווייט ווייט, איז געוועהן איהר גליק, וואס אין דער מעשה איז געוועהן פערמישט א זייטיגער פארשוין, דער שרייבער פון דער מעשטשאנסקע אופראווע, מאקאר חאלאדנע, א גרויסער שונא ישראל, איין אמתער צורר היהודים, איינער פון די גרעסטע אינטעליגענטנע אנטיסעמיטען אין כתריליווקע. ווען ניט דער רחמנות פון האפקען וואלטען די דארטיגע יודען דערלעבט א נקמה אין דעם המנ'ען, נאר מחמת מיט מאקאר'ס מפלה וואלט בעדארפט אומגליקליך ווערען אויך האפקע, האבען די יודישע עדות זיך א נעהם געטהון צוריק און געזאגט פאר'ן סלעדאוואטעל, אז דאס וואס זיי האבען גערעדט האבען זיי געבילט — אין דער עסק איז צוריבען געווארען... פון דעמאלט אן וואלט, דאכט זיך, מאקאר חאלאדנע בעדארפט שלום ווערען מיט די יודען און ווערען זיי דער בעסטער גוטער פריינד; נאר ווי עפיס דורך א מין קאפריז פון דער נאטור איז ער אדרבה געווארען נאך מעהר שונא ישראל, נאך מעהר צורר היהודים, נאך מעהר אנטיסעמיט, ווי פריהער.

מאקאר האט פון קינדווייז אן, קאן מען זאגען, געליטען צרות פון יודישען פאלק און געטראגען א שנאה טיעף אין הארצען תחלת אויף די כתריליווקער יודען אליין און נאכדעם אויף אלע יודען פון דער גאנצער וועלט. נאך בשעת ער איז געוועהן גאר א קליינער, געטריבען א בארוויסער דעם טאטענס גענז אויף דער פאשע, פלעגט ער ניט איין מאל באגעגענען זיך מיט יודישע קינדער געהן פונ'ם חדר, און אנשטאט א „גוט מארגען" פלעגט ער זיי, אויף קאטאוועס געוויינטליך, איבערקרימען ווי זיי ריידען „טאטעלי־מאמעלי", טרייסלען בשעת מעשה מיט א פאלע, גישט צו מיינען דערביי חלילה עמיצען בעליידיגען, נאר גלאט אזוי אין גוטען מוט. יודישע קינדער אבער, צאן קדשים, יעקב'ס אייניקליך, וואס לערנען חומש מיט רש"י, האבען זיך דוקא געפונען פאר אזא זאך באליידיגט און האבען איהם אבגעענטפערט מיט א יודיש לידעל, וואס חאטש מאקאר האט די ווערטער ניט געקאנט פערשטעהן, נאר פונ'ם נוסח און פון זייער לאכען האט ער גאנץ גוט ארויסגעזעהען. אז דאס מיינט מען

איהם דערלאַנגען ביז'ן ביין אַריין, און מאַקאַר האָט קיין טעות ניט געהאַט. אָט האָט איהר דאָס לידעל אַליין:

קישקעס קאָכען
אין דער וואָכען!
מיר אַ ברויט
דיר אַ טוידט!
מיר אַ וואָגען
דיך באַגראָבען!
מיר אַ שליטען
דיך באַשיטען!

נאַרישע קינדער! ערשטענס — איז די מעשה פונקט קאַפויר: ברויט האָט מאַקאַר, ניט זיי; אויף אַ שליטען פאָהרט מאַקאַר, ניט זיי! און צווייטענס — ווי אַזוי שטעלען זיך דאָס איין יודישע קינדער, זיי מעגען זיין אַ גאַנצער מנין, זאַטשעפּען זיך מיט מאַקאַרען, ער מעג זיין איינער? מאַקאַר האָט, נישקשה, אַ פּאַר ידים, וואָס קאָן באַשטעהן פאַר צעהן גוטע שאַרפע שפּיציגע קעפּליך פון די בעסטע צעהן יודישע חדר־יונגלעך. מאַקאַר האָט זיי דעמאָלט נאָך אזוי אזוי געגעבען צו פאַרשטעהן דעם פשט פונ'ם פסוק, וואָס זיי האָבען געלערענט אין חדר: „הקול קול יעקב והידים ידי עשו"...

שפּעטער, אַז מאַקאַר האָט געשטודירט אין „פּריחאָראָסקאָיע" האָט ער געהאַט מיט זיי באַגעגענישען זומער אין פעלד אונטערען שטאָדט, און ווינטער אויפ'ן אייז בשעת'ן גליטשען זיך, און אַלע מאָל האָט געמוזט אַרויס עפּיס אַ מחלוקת צווישען ביידע צדדים. אויף דעם נאָמען „זשיד", וואָס אייגענטליך איז דאָך עס גאָר אַ געוויינטליך וואָרט, ווי למשל „פּאַרך", האָבען זיי איהם גראָב געענטפערט: „סוויניאַ", און אויף זייערע איינגעגעסענע לצנות האָט ער זיי געענטפערט מיט קלעפּ און האָט זיי גאַנץ אָפטליך בעוויזען, ווי אַזוי די קינדער ישראל אַנטלויפען פאַר די פלשתים און ווי אַזוי די פלשתים יאָגען זיי נאָך פון הינטען מיט שטעקענס און מיט שטיינער, הוקען און טיוקען און פייפען און סווישטשען:

„אַטיו — טיו, זשידי, היי, —
טער — טער — טער!..."

קאַפּיטעל ה.

בעווייזט ווי אַזוי עס ווערט פון אַנ'אַנטיסעמיט אַ פילאָזאָף.

וויטער פון דער „פּריחאָדסקאָיע" איז מאַקאַר נישט געגאַנגען; ער איז געבליבען, ניט דאָ געדאַכט, אַ יתום, געירש'עט פון די עלטערן אַ קליין שטיבעל מיט אַ שטיקעל גאָרטען, און אַ יודע־ספר איז ער דאָך געווען, האָט ער זיך באַלד אַ וואָרף געטהון צו דער „סלוזשבע", זיך גענומען צו דער פען, באַקומען איין אויסגעשריבען הענטיל און געוואָרען אין דער כתריליוקער מעטשאַנסקע אופּראַווע שרייבער און נאָכדעם סעקרעטאַר און נאָכדעם כל ולך — און דאָרט האָבען זיך ערשט אָנגעהויבען זיינע באַגעגענישען מיט זיין רעכט בעקאַנט ווערען מיט די כתריליוקער יודען...

די סטיטשקעס, וואָס ער האָט מיט זיי געהאַט, זענען תחילת געווען אַפילו ניט אַזוי געפעהרליך. ביידע צדדים האָבען זיך בענוגענט נאָר מיט שאַרפע אָנצוהערעניש, מיט שטעכווערטלעך און מיט לצנות איינס אויף דאָס אַנדערע. ער זיי: „איצקאַ, בערקאַ, אַי וועה, שבת, קוגעל!" און זיי איהם: „וואַשע־בלאַהאָראָדי" מיט אַ שנעל איבערען קאָלנער און מיט איין אָנצוהערעניש, אַז דאָרט קריכט עפּיס אַרום...

עס מאַכט זיך אַמאָל, הערט איהר, איין אָנצוהערעניש, וואָס איז ערגער צעהן מאָל ווי אין טאַטען אַריין געשאָלטען, און פאַרהאַן ווערטער, וואָס זענען ערגער טויזענד מאָל פון פעטש, און אויף ווערטער זענען דאָך די כתריליוקער יודען די ערשטע בריות, די גרעסטע מזיקים אין דער וועלט! פאַר אַ גלייכוואָרט ווערט איך אַ כתריליוקער, ווי עס איז שוין בעוואוסט אויף דער גאַנצער וועלט, ניט זשאַלעווען געהן צעהן מייל צופוס, ריזיקירען מיט פרנסה, איינשטעלען כמעט דאָס לעבען. אַ כתריליוקער עני, אַ מקבל, דער וואָס געהט איבער די הייזער, אַז ער קומט נאָך אַ נדבה און מע גיט איהם ניט, בעט ער, מע זאָל איהם חאָטש לאָזען זאָגען אַ משל, און סע מאַכט זיך אָפטמאָל, אַז ער בעקומט פאַר אַזאַ משל אַ מאוסען פסק; ער עפענט טאַקי מיט'ן קאָפּ די טהיר, ס'איז אָבער אַלץ כדאַי — אַבי אויסגעבראַכט אַ גלייכווערטיל. אָט אַזעלכע לייט זענען מיינע כתריליוקער, און איהר האָט אַ טעות אויב איהר רעכענט, אַז מע וועט זיי איבערמאַכען און אויב איהר מיינט אַז איך טהו מיך מיט זיי שעמען... נאָר מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער מאַקאַר.

אומזיסט־אומניִשט האָבען זיך די כתרילעווקער יודען געקויפט אַ מסוכנ'עם שונא. זיי האָבען זיך פאַרגעסען אינ'ם פסוק: הזהר בגוי קטן. זיי האָבען געמיינט, אַז מאַקאַר וועט אייביג זיין אַ שרייבעריל אין דער מעשטשאַנסקע אופראַווע. זיי האָבען פאַרגעסען, אַז ער איז אַ „טאַטענס אַ קינד" און שניידט זיך אויף אַ טשין; און מערקווירדיג! זיי האָבען גאָר קיין צייט ניט געהאַט זיך אַרומקוקען, איז שוין מאַקאַר אויסגעוואַכסען אַ גרויסער, אַ געזונדער, מיט געדיכטע שוואַרצע וואָנסעם, מיט אַ רויטען אָקאָלעשעק און מיט אַ קנעפּיל אויפ'ן קאַשקעט! און קוים האָט ער אָנגעטהון דאָס קנעפּיל, אַזוי האָט ער זיך באַלד אויסגעבויגען, אַרויסגעשטעלט דעם בויך, געוואָרען העכער און גרעבער ווי ער איז געוועזן, בעקומען אַ פּאָר ברייטע אַקסלען מיט אַ מאָדנעם שפּאַן — גאָר ניִשט דער מאַקאַר! ער הייסט שוין גאָר אַ נייעם נאָמען — מאַקאַר פּאַוולאָוויטש און איז אַ גוטער ברודער מיט אַלע פּריצים אין שטאָדט: מיט'ן וועטערינאַר מיט'ן פעלדשער און מיט'ן פּאָטשט־מייסטער, און מיט אַלע.

דאָס גוט ברודערשאַפט זיינס מיט'ן פּאָטשט־מייסטער איז איהם מעהר צונוץ געקומען ווי אַלע אַנדערע בעקאַנטשאַפטען, מחמת דאָ, אויף דער פּאָסט, איז געוועזן אַ קוואַל, פון וואַנען ער האָט געשעפּט זיין השכלה און אַלע וויסענשאַפטען פון דער איינציגער גאַזעט „די פּאָהן", וואָס פריהער האָט זי דורכגעקוקט געוויינטליך דער פּאָטשט־מייסטער אַליין, נאָכדעם מאַקאַר פּאַוולאָוויטש, און נאָכדעם שוין דער אַבאָנענט פון דער גאַזעט, אַ פּריצ'ל פון זלאָדיעווקע, ניט ווייט פון כתרילעווקע, וואָס איז ניט קראַנק געוועזן צו לייענען די נייעס שפּעטער מיט עטליכע טעג, דער רוח וועט איהם ניט נעהמען, ער שפּיעלט סיי וסיי טאָג ווי נאַכט אין סטוקעלקע און באַנעהמט די שכנים אַלע אַרום און אַרום אַ וואו זיי האָבען ערגיץ אַ גראָשען. אַזוי האָט געזאָגט דער פּאָטשט־מייסטער אַליין, און מאַקאַר פּאַוולאָוויטש האָט דערווייל געהאַט וואָס צו לייענען און פון וואָס צו ריידען. און מחמת „די פּאָהן", ווי ס'איז בעוואוסט, איז דאָך אַ יודישע צייטונג, זי טראָגט שטאַרק אויפ'ן קאָפּ די יודען, זאָרגט זיך פון זייערטוועגען, זוכט מיטלען ווי אַרום מען זאָל זייערער פּטור ווערען, פאַרשטעהט זיך טאַקי פון זייער טובה וועגען, האָט דאָס געגעבען אונזער מאַקאַר'ן שטאָף אויף צו באַקענען זיך גוט מיט יודען אַרום און אַרום פון אַלע זייטען, און ער איז געוואָרען מיט גאָט'ס הילף אַ חריף אַ געזונטער אין יודישע ענינים, אַ גאון עולם אין תלמוד און אין שלחן ערוך און אין אַלע יודישע דינים און מנהגים: מכח

פראָצענט נעהמען, מכּה אָבּנאַרען און אויסנאַרען, און אפילו מכּה בּענו־צען כּריסטליך־בּלוט אויף פּסח. די אַלע זאַכען האָבּען אונזער פילאָזאָף מאַקאַר אַזוי שטאַרק פּאַראינטערעסירט, אַז ער האָט דאָס געוואָלט הערגעהן טאַקי פונ׳ם מקור, פונ׳ם שורש, טאַקי בּיי די כּתרילעווקער יודען אַליין, וואָס תּאַמער האָט זיי פיינט, ווי אַ יוד חזיר, פונדעסטוועגען האָט ער צווישען זיי גוטע פריינד, וואָס ער לעבּט מיט זיי נאָך עד היום גאָר קיין מעשה ניט.

קאַפּיטעל ו.

מרדכי־נתן דער נגיד און טעמע־בּיילה זיין „פּרוי“.

איינער פון די ערשטע גוטע פריינד מאַקאַרס אין כּתרילעווקע איז מרדכי נתן דער נגיד און דער חשוב אין שטאָדט, וואָס איז שקול כּנגד אַ כּך, אַ סך אַנדערע בּעלי־בּתּים.

דער נגיד מרדכי־נתן — ווי געוויינטליך אַ נגיד, האַלט די שטאָדט בּיי זיך אין בּוזעם, טהוט מיט איהר וואָס ער וויל, וואָרום ער איז בּעל־טאַקסע, ער איז גבּאי, ער איז ראש וראשון, ער איז דער רעדעל־פיהרער, ער איז אַלץ — מיט איינעם וואָרט, ער איז דער נגיד. תּאַמער אַז מע וויל שמועסען אין תּוך אַריין: אין וואָס בּאַשטעהט זיין נגידית׳־שאַפט — דאָס ווייסט קיינער ניט. למשל, אַז איהר וועט אָנכאַפּען אַ כּתרילעווקער און אַ פרעג טהון איהם: וויפיעל אַ שטייגער פאַרמאָגט מרדכי נתן? וועט ער זיך אָבּשטעלען, זיך אַ נעהם טהון בּיים בּערדיל, אַ מאַך טהון מיט׳ן קאָפּ און אויסציהען מיט אַ נגון און מיט אַ טיפען זיפץ דערבּיי:

— מרדכי נתן? חוץ זיין שאָדען אויף מיר געזאָגט געוואָרען, האַטש האַלבּ, האַטש אַ הונדערט חלק; איהר שפּיעלט זיך מיט מרדכי־נתנ׳ען? מרדכי נתן איז אַ יוד אַ נגיד!

— וואָס־זשע הייסט אַ נגיד? און וויפיעל אַ שטייגער קאָן מען איהם שאַצען?

— שאַצען? שיך זאָגען שאַצען? עס לאָזט זיך דען אָבּשאַצען?

— פאָרט וואָס האָט מרדכי־נתן?

— מרדכי־נתן? ערשטענס האָט מרדכי־נתן אַ שטוב אין איינעם.

— נו?

— מיט אַ הויף אין אייגענעם.

— נו?

— מיט ציגען עטליכע.

— נו?

— היינט די קלייט? אַ שאַרפע קלייט!

— נו?

— היינט די טאַקסע?

— נו?

— ווידער אַ מאָל נו און אָבער אַ מאָל נו, וואָס האָט איהר זיך צענוקעט? אַ יודען איז דיר נאָר קאַרג! וואָס האָט איהר געוואָלט? ער זאָל עפענען אַ באַנק? שיטען מיט גאָלד? פאָהרען אין קאַרעטעס?

און דער כתרילעווקער געהט אַוועק פון איך אַ ברוגזער און איז געריכט. וואָרום וואָס קאָן אַ מענש פערלאַנגען מעהר ווי מרדכי נתן איז, אַז ער איז פאָרט דער נגיד, פאָרט דער ראש וראשון, פאָרט דער חשוב אין שטאָדט? ווער איז גבאי אין חברה־קדישא? ווער איז תקיף? ווער איז גבאי? ווער איז ראש וראשון? ווער איז תקיף אין שטאָדט? מרדכי־נתן. ווער מאַכט אַלע שבת־צו־נאַכטס אַ מלוה־מלכה'לע פאַר די שבעה טובי העיר? מרדכי־נתן. ווער איז אַ חשוב ביי נאַטשאַלסטווע? מרדכי־נתן. הכלל מרדכי נתן, מרדכי־נתן!

מרדכי נתן, פערשטעהט איהר, ווייסט ווי אַזוי מען בעדאַרף זיך בעגעהן מיט אַ וועלט, ווי אַזוי מען בעדאַרף זיך פיהרען מיט נאַטשאַלסטווע. אַלע פרייטאָג צו נאַכטס האָט ער צו גאַסט ביי זיך אויף פיש דעם פריסטאַוו. דער כתרילעווקער פריסטאַוו איז אַ גרויסער ליעבהאָבער פון יודישע פיש, און אַלע מאָל ווען ער עסט זיי, קאָן ער זיך גאָר ניט אָבלויבען ווי אַזוי גוט מע קאָכט ביי יודען פיש, ווי באַטעם'ט זיי זענען, זיס ווי צוקער, ממש ער לעקט די פינגער.

— —נעמאַ לוטשע יאַק זשידאָווסקאַ ריבאַ סטיאָרטעם חרענאָם! זאָגט ער אַלע מאָל מיט דעם אייגענעם נוסח.

דעם בעל־הבית און דער בעל־הבית'טע איז דער קאָמפּלימענט אַ פּנים שטאַרק געפעלען, מחמת זיי קוועלען ביידע, ווערען ברייטער ווי לייגנער, שוויצען אַזש פאַר תענוג, און מרדכי־נתן וויל איינרייִדען דעם גאַסט, אַז ס'איז פאַרהאַן ביי יודען נאָך בעסערם פון פיש מיט חריין. דער גאַסט וויל ניט גלויבען.

— דהיינו? דהיינו...

און מרדכי-נתן זוכט עפּיס אַזעלכעס בײַ יודען, וואָס זאָל זײַן נאָך בעסער פון פיש מיט חריין, און האָט מורא אַרויסזאָגען. צימעס? טאָמער בלײַבט ער וואַרטען ביז'ן צימעס, וואָס דאַרף ער איהם? קוגעל? טאָמער הײַסט ער עפענען דעם טשאָלענט און מיטען פרײַטאָג צו נאַכטס? אַ קשיא אויף אַ מעשה, וואָס עס קאָן זיך טרעפען מיט אַ יודי-שען קוגעל?... און מרדכי-נתן קומט אָב מיט אַ קלײַן געלעכטעריל: „חע — חע". דערויף ענטפערט איהם דער גאַסט: חע-חע-חע, און מרדכי-נתן איז צופרידען וואָס יענער לאַכט, העלפט ער איהם לאַכען: חע-חע-חע-חע! און בשעת מעשה דערלאַנגט דער גאַסט דעם בעל-הבית מיט'ן עלעבויגען אין זײַט אַרײַן און אַ שמײַכעל צו דער בעל-הבית'טע און דער בעל-הבית מיט דער בעל-הבית'טע ווערען צעשמאָלצען פאַר תענוג.

פלוצים חאַפּט זיך אויף דער גאַסט, ווישט זיך אויס די הענד און דאָס מויל מיט'ן קלאָר ווײַסען טישטוך פונ'ם טיש, פאַרשפּילעט זיך אויף אַלע קנעפּ און טהוט אַ זאָג שוין ערנסט, אָהן אַ שום סימן פון לצנות:

— צײַט אויף „סלוזשבע"!...

און מרדכי-נתן מיט טעמע-בײַלה'ן שטעהען אויף לכבוד דעם גאַסט, איהם בעגלײַטען, קוקען איהם אין פּנים אַרײַן מיט אַזעלכע אויגען, ווי אַ הונט קוקט אויפ'ן בעל הבית, וויל וויסען מיט וואָס ער שמעקט, בײגען זיך און נײַגען זיך און בעטען איהם, ער זאָל חלילה ניט פאַרגעסען קומען איבער אַכטאָג שבת...

מיט'ן קאָפּ אין דער ערד! בענטשט איהם די בעל הבית'טע אויף דער זײַט טהיר און קאַכט און זידט און ברענט אויפ'ן מאַן, וואָס טאָג ווי נאַכט און אַפילו שבת האָט ער צו טהון מיט נאַטשאַלסטווע. מרדכי-נתן הערט און שווײַגט; ער האָט אָנגענומען אַ פולע מויל מיט וואַסער און שווײַגט. אַ מאָדנער מענש אָט דער מרדכי-נתן! דער מחבר פון דער געשיכטע קאָן זיך נישט אײַנהאַלטען און חאַפּט אַראָב דעם פּאָרטרעט פונ'ם דאָזיגען פאַריל, בכדי בעקאַנט צו מאַכען מיט זײ די גאַנצע וועלט.

מרדכי-נתן איז אַ יוד אַ הויכער מיט לאַנגע הענד, אַלײַן איז ער דאַר און טרוקען, און מחמת די באַקען סטערטשען, קומט אויס דאָס פּנים פיערעקעדיג ווי בײַ אַ חינעזער, און קוים קוים בעוואַכסען מיט אַ שיטער בערדיל. די ליפּען זענען בײַ איהם תמיד צו, דאָס מויל אַ ביסעל אויף אַ זײַט, זעהט אויס ווי ער האַלט אַ סוד בײַ זיך שטענדיג פאַר-באָרגען, און שטענדיג איז ער ערנסט און דער שטערען איז פול מיט

קנייטשען, און רעדט נישט קיינמאל הויך, קיין איבעריג ווארט נישט; נאר דעמאלט ווען ער קומט זיך צענויף מיט נאטשאלסטווע, איז דאס גאר איין אנדער מרדכי־נתן: די קנייטשען פונ'ם שטערען צוגעהען זיך, ווערען פארשוואונדען, דאס פנים הויבט אן צו שיינען און די ליפען ווערען אבגעשלאסען, און דאס מויל גלייכט זיך אויס, הויבט אן צו ריידען, — שוין גאר ניט דער, גאר איין אנדער מרדכי־נתן. טאמער ווייסט איהר, צוליעב וואס קאכעט ער זיך אזוי אין נאטשאלסטווע? נאר צוליעב כבוד צוליעב גדלות, בכדי טאמער וועט אמאל א כתריליוווקער עפים דארפען האבען, וועט ער קומען צוגעהן מיט א געבעט: „סטייטש רב מרדכי־נתן, ווער נאך איז אזא חשוב ביי נאטשאלסטווע ווי איהר?“ צוליעב דעם איינעם ווארט „חשוב“ איז ביי איהם כדאי סע זאל איהם קאסטען אי בזיונות, אי געלד — א מאדנער מענש אט דער מרדכי־נתן!

מרדכי־נתנ'ס ווייב — טעמע־ביילה די נגידית איז דוקא א יודינע א נידריגע און א גראבע, זעהט אויס ווי א מעשען שטייסיל אדער ווי א בייכיג סאמאוואריל מיט א קליין שפיציגס טשייניקעל אויף דער קאנפארקע. ווי גראב און קיילעכיג זי איז פון אונטען, אזוי קליין און שפיציג איז דאס קעפיל, און שטענדיג זידט דאס, דאס בייכיגע סאמאווארעל, זידט און זשומעט, אין כעס אויפ'ן מאן, אין כעס אויף דער דינסט, אין כעס אויף די כתריליוווקער ציגען, אין כעס אויף די כתריליוווקער ווייבער, אין כעס אויף דער גאנצער וועלט! דאס גאנצע גליק איז וואס סיי דער מאן, סיי די דינסט, סיי די כתריליוווקער ציגען און ווייבער, סיי די גאנצע וועלט הערען זי ווי פסח דעם קאטער אדער ווי המן דעם גראגער. דער מאן האט צו טהון שטענדיג מיט קהל'שע געשעפטען, מיט נאטשאלסטווע, די דינסט טהוט איהר אויף צו להכעיס, ברענט צו די קאשע, פארשרפה'ט די קארטאפליס, זידט איבער די מילך אין אויוועז; די כתריליוווקער ציגען טהוען איהר צום טוידט, שפרינגען אויפן דאך און צופען איינציגווייז די שטרוי פון דער סטריכע; די כתריליוווקער ווייבער דערגעהען איהר די יאהרען אין מארק ביי די פיש, אין יאטקע ביים פלייש, אין שוהל ביי די תחינות און להבדיל אין באד אפילו... ניין, די וועלט האלט ניט פון טעמע ביילה'ן! און מסתמא איז דא פאר וואס, א וועלט איז ניט משוגע...

אצינד, אז מיר האבען זיך א ביסעל בעקענט מיט'ן דאזיגען פאריל, קאנען מיר שוין, דאכט זיך, רוהיג געהן ווייטער, צו די

איבעריגע נפשות, וואָס מרדכי־נתן דער נגיד רײַבט זיך אַרום זײַ אַזוי שטאַרק.

קאַפּיטעל ז.

דער „אָרון בפקדך" בײַם נגיד אין קלייט און אין שטוב.

דער אַנדערער נאַסט בײַ מרדכי־נתן דעם נגיד איז אונזער בעקאַנטער מאַקאַר, מאַקאַר פּאַוולאָוויטש. נאָר ניט קיין שטוב־גאַסט, אַ קלייט־גאַסט, אַ גאַסט, וואָס קומט צו איהם אָפט אין קלייט אַרײַן, אין דער שניט־קראָם. מרדכי־נתנ'ס שניט־קראָם, דאַרפט איהר וויסען, איז דאָס ערשטער געווענטשניט אין כתריליוועקע, וואָס דאָרטען קריגט איהר אַ חוץ דעמיקיטאָן, ריפּס, ליוסטרינע, פּאַרוסינע, ציץ און זאָנע און מאַדעפּאַלאַן, אויך דראַפּ און טריקאָ און שעוויאָט און סאַמעט און אַטלעס און סאַטין און מוסלין און אַלסדינג, וואָס אַ האַרץ געלוסט, „נאָך די לעצטע מוסטערען, וואָס מע קריגט דאָס ניט אַפילו אין יעהופּעץ". אַזוי זאָגט מרדכי־נתן, און אַזוי זאָגט מרדכי־נת'ס ווײַב טעמע ביילע, און אַזוי זאָגען מרדכי־נתנ'ס קלייט־משרתים, און געהט זאָגט זײַ, אַז ניין! אַלע פּריצים פון כתריליווקע און פון דער סביבה זענען מרדכי־נתנ'ס קונים, און דאָס רוב קריסטען גלויבען איהם אויף נאמנות. אַז מרדכי־נתן אַליין זאָגט זײַ נאָר דאָס איינע וואָרט „בנאמנות", דינגט מען זיך שוין ניט. טעמע ביילע מעג זיך שווערען מיט כל השבועות שבעולם, איז דאָס אַרויסגעוואָרפען און מרדכי־נתנ'ס איין וואָרט „בנאמנות" איז קדש קדשים. אָט אַזוי איז דאָס, קיין קשיות פרעגט מען ניט.

אויך מאַקאַר איז איינער פון מרדכי נתנ'ס קונים, וואָס האַנדלען מיט איהם אויף נאמנות. מאַקאַר איז זײַנער אַ קונה שוין פון לאַנג, נאָך פון יענער צײַט, אַז ער איז נאָך ניט געווען מאַקאַר פּאַוולאָוויטש, נאָר מאַקאַרקע, און וואָס דעמאָלט פלעגט מרדכי־נתן איהם ניט וועלען געטרויען אויף באָרג קיין פאָדעם אַפילו; ער פלעגט זיך ניט שעמען איהם זאָגען גאַנץ פשוט:

— נתן מעות לקח קמח, וואַשי הראַשי, נאַשי טאָוואַר.

שפּעטער, אַז מאַקאַר איז געוואָרען אַ שטיקעל מאַבער אין דער אופּראַווע, האָט איהם שוין מרדכי־נתן געעפענט אַ קרעדיט, געוויינטליך

אויף אקוויטעלע, אוועקסעלע, געזאגט איהם בשעת מעשה שוין מיט א שמייכעלע, האלב אויף גויעש האלב אויף לשון־קודש:

— נע וויבאטשייטע פאניטשע, שלום בבית משכון בקעשעני...

נאך שפעטער, אז מאקאר האט אנגעטהון א קנעפול און א הענגר־קאלנער האט איהם מרדכי־נתן געפענט א שענעם קרעדיט, און מאקאר פאוולאוויטש, אז ער קומט אריין אין שניט־קראם אריין, טראגט איהם מרדכי־נתן אקעגען דאס בײנקעל און בענשט איהם מיט א טיטול „וואשע וויסאקאבלאהאראדיע”, און מאקאר פאוולאוויטש צעלייגט זיך גאנץ ברייטליך, פערווארפט א פוס אויף א פוס, פערדרייבערט א פאפיראס און שמועסט זיך אוים מיט מרדכי־נתנען גאנץ פראסט, בלשון „דו” גאר פריינדליך:

— עי, פאסלושאי, מרדכי נאם!

און מרדכי־נתן שטעהט פאר איהם מיט א געמאכטען דרך ארץ, מיט א געמלכה'טען רעשפעקט און טראכט זיך בשעת מעשה: „פון וואנען האסט דו זיך גענומען אהער, אדון בפקדך?” און דער „אדון בפקדך” מאכט א רעד מכח יודען, יודישע געשעפטען, שאכער־מאכער, און לאזט ארוים אלע מאל א הויכען געלעכטער מיט א מאדנעם הוסט, וואס דער־לאנגט מרדכי־נתנ'ען ווי מיט איין ארשין אין דער זיבעטער ריפ, נאר ער האלט זיך איין און שמייכעלט מיט א פאסקודנע געמאכט שמייכעלע, וואס ווען מרדכי־נתן זאל זיך קאנען אנקוקען בשעת מעשה אין שפיגעל וואלט ער זיך אליין נמאס געווארען.

דער שמועס פונ'ם „אדון בפקדך” דרעהט זיך אלץ ארום אזעלכע זאכען, וואס מרדכי־נתן הערט זיי אין דער לינקער פאה, פון איין אויער אריין פונ'ם אנדערען ארוים, וואס ווייטער־ווייטער געהט ער אריבער אויף אזעלכע ענינים, וואס מרדכי־נתן קאן עם שוין ניט הארכען, למשל: ער פרעגט ביי איהם צי ס'איז אמת, וואס די יודען שעלטען אלע שבת אין שוהל די איבעריגע פעלקער מיט דער תוכחה, און שפייען אויפ'ן קלויסטער, און אז א בריסט געהט אוועק פון א יודען בעדארף מען אויסגיסען נאך איהם די פאמעניצע? וכדומה אזעלכע שטות'ערייען, וואס ניט נעשטויגען ניט געפלויגען.

מרדכי־נתן וויל זיך אויסדרעהען פון זיינע הענד, פערשלאגט איהם האקע באקע, מכח אופראווע, מכח קאראבקע, סוועטשנע סבאר. ווער־וואס? ער לאזט זיך ניט פערדרעען די צייהן, האטש גיב איהם א קריינק! ער טרעט צו צו איהם איין מאל פאר אלע מאל, ער זאל זיך

איהם נאָר מודה זיין, מרדכי-נתן פּרובּט זיך מיט אַ לצנות, פרעגט איהם „וואו האָט דאָס זיין וויסאָקאָ-בּלאַהאָראָדיע געשטודירט אַזעלכע דינים?" מאַקאַר קוקט איהם גלייך אין די אויגען אריין און פאַלט אויף אַזאַ מין המצאה: ער טהוט איהם אַ חאַפּ פלוצים אומגעריכט, ווי זאָגט מען — צו-געקוועטשט צו דער וואַנט:

— נו, און בּלוט?

— וואָסער בּלוט?

— פּסח?... מצה?... האַ?...

און מרדכי-נתן פאַלט אויך אויף אַ גלייכער המצאה; ער טהוט אַ ריהר דעם אַדון איבער דער פּלייצע, אַ גלעט דעם הענג-קאָלנער, און מיט אַ פּאַסקודנע געלעכטעריל פון אַ הונט אַ חונף'ניק טהוט ער איהם אַ זאָג, אַז דער אַדון איז אַ גרויסער לץ, חע-חע-חע! און אַז דער אַדון הויבּט זיך אויף און געהט אוועק, זאָגט אויף איהם נאָכדעם מרדכי-נתן אַ שבח, אַז דער „אַדון בּפקדך" איז אַ שווערער אַדון, דאָס הייסט מע קאָן אויף איהם ניט זאָגען ער זאָל זיין אַ רשע, חלילה! נאָר גלאַט אַ כּלב שבּכּלבים...

איין מאָל — ס'איז געווען שבת בּייטאָג — איז מרדכי-נתן דער נגיד געזעסען אין שטוב און געלערענט פּרק, פלוצים עפענט זיך די טהיר און עס קומט אריין... מאַקאַר חאַלאָדנע! פריהער האָט זיך אונ-זער נגיד אַ בּיסעל ווי דערשראָקען, פאַרוואונדערט, ווי קומט דער „אַדון בּפקדך" אַהער פלוצים שבת נאָכ'ן שלאָף? נאָכדעם האָט ער איהם גע-מאַכט זעהר אַ פריינדליך פּנים און מיט אַ שמייכעל געבּעטען איהם זי-צען, אויסגעטהון דאָס שבת'דיגע היטעל און געבּליבּען אין דער יאַרמעל-קע און אַ געשריי געטהון צום ווייבּ:

— טעמע בּיילע! הער נאָר, גיבּ אַהער עפּיס אין מויל אריין!

טהוט מאַקאַר אַ מאַך מיט דער האַנד:

— מען דאַרף ניט, איך בּין געקומען צו דיר מכּח אַנ'ענין, ס'איז אַ סוד...

דערהערט דאָס וואָרט „אַ סוד", חאַפּט זיך אויף מרדכי-נתן און וויל צוקניטלען די טהיר, נעהמט איהם אָן מאַקאַר בּיי דער האַנד:

— מע דאַרף ניט, ס'איז ניט אַזאַ סוד, וואָס מע זאָל זיך דאַרפען פערשליסען. איך האָבּ דיך נאָר געוואָלט פרעגען אַ קלייניגקייט. דו בּיזט אַ קלוגער מענש און איין ערליכער, בּיי דיר וועל איך וויסען דעם רעכטען אמת.

מרדכי-נתן גלעט זיך די פּאות מיט גרויס גדלות און איז שטאַרק

צופריעדען פונ'ם קאמפלימענט. די אויגען ווערען איהם אזש ווי מיט פעטען איבער־געצויגען. ער ווערט צושמאלצען פאר תענוג, און סע טהוט איהם באנג, וואס ס'איז קיינער נישטא דערביי.

— מסתמא האסט דו דאך געהערט די מעשה מיט'ן מיידיל? פרעגט איהם מאקאר און קוקט איהם גלייך אין די אויגען אריין, ווי א סליעדאוואטעל.

מרדכי־נתן שטעלט אויף די אויהרען ווי א האז.

— מיט וואסער מיידיל?

— מיט'ן מיידיל, וואס יודען האבען זי געקוילעט און האבען אבגעצאפט פון איהר דאס בלוט און בעהאלטען דאס אויף פסח.

פריהער צעלאכט זיך מרדכי־נתן מיט זיין דריבנע געלעכטער, חע־חע־חע! און נאכדעם ווערט איהם דאס פנים בלאס און גרין, און די אוי־גען צינדען זיך אן מיט פייער.

— שקרים וכזבים! זאגט מרדכי־נתן און טרייסעלט מיט'ן קאפ און די פאות שאקלען זיך.

— סטייטש, מען שרייבט אין די גאזעטען, זאגט איהם מאקאר און לאזט ניט אראב פון איהם קיין אויג.

— די גאזעטען לייגען ווי די הינט! שרייט א'ים מרדכי־נתן.

— די גאזעטען שרייבען, אז ס'איז פארהאן א פראטאקאל, פרובט זיך מאקאר איהם איבערשפארען: איך האב אליין געלייענט, אז ס'איז פארהאן א פראטאקאל.

— שקר וכזב! שרייט מרדכי־נתן אין איין קול און טרייסעלט מיט דער יארמעלקע און די פאות ציטערען.

— וואס איז שקר וכזב? פרעגט איהם מאקאר שוין רויט פאר כעס: דאס וואס איך דערצעהל דיר? צי דאס וואס שטעהט אין פראטאקאל?

— אלסדינג איז שקר וכזב! אלסדינג! פון אנהויב ביז'ן סוף! ניט געשטויגען ניט געפלויגען!

בשעת מעשה מאכט מרדכי־נתן מיט די הענד, מיט'ן פנים, מיט די אויגען, מיט די פאות און מיט אלע אברים און ציטערט אזש פאר כעס. מאקאר האט איהם קיין מאל ניט געזעהען אזוי אין כעס און האט דערפון אבגעלערענט זיך א פשט, אז ניט אומזיסט איז דער יוד אזוי אויפגעטראגען, די משמעות, אז ס'איז אמת די מעשה; א ניט וואס שרייט ער אזוי? וואס ווארפט ער זיך אזוי? נאר אנ'עזות פון א

יוהען—זאָגען אויף אַלסדינג, וואָס סע שטעהט געשריבען, אַז ס'איז שקר וכזב! און מאַקאַר חאַלאָדנע שטעהט אויף מיט גרוים גרימצאַרען, רוקט אַן אויף זיך דאָס היטעל מיט'ן קנעפּעל און טהוט אַ זאָג:

— פאַר אַזעלכע ווערטער וועסטו דו האָבען צו געדענקען!

און ער לאָזט זיך געהן צו דער טהיר, און תיכף נאָך איהם שטעהט אויף מרדכי-נתן און האָט שוין חרטה אויף דער גאַנצער מעשה און וויל איהם איבער בעטען, פאַרקערעווען איהם צוריק און ער לויפט איהם נאָך:

— פּאַני!... וואַשע וויסאָקע-בלאַהאָראָדיע!... מאַקאַר פּאַוולאָ-וויטש!... מאַקאַר פּאַוולאָוויטש!... בלאַטע! מאַקאַר פּאַוולאָוויטש איז שוין לאַנג אויף יענער זייט טהיר, און מרדכי-נתן דער נגיד איז אוים מענש פאַר הארצוועהטיג און פאַר גריזאָטע, טאָמער האָט ער טאַקי גע-זאָגט איין איבעריג וואָרט, דער רוח האָט איהם אָנגעטראָגען; און ווי אויף צו להכעים קומט אַן טעמע ביילע און טשעפּעט זיך צו צו איהם, ער זאָל איהר זאָגען, וואָס האָט דאָ געטהון דער „אָדון בפקדך"? וואָס איז ער אַזוי גיך אַוועק? און למאי האָט ער אַזאַ קלאַפּ געטהון מיט דער טהיר?

— געה פרעג איהם! האָט איהר מרדכי-נתן געענטפערט מיט כּעס.

— זעה נאַר, זעה ווי ער איז דאָס אַ ביסעל אין כּעס! אויף וועלכער זייט ביזט דו דאָס אויפגעשטאַנען היינט, און וואָס פאַר אַ חלום האָט זיך דיך געחלומט?

— הופּטעל קרויט!!! שרייט אוים מרדכי-נתן דער נגיד אויף אַזאַ קול, אַז דאָס ווייב איז שיער ניט געפאַלען חלשות און ער אליין האָט זיך איבערגעשראָקען פאַר זיין שטימע און אויך די דינסט, אַ שוואַרץ ווייבעל אַ ליטוועטשקע, איז אַריינגעלאָפען פון קיך ניט טוידט ניט לעבע-דיג מיט אַ גוואַלד:

— אַ פּלאָג צו אייך! איהר האָט דאָך מיך איבערגעשראָקען אויף טוידט!

איז טעמע ביילע אָנגעפאַלען אויף איהר און צעלאָזט זיך מיט ביידע קולאָקעס, און מרדכי-נתן אויף זיי ביידע, און ס'האָט זיך אויסגעלאָזט מיט אַ סקאַנדאַל, וואָס ס'איז גאָר ניט כּדאי דאָס צו באַשרייבען.

קאַפּיטעל ח.

כתריליווקע איילט זיך אין וועג אַריין

פון יענער צייט האָט זיך אָנגעהויבען פאַר כתריליווקע אַ צייט פון צרות, יסורים און אומזיסטע פחדים. קיינער האָט ניט פערשטאַנען, וואָס איז די מעשה וואָס מאַקאַר חאַלאַדני איז געוואָרען נאָך אַ גרעסערער שונא ישראל ווי ער איז געווען, און פאַר וואָס זעהט מען איהם ניט בייַ'ם נגיד אין קלייט? דער נגיד אַליין האָט זיך אַפּנים געשעמט און אַראָבגעשלונגען די מעשה, נישט דערצעהלט קיינעם, און מאַקאַר האָט געגראָבען ווי ווייט ער האָט געקאָנט, זיך געריצט מיט די כתריליווקער יודען, זיי אָנגעזאָגט אַלע מאָל אַ נייע בשורה, אַז ניט לאַנג נאָך וועלען זיי דאָ געוועלטיגען, מען וועט בייַ זיי נעהמען דין וחשבון: פון וואַנען נעהמט זיך צו זיי זייער גוטס? מענשען וואָס האָרעווען ניט, גראָבען ניט און זייען ניט און שנייַדען ניט, נאָר מע עסט פונ'ם גרייטען — פאַר וואָס קומט דאָס זיי? וכדומה אַזעלכע טענות וואָס ער האָט זיך מיט זיי אָנגעלייענט אין דער גאַזעט „די פּאָהן", און פונקט אין יענער צייט האָט זיך איהם געטראָפען דער בזיון מיט האַפּקען, וואָס ער איז דורך איהר געשטרויכעלט געוואָרען, שיער ניט אַריין אין אַ גרויסען אומגליק, ווי מיר האָבען שוין דערמאָנט פאַרבייַגעהענדיג אין אַ פריהערדיגען קאַפּיטעל. און אַז גאָט האָט געהאָלפען, מאַקאַר איז אַרויס פונ'ם עסק ריין, האָט ער ערשט דעמאָלט אָנגעהויבען גראָבען אויף די כתריליווקער יודען, זיי געגעבען אָנצוהערעניש, אַז אָט־אָט וועט מען מיט זיי לערנען בלק, און גראַד דעמאָלט איז אָנגעקומען דאָס גוטע בריוועל פונ'ם שוחט'ס איידעם, וואָס איז געגאַנגען מיד ליד איבער דער גאַנצער שטאָדט, און זיידיל מיט זייַנע „בלעטער" האָט אונטערגעגעבען היץ, געגאָסען בוימעל אויפ'ן פייַער, און מעשיות זענען געגאַנגען איבער דער שטאָדט איינע שרעקליכער פון דער אַנדערער, און ס'איז אַרויס אַ קלאַנג, אַז דאָ אין כתריליווקע וועט אין גיכען אויך זייַן „דאָס אייגענע"...

פון וואַנען האָט זיך עס גענומען? ווער איז דער ערשטער, וואָס האָט אַרויסגעלאָזט דעם דאָזיגען קלאַנג? — דאָס ווייסט מען ניט עד היום און מע וועט דאָס ניט וויסען קיין מאָל, אייביג! דער היסטאָריקער, וואָס וועט זיך נעהמען אַמאָל בעשרייַבען די געשיכטע פון די כתריליוואָקער יודען, אַז ער וועט קומען צו דעם שטיקעל צייַט, לייענען די אַלע פּאַפּירען מיט די אַלע בלעטער, וועט ער געוויס בלייַבען שטעהן פער־

טראַכט מיט דער פעדער אין האַנד, זײַנע מחשבות װעלען איהם פאַר־טראָגען װײַט — װײַט...

מע װײסט ניט װי אַזױ דאָס איז געװאָרען און פון װאַנען דאָס האָט זיך גענומען, נאָר ס'איז אַרױס אַ נײַס אין שטאָדט, אַז מע געהט אויף כתריליװקע, דרײַ דערפער מיט אַמאָל... און אין איין פריהמאָרגען איז געװען כתריליװקע אױפגעשטאַנען װי איין מענש און מען האָט זיך גענומען פאַקעװען, קינדער און בעטגעװאַנט און שמאַטעס — דאָס גאַנצע ביסעל כתריליװוקער אָרעמקײט, ראַטעװען װי פון אַ שרפה און קלױבען זיך אין װעג אַרײַן — װאוהין? װאוהין די אױגען װעלען טראָגען! בשעת מעשה האָבען מוטערס אַרומגענומען זײַערע בּרעקליכע קינדער, צוגעטוליעט צו דער ברוסט און מיט טרעהרען אויף די אױגען זײ געקושט און געהאַלזט און געהאַלובעט, גלײַך װי עמיצער האָט זײ געװאָלט חלילה אװעקנעהמען, גלײַך װי עמיצער דאַרף זײ האָבען...

און כתריליװקע האָט אָנגעהױבען צושליסען אײן קלײט נאָך דער אַנדערער, קוקענדיג אײנס אויפ'ס אַנדערע און בעהאַלטענדיג זיך אײנס פון דאָס אַנדערע, און מען האָט זיך געאײלט, געחאַפּט איטליכער װאָס פריהער, װאָס גיכער. הװעדאָר'ן האָט מען יענעם פריהמאָרגען שיער ניט צעריסען אױף שטיקלעך. איטליכער האָט איהם געשלעפּט צו זיך העלפען פאַקעװען, אונטערגערוקט איהם פון אַלע זײַטען, אַז קײנער זאָל ניט זעהען, װער אַ גריװנע און װער אַ פיטאַקיל. קײן מאָל איז חװעדאָר נישט געװען נאָך אַזאַ חשוב אין כתריליװקע װי יענעם טאָג, און קײן מאָל האָט נאָך חװעדאָר אַזױ ניט מאסף ממון געװען װי דעמאָלט, און מען האָט איהם אַזױ אָנגעשטאָפּט מיט געלד ביז ער האָט אַ שפּײַ געטהון: „נעחײַ יאָמו סטאָ טשערטיװ אי אָדנאָ װידמאַ!" און איז אװעק אַהין װאו אַלע מאָל, און געמאַכט אַ שענע כוסה לכבוד די כתריליװוקער בעלי־בתּים, װאָס פאָהרען אװעק, און אַז ער איז געװאָרען רעכט פאַר־טיג, האָט ער אָנגעהױבען אַרבײַטען, מאַכען מיט די קולאַקעס און שרײַען, אַז ס'איז שױן לאַנג צײַט מע זאָל פּטור װערען פון די כתריליװו־קער יודען — און מעשה שטן האָט בעדאַרפט דורכגעהן פאַרבײַ סאַמע מאַקאַר חאַלאָדני מיט'ן אָדון דעם פּאָטשטמײַסטער און דערהערען װי חװעדאָר אַרבײַט מעשים אויף די יודען, האָבען זיך בײדע אדונים אָבגע־שטעלט און דערזעהען, אַז די יודען פאַקעװען זיך, גרײַטען זיך עפּיס זעהר שטאַרק אין װעג אַרײַן, איז דאָס זײ געװען קשה, און זײ האָבען זיך גענומען בײדע נאָבקוקען: װאוהין לױפען דאָס די יודען?

דאָס נאָכקוקען פון די אַדונים האָט אָנגעמאַכט נאָך אַ גרעסערע בהלה צווישען די יודען און מע האָט איועקגעוואָרפען דאָס פּאַקעווען זיך; חאַפּט דער רוח דאָס בעל הבתישקייט! דאָס לעבען, דאָס לעבען איז טייערער!... און מען האָט אָבגעדונגען וואו ס'איז געווען ערגיץ אַ פוהרעל, אַ פערדיל, אַ פּאָר אָכסען, און מע האָט זיך געלאָזט אין וועג אַריין בעצייטענס, און גיך־גיך, בחפּזון, כמעט אַזוי האַפּענדיג ווי בשעת מע איז אַרויסגעגאַנגען פון מצרים.

פריהער פון אַלע זענען געפלויגען ווי די אָדלערס געוויינטליך די כתריליוקער בעלי־עגלות מיט די גרויסע בוידען און בײדלעך; דאָרט זענען געזעסען רב מרדכי נתן דער נגיד מיט זיין גאַנצער משפחה און די אַלע איבריגע נגידים מיט זייערע משפחות. נאָך זיי האָבען זיך געשלעפּט די גויעשע פוהרלעך, אָנגעזעצט מיט ווייבער און מיט קינדער און מיט אַלע קראַנקע נפשות, און אונטען זענען געגאַנגען די מאַנסבילען, די געמיינע בעלי בתים, דאָס וואָס סע ווערט אָנגערופען דער המון, בעבעך עולה רגל געווען מחילה צו פוס, און געגאַנגען גיך, מורא געהאַט זיך אַרומקוקען, טאָמער יאָגט מען זיי נאָך פון הינטען, טאָמער בעט מען זיי חלילה צוריק...

שטיל איז געוואָרען אין כתריליווקע, ליידיג, פּוסט ווי אויף אַ בית־עולם. ניט געבליבען קיין נפש. פון לעבעדיגע נפשות זענען געבליבען אין שטאָדט נאָר די ציגען, דאָס גאַנצע יודישע פאַרמעגען אין כתריליוקע, און האַפקע די געשטופעלטע, און דער בעדער מיט דער בעדערין, און להבדיל באלף אלפי הבדלות דער אַלטער רב רב יוזיפעל.

איבער די דאָזיגע אַלע לעבעדיגע נפשות וועלען מיר רעדען פון איטליכען אין אַ בעזונדער קאַפּיטעל.

קאַפּיטעל ט.

לאָזט זיך אַריין אַ כיסעל אין חקירה.

די געלעהרטע, וואָס גיבען זיך אָב מיט דער נאַטור, וואָס קוקען זיך צו און וויסען די טבע פון יעדער באַשעפעניש, פון איטליכס גרעזעלע, וויזען אויף מיט ראיות, אַז קיין זאַך אויף דער וועלט געהט ניט לאָבוד, ווערט ניט פאַרפאַלען, שטאַרבט ניט אַוועק. אָט דאָס

וואָס מיר זאָגען, למשל, אַז דער בוים איז געוואַכסען, די צווייַגען האָבען געבליהט, געגעבען אונז פירות; נאָכדעם האָבען מיר די פירות אָבגעריסען און אויפגעגעסען, די צווייַגען האָבען אָבגעבליהט, די בלעטליך זענען אָבגעפאַלען, דעם בוים האָבען מיר אויסגעהאַקט, דאָס האָלץ האָט זיך אויסגעהייצט — דאַכט זיך אַנ'עק? אוים בוים? ניין, זאָגען די געלעהרטע — ס'איז נישט אַזוי די מעשה! דער בוים, זאָגען זיי, האָט זיך נאָר צעטיילט אויף זיינע יסודות; פון די פירות, זאָגען זיי, האָבען מיר געהאַט חיות, די בלעטער האָבען מיר געשמעקט, דאָס האָלץ האָט אונז געוואַרעמט, און דער בוים האָט געלעבט און מיר האָבען געלעבט, און אַז מיר זענען געשטאָרבען האָט מען אונזער קערפּער אַריינגעלייגט אין דער ערד אַריין, און מיר זענען זיך צוגאַנגען אויף יסודות; אויף אונזער קבר איז אויסגעוואַכסען אַ גרעזעלע, דאָס גרעזעלע האָט געגעסען די ציג און באַקומען דערפון מילך, די מילך האָט געטרונקען דאָס קליינע קינד, געהאַט דערפון חיות, געוואַכסען, אויסגעוואַכסען, אָבגעלעבט און געשטאָרבען, צעטיילט זיך ווידער אויף יסודות, ווידער אַ גרעזעלע, ווידער ציגען, ווידער מילך, ווידער קליינע קינדער, און אַזוי ווייטער און ווייטער ביז עק וועלט.

איהר שטויסט זיך שוין מסתמא וואוהין די חקירה געהט? דאָס געהט אויף די אַלטע צעוואָרפענע קברים פונ'ם אַלטען כתרילעווקער בית הקברות פון כמה וכמה יאָהרען. די דאָזיגע קברים, און די דאָזיגע ציגען און די דאָזיגע יודען אין כתרילעווקע — דאָס אַלסדינג איז אינאיינעם אַ מין קייט, וואָס קייטעלט זיך פון אַ סך, אַ סך יאָהרען. און מי יודע וויפיעל יאָהר עס וועט זיך נאָך אַזוי קייטלען...

אויב איהר ווילט וויסען, וויפיעל יאָהר כתרילעווקע איז אַ יודישע שטאָדט, בעדאַרפט איהר נישט זוכען אין די אַלטע בלעטער פון דער היסטאָריע — איהר וועט זיי ניט געפינען, איהר דאַרפט זיך נאָר מטריח זיין אויפ'ן אַלטען כתרילעווקער בית עולם און בעטראַכטען די אַלטע־אַלטע קברים מיט די אַלטע אָבגעריסענע מצבות, פּראָסטע הילצערנע מצבות, פּראָסטע גרויע שטיינער, וואָס שטעהען כורעים, אַנגעבויגען פון אַ סך אַ סך יאָהרען; וואו־ניט־וואו וואַרפען זיך דורך אויף די שטיינער האַלב אָבגעריבענע בלייבע אותיות: „דאָ ליגט באַהאַלטען אַ יוד אַ רב, אַ צדיק אזעלכער און אזעלכער״, „דאָ ליגט באַהאַלטען אַ אשה צנועה און חכמה אזעלכע און אזעלכע״, דאָס יאָהר איז שווער איבערצולייענען — נאָר מען פאַרשטעהט, אַז ס'איז שוין לאַנג, וואָרום אַ סך מצבות זענען

שוין לאַנג צעפאַלען, און אַ סך קברים זענען שוין לאַנג פערוואַכסען מיט גראָז, און ציגען, די כתרילעווקער ציגען וואָס האָבען ניט וואָס צו עסען, שפרינגען אַריבער דעם שוין לאַנג איינגעפאַלענעם פאַרקאַן און פאַשען זיך אויף דעם דאָזיגען גראָז, און ברענגען אַהיים פולע אייטערס מיט מילך, און די אָרעמע יודישע קינדער אין כתרילעווקע האָבען וואָס צו עסען, פון וואָס צו ציהען כח, און ווער ווייסט ווער די דאָזיגע ציגען זענען? אפשר שטעקט אין זיי אַ נשמה פון אַ מענשען און נאָך פון אַ גאַנץ נאָהענטען מענשען? ווער ווייסט, ווי נאָהענט עס זענען געבונדען צווישען זיך די דריי מינים: דאָס אַלטע כתרילעווקער בית־הקברות, די דאָזיגע ציגען וואָס פאַשען זיך דאָ, און טאַקע זיי אַליין במחילת כבודם, איך מיין די כתרילעווקער יודען?

אויף אַזאַ מין חקירה האָט מיך אַרויפגעטריבען דאָס אויסזעהען פון די דאָזיגע ציגען אין יענעם טאָג, וואָס די כתרילעווקער יודען זענען זיך צעלאָפען און איבערגעלאָזט אויף גאָטס געגאָד זייער גאַנץ פאַר־מעגען, זייערע ציגען.

אין דרויסען איז געווען נאָך פסח, דער שניי איז שוין לאַנג אַראָב פון דער ערד, געלאָזט דאָס יונגע גרעזעלע זאָל זיך שפּראָצען, ציהען צו דער וואַרעמער זונן און בעגריסען און בעשיינען גאָטס וועלט אין יעדען אָרט, וואו מענשען לאָזען דאָס וואַכסען. כתרילעווקע איז אָבער, אוי וועה! נישט קיין אָרט פון פריש גראָז און נישט קיין אָרט פון שמעקענדיגע בוימער, כתרילעווקע איז איין אָרט פון בלאָטע, פון זאַמד און פון פּאָראָך און פון געדיכטער פאַרפּוש'טער לופט, וואָס מען קאָן פון איהר דערוואָרגען ווערען, און פון נאָך אַ סך אַזעלכע גוטע ליבע זאַכען. גרין גראָז קאָנט איהר געפינען נאָר סיידען אויפ'ן בית עולם, און אַהין האָט דאָס מיך מיין כח הדמיון, מיין פאַנטאַזיע, אַוועקגעטראָגען אין יענעם טאָג פון דער גרויסער בהלה, און דאָרט האָב איך באַטראַכט די גאַנצע טשערעדע פאַרלאָזטע, פעריתום'טע ציגען און עס האָט מיר פערקלעמט דאָס האַרץ, ווי אויף די ציגען נעבעך, אַזוי אויך אויף די קליינע יודישע קינדער, וואָס זענען געבליבען דעם טאָג אָהן אַ ביסעל מילך. קוקענדיג אויף די אָרעמע ציגען, ווי זיי שטעהען מעלה־גרה'ן, מאַכען מיט די בערדליך, קוקען משונה־מאָדנע נאַריש פערטראַכט, האָט זיך מיר אויסגעוויזען, אַז זיי זאָגען צו מיר: „פעטער! אפשר ווייסט איהר, וואו זענען אונזערע בעלי הבתים און בעלי בית'טעם? צו וועלכע גוטע יאָהר זענען זיי זיך צעלאָפען?..."

איך לאָז איבער דאָס פעלד, דאָס הייליגע אָרט פון כתריליווקע, און געה מיך דורך מיט אייך אין שטאָדט אריין, זעהען די איבעריגע נפשות, וואָס זענען איבערגעבליבען פון דער גרויסער בהלה אין כתריליווקע.

דאָס מיינט מען דעם בעדער מיט דער בעדערין און זייער קעסט-קינד, דעם אלטען שוואַכען רב רב יוזיפעל.

קאפיטעל י.

שמועסט וועגען דעם רב רב יוזיפעל.

אַ סך מאָל האָב איך אייך דערמאָהנט און-אַרויס געבראַכט אין מיינע אֶמת'ע ניט אויסגעטראַכטע מעשיות איינעם פון מיינע בעליעבטעסטע פאַרשוינען, דעם רב און דעם רבי'ן פון כתריליווקע, רב יוזיפעל, און קיין מאָל האָב איך זיך ניט אָבגעשטעלט אויף איהם, איך זאָל אייך מיט איהם בעקענען ווי עס געהער צו זיין. איך ווייס, אַז ס'איז פון מיר אַ גרויסע עולה, לאָס איך האָטש אָט דאָ ממלא זיין דעם דאָזיגען חסרון.

רב יוזיפעל איז אַנ'אַלטער מאַן, אַ זקן און אַ קראַנקער און פון תמיד אָן ניט קיין איבעריגער גבר, אַ צעבראָכענער גוף, דערפאַר אָבער מיט אַ נשמה אַ גאַנצע, אַ געזונדע און אַ ריינע; און דוקא אין דעם דאָזיגען קראַנקען גוף האָט גאָט אַריינגעזעצט די דאָזיגע תמיד-יונגע און שטענדיג-פרישע נשמה און אָנגעזאָגט איהר, זי זאָל זיך האַלטען, לאַנג האַלטען, ביז עס וועט קומען די רעכטע צייט, וועט איהר גאָט אַליין זאָגען: „קום, שוין צייט אין גן-עדן אַריין"...

און געוויס אין גן-עדן אַריין, ס'איז גאָר קיין ספק ניט! וואָרום דעם גיהנם מיט'ן חבוט הקבר מיט די אַלע איבעריגע גוטע זאַכען, וואָס וואַרטען אויף אונז דאָרטען, האָט שוין אונזער רב יוזיפעל דאַנקען גאָט איבערגעלעבט דאָ אויף דער וועלט. נישטאָ איין צרה, איין שלאַק, איין פורעניות, וואָס רב יוזיפעל האָט דאָס ניט פערזוכט פון דעם וואָס לעבט אייביג. דער וואָס לעבט אייביג האָט אַ פנים געוואָלט אויספּרובען זיין געטריַען קנעכט ר' יוזיפעל, האָט ער געהאַלטען אין איין שיטען אויף איהם צרות פון דער ברייטער האַנד, כדומה למשל, ווי מע באַשיט

אַ חתן מיט ניסלעך. איינס נאָכס אַנדערע האָט ער בײַ איהם צוגענומען די קינדער, פריהער געוויינטליך גוט אָנגעמוטשעט זיי; נאָכדעם דאָס ווײַב פרומע־טעמע די רעביצין די צדיקית, וואָס זי איז געווען פאַר איהם אַ געטרײַע מאַמע; נאָכדעם האָט ער איהם צוגעבויגען אַ ביסעלע צו דער ערד, איהם מזכה געווען מיט שענע עטליכע קרײַנק אויף דער עלטער, איהם איבערגעלאָזט ווי אויפ'ן וואַסער עלענד און אָרעם און שוואַך; און בכדי ער זאָל פּיהלען דעם אמת'ן טעם פון גיהנם, האָט ער אַרײַנגעגעבען אַ זין די כתריליווקער יודען, זיי זאָלען קרײַנען אַ נײַעם רב, אַ יונגען רב, און איהם, דעם אַלטען רב יוזיפעל זאָל מען אויף דער עלטער בעטען מחילה און באַזעצען איהם ערגיץ בײַם בעדער מיט דער בעדערין, ער זאָל דאָרטען דערלעבען דאָס איבעריגע ביסעל יאָהרען. דאָ האָט דער רבונו של עולם געקאָנט רעכענען פאַר זיכער, אַז דער דאָזיגער ר' יוזיפעל, וועט שוין מסתמא געווים זינדיגען מיט'ן מויל חאָטש, אַזוי ווי איוב פאַרצײַטען האָט זיך אויך געמענטשעט אַזוי לאַנג, ביז ער האָט זיך ניט געקאָנט מעהר אײַנהאַלטען און פערשאָלטען זיך דאָס געבוירן.

ניִשט אַזאַ מענש אָבער איז געווען אונזער אַלטער רב יוזיפעל. אַ סך, אַ סך זאַכען איז רב יוזיפעל דערגאַנגען מיט זײַן אייגענעם שכל. ער איז דערגאַנגען מיט זײַן אייגענעם שכל, אַז אַלע צרות און יסורים, וואָס דער אויבערשטער האָט איהם מזכה געווען איז — איינס פון די צוויי: אָדער דאָס איז נאָר אַ פּרוב, איין אָנשיקעניש פון זײַן ליבען נאָמען, איין אָפּקומעניש דאָ אויף דער נאַרישער זינדיגער וועלט, בכדי ער זאָל דאָרטען בעקומען דערפאַר זײַן שכר בכפל כפליים, אָדער ער האָט דאָס טאַקע כשר פאַרדינט; און טאָמער ניִשט ער אַליין פאַר זײַנע אייגענע זינד, איז פאַר זײַנע אָרעמע זינדיגע ברידער, די קינדער ישראל, וואָס זענען ערב איינס פאַר'ס אַנדערע און זענען מחויב אָפּקומען איינס פאַר'ס אַנדערע, ווי אַ מין אַרטעל למשל, וואָס טאָמער חאַפּט מען איינעם אין אַ גנבה, בעדאַרף לײַדען דאָס גאַנצע אַרטעל, איטליכער וועדליג אויף זײַן חלק... אַזוי איז ר' יוזיפעל דערגאַנגען מיט זײַן אייגענעם שכל, און האָט זיך אויף זײַן לעבענסטאָג קיין מאָל ניִשט באַקלאָגט, זיך אויסגעטהון פון דער וועלט מיט אַלע איהרע תענוגים, זי לחלוטין מבטל געווען מיט אַ שמייכעל, פון אַ גרויסען־גרויסען פילאָזאָף, און דערמיט האָט ער זיך געקויפט גרויס ליעבשאַפט בײַ די כתריליווקער לײַט, וואָס חאָטש ער איז שוין קיין רב בײַ זיי ניט געווען און די הכנסות, וואָס האָבען געקעהרט צו איהם האָט שוין צוגענומען

דער נייער רב, פון דעסטוועגען האט ער געהאט דעם זעלבען כבוד וואס תמיד, דעם זעלבען אויבען־אן אין בית־המדרש, און אפילו דער נאמען „רבי" איז איהם אויך איבערגעבליבען ווי פריהער. דער חסרון איז אבער געווען, וואס מיט'ן נאמען „רבי" אליין קאן מען נישט לעבען; דער גוף מאהנט זיך זיינס, וואס ס'ניט איז, אבי עפּיס אין מויל אריין צו דערהאלטען די נשמה... זענען די כתריליווקער לייט געפאלען אויף א המצאה: אזוי ווי די כתריליווקער באד איז דאך א קהל'שע באד, זאל די הכנסה פון דער באד געהערען צום אלטען רב און דארטען מאקי זאל ער וואוינען, דאס הייסט ניט אין באד גופא. נאר אזוי ווי ביי דער באד איז פאראן א שטיבעל, דארט וואו סע זיצט דער בעדער מיט דער בעדערין, איז דארט פאראן איין אלקעריל, וועט ער זיך קאנען דארטען רוהיג זיצען און לערנען.

לערנען? סע רעדט זיך אזוי: ווי קאן שוין רב יוזיפעל לערנען, אז די ראיה איז איהם, ניט פאר אייך געדאכט, אזוי געשלאגען, אז קוים וואס ער זעהט די ליכטיגע שיין? פון דעסטוועגען האט קיין יסורים ניט. א תלמיד חכם, ווי אלט ער זאל ניט זיין, געפינט ער זיך איין ארבייט. קאן ער ניט לערנען אינוויינינג, לערענט ער אויסווייניג, זאגט ער עפּיס, דאווענט ער, אדער גלאט אזוי ער טראכט, און טראכטען איז דא פון וואס! פון דער וועלט טראכט דער אלטער רב יוזיפעל און פון דעם בורא פון דער וועלט, פון דעם באשעפער, וואס ער איז גערעכט און אלע זיינע טהועכצען זענען רעכט! און פון זיין פאלק ישראל, וואס ער שטראפט דאס ווי א ליעב קינד; און פון אלע איבעריגע פעלקער און פון אלע באשעפענישען אויף דער ערד, פונ'ם גרעסטען וויזילטיער ביז דער מינדעסטער מילב, ביז'ן קלענסטען ווערעמיל אונטער'ן שטיין, וואס ער טהוט טהון שפייזען מיט זייןברייטער האנד. דערפון איז אבצולערנען א קל־וחומר: „מאי דאך א מילב, א ווערעמיל אזוי, הייגט לא כל־שכן שוין א מענש און לא כל־שכן א יוד! ..." אזוי טראכט זיך רב יוזיפעל און איז צופריעדען מיט גאט און מיט דער וועלט און מיט'ן פאלק ישראל און מיט זיך און מיט זיינע געדאנקען, וואס ער זאגט זיי ארויס ניט איין מאל גאנץ הויך, אלע זאלע הערען. און ווי אומעדום, אזוי זענען אויך אין כתריליווקע פאראן מענשען חקרנים, גריבלער, וואס האבען ליעב פרעגען קשיות, פרובען זיי זיך אביסעל אבלצ'עווען פון אלטען רבי'ן און פרעגען איהם א קלאץ־קשיא:

— איהר זאגט א מילב? א ווערעמיל זאגט איהר? ענטפער וועג

אונז, רבי, אַ תירוץ דערויף: ווי באַלד, אַז דער אויבערשטער איז יאָ אַזאַ גרויסער גאָט און אַ גוטער גאָט און אַ דערבאַרעמיגער גאָט, וואָס שפּייזט אפילו אַ ווערעמיל אונטערן שטיין, היינט למאי שפּייזט ער ניט זיינע כתריליווקער יודעלעך? שוין זשע זענען מיר קלענער פון אַ מילב, קלענער נאָך פונ'ם קליינעם ווערעמיל, וואָס אונטערן שטיין?...

— וואָס פאַר אַ קינדער איהר זייט! ענטפערט זיי דער אַלטער מיט אַ שמייכעלע. איך וועל אייך געבען אַ משל מיט אַ מלך. אַ שטייגער שטעלט אייך פאָר, דער מלך האָט אייך געלאָזט בעטען צו זיך אויף דער סעודה, זענט איהר געקומען אין פערדערשטען חדר און דערזעהן, אַז אין פערדערשטען חדר איז עפּיס ניט אַזוי גראַם און ליכטיג, האָט איהר גענומען און זיך אומגעקעהרט צוריק. אַזוי איז דאָס אויך. איך פרעג באַר איין זאַך: וואַס פאַר אַ ווערט האָט פאַר אייך דאָס ביסעל יסורים און בזיונות דאָ אינם איינגען פּרוזדור, אינם פערדערשטען חדר, אַקעגען יענעם גרויסען טרקלין, דעם שענעם רייכען פּאַלאַץ פון עולם הבא דאָרטען, וואו די ווענט זענען פון גין־גאָלד, די ערד פון ריין זילבער און די שטיינער בריליאַנטען? דאָרט וואו דאָס לעבען איז אייביג, דאָרט וואו די נשמות פון די צדיקים זיצען אויבען־אָן און טהוען זיך אָן וואוהלטאָג און האָבען הנאה פון דער לויטערקייט פון דער שכינה, און הקדוש ברוך הוא אַליין באַדינט זיי, טראָגט זיי אונטער אין גילדענע בעכערס דעם בעסטען ווין און אויף גילדענע טעלערלעך די פיש פונ'ם לויתן מיט'ן פליייש פונ'ם שור הבר...

די לעצטע ווערטער, דאָס הייסט „ווין" „לויתן" און „שור־הבר —, דאָס לייגט שוין צו געוויינטליך רב יוזיפעל ווי אַ צו־גאָב פאַר דעם פּראָסטען עולם, וואָס וויל ניט וויסען פון קיין רוחניות און פון קיין שכינה; אַ פּראָסטער יוד דאַרף האָבען אַ פּראָסט שטיקעל פיש, מיט אַ שטיקעל געבראָטענס — און דאָס איז אין כתריליווקע איינע פון די זעהר זעלטענע זאַכען, וואָס נאָר שבת און יום טוב קאָן מען זיך אַזעלכס פאַרגינען, און דאָס ניט אַלע מאָל. פאַר אַזעלכע ווייכע גוטע רייד האָט מען ליעב אין כתריליווקע דעם אַלטען רב דאָס חיות, און מעהר פון אַלע דער פּראָסטער עולם און מעהר פונם גאַנצען פּראָסטען עולם דאָס בעריהמטע פּאָריל, דער בעדער מיט דער בעדערין פון דער אַלטער כתריליווקער קהל'שער באָד, וואָס פון זייערטוועגען שענקען מיר אַ באַזונדער קאַפּיטעל אינ'ם דאָזיגען בעשרייבונג.

קאַפּיטעל יא.

אדם הראשון מיט חוה׳ן אין גן=עדן.

אויב עס האָט אַ זין דאָס, וואָס שמעיה אָדער פישעל קאָרעספּאָנדענט — דער וואָס שרייבּט קאָר־רעספּאָנדענציעס אין אַלע בּלעטער און מען דרוקט זיי ניט — זאָגט אויף דער כתריליווקער באָד, אַז זי איז אַ גן־עדן־התחתון, דאַרף איך נישט אויסווייזען אַזוי ווילד, דאָס וואָס די כתריליווקער לצני הדור האָבּען אַ נאָמען געגעבּען בּערקע דעם בּעדער „אדם־הראשון״ און חוה די בּעדערין האָבּען זיי געקריינט מיט אַ צונעמעניש, „די מוטער חוה״. פון וואַנען האָט זיך גענומען דער דאָזיגער נאָמען — איז שווער צו זאָגען. אפשר דערפאַר, וואָס די בּעדערין האָט געהייסען חוה, האָט דעם מאַן איהרע שוין בּמילא געפּאַסט צו הייסען אָדם? און אפשר דערפאַר ווייל דאָס בּעריהמטע פּאָריל האָט זיך געפונען אין׳ם דאָזיגען גן־עדן פון כמה וכמה יאָהרען, אָבּגעשיידט פון דער גאַנצער וועלט און געלעבּט ווי אין גן־עדן? צי אפשר דערפאַר, ווייל די כתריליווקער יודען און ווייבּער האָבּען געהאַט מעהר פון אַלעמען די זכיה צו זעהען דאָס דאָזיגע פּאָריל אין דעם זעלבּען קאָסטיום, וואָס אָדם מיט חוה׳ן האָבּען געטראָגען אין גן־עדן איידער זיי האָבּען פאַרזוכט פונ׳ם עץ־הדעת? אַזוי צי אַזוי — דאָס מוזען מיר מודה זיין, אַז די כתריליווקער לצים זעצען צו עמיצען אַ נאָמען, איז ער ווי געבּאָרען, ווי צוגעשניטען, אויפגענייט, אויסגעפּרעסט און אָנגעמאָסטען און פאַרניצט געזונד! עס האָט זיך אויסגעוויזען איטליכען בּעזונדער, אַז קיין אַנדער נאָמען קאָנען זיי גאָר ניט האָבּען. ווי אַזוי דען זאָל מען רופען אַ פּאָר־פאָלק וואָס פאַרבּרייננגען אַלע זייערע טעג און יאָהרען דאָרטען בּאַרג־אַראָבּ, העט ווייט פון שטאָדט אַרויס, ווייט פון דער בּעריהמטער כתריליווקער שטענדיגער בּלאָטע, סאַמע בּיים בּרעג טייך, דאָרט וואו גרינע ווערבּעס שטעהען אָנגעבּויגען, קוקען אַריין אין וואַסער אַריין; דאָרט וואו זומער צייט הערט מען זשאַבּעס קוואַקען, גראַגערען און פּער־גראַגערען דעם קאָפּ? אַזאַ ערטיל קאָן מען טאַקי אַנדערש ניט רופען ווי גן־עדן און אַזאַ פּאָר־פאָלק ווי דער בּעדער מיט דער בּעדערין — זענען בּאמת אָדם מיט חוה׳ן אין דעם דאָזיגען גן־עדן, וואָס זענען ווי בּעשאַפען געוואָרען איינס פאַר דאָס אַנדערע מששת ימי־בּראשית: ער אַ הויכער אַ געזונדער, אַ בּרייט־בּייניגער, אַיין אויסגעדיענטער סאָלדאַט מיט אַ קאָלטענעוואַטע בּאָרד, מיט אַ וואַטאָווע גלאַנצענדיגע קאַפּאָטע און מיט

שטענדיג אונטערגעבונדענע שטיוועל, און זי — אַ הויכע, אַ געזונדע, אַ פעטע יודענע מיט אַ שוואַרץ גלאַנצענדיג געשטופּעלט פּנים, נאָר מיט גוטע גרויע אויגען, מיט אַ קעסטעלדיגער פּאַטשײלע אויפ'ן קאָפּ און מיט שטענדיג אַיין אונטער־געשטעקט קליידיל, וואָס ס'האָבען זיך אַרויסגעזעהען פון דעם אַ פּאָר גרויסע פיס אין מאַנסבילשע גרויסע שטיוועל, קיין זאַך, אויף דער וועלט האָט דאָס פּאָריל ניט געוואוסט אַ חוץ דער באָד. שטענדיג איז מען געווען פערנומען גאָר מיט דער באָד: אָדער מען הייצט די באד, אָדער מע רייניגט די באד, אָדער מע פערריכט די באָד — קיין מאָל, קיין מאָל זיצט מען ניט ליידיג, סיידען ביי נאַכט, אַז אַלע פייערען ווערען פאַרלאָשען, דעמאָלט זעצען זיך אַוועק אָדם מיט חוה'ן איבער אַ טעפּיל קאַרטאָפלים און מע פאַרקלויבט זיך ווינטער אויפ'ן אייווען און זומער אין דרויסען ביי דער פריזבע — און קיינעם, קיינעם איז אין כתרילעווקע ניט אַזוי גוט, ווי דעם דאָזיגען פּאָריל. קיינער, קיינער האָט ניט אַזאַ שטענדיגע פאַרזאָרגטע פרנסה ווי אָדם מיט חוה'ן, אַז קיין ראַטע צאָהלען בעדאַרף מען ניט, און קונים איז מען קיין מאָל ניט זשעדנע, וואָרום ווי אָרעם די שטאָדט זאָל ניט זיין — אָהן אַ באָד קאָן זיך אַ יוד ניט באַגעהן. אמת, קיין גרויסע גליקען קאָן מען דערפון ניט מאַכען, קאַפּיטאַלען קאָן מען ניט קלויבען, און קיין הייזער אײגענע קויפען אַוודאי ניט, וואָרום וואָס צאָהלט אַ כתרילעווקער יוד משטיינס געזאָגט, אַז ער קומט שוין ערב־שבת אין מרחץ אַריין? היינט וויפיעל האָלץ נעהמט צו די באָד, אַז דער קעסעל בסך־הכל איז שוין אַלט, און די שטיינער זענען צעפאַלען, און די ווענט לייכטען זיך דורך, און פון דער סטעליע קאַפּעט, יעדער קאָפּ וואָס פאַלט אויפ'ן הוילען לייב פון די נאַ־קעטע בעלי־בתים טהוט אַ בריה, אַ ברען, ברענט אוים אַ שטיק פלייש, מע טהוט אַזש אַ טאַנץ אונטער און אַ מאַך בשעת מעשה: „איף — אוי!" ווי די רשעים אין גיהנם בשעת מע טרייבט זיי אויף צעגליהטע צוועקעס, און דער עולם לאָזט אוים דאָס ביטער האַרץ אויפ'ן בעדער, שעלט איהם אָן אַ פולען קאָפּ, און ער, דער בעדער, טהוט זיך זיינם: גיסט וואַסער אויפ'ן הייסען שטיין און וואָרטשעט זיך אין באָרד אַריין: „איהר פער־שטעהט אַ מעשה? אויסגעבויט אַ באָד נאָך פאַר חמעלניצקעס צייטען און ווילען ס'זאָל זיי ניט קאַפּען!" און ער פאַרריכט אַלע מאָל מיט זיינע אייגענע הענד די אַלטע באָד, פאַרשטעקט די ווענט, פאַרלאַטעט דעם דאַך, שפּאַרט איהם אונטער מיט אַיין אָבאַפּעלעק און רייניגט אָפּט די מקוה בכדי די כתרילעווקער חכמים זאָלען זיך ניט ווערטלען און ניט זאָגען קיין המצאות, אַז זיי הערען דאָרטען זשאַבעס קוואַקען... און אָדם

הראשון שטעהט אויף גאַנץ פריה ווען גאָט אַליין שלאָפט נאָך, שלעפּט מיט די גענודרע גראָבע ידים אַנ'עמער נאָך אַנ'עמער און זעצט בשעת מעשה גאַנצע שטיקער תהלים אויסוויינינג מיט אַ נגון, און דאָס קול זיינס קלינגט, הילכט, לאָזט זיך הערען פון דער באָד אַרוים און קוקעלט זיך מיט'ן ווינט איבער די ברעגען פונ'ם טייך און ווערט פאַרפאַלען העט ווייט דאָרטען אַזש אויף יענער זייט טייך, וואו אַ פייגעל האָט זיך פאַרקליבען אויף אַ צווייגעל פון אַ בוים, שאָרעכט שטילערהייד, שאָקעלט זיך און דרייניגט דעם פּיסק און טראַכט מכח אָנבייסען...

און אינווייניג אין שטיבעל וואָס ביי דער באָד איז נאָך שטאָק פינסטער. דאָרט זיצט חוה די בעדערין איבער אַ שנויץ און פאַרריכט דעם „רבינס" גרעט, וואָס זי אַליין טאַקי האָט דאָס איהם נעכטען אויסגעוואַשען, פערלאַטעט וואו ערגיץ אַ ריס און נייהט צו וואו מע דאַרף אַ קנעפּעל, דער „רבי" זאָל האָבען וואָס אָנצוטון, אַז ער וועט אויפשטעהן פונ'ם שלאָף.

פונ'ם שלאָף? משטיינס געזאָגט, דאָס שלאָפען וואָס דער אַלטער רב יוזיפּעל שלאָפט, אַז אָט ניט לאַנג האָט ער אָבגעפּראַוועט חצות און אָקערשט ווי מע זעהט ניט חאַפּט ער זיך אויף, גיסט אָב נעגעל-וואַסער און נעהמט זיך צו עבודת הבורא, הויבט אָן „זאָגען"...וואָס זאָגען — ווייסט זי נישט אַקוראַט, נאָר אַז ער זאָגט, איז אַ מחיה צו הערען; איטליכס וואָרט ממש צעגעהט זיך אין אַלע אֵברים!

און די בעדערין שטעהט אויף פּאַוואָלינקע, געהט אויף די שפּיץ פינגער, נעהמט זיך שטילער-הייד צו דער מולטער אויסמאַכען די חלה אויף שבת.

— קוקאַריקו! ציהט אוים אַ ווייסער האָהן מיט רויטליכע פליגלען, שפּרינגט אַראָב צוליעב דעם טאַקי פון די באַנטענעס גלייך אויף דער שוועהל, מיינט אַז ער האָט דאָ געטון עמיצען מי יודע וואָס פאַר אַ טובה דערמיט, וואָס ער האָט אויפגעוועקט דעם עולם צו דער אַרבייט.

אַ קעש אין דער ערד אַריין! — מאַכט צו איהם חוה און טרייבט איהם דורך מיט בזיונות און שיט איהם אָב מיט ווערטער — אַ קעש-קעש צו אַלדע שוואַרצע יאָהר! צי מע דאַרף צי מע דאַרף ניט, ער ווייסט נאָר קוקאַריקו! וואָרט וואָרט וועסטו זיך נאָך אַ ביסעל ביי מיר אונטערהאָדעוועען, וועל איך דיר אוועק טראָגען צום שוחט, וועט דיר שוין זיין אַ קוקאַריקו! וועסט שוין ביי מיר קוקאַריקען!

די דאָזיגע אַלע דבורים, וואָס חוה איז מכבד דעם האָהן דעם עזות

פנים זענען אבער ארויס־געוואָרפען: דער „רבי" איז שוין במילא אויפ־געשטאנען, שוין לאנג אבגעגאָסען נעגעל־וואסער און גענומען זיך צו עבודת הבורא, און ער „זאָגט" שוין... וואָס ער זאָגט, ווייסט נישט חוה אקוראט, נאָר אז ער זאָגט איז א מחיה צו הערען! איטליכס וואָרט ממש צעגעהט זיך אין אלע אברים, און זי טראָגט איהם אונטער מיט גרויס דרך־ארץ א טעפיל ציקאָריע, הייסע און געשמאקע, און סע וועצט א פארע און סע שמעקט מעם גן־עדן.

קאפיטעל יב.

דער רבי רב יוזיפעל האָט א גוט עלטער.

די המצאה, אז דער אלטער רב רב יוזיפעל זאָל לעבען פון דער פרנסה פון דער כתריליווקער קהלשער באָד, איז געווען איינע פון יענע גליקליכע המצאות, וואָס נאָר אין כתריליווקע קאָן מען פאלען אויף אזא גלייכער זאך. בערקע דער בעדער, אָדער אָדם הראשון, וואָס האָט אויף זיין אייגענעם חשבון אייגענטליך בעדארפט על פי כתב באהייצען מיט'ן האָלץ פון דער באָד אויך דעם בית־המדרש להבדיל, האָט סיי וסיי געלאָזט פרווירען די בעלי־בתים א גאנץ ווינטער, געפונען אלע מאָל איין אנדער תירוץ: דער פראָסט איז צו גרויס, דאָס האָלץ איז נאס, א טומאן אין דרויסען, וכדומה אזעלכע פזמונות, וואָס ניט געשטויגען ניט געפלויגען — לאָז ער חאָטש אויסהאלטען רב יוזיפעל דעם רב אויף דער עלטער, מען איז איהם שוין מוחל דאָס בית־המדרש! און וואָס דארף מישטיינס געזאָגט, איין אלטער יוד און א רב ובפרט נאך אזא יוד און אזא רב, ווי רב יוזי־פעל, וואָס אפילו אין די גוטע יאָהרען איז ביי איהם אלסדינג געווען גוט? די רביצין אליין, פרומע טעמע עליה השלום, פלעגט דערצעהלען אויף איהר מאן, אויף רבי יוזיפלען, אז ס'איז ביי איהם אלסדינג רעכט. ווען למשל מע גיט איהם עסען הייסע קוילען, עסט ער; ער בריהט זיך, נאָר ער עסט, אזא מין מפונק איז דאָס געווען, היינט בפרט נאך איצט אויף דער עלטער! איין זאך איז נאָר שלעכט: ס'וועט איהם זיין ביי זיי אביסעל ענגליך; איז דאָ איין עצה: אָדם מיט חוה'ן קאָנען גאנץ פיין שלאָפען אין באָד, און „דער רבי" אין שטוב. די באָד מיט דער שטוב איז במילא איין שטוב, שטעהען אונטער איין דאך. נאך א מעלה האָט די באָד,

וואָס ווינטער איז דאָרטען ווארעם טאַקי ווי אין אַ גן עדן. אמת, די דאָזיגע מעלה איז אַמעלה נאָר ווינטער, און קומט זומער — ווערט פון דער מעלה אַ חסרון, ס'איז אַזוי הייס, אַז ניט נאָר אין באָד, אין שטוב קאָן מען צעגאַנגען ווערען פאַר היץ, איז אָבער פאַרהאַן אַנ'אַנדער עצה: שלאָפט מען אין דרויסען; זומער אין דרויסען איז דאָך טויזענד מאָל בעסער ווי אין שטוב, ובפרט נאָך דאָ ביים ברעג טייך איז דאָך טאַקי אַ גן עדן. אמת, די דאָזיגע מעלה האָט אין זיך אויך אַ שטיקעל חסרון, וואָס איבער די זשאַבעס איז דאָ ביים ברעג טייך אונמעגליך צו שלאָפען, איז דער תירוץ: למאי אין שטוב? אין שטוב ביי זיי איז דען ניטאָ קיין זשאַבעס? עס האָט זיך דען ניט געטראָפען חוה דער בעדערין וויפיל מאָל, אַז זשאַבעס זאָלען איהר שפרינגען גלייך אין פנים אריין אָדער פון בעט, אַרער פון דער דייזשע, אָדער גאָר פון אויבען אַרוים?..

בקצור, מען האָט דעם „רבי'ן" באַלייגט אין שטוב, און אָדם מיט חוה'ן האָבען זיך באַזעצט אין גן עדן, דאָס הייסט אין באָד, און האָבען אַכטונג געגעבען אויף'ן „רבי'ן" ס'זאָל איהם דאָ זיין גוט, ער זאָל האָבען אַלסדינג צו דער צייט, דאָס עסען צו דער צייט און דאָס טרינקען צו דער צייט, און מיט דער צייט זענען זיי צו איהם געוואָרען שטאַרק צוגעבונדען, ליעב געקראָגען אַזוי ווי עפּיס איין אייגענעם.

גערופען האָט זיי דער אַלטער רב יוזיפעל „קינדערלעך" און זיי איהם — „רבי". און ניט אומזיסט, וואָרום זיי האָבען אויף זייער גאַנצען לעבען ביז אַהער ניט געהערט אַזוי פיעל תורה וויפיעל זיי האָבען זיך אָנגעהערט דאָ פונ'ם אַלטען רב רב יוזיפעל אין איין טאָג; און אַלסדינג, וואָס זיי האָבען פון איהם געהערט, איז ביי זיי געווען אַ נייס; ער האָט אויסגעזעהן ביי זיי אין די אויגען, ווי אַ מענש וואָס איז נאָר וואָס געקומען צופאָהרען פון זעהר אַ ווייטער מדינה און דערצעהלט זיך אָן אַזעלכע חדושים, וואָס מע האָט זיי קיין מאָל ניט געהערט און אפילו ניט געזעהען אין חלום. מיט אָפענע מיילער און מיט האַרצקלאַפעניש פלעגט דאָס דאָזיגע פּאָריל זיצען ווינטער ביי דער לעזשאַנקע, און זומער אין דרויסען אויף דער פריזבע און קוקען אויפ'ן „רבי'ן" און האָרכען ווי דער „רבי" רעדט פון רוחניות, דערצעהלט חדושים פון גאָט, פון מענשען דאָ אויף דער וועלט און פון מלאכים דאָרט אויף יענער וועלט, פון דער ערד און פון אַלע באַשעפעניש וואָס אויף דער ערד, און פונ'ם הימעל מיט דער זון מיט דער לבנה מיט די שטערען און מיט די אַלע איבע־רינע גלגלים, און ניט איין מאָל פלעגט זיך אויסוויזען אָדם הראשונ'ען

מיט חוה'ן, זיצענדיג אין דרויסען ביי דער באָד אין די וואַרעמע ליכטיגע זומער־נעכט, אז דער דאָזיגער זקן מיט דעם איינגעבויגענעם רוקען מיט דעם קליינעם ווייסען בערדעל און מיט די גוטע, גוטע אויגען איז אליין עפּיס אַ מין רוחניות, וואָס אָט הויבט זיך עס אויף פון דער ערד און הויבט אָן שוועבען אין דער לופטען, שוועבט אַזוי לאַנג ביז סע ווערט פאַרשוואונדען דאָרטען ערגיץ צווישען די גלגלים... און זיי אַליין פיהלען אויך ווי עס ציהט זיי עפּיס אַהין אַרויף צו יענע ווייסע פּאַסמעס און צו יענע קליינע שטערענדליך; צו די נשמות וואָס בלאָנזען דאָרט אַרום און געפינען ניט קיין רוה...

גאָט ווייסט, אויב ס'איז נאָך עמיצען אויף דער גאַנצער וועלט געוועזען אַזוי גוט, ווי אונזער פאָריל אָדם מיט חוה'ן אין גן עדן, און אויב עמיצער נאָך האָט געהאַט אַזאַ גליקליך עלטער, ווי דאָ ביי זיי אין גן עדן האָט געהאַט דער אַלטער רב רב יוזיפעל פון כתריליוקע.

קאַפּיטעל יג.

כמעט דאָס ערשטע מאָל אויף זיין לעבען איז רב יוזיפעל אין כעס.

הימעל און ערד האָבען געשוואָרען, אַז קיין אייביגע זאַך זאָל ניט זיין אויף דער ערד; און שטענדיג גוט — דאָס טאָר ניט זיין קיינעם ניט. אין ערגיץ ניט! פאַרהאַן אַ שטן מקטרג, וואָס מישט זיך אַריין, שטעהט ביי אונז שטענדיג אונטער די פּלייצעס און היט אונז די נשמה, ניט אַכטונג, מיר זאָלען חלילה נישט פאַרגעסען אָן גאָט... דער דאָזיגער שטן האָט זיך אַריינגעמישט אויך אַהער אין דעם גן־עדן, וואָס מיר האָבען אויבען באַשריבען, און האָט שיער־שיער ניט אַרויסגעטריבען פון דאַנען אָדם מיט חוה'ן און מיט זיי אינאיינעם נעבאָך דעם אַלטען עלענדען זקן; שיער־שיער ניט חרוב געמאַכט דאָס נעסט, שיער־שיער ניט צעשיידט די ליבע און געטריַיע, שיער־שיער ניט פאַרשטערט דאָס גליק אויף אייביג.

דאָס איז געוועזען דעמאָלט ווען, חוה די בעדערין איז געקומען פונ'ם מאַרק, געוואָלט קויפען פישלעך — איז ניט געוועזען, געוואָלט קויפען קאַרטאָפּליס — איז ניט געוועזען, אַ וואָר ציבעלקעלעך — איז ניט געוועזען, נישט געוועזען קיין לעבעדיגער נפש. פריהער האָט זי גערעכענט, אפשר איז זי צו פריה אַרויסגעגאַנגען אין מאַרק? האָט זי אַ ביסעל צוגעוואַרט.

דערזעהען, אז ס'איז שוין גרויסער טאג און אין מארק—איהר זאלט זאגען א משוגענער הונד! וואו ניט וואו זעהט זי יודען לויפען. פאקעווען זיך, קלויבען זיך אין וועג אריין. וואס איז די מעשה? מע לויפט! וואוהין לויפט מען? אין דער וועלט אריין!...

און ביז חוה איז געקומען אהיים און איבער־געגעבען דאס אדם־הראשונ'ן, און ביז אדם־הראשון האט דאס איבערגעגעבען דעם „רבי'ן", איז שוין העכער א האלבע שטאדט געווען אויף יענער זייט בית־עולם.

תחילת האט רב יוזיפעל גאר ניט געוואלט גלויבען, אז ס'זאל זיין אמת: זיי לויפען? וואס הייסט זיי לויפען? נאכדעם האט ער גענומען דאס יאמשאווע שטעקעל מיט דער אויסגעבויגענער בלעכענער גאלקע, וואס איז שוין אלט אפשר אזוי פיעל וויפיעל ער איז רב אין כתרילעווקע, און האט זיך מטריח געווען מיט זיין עלטער אין שטאדט אריין, און האט נאך געפונען עטליכע יודען קלויבען זיך אין וועג אריין, האט ער זיי אבגעשטעלט און מיט א זיס שמייכעל, האט ער גענומען זיי שטראפען, זאגען מוסר.

עטליכע איבערגעבליבענע יודען האבען איהם אויסגעהערט מיט זעהר א טיעפען זיפץ און געזאגט מיט א ביטער שמייכעל:

— יא, איהר זענט זעהר גערעכט, נאר פון דעסטוועגען, רבי, זעצט זיך און פאהרט אויך מיט אונז! פאלגט אונז, רבי, פאהרט מיט אונז און וואס גיכער!

— פאהרען? וואוהין? וואס? צוליעב ועמען?

— אבער אלע זיינע רייד זענען געווען אומזיסט ארויסגעווארפען, ווארום די עטליכע איבערגעבליבענע יודען זענען שוין אויך געווען לאנג פון יענער זייט שטאדט.

געקומען אהיים אין גן־עדן, מיין איך צום בעדער מיט די בעדערין אין באד אריין, האט ער געטראפען אדם מיט חוה'ן שטארק פערזארגט, כמעט אין טרעהרען און רופט זיך אן צו זיי:

— וואס זענט איהר, קינדערלעך, אזוי פארצארענט?

— סטייטש, מאכען זיי צו איהם, איהר ווייסט דען ניט, וואס עס טהוט זיך? דא איז נאר וואס געווען האפקע?

— וואסער האפקע?

— האפקע די ערלית'טע, די וואס פערלעשט די ליכט שבת, דערצעהלט זי זיך אן אזעלכע מורא־דיגע זאכען, וואס די האר שטעלען זיך קאפויר!

און אָדם מיט חוה'ן דערצעהלען איהם ביידע אינאיינעם, חאַפּען איינס פאַר דאָס אַנדערע, די אַלע מורא'דיגע זאַכען, וואָס האָפּקע דער־צעהלט זיך אָן וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך. און רב יוזיפּעל דער רב זיצט אָנגעשפּאַרט אויפ'ן שטעקען און האָרכט, האָרכט מיט קאָפּ. ער זיצט און טראַכט און ענטפערען ענטפערט ער גאָר ניט. און נאָכדעם הויבט ער אויף דעם קאָפּ, קוקט זיך אַרום פון אַלע זייטען, לייגט אַוועק געבען זיך דאָס אַלטע יאַמשאָווע שטעקעל, טהוט אויס דאָס היטעל און בלייבט אין דער יאַרמעלקע און רופט זיך אָן צו אָדם מיט חוה'ן:

— הערט זשע אויס, קינדערלעך, וואָס איך וועל אייך זאָגען, אַז דאָס אַלסדינג, וואָס איהר דערצעהלט אָט דאָ, איז דאָס אַלץ פּוסטע זאַכען, ניט ווערט קיין שמעק־טאַבעקע! הנה זייט וויסען, אַז לא ינום ולא יישן שומר ישראל, גאָט שלאָפט ניט. איך וועל אייך דערצעהלען אַ משל מיט אַ מלך. אַמאָל איז געווען אַ מלך...

— וואָס מיר מלך? ווער מיר מלך. איהר הערט בעסער, וואָס האָפּקע דערצעהלט זיך אָן! — אַזוי חאַפּט זיך אַרויס אָדם הראשון און האָט באַלד חרטה: ער פיהלט, אַז ס'איז גראָבליך, זעהר גראָבליך פון זיין זייט, נאָר פאַרריכטען האָט ער שוין ניט געקאָנט: רב יוזיפּעל האָט זיך אָבגעקערעוועט פון איהם, זיך אָנגעטהון אין טלית ותפלין, גענומען אַ ספר, דאָס אַלטע יאַמשאָווע שטעקעל געבען זיך, און זיך אַוועקגעזעצט בײַם טיש אויבען־אָן, ווי אַ מלך בשעת מלחמה אָנגעוואָפּענט פון קאָפּ ביז פיס און געקוקט מיט נרוים גדלות, ווי איינער רעדט:

— אַ נו לאָז אַ שטייגער עמיצער פּרובען צו־טרעטען אַהער?...

און פון זיינע אַלטע שוואַרצע אויגען און פון זיינע אַלטע גרויע האָר האָט אַרויסגעקוקט אַזוי פיעל גבורה און רוהיגקייט, אַז אָדם מיט חוה'ן האָבען זיך געפיהלט, אַז נישט־קשה — זיי האָבען אויף וועמען זיך אָנצושפּאַרען.

קאַפּיטעל יד.

צוויי שטעדט בעגעגנען זיך און צעפּאָהרען זיך מיט גאָר ניט און אַ סוף.

געשניטען האָט זיך דער עולם אויף דעם טראַקט, וואָס געהט קיין טאָזעפּעווקע אין דער סביבה פון יעהופּעץ, און דער ערשטער פּונקט אויף

אָבשטעלען זיך איז געווען קאָזאָדאָיעווקע, אויך אַ יודישע שטאָדט, וואָס איז בעוואוסט מיט איהרע בעריהמטע ציגען, וואָס דער נאָמען אַליין באַווייזט שוין דערויף. קאָזאָדאָיעווקער ציגען מעלקען זיך גאָר אַנדערש און זענען אָבגעשיידט פון די כתריליווקער ציגען מיט זייערע הערנער, דאָס הייסט דערמיט, וואָס זיי האָבען נישט קיין הערנער. אויפ'ן אָרט פון הערנער איז ביי זיי עפּיס אַ מאָדנע צאַצקע פון פאַרינט, אַ מין של־ראש להבדיל, און זיי זענען בטבע זעהר פלאַחעניסטע, געלאַסען הייסט דאָס און נאַריש, אַ סך מעהר ווי די כתריליווקער ציגען. אַ קאָזאָדאָיעווקער ציג קאָנט איהר באַגעגענען אין מיטען גאַס, איהר ווייזען אַ ביסעל שטרוי און זאָגען איהר: קאָז־קאָז־קאָז,—שטעלט זי זיך אַנידער, צעגנעהמט די פּיסלעך, חאָטש נעהמט מעלקט זי אויס...

אויך די יודען להבדיל זענען דאָרטען גאָר נישט די יודען, וואָס אין כתריליווקע, דאָס הייסט די יודען זענען דאָרטען די זעלביגע יודען, וואָס דאָ, מיט די זעלביגע נשמות מיט די זעלביגע מאָגענס און אפילו די זעלביגע אָרימע לייט וואָס יענע. דער גאַנצער חלוק איז נאָר אין'ם „ברוך שאָמר", דאָס הייסט, וואָס די כתריליווקער יודען זאָגען אין'ם דאַווענען פריהער „הודו" און נאָכדעם „ברוך־שאָמר" און די קאָזאָדאָיעווקער יודען זאָגען פאַרקעהרט פריהער „ברוך־שאָמר" און ערשט נאָכדעם „הודו". דאַכט זיך, וואָס איז אייגענטליך דער נפקא מינה: דאָס פריהער, יענץ פריהער? סאַי־וסאַי אַ תפלה פון גאָט. ניין, זאָגט דאָס ניט! אין אַמאָליגע גוטע יאָהרען, אַז די כתריליווקער און קאָזאָדאָיעווקער יודען האָבען געהאַט פּרנסה בכבוד און ס'איז זיי אָבגעגאַנגען ווי מע זאָגט נאָר קאָפּוועהטיג, האָט זיך פאַר דעם „ברוך־שאָמר" מיט דעם „הודו" געגאָסען בלוט. עס האָט זיך וויפיעל מאָל געמאַכט, אַז אַ קאָזאָדאָיעווקער איז געקומען קיין כתריליווקע אין בית־המדרש אַריין דאַווענען און דער חזן האָט זיך אַוועקגעשטעלט צום עמוד, אָנגערוקט דעם טלית, זיך צעשאָקעלט און אַ זאָג געטהון מיט אַ נגון:

— הודו לד' קראו בשמו...

האָט זיך דער קאָזאָדאָיעווקער צעלאָזט אויף דער הויכע אָקטאַווע:

— ברוך שאָמר והיה העולם!

און פאַרקעהרט, אַז אַ כתריליווקער איז געקומען קיין קאָזאָדאָיעווקע אין שוהל אַריין און דער חזן האָט זיך פאַרדבקה'ט, נאָר וואָס פאַרמאַכט די אויגען, אויפגעהויבען דעם קולאַק און אָנגעהויבען דעם „ברוך־שאָמר והיה העולם", האָט זיך דער כתריליווקער צעלאָזט אויפ'ן געלעכטער:

— הודו לד׳ קראו בשמו הודיעו בעמים עלילו—ו—ו—ו—תיו!

דער „הודו" אליין איז פאר די קאזאדאיעווקער ניט געווען אזוי פריקרע נאך ווי דער „עלילותיו", וואס דער כתריליווקער האט אויסגעצויגען אפשר אויף אנדערהאלבען קלאפטער. ממה־נפשך, ווילסט זאגען „הודו לה׳ קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו?" שטעל זיך אוועק און זאג דיר דארטען אב: „הודו לה׳ קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו". צו וועלכע גוטע יאהר נוצט דאס דיר, אז דו זאלסט אזוי אויסציהען אויף אקול דעם „עלילו—ו—ו—ו—ותיו"? טהוסט דו דאך עס אפנים אויף צו להכעים? איז ווי באלד דו ביזט אזא צו להכעיס'ניק, קומט דיר פעטש! און מען האט איהם דעמאלט אריינגעלייגט וויפיעל ס'איז אין איהם אריין, און עס האט זיך אנגעהויבען צווישען די כתריליווקער און קאזאדאיעווקער יודען א שנאה און געצויגען זיך לאנגע־לאנגע יאהרען. אנגעהויבען האט זיך עס מיט פעטש און אויסגעלאזט מיט מסירות און מיט יאבעדעס און מיט גראבעניש און מיט באגראבעניש, — די וועלט האט מיט זיי דעמאלט געהאט צו טהון, ווילד־פרעמדע האבען זיך אריינגעמישט אין זייערע משפטים, געמאכט חוזק פון זיי מיט זייערע יודישע מנהגים און פוסטע געוג, זיי געגעבען א שענעם נאמען „פאנאטיקער" — בקצור, ס'איז געווען פע, חולשי חלשות!

אמת, יענע נארישע נאר גליקליכע יאהרען זענען שוין לאנג אוועק און גאט ווייסט אויב זיי וועלען זיך אמאל אומקעהרען; אמת, עס האט זיי אלעמען אזוי פארדרעהט דעם קאפ, אז זיי האבען גרעסערע מכות פון „הודו" מיט׳ן „ברוך שאמר"; נאר די שנאה צווישען די כתריליווקער מיט די קאזאדאיעווקער איז פארבליבען א שנאה, וואס מיט׳ן שכל קאן מען זי ניט געבען יענעם צו פארשטעהן בשום אופן...געה א שטייגער גיב כתריליווקע אז סע דערזעהט א יודען מוז דאס חאפען דאס היטעל אין די ציינהן און אנהויבען טרייסלען דאס אהין און אהער און זינגען בשעת מעשה א לידעל: „זשיד זשיד! חאלאמיד! זאהוביוו טשערעוויק! אי יא שאוו! טאי נאשאוו! טאי פידניאוו! טאי פישאוו!" אדער פארקעהרט, געהט זייט א חכם און גיט צו פארשטעהן דעם שכל, פון וואנען נעהמט זיך דאס א שטייגער, וואס ביי א כתריליווקער יודען, ווי באלד ער רעדט פון ניט קיין יודען אזוי הויבט ער אן אויסנוצען וויפיעל ער האט לשון־קודש ווערטער: „גיב דעם ערל אין די ידים א צנצנת יי״ש, נאר ניט מלא מיט א שטיקעל לחם, ווארום ער האט נאך היינט גאר ניט נעאכל׳ט, און זיי

איהם משלם צוויי זהובים, און לאָז ער הלכנ'ען, נאָר גיב אַכטונג מיט די עינים ער זאָל עפּיס ניט לקחנען"... דאָס זענען פון די זאַכען, וואָס פערשטעהען מיט'ן שכל קאָן מען דאָס ניט, מען בעדאַרף עס פיהלען... נאָר מיר קעהרען זיך אום צו די כתריליווקער און קאָזאָדאָיעווקער יודען.

פאַרהאַן אַזעלכע מאָמענטען אינ'ם מענשענס לעבען, וואָס אַלסדינג ווערט פערגעסען, אַלסדינג ווערט אָבגעמעקט גלייך ווי גאָר ניט געווען; און ס'איז אַ גליק, וואָס עס איז אַזוי. זאָנסט וואָלט די וועלט קיין קיום ניט געהאַט! גאַנץ גלייך האָבען אונזערע חכמים מתקן געווען, אַז ערב יום כפור בשעת מלקות שלאָגען איז מען זיך איינס דאָס אַנדערע מוחל...

אויך די שנאה פון די כתריליווקער מיט די קאָזאָדאָיעווקער, אַז זיי האָבען זיך באַגעגענט אין וועג אין אַזאַ שען שטיקעל צייט פון בהלות און לויפעניש, איז מיט אַמאָל אַוועקגעפלויגען, ווי מיט'ן ווינט און מיט'ן רויך — אוים שנאה! און באַגעגענט האָט זיך כתריליווקע מיט קאָזאָדאָיעווקע פונקט אויף דער מיט-וועג אין פעלד, ניט ווייט פון יענעם אָרט, וואו ס'איז אַמאָל געשטאַנען אַ יודישע קרעטשמע, וואָס מען האָט זי גערופען „די דעמבענע" און וואָס האָט איבער'ן מאַנאָפּאָל געמוזט צומאַכען זיך. עס האָט איהר גאָר ניט געהאָלפען...

אַז כתריליווקע מיט קאָזאָדאָיעווקע האָבען זיך בעגעגענט, האָבען זיי זיך ביידע אָבגעשטעלט און ס'איז צווישען די צוויי שטעדט פאָרגעקומען אַזאַ מין געשפּרעך:

כתריליווקע: — וואוהין פאָהרען דאָס אַ שטייגער יודען?

קאָזאָדאָיעווקע: — וואוהין פאָהרט איהר?

כתריליווקע: — מיר? מיר פאָהרען גלאַט אַזוי, איטליכער מכח זיין עסק, פּאָ דיעלו הייסט עס...

קאָזאָדאָיעווקע: — אַ גאַנצע שטאָדט פאָהרט מכח עסק?

כתריליווקע: — און וואָס זענט איהר? ניט קיין גאַנצע שטאָדט?

קאָזאָדאָיעווקע: — מיר זענען עפּיס אַנדערש; מיר פאָהרען ניט — מיר לויפען.

כתריליווקע: — פון וואַנען-זשע ווייסט איהר, אַז מיר ניט?

קאָזאָדאָיעווקע: — אָט אַזוי זשע רעדט. וואוהין-זשע לויפען דאָס יודען?

כתריליווקע: — וואוהין לויפט איהר

קאָזאָדאָיעווקע: — מיר? מיר לויפען... צו אייך.

כתריליווקע: — און מיר צו אייך.

קאָזאָדאָיעוקע: — וואָס וועט איהר טון ביי אונז?
כתרילוקע: — דאָס אייגענע וואָס איהר ביי אונז?
קאָזאָדאָיעוקע: — הערסט! וואָס זשע דאַרפען מיר לויפען צו אייך און איהר צו אונז?
כתרילוקע: — בכדי אַ פּנים מיר זאָלען זיך בייטען מיט די ערטער?
קאָזאָדאָיעוקע: — ווערטליך אויף אַ זייט? איהר זאָגט אונז בעסער דעם שכל: וואָס לויפט איהר!
כתרילוקע: — וואָס לויפט איהר?....

. . . .
. . . .

* *
*

ערשט אַט דאָ, אַז די צוויי שטעדט האָבען זיך צערערט, זיך רעכט בעטראַכט איינס דאָס אַנדערע און אָנגעקוקט זיך אַקוראַט ווי עס געהער צו זיין, מיט זייטיגע אויגען, האָבען זיי אַרויסגעזעהען, וואָס פאַר אַ פּנים זיי האָבען...
— געזעהען אַ ביסעל? זיך צעלאָזט! מע לויפט! וואָס לויפט מען? וואוהין לויפט מען? אַ לויפעניש אויף זיי!
און מע האָט אָנגעהויבען ווישען די אויגען, ווייגען און קרעכצען:
— אַז אָך און אַז וועה איז צו אונז אַלעמען אויף וואָס מיר זענען איבערגעקומען!
און מען האָט זיך צערערט, אָנגערערט ווי די פויקען, זיך אויסגערערט דאָס האַרץ... און נאָכדעם האָט מען זיך געגעבען די הענד, מע האָט זיך גאַנץ פיין אָבגעזעגענט און צעקושט זיך נאָר פריינדליך, ווי אמת'ע גוטע פריינד ווי מחותנים, וואָס האָבען זיך נאָר וואָס משדך געווען, אָדער ווי מאַן און ווייב וואָס האָבען זיך גע'גט און צוריק גענומען זיך, און מען האָט אויסגעבטל'ט אַלע בייזע ווילדע חלומות אויף די שונאים'ס קעפּ, און מען האָט זיך געווינשעוועט איינס דאָס אַנדערע, אַז דערמיט זאָל מען שוין אָבקומען, געזאָגט מיט אַ ביטערען געלעכטער: יהי רצון... און מען האָט אַ ווינק געטהון צו די ערלים זיי זאָלען מוחל זיין פאַרקערעווען די פערדליך צוריק.
און די צוויי שטעדט זענען זיך צעפאָהרען צוריק אויף זייערע ערטער:

כתריליווקע קיין כתריליווקע און קאזאדאיעווקע קיין קאזאדאיעווקע. שטיל, אהן ווערטער, האט מען זיך ארייגגעגנב'הט צו זיך אהיים, ווי די פיינעלע, איטליכער אין זיין נעסט אריין. שטיל, אהן ווערטער, האט זיך איטליכער גענומען צו זיין ארבייט, און נאך לאנג נאכדעם פלעגט מען איבערחזרען, איבעררעדען, דערמאהנען זיך נאך אמאל פון דער שענער בהלה, וואס ס'איז אויף זיי געווען, און בכדי די שפעטערדיגע דורות, אונזערע קינדס־קינדער זאלען אויך וועגען דעם וויסען, האבען מיר זיך מטריח געווען בעשרייבען די דאזיגע שענע עפאפעע אין אונזער פראסטער יודישער שפראך און ארויסגעגעבען זי בעזונדער אין א ביכעל, ס'זאל בלייבען נאך אונז א זכר אויף דור־דורות.

II.

די פרעהליכע קאמפאניע.

די פריילכע קאמפאניע.

(ערצעהלונג).

קאפיטעל א.

אין א הייסען זומערטאג, אין איינע פון די גרויסע גאסען פון דער גרויסער שטאדט, וועלען מיר זאגען אין יעהופּעץ, האט געשפּאצירט מיט א ציגאר אין די ציינער א שווארצער יונגער מאן מיט רויטע בעקליך פון א יאהר... איך קאן אייך ניט זאגען אקוראט פון וויפיל יאהר, ווארום איך האב זיין פּאס ניט געזעהן. אמאל, אז מען האט נאך ביי אונז געטראגען בערד, האט מען נאך דער באָרד גרינג געקאנט שאצען יענעמס יאהרען. היינט, אז שערען און גאלען די באָרד איז געווארען ביי יודען ברוך־השם א וואכעדיגער גאנג — אדרבה, נאט אייך א געגאלטע מארדע און זייט א בריה, טרעפט וויפיעל איז זי אלט?... אנדערע איז גאר שווער צו דערקענען אפילו, צי זיי זענען יודען, דאס הייסט אז מען קוקט זיך גוט צו צו זיי דערקענט מען זיי אפילו גרייליך. מען דערקענט זיי נאך דער נאז, נאך די אויגען, נאכ'ן קוק; א יוד קוקט גאר אנדערש, א יוד אז ער קוקט אויף אייך, לייענט איהר איבער אין זיינע אויגען: „ווער זענט איהר? עפּעס זענט איהר מיר קענטליך? און וואס איז אייער טהועכטס? זאגט — אפשר קאנען מיר איינס דאס אנדערע צו ניטץ קומען?“... אט אזוי קוקט א יוד... נאר מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער פּארשוין, צום שווארצען יונגערמאן.

דער שווארצער יונגערמאן איז זיך געגאנגען פּאוואלינקע, ניט ארויסגעלאזט די ציגאר פון מויל, ווי א מענש וואס האט נאר וואס אבגעגעסען א פיינעם מיטאג, פערדרויבערט א ציגאר און מאכט „מאציאן“. אויך דאס פּנים זיינס איז געוועזען זעהר פיין אויסגעפּוצט, די בעקליך

רויט, די וואנסעס ארויפגעדרעהט ארויף, נאר די מלבושים זענען געווען אביסעל געהאפט, דהיינו: די ארבעל פונ'ם פידזשאק האבען אביסעל צופיעל געגלאנצט, די הויזען זענען געווען אביסעל אויסגעטרעטען. און די שטיבלעטין, חאטש זיי זענען אמאל געווען גרויסארטיגע, לאקירטע שטיבלעטין מיט שענע קנעפעליך, האבען איצטער, אויף דער עלטער, אביסעל אונטערגעפוצעוועט, חלילה נישט צעריסען, נאר שטארק צעטריסקעט, און די אפצאסען אביסעל אויסגעדרעהט. אויך דאס קאפעלושעל האט אויסגעזאגט דעם סוד, אז דאס בעדארף זיין נישט קיין גרויסער נגיד, ווארום א חוץ וואס דער פאסאן איז שוין לאנג ארוים פון דער מאדע, איז דאס קאפעלושעל אליין געווען צוגעלעגערט און אבגעבארעט אביסעלע, און די טאשמע פערשמאלצט מיט פעטען — זעהר־זעהר א געמיין קאפעלושעל.

דער דלות האט שוין אזא טבע, אז קוים חאפט ער זיך אריין צו איינעם, איז קודם כל לעגט ער זיך ביי איהם אויפ'ן קאפעלוש און אויף די שפיץ-שטיוועל, און נאכדעם פערקלויבט ער זיך צו איהם אין בייטעלי אריין, רייניגט אוים פון דארטען וואו ערגעץ א מטבע איין אלטע איין אבגעריבענע, לאזט איבער א צוויי קנעפליך מיט א „רעצעפים" פון דער פאסט און רייבט אוים א לעביל, אז טאמער וועט זיך מאכען א מאל א מטבע זאל זי אויך ארויסקריכען...

ווערליג דער דאזיגער פארשוין איז געגאנגען רוהיג, געצעהלטע טריט און געדרעהט מיט'ן שטעקיל און צוגעזונגען שטילערהייד א גאנץ פיינעם נגון און אלץ געקוקט ארויף אין די פענסטער אריין, האט מען געקאנט זיכער מיינען, אז דאס איז אדער א רייזענדער, וואס איז אראבגעקומען אהער פון א פרעמדער מדינה און האט ניט וואס צו טהון — איז ער זיך ארויסגעגאנגען אביסעל אנקוקען די שטאדט, אדער דאס איז א היגער תושב, וואס זוכט א געראטען פלאץ אויף צו שטעלען א מ"ער, וואס זאל האבען א ברייטען הויף מיט א פאנטאן און מיט חאטש א שטיקעל גארטען צו דער גאס... אבגעשטעלט האט ער זיך נעבען א טויער, דערזעהן א צוגעקלעפט צעטיל מיט זיבען גרייזען:

„עס גיט זיך אב ביליג א צעזאמעניוואהנונג, גילטיג פאר א בחור"

אויפן פנים פון אונזער העלד האט זיך בעוויזען א צופריעדען שמייכעלע. די משמעות אז ער איז א בחור און זוכט א וואלוועל וואהנונג און עס ארט איהם ניט צו וואהנען מיט נאך עמיצען.

אנגעקלונגען צום „סטרוזש" און ארויפגעקלעטערט מיט איהם אויפ'ן

פינפטען שטאָק, איז ער אַרײַנגעקומען אין אַ קליין פינסטער חדר'ל, וואָס האָט אויסגעזעהן ווי אַ טויבענשלאַק אויף אַ בוידעם און האָט געטראָפען אַ הויכען, טרוקענעם פאַרשוין מיט אַ בראָנזען גלאַנצענדיג פנים, מיט אַ ליסינע אויפ'ן קאָפּ און מיט אַ גרוי געשאָרען בערדיל זיצען ביים פענסטער אויף אַ צעבראָכען בייִנקיל און דרעהען פּאַפּיראָסען. דער אַלטער פאַרשוין איז געגאַנגען אָנגעטהון... דאָס הייסט, ער איז ניט געגאַנגען און ניט אָנגעטהון, ער איז ג ע ז ע ס ע ן א ו י ס ג ע ט ה ו ן, — כמעט, קאָן מען זאָגען, ווי אָדם הראשון אין גן עדן, אויב איהר וועט ניט רעכענען פאַר קיין מלבושים אַ צעכראַסטעט, צעריסען העמדיל ביז די קניה, און אויף די לאַנגע טרוקענע בעוואַכסענע באָרוויסע פיס אַ פּאָר מאָדנע מעשטעס, וואָס זענען געמאַכט געוואָרען אָדער פון ביבולע פּאַפּיר, אָדער פון איין אַלטען זאַק — פון לעדער געווים נישט.

דער דאָזיגער אַלטער איז ניט אויפגעשטאַנען פאַר'ן אַרײַנגעקומענען גאַסט, האָט ניט געטראָגען אַקעגען דעם שלום־עליכם, און אַפילו ניט אויפגעהויבען די אויגען, נאָר געבעטען זיצען און אויסגעצויגען אַ לאַנגע, אַ טרוקענע, בעוואַכסענע און אַ ציטערענדיגע האַנד און האָט אַ זאָג געטהון גיט קוקענדיג אויפן אורח:

— זיצט.

דער אַרײַנגעקומענער פאַרשוין פון זיין זייט האָט אויסגעטהון דעם קאַפּעלוש און האָט זיך אַ נייג געטהון צום האַלב נאַקעטען בעל־הבית.

נאָכדעם האָט ער אָנגעהויבען זוכען מיט די אויגען, וואו ער זאָל זיך אַנידערזעצען, און מחמת ס'איז מעהר ניט געווען ווי איין בייִנקיל און דאָס בייִנקיל איז דאָך געווען פערנומען — לכן האָט ער זיך אַביסעל אַרומגעדרעהט און געפּאַרעט אויף אַ שכל, אַז איידער בלייבען שטעהן איז גלייכער זיך זעצען אויף אַ בעטיל פון די דריי בעטליך, וואָס שטעהען ביי די וועגט. דער דאָזיגער פּלאַן איז געפעלען דעם בעל־הבית אויך, וואָס האָט גיט אָבגעריסען די אויגען פון דער אַרבייט, און ער האָט זיך געווענדט צום אַרײַנגעקומענעם פאַרשוין מיט די דאָזיגע ווערטער:

— האָט נאָר קיין פּאַראיבעל ניט, וואָס איך נעם אייך אויף „אין חאַלאַט”, ס'איז שרעקליך היים אין דרויסען, און דאָ אונטערען דאַך איז נאָך הייסער, אַ ריינער גיהנם: איהר ווילט מסתמא דינגען ביי מיר די קוואַרטיר? פיער קאַרבען אַ חודש, מיין בעטיל, אייער בעטגעוואַנט, איין מאָל אין טאָג היים וואַסער פונ'ם סאַמאָוואַר. געלד אַלע וואָך אויף צופריהער. וואָס איז אייער טהועכטס?

מיין מהועבטם? מאַכט צו איהם דער אורח אונטער דער נאָז, הם... איין מאָל אין טאָג הייס וואַסער? און איך האָב געדרעבעט צוויי מאָל.

— וואָס דאַרפט איהר צוויי מאָל? איהר זענט דען אַ שטוב מענש? איהר דרעהט זיך דאָך אַרום מסתמא אין גאַס...

— דרעהען דרעהט מען זיך, מאַכט צו איהם דער אורח, עס טרעפט אָבער, מען קומט אַמאָל אַהיים פאַר פריה, גלוסט זיך אַטרונק.

— טרינקט מען וואַסער.

— אַ דאַנק אייך פאַר דער עצה.

— נישטאָ פאַר וואָס.

אַזוי ענטפערט איהם דער האַלב נאַקעטער בעל־הבית, וואַרפט ניט אַוועק די אַרבייט אויף קיין רגע און האָט נאָך אַיין קוק נישט געטהון אויפ'ן גאַסט.

— וויפיעל זענען מיר דאָ, הייסט עס? פרעגט איהם דער גאַסט און קוקט, ווי אַזוי האָבען אַהער געקאָנט אַריין דריי בעטליך?...

— מיר וועלען זיין, הייסט דאָס, אַזוי גרוים ווי דריי שכנים און איינער אַבעל־הבית.

— דריי שכנים און איינער אַבעל־הבית? איך זעה נאָר דריי בעטליך, וואו זשע שלאָפט איהר?

— פאַר מיר זאָרגט איהר זיך? עהע־הע! איך וועל מיר שוין געפינען אַיין אָרט, איך קאָן שלאָפען אויפ'ן טיש אויך.

דער אורח איז געבליבען זיצען איבערראשט. ער איז געוועזען זעהר נייגעריג צו וויסען ווי אַזוי וועט זיך דאָס דער דאָזיגער אַלטער לעגען אויפ'ן טיש און וואו וועלען זיך, למשל, אַהינטהון זיינע לאַנגע פיס? ער האָט איהם בעטראַכט ווי אַמענשען וואָס רעדט פון וועג און האָט זיך נישט געקאָנט איינהאַלטען און האָט איהם טאַקי פאָרט אַ פרעג געטהון:

— איך וואָלט אַבעלן געוועזען וויסען, ווי אַזוי קאָן אַזאַ הויכער מענש שלאָפען אויף אַקורצען טיש?

— איהר ווייסט ניט ווי אַזוי? מען רוקט צו צו דעם טיש נאָך די צוויי טישען קומט שוין אוים גוט.

— איהר האָט דאָך אָבער נאָר איין טיש.

— איז טאַקי נישט גוט.

„איין אַלטער ליץ"! טראַכט זיך דער גאַסט און טהוט אַ פרעג דעם בעל־הבית:

— ווען, הייסט דאָס, בעדאַרף מען צאָהלען די ערשטע ראַטע פאַר דער ערשטער וואָך?

— אויב די קוואַרטיר איז פאַר אייך, איז טאַקי באַלד קלאַפּ און צעהל, ווי זאָגט ער אַ מיתה משונה אויפ'ן אָרט.

דער גאַסט, וואָס איז אַליין אויך געווען נישט קיין מרה־שחורה'ניק און האָט אַליין אויך ניט פיינט געהאַט צו טרייבען קאַטאָוועס, איז געווען ענטציקט פון דעם דאָזיגען מאָדנעם נפש, וואָס האָט די גאַנצע צייט נישט אויפגעהויבען די אויגען אַ קוק טהון אויף איהם, און אַפילו דעמאָלט, ווען ער האָט אַרויס בעקומען אַ זילבערנען קערבּיל און אַנידערגעלעגט איהם דעם אויפגאָב, האָט דער בעל־הבית דאָס קערבּיל צוגערוקט מיט איין פינגער צו זיך און אַלץ נישט אויפגעהויבען די אויגען אויפן גאַסט און זיך גענומען ווידער צו די פּאַפּיראָסען.

דאָס האָט שוין דעם גאַסט פערדראָסען און ער איז אויפגעשטאַנען און אָבגערעקאָמענדירט זיך פאַר איהם:

— אַרקאַדי שווייצער.

— בראָנזענטאָלער! האָט איהם דער בעל־הבית אָבגעענטפערט קורץ, נישט אויפגעהויבען די אויגען אויפן גאַסט און דערלאַנגט איהם אויף צו געזעגענען זיך צוויי לאַנגע, דאַרע, טרוקענע האָריגע פינגער.

שוין געשטאַנען ביי דער טיר האָט זיך אַרקאַדי שווייצער אומגעדרעהט צום בעל־הבית:

— זאָגט זשע מיר, מיין ליבער בראָנזענטאָלער, ווער זענען יענע צוויי שכנים מיינע?

בראָנזענטאָלער האָט אַלץ געדרעהט די פּאַפּיראָסען און נישט געטהון דעם גאַסט צוליעב אַ קוק טהון אויף איהם.

— איהר דאַרפט טאַקי נויטיג וויסען דעם יחוס זייערען? אַז איהר וועט ווערטה זיין ביי גאָט און האָבען די זכיה, וועט איהר אויף דערנאַכט זיך בעקאָנען מיט זיי, איינער הייסט „נאָל", דער אַנדערער „שמאָל", און מיט אייך און מיט אונז ביידען אינאיינעם וועט דאָס אויסקומען „נאָל שמאָל עט קאָמפּאַניע", זענט איהר שוין צופרידען? אַדיעו! איהר קאָנט זיך מטריח זיין ברייגגען אייער באַגאַזש.

קאפיטעל ב.

ארקאדי שווײצער איז אוועקגעגאנגען אויף דער אלטער סטאנציע נאכ'ן באגאזש, וואס איז בעשטאנען פון אקלײן רענציל, גאר פעסט געפאקט, אנגעשטאפט מיט... וואס קאן זיך, למשל, געפינען בײ אזא מין חברה־מאן אין רענציל? איך הײס ניט ווי אזוי איהר, איך האב פון תמיד אן שטארק חשק א קוק טהון יענעם אין רענציל ארײן, און פון זינט איך האב געלײענט די מעשה פון דעם פאריזער פאריל, איז בײ מיר דער חשק געווארען נאך גרעסער, אויב איהר האט צײט, וועל איך אײך דערצעהלען די דאזיגע מעשה אין קורצען:

די געשיכטע קומט פאר אין פאריז.

אײן „ער" מיט א „זי".

ער פון בערלין, זי פון ווין.

ער א חתן, זי א כלה, דאס הײסט זײ האבן געזאלט ווערען חתן־כלה, זענען זײ זיך צונויפגעפאהרען קײן פאריז אויף אנקוקען זיך.

נעקומען צופאהרען אין אײן צײט, זענען זײ פארפאהרען אין אײן האטעל און אבגעשטעלט זיך אין פערשידענע נומערען געווײנטליך, און מהמת זײ האבען זיך ניט געקענט, האבען זײ גארניט געוואוסט אײנס פונ'ם אנדערן.

בעדארף זיך טרעפען א מעשה, (אויף א מעשה פרעגט מען ניט קײן קשיא): זײ האבען בײדע געהאט אלץ אײנע רענצליך פון אײן פאבריק מיט אלץ אײנע שליסעליך, און די מענשען וואס האבען אראבגעטראגען דעם באגאזש, האבען זיך פארביטען מיט די יוצרות, ארײנגעטראגען צו איהם איהר רענציל, און צו איהר — זײן רענציל.

אויסגעטהון זיך און אײנגעוואשען זיך ווי עס געהער צו זײן, האט זיך יעדער פון די צוויי אבגעשלאסען דאס רענציל, געוואלט איבערטהון זיך ווי עס פאסט פאר חתן־כלה, און שטעלט אײך פאר זײער איבערראשונג, אז זײ האבען אנגעהויבען ארויסנעמען פון דארטען די מלבושים: ער — נקבה'שע און זי — מאנסבילשע! זײ זענען בײדע שיער ניט געפאלען חלשות! נאר אלע מענשען אויף דער וועלט זענען דאך נײגיריג... אז דער ערשטער שרעק איז איבער־געגאנגען, האבען זײ אנגעהויבען ארײנקוקען אין די רענצליך ארײן נאך טיעפער און האבען אנגעהויבען ארויסנעמען פון דארטען משונה מאדנע זאכען, ארוים־שלעפען פעק מיט פאפירען, בריוועליך אלערלײ — און פרעמדע

בריוועליך ווילט זיך דאָך דוקא לייענען ! — און מען איז געוואָהר געוואָרען איינס אויפ'ן אַנדערען אַזעלכע סודות, וואָס ווען זיי געפעלען זיך, טהוען אַ שרוך, האָבען חתונה און לעבען אָב אַ האַלבע מאה יאָהרען, וואָלטען זיי ניט דערגאַנגען קיין צעהנט חלק אפילו... בקצור זיי האָבען זיך צעפּאָהרען, ער קיין בערלין זי קיין ווין — אוים שרוך.

אצונד וועלען מיר זיך נעהמען צו אונזער אַרקאַדי שווייצערס רענציל.

דאָרט איז געווען אַבּיסעל וועש, אַפּאָר פּאַפּירענע קאָלנער מיט מאַנקעטען. עטליכע פודעלעך פון אויסגעריבערטע פּאַפּיראָסען, אַסדור'ל מיט אַ תהלים'ל מיט אַפּאָר קליינע תפילין'לך (אַ יודישע נשמה טאָר מען ניט שאַצען!) און אַגאַנצער פּאַק מיט צונויפגעטאַשטע, גוט צענויפגעלייגטע און מיט רויטע פאָדעם־זייד פערבונדענע טעשליך קאָרטען.

פון דעם דאַרפען מיר לערנען דעם פשט, אַז אַרקאַדי שווייצער האָט נישט פיינט קיין קערטיל, נאָר צו וואָס טויג האַלטען ביי זיך אין רענציל אַזאַ משא מיט קאָרטען? איז די משמעות, אַז אַרקאַדיעס געשעפט, דאָס הייסט זיין פרנסה איז קאָרטען — און מיר האָבען נישט געהאָט קיין טעות. זיך גוט נאָכגעפרעגט ביי זיינע בעקאַנטע, זענען מיר געוואָהר געוואָרען, אַז ער דרעהט זיך אַרום קאָרטען און דערפון טאַקי לעבט ער... דער פירוש פון די דאָזיגע ווערטער איז ניט גלאַט, מען בעדאַרף עס פערשטעהן און מיט דער צייט וועלען מיר דאָס אם ירצה השם וויסען; מיר וועלען זיך נאָך אומקעהרען שפּעטער צו זיין פּראָפעסיע, דערווייל וועלען מיר זיך בעקענען מיט די איבעריגע שכנים.

אַז אַרקאַדי האָט געבראַכט צו טראָגען דאָס רענציל אויף דער נייער קוואַרטיר, איז שוין געווען פאַר נאַכט. אין חדר האָט שוין געטשאַדעט אַ פּעררוּיבערט לעמפּיל און ביים טיש איז געזעסען און געשריבען אַ מאָדנער נפש מיט אַ בלאַס פנים, מיט הונגעריגע אויגען, מיט אונטערגעבויגענע, שיטערע שטאַרק אָנגעשמירטע האָר, אָנגעטהון איז ער געווען אין אַ טשעשונטשאָווע פּידזשאַקיל מיט מאָדנע ברייטע אַרבעל, אַ קלאָר ווייסען קאָלנער פון פּאַפּיר מיט אַ שניפּס אַ שאַרף רויטען ווי פייער, מיט דינע שמאָלע ווייסע הויזען אויף אַ פּאָר קליינעטשקע פיסעליך.

„אַ פנים דאָס מוז זיין איינער פון די דריי שכנים, פון דער חברה „נאָל שמאָל עט קאָמפּאַני"— האָט זיך אַרקאַדי געטראַכט.

אַריינגעקומען און אָבגעלעגט דאָס רענציל אויף אַ בעטיל, האָט זיך אַרקאַדי שווייצער פאָרגעשטעלט פאַרן נפש מיט'ן רויטען שניפּס און מיט

די ווײַסע תחתונים, און דער נפש מיט'ן רויטען שניפּס און מיט די ווײַסע תחתונים האָט זיך אויפגעחאַפּט, אויסגעטהון אויף דער גיך די ברילען, א טרייסיל געטהון מיט די אונטערגעבויגענע אָנגעשמירטע האָר.

— דאָס זענט איהר, אונזער נײַער שכן? זיצט, זיצט, זעצט זיך, פאַר וואָס זיצט איהר ניט? — און ער טראָגט איהם אונטער דאָס איין־און־איינציג בענקיל.

דער רויטער שניפּס, די פּעטע אונטערגעבויגענע נאָר שיטערע האָר, די מאָדנע ברייטע אַרבעל פון'ם טשעשונטשאָווען פּידזשאַק, די ווײַסע תחתונים, דאָס הייזעריגע קול פון'ם נפש און דערצו נאָך דאָס אונטער־שפּרינגען זײַנס—דאָס אַלסדינג אינאיינעם האָט געהאַט דעם זיבעטען חן, און אונזער אַרקאַדי האָט בעדאַרפט זײַן שטאַרקער פון אייזען ער זאָל זיך איינהאַלטען פון אויסצושיסען איהם אַ געלעכטער גלײַך אין פּנים אַרײַן.

— איהר שרײַבט אַ בריוועל? שרײַבט שרײַבט, האָט ער צו איהם געזאָגט, און אָבגערוקט פון זיך דאָס בענקיל.

— איך שרײַב נישט קיין בריוועל, איך שרײַב אַ בוך, איך שרײַב בסדר. איך בין אַ שרײַבער, פערשטעהט איר מיך, אַ מחבר—האָט איהם יענער געגעבען צו פערשטעהן אויף זײַן הייזעריגע שטימע, אונטערגע־טאַנצט און צוגעטרייסעלט מיט די שיטערע אונטערגעבויגענע הערליך. און דאָ האָט אַרקאַדי בעמערקט אַ פּאָר קלײַנע, ווײַסע העגטליך מיט דינע קלײַנע פינגערליך, וואָס האָבען אויסגעזעהן נאָך קלענער אונטער די ברייטע אַרבעל פון'ם טשעשונטשאָווען פּידזשאַק.

— איהר זענט אַ שרײַבער? וואָס זשע שרײַבט איהר איצטער? זעהט נאָר איהר זאָלט אונז דאָ ניט בעשרײַבען.

דער שרײַבער האָט זיך צעלאַכט מיט אַ צעשעפּטען הייזעריג געלעכ־טער און אַרויסבעוויזען קלײַנע שוואַרצע ציינדליך ווי בײַ אַ קינד, וואָס האָט קאַלי צייהן דערפאַר, וואָס סע עסט אַ סך צוקערקיס.

— איך בין ניט פון די שרײַבער, וואָס בעשרײַבען יענעם. איך בין נערן אַז יענער טשעפּעט מיך ניט.

אַזוי האָט איהם געענטפערט דער מחבר, און איך מיין, אַז ס'איז געווען לחלוטין איבעריגע ווערטער, דען ווען אפילו ער זאָל דאָס ניט זאָגען וואָלט מען אַליין געקאָנט פערשטעהן, אַז דאָס איז אַ מענש, וואָס איז נערן, אַז יענער טשעפּעט איהם ניט. אַזעלכע מענשליך בע־ווייזען זיך ניך אַרויס מיט זייער כאַראַקטער: „אָט אַ דאָס ב י ן איך און אַ ז ו י מאָלט מיך". אַזעלכע מענשליך זענען געטרײַ איבערגעגעבען דער

גאַנצעֶר וועֶלט און די גאַנצעֶ וועֶלט שאַפּט מִיט זיי, עֶקספּלאָאַטירט זיי; אירהר קאָנט פון זיי פלעֶבטעֶן שטריקליך, טהון מִיט זיי וואָס אירהר ווילט, אַזעֶלכעֶ מעֶנשליך זעֶנעֶן גרויסעֶ בישנים, זיי וועֶלעֶן אייך קיינמאָל ניט בעֶקלאָגעֶן זיך אויף זייעֶר פינסטעֶר מזל; זיי, אַז זיי וויינעֶן, וויינעֶן זיי נאָר אויף יעֶנעֶמס צרות, קומעֶן אָב פּאַר פרעֶמדעֶ זינד, האָבעֶן ניט מיט וואָס אַ טאָג איבעֶרצוקומעֶן, קאָנעֶן אויסגעֶהן אין מיטעֶן העֶלעֶן טאָג פּאַר אַלעֶמעֶן אין די אויגעֶן, חאַפּעֶן זיך אָן אָן אַ שאַרף פון אַ שווערד, טולעֶן זיך צו יעֶנעֶם און קלעֶפּעֶן זיך אָן אַזוי שטאַרק, אַז ס'איז שווער זיי אָבצורייסעֶן און אָבטרייבעֶן פון זיך, ווי איין אֶמת געֶטריי הינטיל..

קאַפּיטעֶל ג.

דאָס איז אַ כלל אויף דעֶר וועֶלט, אַז הילף קומט מעֶהרסטעֶנטהייל אומגעֶריכט. גאָט ווייסט וואָס מיט אונזעֶר פּאַרשוין וואָלט געֶווען, ווען סעֶ קומט ניט אָן פלוצים בראָנזעֶנטאָלעֶר און דעֶר מחבר העֶרט ניט אויף צו לייעֶנעֶן איהם גאַנצעֶ שטיקעֶר פון דעֶר „חלירעֶ". איך ווייס אַ מעשה וואָס אַ יונגעֶר מעֶנש, אַ געֶזונטעֶר, אַ שטאַרקעֶר האָט געֶחלשט ביי אַ מחבר אונטעֶר די העֶנט. פון דעֶמאָלט אָן, אַז דעֶר מעֶנש דעֶרהעֶרט דעֶם נאָמעֶן מחבר, אַנטלויפט עֶר וואו דעֶר שוואַרצעֶר פּעֶפּעֶר וואַכסט...

— טשיידעֶלי! גאָט האָט אייך שוין צוגעֶשיקט אַקרבן און אירהר מוטשעֶט איהם מיט אייעֶרעֶ מעֶשׂיות? אַנו לייגט נאָר אַוועֶק די „חלירעֶ" און לאָמיר בעֶסעֶר נעֶהמעֶן עֶפּעֶס אין מויל אַריין.

מיט די דאָזיגעֶ ווערטעֶר האָט דעֶר בעֶל־הבית זיך געֶווענדט צום מחבר און האָט אַוואָרף געֶטהון אויפן טיש אַפּעֶקיל — דאָרט איז געֶלעֶגעֶן אַ פלעֶשיל „מאָנאָפּאָלקעֶ"*, אַ ברויטעֶל מיט אַטאַראַנקעֶ מיט אַ פּאָר ציבעֶלקים. און אַרקאַדי האָט איהם בעֶטראַכט, כמעט גאָר ניט דעֶרקעֶנט אינ'ם אָנטהון, אויף איהם איז געֶווען אַשוואַרצעֶ שבתדיגעֶ קאַפּאָטעֶ, אַ ווייס העֶמד, געֶלעֶ שיך מיט רויטעֶ שפּראָנצקעֶס און אויפן קאָפּ אַ ברייטעֶר, ווייסעֶר, שטרויעֶנעֶר קאַפּעֶלוש מיט אַפּעֶנסנעֶ אויף די אויגעֶן, אַגאַנצעֶר פּראַנט! דאָס טונקעֶל בראָנזעֶנעֶ פּנים מיט די שאַרפעֶ ווינקלעֶן האָט געֶגלאַנצט אונטעֶרן ווייסעֶן קאַפּעֶלוש און אויסגעֶזעֶהן ווי איין אויסגעֶגאָסעֶנעֶ סטאַטועֶ.

דער בעל הבית בראָנזענטאָלער האָט אַראָבגעוואָרפען פון זיך די יום־טוב'דיגע מלבושים און געבליבען אינ'ם אין דערפריהערדיגען קאָסטיום פון אָדם הראשונ'ן, אַרײַנגעשטעקט די לאַנגע, דאַרע, האָריגע פיס אין די משונה מאָדנע מעשטעס און בשעת מעשה אַזוי געטהון:

— אַנו, טשײַדעלי, זײַט אַ בעל־הביתטע, מאַכט טײַ!

דער מחבר מיט'ן רויטען שניפּס און מיט די ווײַסע תחתונים, וואָס דער בעל־הבית רופט איהם „טשײַדעלי", האָט במחילת כבודו זיך אָנגעבויגען און אַרויסגעשלעפּט פון אונטערן בעט אַ קליין בײַכיג סאַמאָוואַריל און איז אַוועקגעגאַנגען מיט דעם דאָס אויפשטעלען, און דאָס סאַמאָוואַריל האָט אויסגעזעהן בײַ איהם אויף די הענט ווי אַ קליין קינד בײַ אַ געטרײַער מוטער. בשעת געהן האָט דער מחבר אונטערגעטאַנצט און צוגעטרייסעלט מיט די שיטערע אונטערגעבויגענע הערליך, און אַרײַנגעקומען האָט ער זיך גענומען צו די גלעזער, אַוועקגעשטעלט איטליכע זאַך אויף זײַן אָרט מיט די קליינע ווײַסע הענטליך, ווי אײַן אמת'ע בעל־הביתטע. גיך איז געוואָרען אויפגעשניטען דאָס ברויט מיט'ן פישעל און אַלע דרײַ האָבען זיך געזעצט אַרום טיש, דער בעל־הבית אויפן בענקיל און זײַנע צווײַ שכנים אויף די בעטלעך און מען האָט זיך געזעצט טרינקען טײַ, פריהער גענומען צו קאַפּליך „טאָנאָפּאָל" און פערביסען מיט טאַראַן גאַנץ געמיטהליך, גלײַך ווי מען וואָלט געווען צווישען זיך אַלטע בעקאַנטע שוין פון כמה וכמה יאָהרען.

— אַציַנד, טשײַדעלי, דערצעהלט אונז, וואָס הערט זיך עפּעס נײַעס אויף דער וועלט?

אַזוי האָט זיך אָנגערופען בראָנזענטאָלער צום מחבר, נאָכדעם אַז ער האָט פערדויכערט אַ פּאַפּיראָס, דאָס ערשטע מאָל אַ קוק געטהון אויף דעם נײַעם שכן, וואָס האָט פערדויכערט אַ גראָבע ציגאַר, וואָס דער רויך פון איהר וואָלט געווען אַ גוטע סגולה אויף אַרויסצוטרײַבען פליגען.

— הערט איהר? מאַכט דער בעל־הבית צום נײַעם שכן, איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז איך האָב אײַך געזעהען בײַ סעמאַדעני אין „ביליאַרד"?

אונזער שכנם רויטע בעקלעך זענען געוואָרען נאָך רויטער. ס'איז איהם אַפּנים ניט אָנגעשטאַנען דאָס אָרטיל, וואו מע האָט איהם דאָרטען געזעהן, האָט ער זיך ווי פערענטפערט:

— מעגליך, עס קאָן זעהר שען געמאָלט זײַן. בײַ טאָג מאַכט זיך,

נישטאָ וואָס צו טהון, חאַפּט מען זיך אַרײַן אויף אַ האַלבע שעה זעהן ווי מען שפּיעלט אין ביליאַרד.

— און מיר דאַכט זיך, אַז איך האָב אײך אַלײן געזעהן עטליכע מאָל מיט אַלאַנגען שטעקען אין די הענט אַרומדרעהען זיך אַרום גרינעם טיש און דוקא אָהן אַ קאַפּאָטע. איך פֿערשטעה ניט וואָס איז דאָ פֿערהאַן צו שעמען זיך? אַ פּרנסה גלײַך מיט אַלע פּרנסות.

דאָ האָט אונזער בעל־הבית געטראָפֿען, ווי מען זאָגט פּונקט אין קאַרב אַרײַן. אין דער לעצטער צײַט האָט אַרקאַדי שװײצער נעבעך געלעבט גאָר פֿונ'ם ביליאַרד. דאָס הײסט, אײגענטליך איז זײַן פּרנסה געװעזן, ווי מיר האָבען שוין אויבען געזאָגט, קאָרטען, נאָר קאָרטען מיט ביליאַרד, בעדאַרפֿט איהר וויסען, קעהרען זיך אָן שטיקליך אײגענע, אָפֿטמאָל גאַנץ נאָהנטע מחותנים, למשל ווי אַ מלמד שמעקט מיט שדכנות, אַ בעל טאַקסע מיט קצב, אַ קרעמער מיט באַנקראָט, אַ באַנקיר מיט גנבה, וכדומה, וכדומה, וכדומה...

ווי אַ מענש אַ בעל פּרנסה, האָט אונזער אַרקאַדי שווײצער פֿײַנט בעהאַט אַלײן צו שפּיעלען אין ביליאַרד. די שפּיעל אַלײן איז איהם שוין לאַנג נמאס געוואָרען, דען זי קאָסט איהם גענוג געלד. זײַן עובדא איז געוועזען זיצען און קוקען ווי יענער שפּיעלט און „האַלטען מאַזאָ פֿאַר יענעם".

„האַלטען מאַזאָ" אויפֿ'ן ביליאַרד — דאָס איז אַ מין געשעפֿט ווי אַלע געשעפֿטען אויף דער בערזע, און מיר רעכענען נישט פֿאַר איבעריג זיך אָבשטעלען דערויף אויף אַ צווײ מינוט.

שטעלט אײך פֿאָר אַ גרויס שטאַרק אָנגערויכערט און פֿערברודיגט חדר מיט עטליכע לאַנגע טישען מיט גרינס בעצויגען און מענשען, צו מײנסטען יונגע לײַט, דרעהען זיך אַרום פֿון אין דער פֿריה ביז שפּעט אין דער נאַכט מיט לאַנגע גלאַטע שטעקענס, צילען זיך אין די געטאָקטע, ווײַסע, בײנערנע גאַלקעס, דער האָט „געענדיגט די פּאַרטיע" און נעמט צו דאָס געלד.

שפּיעלען — שפּיעלען צום מײנסטענס נאָר צווײ און דער גאַנצער איבעריגער עולם, פֿערשידענע מינים פּאַרשוינען, זיצען אַרום בײַ די ווענט און קוקען אויף דער שפּיעל און מען לעגט אײן געלד פֿאַר די שפּיעלערס, ווער פֿון די צוויי וועט פֿריהער ענדיגען די פּאַרטיע, — אָט דאָס ווערד אָנגערופֿען ה אַ ל ט ע ן מ אַ ז אָ.

צווישען די שפּיעלערס זענען פֿערהאַן גרויסע ספּעציאַליסטען, וואָס געבען יענעם עטליכע אויגען „פֿאָר", געווינען די ערשטע פּאַרטיע און

נאָכדעם הויבען זיי אָן שטאַרק פערשפּילען, געבען פּאַלשע גענג („קלאָפּשטאָס“), מאַכען כלומרשט אומגעהרען אַ ציטער מיט רער האַנד („מענדראָזשע“) און דערמיט חאַפּט מען „פּיזשאָנעס“ (אומשולדיגע טייבעליך) און מען נאַרט אוים ביים עולם דאָס ביסעל מינץ. די חברה, וואָס פיהרען צענויף די דאָזיגע שפּילערס, ווערען אָנגערופען מיט׳ן נאָמען „בעל־הבתים“, אָדער „נאַוואָדטשיקעס“.

איינער פון די דאָזיגע „נאַוואָדטשיקעס“ איז געווען, עס זאָל אייך צו קיין חרפּה ניט זיין, אונזער פיינער אורח אַרקאַדי שווייצער, וואָס איז די לעצטע צייט ניט אַרויסגעקראָכען פון׳ם ביליאַרד, געווייקט דאָרטען טאָג ווי נאַכט, זיך אָנגעגעסען מיט׳ן רויך און זיך אָנגעהערט מיט די שענע ווערטליך, מיט׳ן נבול פה און מיט די מחלוקת׳ן, און מיט די קללות און די סקאַנדאַלען, וואָס דאָרטען קומען פאָר. דאָס איז געווען פאַר אונזער אַרקאַדין אַ גרויסער אַראָבפאַל, איין אמת׳ע ירידה קאָן מען זאָגען, דען ער איז געווען אייגענטליך אַ קאָרטען־שפּילער, דאָס האָבען איהם די צרות זיינע געבראַכט דערצו, ער זאָל זיך אַראָבלאָזען אַזוי נידעריג און ווערען אַ „נאַוואָדטשיק“ צווישען ביליאַרדטשטשיקעס, נאָר וואָס טהוט ניט אַ יוד צוליב פּרנסה? און דערמאַהנט זיך אונזער אַרקאַדי שווייצער אָן יענע גוטע יאָהרען, בשעת ער האָט „געפיהרט אַ גרויסע שפּיעל“, געפאָהרען מיט חברה אויף די פּאַראַחאָדען, געחאַפּט אַ האָז און איהם אויסגערייניגט די קעשענעס עד לפּק... און נאָכדעם אין די האָטעלען געלעגען וואָכען־לאַנג, ניט אָנגעקוקט די ליכטיגע שיין און נאָר געשפּיעלט און געשפּיעלט... און נאָכדעם אין די קלובען, געוואָרפען אַ באַנק אין „דיאַבעלעק“: פינפאונצוואַנציג פאַר צוואַנציג, פופציג פאַר פערציג, און הונדערט פאַר אַכציג, און צוויי הונדערט פאַר הונדערט זעכציג און פיער הונדערט פאַר דריי הונדערט צוואַנציג... און אונזער אַרקאַדי לאָזט אַרויס אַ טיפען זיפץ פון׳ם האַרצען.

— וואָס זיפצט איהר אַזוי? אויף גלות ישראל — צי אויף דעם, וואָס סע געהט אייך ניט אין דער שפּיעל?

— וואָסער שפּיעל? ווער שפּיעלט היינט? מאַכט אַרקאַדי מיט אַזאַ מינע, ווי אַ מענש, וואָס איז אַמאָל געווען קיסר און האָט פערלאָרען די מלוכה — מיט׳ן מלאך המות שפּיעלט מען זיך היינט! אַמאָל איז געווען אַ שפּיעל, אוי אַ שפּיעל! וואו זענען אַהינגעקומען די יאָהרען, וואָס מען פלעגט „פּאָנטירען“ הונדערט קאַרבען אויף אַ קאָרט? צוויי הונדערטער אויף אַ קאָרט? דריי הונדערטער אויף אַ קאָרט?

— אַזוי גרויס האָט איהר געשפּיעלט? פרעגט איהם בראָנזענטאָלער און הויבט ערשט אָן איהם רעכט בעטראַכטען.

— אָט דאָס הייסט ביי אייך גרויס? מאַכט אַרקאַדי מיט גדלות, גלייך ווי מען וואָלט גערעדט פון זיינע שיפען, וואָס זענען געגאַנגען אויפ'ן ים, אָדער פון זיין יובילייִ, וואָס ער האָט זיך אויסגעפּיינט געגען דער וועלט — אָט דאָס ווערד אָנגערופען ביי אייך גרויס? און פינף מאות אויף איין קאָרט פאָנטירען האָט איהר אַמאָל געזעהן? אַזוי ווי היינט געדענק איך עס: מיר זענען געזעסען אַגוטע חברה קלאָפּערס איך טהו אַקוק — אין „בענקיל" ליגט אַ פּוטיקע פון כמעט טויזענד „איינציגע". מיין חברה־מאַן קוקט אויף מיר: „טשטאָ אוגאַדנאָ"? זאָג איך צו איהם: „קאַרטו"! מאַכט ער צו מיר נאָכדעם: „סקאָלקאָ פּריקאַזשעטיע"? טהו איך אַ קלאַפּ אין טיש אַריין: „קאַרטו"!...

און אַרקאַדי שטעלט זיך פאָר אַז ער איז אין קלוב און „פאָנטירט" אויף אַקאָרט, און דאָס פּנים פלאַמט איהם און די אויגען פייערען און ער טהוט אַ זעץ מיט'ן קולאַק אין טיש אַריין אַזוי שטאַרק אַז דער מחבר פאַלט שעור ניט אַראָב פונ'ם בעט אויף דער ערד, ער האַפּט זיך אויף אַ טויטער און קוקט מיט שרעק אויפ'ן נייעם שכן... דאָס געפעלט בראָזענטאָלערן אַזוי שטאַרק, אַז ער צעלאַכט זיך און רופט זיך אָן צו אַרקאַדין:

— וואָס זאָגט איהר, איך בעט אייך, אויף אונזער מחבר? „טשיידעלי" האָב איך איהם אַנאָמען געגעבען, ווייסט איהר פאַר וואָס? ווייל ער געהט מיר תמיד אויסגעפּוצט ווי אַ דייטשעלי, איז פון דייטשעלי ביי מיר געוואָרען דייטשעל, און פון דייטשעל — טשיידעלי, אַיאָ, סע פּאַסט איהם?

— אָנגעמאָסטען, ווי איך בין אַ מענש! מאַכט אַרקאַדי און ווענדט זיך צו טשיידעלין: טראָגט געזונד און פערניצט געזונד און זאָלט איהם צעריי'סען געזונדערהייד, ווי מיין באָבע טאָלצע פלעגט זאָגען בעת מען האָט מיר איבערגעניצעוועט פון איהר ווינטערדיג וואַטען־קליידעל — אין אַרבע כנפות אויף שבועות.

אַלע דריי לאַכען און טשיידעלי בעווייזט זיינע קליינע, שוואַרצע ציינדליך.

— אַזוי גרויס האָט איהר געשפּיעלט? הם... זאָגט ווייטער בראָנזענטאָלער און לאָזט שוין נישט אַראָב קיין אויג פון זיין נייעם שכן און לאָזט אַרויס אַגאַנצען קנויל מיט רויך פונ'ם מויל וואָס בעגעגענט זיך

מיט'ן רויך פון ארקאדיע'ס ציגאר; דער רויך קויקעלט זיך און פילט אן דאס קליינע פינסטער חדר'ל און די לופט ווערט אזוי געדיכט, אז פון דער שיין פונ'ם שענעם לעמפעלע איז קוים קוים וואס מען זעהט איינס דאס אנדערע.

קאפיטעל ד.

— נו, און געלד? אויף צו פיהרען אזא שפיעל בעדארף מען דאך עפעס האבען פארעס! מאכט צו איהם בראנזענטאלער און בעטראכט איהם ווי א גרויסער פראפעסאר דעם חולה, דאס הייסט קוים קוים וואס ער טהוט אויף איהם א קוק מיט איין אויג.

— געלד פרעגט איהר? ענטפערט איהם ארקאדי און נעמט ארויס די גראבע ציגאר פון די צייהן: געלד פרעגט איהר? אזוי ווי שטערען אין הימעל! קארג „פיזשאנען", קארג „פרייערס", קארג אידיאטען פערהאן אויף דער וועלט? ווי די געבראטענע טייבעליך פליהען זיי גלייך אין מויל אריין, ווי די שרעטעליך טראגען זיי אייך דאס געלד גלייך ענטגעגען, בעטען זיך, חלשען: נאט, נעמט צו ביי אונז די נשמה, אבי שפיעלט מיט אונז!... אט אזעלכע אידיאטען זענען דאס! איך ווייס עס גאנץ גוט, דען איך בין אליין געווען א רעכטער אידיאט, ביז איך האב אנגעשמעקט און געחאפט דעם סטרי, און האב אנגעהויבען מאכען א קערביל גאר באופן אחר! אי יאהרען — יאהרען! ס'איז געווען הערט איהר, יאהרען! (בעת מעשה פערטראכט זיך ארקאדי שוויצער און לאזט ארויס א טיעפען זיפץ פונ'ם הארצען). יענע יאהרען וועלען זיך אזוי גיך, האב איך מורא, נישט אומקערען. אין אדעס איז דאס געווען! אי אדעס, אדעס! א שטעדטיל! לעבען זאל דאס טאקי ביז משיח וועט קומען! אין דעם אדעס, פערשטעהט איהר מיך, בין איך אויפגעוואכסען, אנגעקומען אהין פון בעסאראביע, ניט אויסגערעדט זאל זיין, א נאקעטער, א בארוויסער און געשמייבערט צו א בולקע, דען וואכסען וואכס איך, דארפט איהר וויסען, פון סאמע יחוס — דעם גרויסען „שומר בגדים'ס" איינייניקעל, אויף אונזער לשון הייסט עס, אז מיין זיידע רב אהרן איז געווען א שומר אין באד, געהיט דאס אנטהון פון די בעלי־בתים, און האט בעקומען דערפאר צוויי גאנצע גילען א וואך א חוץ פעטש, דען וויפיל טליתים־קטנים זענען ביי איהם פערפאלען געווארען מיט להבדיל

תחתונים! געווען א ריהרעווריגע זאך, זאל ער מיר מוחל זיין, אונטער דער נאז געקאנט ביי איהם אוועקטראגען! יענעם זאגען וואס טהוסט דו, מביש שטעלען, אנטהון א בזיון — חס ושלום! ביי איהם, הייסט דאס, ביים זיידען רב אהרן, זכר לברכה, האב איך זיך אויפגעהא-טען, דען דער טאטע מיינער איז געווען וויט אונטער זיבען שלעסער, ער איז געזעסען מיט גרויס כבוד בעזונדער אין א חדר, איבער א בלבול מן הסתם, און א סאלדאט ביי דער טיר האט איהם געהיט פון א גוט אויג, ער זאל ניט אריבער חס ושלום איבערן פלויט און מאכען א ויברח, און די מאמע מיינע זאל לעבען האט זיך געלערנט קאכען און באקען ביי אפרעמדען אויבען, דאס הייסט נישט חס ושלום צוליב מצוה — נאר פשוט פאר אנדערהאלבען קארבוינים א וואך, האט זי אפילו געוואלט איך זאל אויך זיין מיט איהר אין קעך, מיט איהר אינאיינעם עסען קעסט, האט אבער די בעל־הביתטע (אפילו א גאנץ שענע נגידית מיט פעריל) נישט געקאנט איבערטראגען מיין אפעטיט; איך עס, זאגט זי, קיין עין הרע, פאר דריי, און מען האט מיר געגעבען דעם וועג. האב איך געמוזט אנקומען צום זיידען רב אהרן, זכר לברכה, מיט איהם אינאיינעם זיצען אין באד און אכטונג געבען אויף די בגדים. איז דערחסרון אבער וואס האט לאנג נישט געקאנט געדויערען, מחמת איך בין געווען, לא עליכם, א גרויסער נצרך אויף מזומנ'ע קאפיקעס, און האב נישט געהאט, איהר זאלט זאגען, א פרוטה של נחושת, האב איך מיך מישב געווען און האב אנגעהויבען מאכען א רעוויזיע איבער די בעל־הבתישע קעשענים, איך בעט איבער אייער כבוד, פון פרעמדע הויזען און אנטלייהען, אבי ס'איז נאר געווען פון וואנען, א מטבע, אז גאט וועט מיר העלפען וועל איך מסתמא אבגעבען...

בקצור, וואס זאל איך אייך לאנג בריי'ען, איך האב אזוי לאנג געטרויבערט קעשענעס ביז מען האט מיך געפאקט מיט א גרויסען סקאנדאל און מען האט צוליעב מיר דעם זיידען אבגעזאגט פון דער שטעלע און איך האב געמוזט זאגען מיין שטעדטיל אדיע, און אוועק קיין אדעס, און בכדי ס'זאל מיר ניט זיין שוועהר די נסיעה, האב איך די שטיוועליך פערקויפט און טאקי געהאט דערווייל וואס צו עסען, ווי זאגט איהר: צידה לדרך.

געקומען קיין אדעס אזא „בן בקר" ווי איך, א בר־מצוה בחור'ל פון א יאהר זעכצעהן־זיבעצעהן, א שענער יונג בין איך געווען, האב איך באלד פערטרעטען א שטעלע, נישט חס ושלום ביי אפרתי'ן אין קאנטאר,

נאָר אין אַ געשעפט פון בערשטלעך מיט שוהוואַכס, דאָס הייסט, איך האָב מיך געשטעלט ביי אַ שטיוועלפוצער פאַר אַשטיוועלפוצער, און האָב מיט גאָטס הילף נושא חן געווען ביי דער וועלט, דען אָבפוצען אַ פּאָר שטיוועל בעדאַרף מען קאָנען, די אַרבייט בעדאַרף געהן גיך און געשווינד, אַ שפּיי אויף איין בערשטיל און אַ רייב מיט'ן אַנדערען בערשטיל — און הלך משה מרדכי!

וואָס טויג אייך, איך האָב צונויפגעשלאָגען די עטליכע גראָשענס און האָב אַ שפּיי געטהון אויף מיין בעל־הבית דעם עקספּלאָטאַטאָר און אַליין געעפענט אַ געשעפט, דאָס הייסט איינגעהאַנדעלט אַ פּאָר בערשטלעך מיט שוהוואַכס מיט אַ שען פּיס־קעסטיל אַ לייטיש, אַ פּאַשאָל אויף דער „רישעליע“ אַרבייטען. און געאַרבייט האָב איך, קאָן מען זאָגען, אויף אַלע כלים, געקליבען די גראָשענס, זיך צונויפגעשלאָגען ביז אַ זייגער איין איינענעם פון זהב טהור — ריין זילבער און דער מאַמע קיין בעסאַראַביע אַוועקגעשיקט אַ דרייערל, לאָז זי וויסען, אַז זי האָט אַ זוהן אין אָדעס און אַרויסגעשטעלט אַ פייג דער גאַנצער וועלט.

איז דאָך אָבער פערהאַן אַ גרויסער גאָט, בעדאַרף איך עסען קעסט אין אַ יודישען טראַקטיר, און דאָרטען אין דעם טראַקטיר בעדאַרף זיין אַ בעלהבית'טע אַ יפהפיה מיט איהר היילינגען נאָמען רייזעל, נאָר גערופען האָט מען מען זי ראָזע, בעדאַרף איך איהר מסתמא געפעלען ווערען אין שלייער, געהט זי און רעדט מיך אָב פון מיין געשעפט און נעמט מיך צו צו זיך און קרוינט מיך פאַר אַ וויקידיילאָ...

— פאַר אַ וואָס? רופט זיך אָן בראָנזענטאָלער און טשיידעלי נאָך איהם:

— פאַר וואָס האָט מען אייך געמאַכט?

— פאַר אַ וויקידיילאָ. אַ וויקידיילאָ ווייסט איהר ניט וואָס הייסט? מאַכט אַרקאַדיע שטאַרק פערוואונדערט מיט אַזאַ מינע ווי אַ מענש, וואָס דערהערט, אַז יענער ווייסט ניט וואָס הייסט אַ מוציא מיט האָניג—סטייטש, אַ וויקידיילאָ ווערד אָנגערופען אַזאַ פאַרשוין, וואָס אַז מען דאַרף איינעם געבען דעם וועג נעמט מען איהם אָן ביים קאַרק און מען גיט איהם מיט דער קניע פון אונטען און מען זאָגט איהם: „זה התרנגול ילך“... היינט פערשטעהט איהר שוין וואָס דאָס הייסט? און אַ וויקידיילאָ בין איך געווען דוקא ניט קיין שלעכטער און האָב נושא חן געווען ביי איהר אין די אויגען. קורץ, די דאָזיגע ראָזע איז געווען אין מיר פערליעבט ווי אַ קאַץ אין די נייען טעג און האָט זעהר געגאַרט צו מיר איך זאָל פאַר

איהר חתונה האָבען. האָב איך איהר געזאָגט: חתונה האָבען מהיכי תיתי, יעהר פיין, נאָר וואָס דענן? איך וויל אַ „תוספת כתובה", דאָס הייסט מאַקי משלשל זיין במזומנים האָטש אַ טויזענד „איינציגע". האָט זי מיך אָנגעקוקט ווי אַ משוגענעם, נאָר ווער האָט אויסגעפיהרט? געוועהנטליך איך, ניט זי. און חוץ לזה האָב איך אויסגענומען מיט איהר אַ תנאי, אַזוי ווי איך מיש מיך ניט אין איהרע געשעפטען, אַזוי טאָר זי זיך ניט מישען אין מיינע געשעפטען. און מיינע געשעפטען זענען געווען ביליאַרד און קאָרטען. ביי טאָג האָט מען געאַרבייט אויפ'ן ביליאַרד ביי־נאַכט אין קאָרטען. נאָר ווי אַזוי מיינט איהר געאַרבייט? די פיינסטע מענשען מיט די שענסטע קינדער פלעגען אַריינקומען צו אונז אין געשעפט אַריין, זיך געלערענט שפּיע־לען אויפ'ן ביליאַרד, אַז מען שפּיעלט זיך אָן אַ גאַנצען טאָג אויפ'ן ביליאַרד, מוז מען נאָכדעם ביינאַכט פערבייסען מיט אַ קערטיל, זאָגט אפשר אַז ניין?

נישט בראָנזענטאָלער דער בעל־הבית, נישט טשיידעלי דער מחבר האָבען געקאָנט זאָגען אַז ניין, און זיי האָבען געבעטען דעם נייעם שכן, ער זאָל זיי ערצעהלען ווייטער, און אַרקאַדיע שווייצער טהוט זיי צוליעב, פערדרויכערט אַ פרישע ציגאַר און ערצעהלט ווייטער.

קאַפּיטעל ה.

— איך וואָלט אייך אייגענטליך בעדאַרפט ערצעהלען, ווי אַזוי איך האָב מיך געשיידט מיט מיין יפהפיה, און פאַר וואָס איך האָב מיך געשיידט, און וואָס פאַר אַ מין שפּיצעל זי האָט מיר אָפּגעטהון, האָב איך אָבער מורא, אַז די מעשה וועט זיין אַ ביסעל צו לאַנג, לכן לעג איך דאָס אָפּ אם ירצה השם אויף הושענא רבה, און הלך משה מרדכי, איך געה מיר ווייטער.

הקצור, איך האָב מיך אָבגעזעגענט מיט מיין פלונית בת פלונית און בין אַוועקגעפאָהרען ווייטער און האָב מיך אַראָבגעכאַפּט אַהערצו און האָב מיך בעזעצט אָט אַ דאָ אין יעהופּעץ און האָב אָנגעהויבען זוכען אַ גע־שעפט.

וואָס פאַר אַ געשעפט קאָן אַ שטייגער מאַכען אַזאַ נפש ווי איך? אַז אויף אַ מלאכה בין איך פוילבליך; שרייבען און רעכענען האָט מיין טאַטע פערגעסען מיך לערנען; האַנדלען מיט ווייץ און מיט קאָרן אָדער מיט פּאַפּירען אויף דער בערזע האָב איך מורא געהאַט, טאָמער, חלילה וחס,

די שעה זאָל ניט זײַן, איך פֿערהאַנדעל מיך אַזוי, אַז איך מוז מיך נאָכדעם שטעלען — טהוט מיר באַנג, איך זאָל מיר ניט פֿערשטערען מײַן נאָמען, וואָס כ'האָב אויף דער וועלט. „חאַפּט דער רוח דאָס געלד אַבי דער נאָמען זאָל איבערבלײַבען", ווי כ'האָב געזאָגט אַמאָל אַ בעקאַנטען באַנקיר נאָכדעם, אַז ער איז געבליבען אָהן אַ פּערער און האָט נאָך געריײַזט פּעטש אויך...

אַרומגעדרעהט, אַרומגעדרעהט אַזוי לאַנג ביז איך האָב מיך פּאָרט צוגעשלאָגען צו מײַנעם, ווי זאָגט איהר: כל עורב למינהו — איטליכער טרינקער געפינט זיך זײַן ווײַן; איך האָב מיך בעקאָנט מיט אַ פּאָר הײַזליך, דוקא אין בעל־הבתישען גראַד, און האָב אָנגעהויבען אַהינצוצו אַרײַנקומען. איך געה — מען קלויבט זיך צענויף אַלע נאַכט, הײַנט איך צו דיר, מאָרגען דו צו מיר. כלומרשט „אימעניגעס", מען רופט צענויף געסט אַ דרײַסיג־פערציג פּאַרשוין, צווישען זיי מעהרסטען־טהייל פּיזשאָנ־טשיקעס, יונגע־לײַטלעך הייסט עס אַזעלכע, וואָס פליהען גלײַך אין מויל אַרײַן ווי די געבראָטענע טויבעליך: „נאַט, שלינגט אונז אײַן געזונדטערהייד און לאָז אייך וואוהל בעקומען"... דער בעל־הבית, געוועהנטליך, ווייסט שוין וואָס ער האָט צו טהון. זעצט ער אויס די ליבע געסט בײַ די גרינע טישלעך און פּאָרט זיי צענויף ממזריש, און אַליין איז ער אויפגעלעגט שרעקליך, און אויך די בעל־הבית'טע איז שטאַרק האָפּעדיג, טראָגט אונטער איטליכען בעזונדער טיי מיט אײַנגעמאַכטס. און די שפּיעל געהט ביז'ן ווײַטען טאָג אַרײַן, ווי אין קלוב...

און שטעלט אייך פאָר אַז מיך האָט מען דאָס דערטאַפּט פאַרן פּיזשאָן און מען זעצט מיך אַוועק מיט עפּעס מאָדנע מיני פּאַרשוינען בײַ איין טישעל, צווישען זיי איינער אַ קאַפּיטאַן מיט גילדענע קנעפּ און מען נעמט מיך צו דער אַרבײַט, אָבער אַזוי ווי סע געהער צו זײַן! פויל איך מיך ניט, הויב מיך אויף פון טיש און רוף אַוועק דעם בעל־הבית אויף אַ זײַט און זאָג צו איהם אַזוי: „הערט זשע אויס, מײַן ליבער פּעטער בּלעם, איהר זאָלט וויסען זײַן אַז איך בין אַ געשלאָגענער הונט, אייער קאַפּיטאַן הויבט מיר ניט אָן צו געפעלען"... — „וואָס הייסט, מאַכט ער, מיט וואָס געפעלט ער אייך ניט?" — „דען, זאָג איך, ער איז אַזוי אַ קאַפּיטאַן פּונקט ווי איך בין אַ גובערנאַטאָר". — „פון וואַנען זאָגט ער, נעמט איהר דאָס?" „פון די ידים, זאָג איך, ער מאַכט מיר, זאָג איך, צו געשווינד מיט די ידים; איך האָב מורא, זאָג איך, אַז ס'איז בײַ איהם צו איין אויסגעשריבענע האַנד". — „יואָס זשע, זאָגט

ער, ווילט איהר?" — „וואָס, זאָג איך, זאָל איך העלען? איך וויל מאַכען אַ סקאַנדאַל, ווייטער גאָר ניט". — „איהר זענט, זאָגט ער, משוגע, צי חסר דעה? וויפיעל האָט איהר פערשפּיעלט?" — „וועט איהר מיר, זאָג איך, אומקעהרען? בלאָטע!" — „וואָס דען, זאָגט ער, ווילט איהר?" — „איך וויל, זאָג איך, ס'זאָל טאַקי זיין יחדו, חצי שלי וחצי שלך, ווי מיינער אַ גוטער ברודער זאָגט, בעת ער וויל יענעם בעגראָבען הויבט ער אָן רעדען אויף דייטש: „לעבען אונד לעבען לאַססען"...

ביי די ווערטער האָט זיך אַרקאַדי צעלאַכט גאַנץ געשמאַק מיט אַ קוויטש, ווי זיין שטייגער איז און דערזעהן אַז קיינער לאַכט ניט, האָט ער גענומען פערענטפערען זיך:

— מיינט ניט, אַז איך בין, חס ושלום, אַ געבאָרענער שוליער, אַ קאָרטענשפּילער, אַ ביטעלשניידער. דאָס הייסט, קיין צדיק אין פּאַרץ בין איך אויך ניט, איך דאַרף מיך פאַר אייך ניט אויספּייגען, קיין שרוך מיט אייך טהו איך ניט און קיין געלד וועט איהר מיר נישט לייהען, דען איך האָב מורא, אַז איהר זענט אַליין, מחילה, בקבצנו... נישט מעהר, איין אַנדערער אויף מיין אָרט האָט ליעב די זאַך בעפּוצען, איך רעד אָפענטליך, ביי מיר איז דער אמת אין דרויסען אויבען אויף ווי אויף אַ טעלער. די נויט, פערשטעהט איהר, האָט מיך געבראַכט דערצו, איך זאָל זיך אַריינלאָזען אין דעם וויסטען ברויט, ווי מיינער אַ גוטער בעקאַנטער זאָגט: „סע ליגט — נעם, אַ ניט וועט איין אַנדערער צונעמען"...

הקצור, איך האָב מיך אַזוי לאַנג געדרעהט צווישען בעקאַנטע אויף אימענינעס, ביז ס'איז איין מאָל אַרויסגעשפּרונגען אַ סקאַנדאַל. מע האָט אָנגעטראָפען אויף איינעם, למשל אַזא „בחורעץ" ווי איך, האָט ער געבראַכט צו פיהרען אַ קאָקאַרדע, האָב איך מיך מיישב געווען און דאַ באַלד געמאַכט איין אָבטריט און בין נעלם געוואָרען אויף אַ קליינער צייט, דען איך, פערשטעהט איהר מיך, האָב פיינט, אַז מען טשעפּעט זיך צו מיר: ווער איך בין? און וואָס איך טהו? און פון וואַנען איך לעב? דען, אַז מען זאָל וועלען, הערט איהר, אַזוי איטליכען בעזונדער נעמען צום עקזאַמען — מעגט איהר מיר גלויבען, אַז העכער אַ האַלבע שטאָדט געהט אַוועק אַרעסטאַנסקע ראָטע, זאָגט אפשר אַז ניין?

נישט בראָנזענטאָלער דער בעל־הבית, נישט טשיידעלי דער שכן זאָגען ניט, נישט יאָ נישט ניין: זיי ווילען אויסהערען די ביאָגראַפיע פונ'ם

נײַעם שבן ביז'ן סוף, און דער נײַער שבן טהוט זיך צוליעב און קרעכצט ווײַטער:

— לאַנג אַרומגעהן אַזוי אָהן אַרבײַט איז אָבער אויך קײן תּכלית ניט און אַגב איז דער יצר הרע פון קאָרטען אַזוי גרויס, אַז דער, וואָס האָט אײן מאָל פערזוכט דעם טעם פון קאָרטען — קאָן זיך אָהן אַ קערטיל נישט בעגעהן. סע ציהט, ווי דעם שכּור ציהט עס צו אַביסעל בראָנפען. איך האָב אַזוי לאַנג זיך אײנגעהאַלטען און געפּאַסט ביז איך האָב מיך בעקאַנט מיט אײנעם אַ פּלאָקענשיסער און דווקא אין ביליאַרד, וואָס האָט מיר אויפגעעפענט די אויגען, בעוויזען אַ נײַע וועלט, וואָס זי הײַסט „קלוב“, און דאָ האָט זיך ערשט אָנגעהויבען פאַר מיר דאָס אֱמת'ע לעבען, דער אמת'ער גן עדן! אַ ווערטעלע אויסצורעדען—קלוב, איך קען מיר קומען ווען איך וויל, שפּיעלען מיט וועמען איך וויל, וואָס איך וויל, און אויף וויפיעל איך וויל! ווילט איהר—שטעהט איהר בײַ דער זײַט און קוקט און „שמירט זיך צו“ וויפיעל אײַער הארץ גלוסט. ווילט איהר—זעצט איהר זיך אין קאָן און וויפיעל איהר ווילט אַזוי פיעל „ענטפּערט“ איהר. טרעפט איהר איז גוט; אָלא ניט—ווערט איהר בעגראָבען, איז לא פלֶתם — האָט איהר נישט געטאַנצט מיט'ן בער. קײנער פרעגט אײַך ניט, ווער איהר זענט, און פון וואַנען סע קומט צו אײַך געלד, און ציי האָט איהר געוואונען, ציי פערלאָרען — נישט קײנעמס עסק! כל זמן עס באָמבעלט זיך בײַ אײַך די מטבע און איהר האָט וואָס צו שטעלען — שטעלט איהר. אַז ניט — קאָנט איהר אײַך געהן בשם אלקי ישראל וואוהין איהר ווילט, די וועלט איז פאַר אײַך אָפען — אָט וואָס סע הײַסט „קלוב“! איהר קאָנט אין אײן טאָג אַוועקגעבען וואָס איהר האָט, פערלירען די לעצטע פאָר מטבעות, דערפאַר אָבער, אַז עס געהט אײַך אַוועק דאָס בלאַט און עס קומען אָן די „פאַסען“, זאָלט איהר דעמאָלט טהון אַזוי ווי איך האָב געטהון בעת ס'האָט מיר געפּידעלט. איהר זאָלט, הערט איהר, שנײַדען, בראָקען, האַקען, שינדען פון זיך די פעל, טרענען די קישקעס פון די ממזרים, אַ רוח אין זײַער טאַטענס טאַטען אַרײַן!

אַרקאַדי דאַט זיך אַזוי צעהיצט, אַז ער דערלאַנגט אַ זעץ מיט'ן קולאַק איבער'ן טיש און דער מחבר פאַלט שיער ניט אום פאַר דערשרעק.

— אַביסעלע שטילער — זאָגט צו איהם בראָנזעניאָלער — איהר שרעקט מיר איבער אַלע מאָל טשײַדעלען אויף טוידט.

און אַרקאַדי פערענטפערט זיך:

— סע פערדריסט מיך, פערשטעהט איהר מיך, למאַי איך האָב זיי אָבגעגעבען צוריק דאָס ביסעל געלד. איך האָב געהאַט ביד אַרוים פון דאָרט מיט אַ שענעם קאַפּיטאַל און נישט איין מאָל, נאָר עטליכע מאָל, זיך קויפען אַ פערד און וועגעלע מיט גומעלאַסטיקענע רעדליך מיט אַ שען פעלציל, אַריינלעגען די הענט אין די קעשענעס ווי אַנדערע טהוען און ווערען אַ שענער בעל־הבית אין יעהופּעץ ... נאָר דער רוח זאָל מיך וויסען, וואָס מיט מיר איז, פערשפּיעל איך — אַרט מיך נישט, נאָר טאָמער הויב איך אָן צו געווינען מיין איך שוין, אַז דאָס זענען געקומען די „פּאַסען" און איך וויל נאָר דערגרונטעווען זיך ביז'ן דרייצעהנטען „פּאַס", און איך רייס מיך, דראַפּע מיך אויף די גלייכע ווענט און הויב אָן שיסען מיט האַרמאַטען פינף און צוואַנציג פאַר צוואַנציג! פופציג פאַר פערציג, און הונדערט פאַר אַכציג! און צוויי הונדערט פאַר הונדערט זעכציג! און פיער הונדערט פאַר דריי הונדערט צוואַנציג! און אַכט הונדערט פאַר זעכס הונדערט פערציג! און...

— ש ש ש... — מאַכט צו איהם בראָנזענטאָלער און האַלט איהם צו דאָס מויל — איהר קאָנט אַזוי פערפאָהרען אין אלף השׁשי אַריין!

אַרקאַדי געפינט זיך ווי בעליידיגט:

— איהר מיינט אַ פּנים איך בין אייך מגזם, דערצעהל אייך בבא־מעשׂיות פון טויזענד איין נאַכט? וואָס איהר ווילט קאָנט איהר אויף מיר זאָגען — קיין ליגנער בין איך קיין מאָל נישט געוועזען. איך זאָל נישט דערלעבען זעהן די אַלטע מאַמע מיינע, ס'איז ביי מיר די בעסטע שבועה, דען זי איז ביי מיר טהייער, איך שיק איהר נאָך היינט אויך אַ קערביל אַ וואָך עס מעג דונערן און בליצען... און איך זאָל טאַקי אַזוי מצליח זיין, און עס זאָלען מיר אַזוי גיך אָנקומען די דרייצעהן פּאַסען, ווי איך זאָג אייך אמת! דער גאַנצער אומגליק איז, וואָס ס'איז נישטאָ דער מזומנער כּף־היייער און איך געה שוין מעהר נישט אין קלוב! ס'איז, פערשטעהט איהר מיך, אויסגעגאַנגען פּאָדעם און בין נאָך דערצו אַ בעל־חוב גמילות־חסדים גוטע ברידער, די האָר זענען נישט מיינע, אוועקגעטראָגען אין לאָמבאַרד דעם גוטען זייגער פון זהב טהור מיט'ן גילדענעם רינג מיט וואו איך האָב געהאַט ערגעץ אַ זאַך, וואָס מען קאָן פערזעצען... און נאָך אַלע היום'ס, זאָג איך אייך, לאָם איך נאָר בעקומען דעם ערשטען פינף־און־צוואַנציגער — און איך וועל איהם, אם ירצה השם מיט גאָטט'ס הילף בעקומען — מאַך איך אַ פערמעגען פון אַריבער מאה אלפים! איהר קוקט מיך אָן ווי אַ משוגענעם? אַ יאָ? אָט וועל איך

איך ווייזען גאר א קורצען חשבון וועט איהר אליין זעהן, אז אזא נפש ווי איך, קאן מאכען פון איין כף-הייער די ריינע הונדערט טויזענד איינ-ציגע און נאך מיט א סמיטשיק! איהר ווייסט, וואס סע באטרעפט דרייצעהן פאסען פון א פינף-און-צוואנציגער? א נו, נעמט נאר אקארשט, זייט מוחל, א טינט און פען!

— א טינט און פען? דערויף איז טשיידעלי, ביי מיר דער מאכער — זאגט בראזענטאלער און דער מחבר נעמט די פען, טונקט איין אין טינטעריל, קוקט אויף ארקאדין און ארקאדי הייסט איהם שרייבען:

שרייבט, זייט מוחל, 25 און 50 און 100 און 200, און 400 און 800, דען יעדער „פאס" איז צוויי מאל אזוי פיעל, און 1,600 און 3,200 און 6,400 און 12,800. האט איהר ערשט צעהן פאסען, הייסט 25,600 און 51,200 און 102,400, פערשטעהט איהר שוין וואו איך האלט?

ארקאדי צעלאכט זיך ווי זיין שטייגער מיט אקוויטש, לעגט אריין די ציגאר אין די צייהן און די הענד אין די קעשענעס, געהט אב אפאר טריט צוריק און בלייבט שטעהן מיט איין פוס ארויסגעשטעלט אויף צופריהער אין מיט'ן חדר און שאקעלט זיך צו בעת מעשה מיט'ן גאנצען קערפער, און ער זעהט אוים ווי א באראן, וואס האט נאר וואס טאקי געהאט די דרייצעהן פאסען און געמאכט די שענע עטליכע קערבליך.

ווער עס האט אין יענער מינוט נישט געזעהן דעם נייעם שכן ארקאדי שווייצער, דער האט אויף זיין לעבען נישט אנגעקוקט קיין גליקליכען מענשען אויף דער וועלט!

קאפיטעל ו.

— אזוי? — זינגט אוים בראזענטאלער, דער בעל-הבית, און ציהט זיך אוים ווי לאנג ער איז — אצינד פערשטעה איך שוין אייער קוק; איהר זוכט, הייסט דאס, דעם נעכטיגען טאג, מיין איך, דעם דרייצעהנטען פאס? איהר ווילט, הייסט דאס, דערגרונטעווען די שפיעל ביז'ן דנא? אודאי אודאי, מען קאן ניט זאגען, א געשעפט איז דאס, נאר ניט אזוי ראיעל ווי איהר מיינט.

ארקאדי שווייצער געפינט זיך ווי בעליידיגט.

— ניט ראיעל, זאגט איהר? גוט איז איך, אז איערע פאבריקעס

ארבייטען דארטען, אייערע שיפען אויפ'ן ים געהען זיך, די מיהלען מאהלען און אליין זיצט איהר אויפ'ן גרייטען און שניידט קופאנעס פון די ביכלעך פאפיראס-פאפיר. האט קיין פעראיבעל ניט, פאני, וואס איך וויל אייך פרעגען, אשטייגער נאפשיקלאד, כדומה למשל, וואס איז אייגענטליך אייער געשעפט?

— מיין געשעפט? עהע-הע! — ציהט אוים דער בעל-הבית אויף איין ארשין — מיין געשעפט? א סך האבען זיך שוין געבראכען די מוחות, געוואלט וויסען מיט וואס איך פערנעם זיך; דער אקאלאדאטשניק האט וויפיעל מאל געוואלט דערגרונטעווען זיך, נאר מכות וועט עמעצער גאר פאלען דערויף!

— וואס זשע? איהר שרייבט מזוזות? צי איהר טרייבט ארוים שדים? צי איהר מאכט פאלשע פערציגער? מיר מעגט איהר זאגען, נישקשה, ווי אין איין אייזערנעם קאסטען מיט א גלאק!

— עט, איך האב פאר אייך ווינציג וואס מורא! לאז זיך אייך דאכטען, נאר דער חסרון, וואס ס' איז ניטא ביי וואס אנצונעמען.

— אבער א נאמען בעדארף דאך עם האבען!

— הערסט דו, אט דאס איז דאך די מעשה וואס סע האט קיין נאמען ניט! וואס פאר א נאמען א שטייגער, קען מען דאס געבען, טשיידעלי, וואס שווייגט איהר?

דאס קליינע מחבר'ל, וואס בראזענטאלער האט איהם א נאמען געגעבען טשיידעלי, חאפט זיך אויף ווי פונם שלאף, שפרינגט אראב פונ'ם בעטיל מיט א טענציל ווי זיין שטייגער איז, דרעהט זיך אוים אויף איין פוס, מאכט צערעכט די ברילען און רופט זיך אן צום בעל-הבית:

— אייער געשעפט וואס פאר א נאמען מען קאן דאס געבען? סע האט קיין שום נאמען ניט.

— א! זעהט איהר? — מאכט דער בעל-הבית און ווייזט אן מיט די אויגען אויפ'ן מחבר'ל — איהר האט געזעהן ווי טשיידעלי האט זיך נאר וואס אויסגעדרעהט אויף איין פוס און איז געבליבען שטעהן אויף איין ארט? פונקט אזוי דרעה איך מיך ארום א געשעפט, א גרויס געשעפט, שוין פון כמה וכמה יאהרען; איך דרעה מיך און דרעה מיך און שטעה אויף איין ארט.

— א? אויב אזוי, פערשטעה איך שוין! — פערחאפט ארקאדי שווייצער מיט א געלעכטער — איהר זענט א מעקלער פון די מעקלערס,

וואָס פֿערקויפֿען דעם שפּיץ פֿון די יעהופּעצער בערג, דעם שאָטען פֿון די בוימער פֿונ'ם בויבעריקער וואַלד, און בייטען דעם נעכטיגען טאָג אויפ'ן אָדעסער לימאַן און פֿיהרען דורך אַ באַהן גלייך פֿון מאַזעפּעווקע צו דער לבנה? אָט אַזוי זשע רעדט! וואָס זשע מאַכט איהר אָנשטעלען? אָחינו אַתה, נאַט אייך אָב שלום, דען אַז איך וויל זאָג איך, אַז איך בין אויך אַ מעקלער. איך האָב אויך אַצווייַ דרייַ אָפּיסען ביי זיך אין קעסטיל פֿון די רייכע אימעניעס, מיט די שענע וועלדער, מיט די גרויסע פּאַלאַצען, מיט די קלוגע פֿערד, מיט די רייניע סאַזשאַלקעס, מיט די אֱמת'דיגע דגים און מיט די ווילדע קאַטשקעס, וואָס שווימען אַרום פֿון אויבען אויפ'ן וואַסער...

— טיע־טיע־טיע! — שלאָגט איהם איבער בראָנזענטאָלער אין מיטען — אַ יוד איז דיר קיין קאַטאָוועס ניט. זעה נאָר, ווי ער האָט זיך דאָס אַביסעל צעלאָזט ווי אַ בעל דרשן; עס הויבט זיך גאָר ניט אָן, איך בין קיין מאָל נישט געווען קיין מעקלער און וועל ניט זיין קיין מעקלער און בין אַפילו נישט געלעגען נעבען מעקלערס. מיין געשעפֿט איז ירושה, מיר לאָדען אַ ירושה, אַ גרויסע ירושה לאָדען מיר.

— אַ ירושה? — חאַפּט איהם אונטער אַרקאַדי — פֿון וועמען איז טאַקי פֿון אַייערען אַ זיידען? מסתמא אַ מאַיאָנטעק אַ גרויסער, פֿון עטליכע דערפֿער מיט שאָף און רינדער, מיט וואַסער־מיהלען אייגענע, מיט בריקלעך, מיט קרעטשמעס, מיט הייזער אַ גוזמאָ און מיט קלייטען געמויערטע, וואָס דען קאָן זיין, איך בעט אייך, אַ יודישע ירושה?

— שוין? איהר האָט שוין ווידער צעלאָזט דאָס צינגעל אַייערס? אַז איהר ווילט מיך אויסהערען אַקוראַט, זאָלט איהר מיך ניט איבער־שלאָגען. פֿאַר וואָס האָב איך אייך ניט איבערגעשלאָגען בעת א י ה ר האָט גערעדט?

אַזוי זאָגט בראָנזענטאָלער. פֿערציהט זיך געשמאַק מיט'ן פּאַפּיראָס, שפּאַרט זיך אָן אָן טיש, ציהט אויס די לאַנגע פֿיס און הויבט אָן צו ער־צעהלען און ביידע שכנים הערען זיך צו מיט קאָפּ:

— בעשטעהן בעשטעהט די ירושה אונזערע דוקא אין מזומן געלד און בעטרעפֿען בעטרעפֿט זי אַרום און אַרום בסך הכל שוין מיט פּראָצענט און מיט פּראָצענט דפּראָצענט אַזוי גרוים ווי ניין־און־נייַנציג מיליאָן,

— האַ? ניין־און־נייַנציג מיליאָן? — שרייַט אויס אַרקאַדי שווייצער, און שפּרינגט אַזש אונטער פֿון התפּעלות — דאָס איז דאָך עפּעס, ווערה איז מיר, אַ מין פּויטיקע, וואָס וואָלט אונז גענוג געווען אין דרייַען

אויפ'ן גאנצען לעבען און עס װאלט נאך געבליבען אביסעל די קרובים און אביסעל אויף עולמות; װאס, ניט אזוי?

בראנזענטאלער לאזט איהם רעדען, ענטפערט איהם ניט דאס אנדערע װארט, פערציהט זיך מיט'ן פאפיראס און דערצעהלט װייטער:

— זענען מיר אויף די נײן־און־נײנציג מיליאן, הײסט דאס, דרײ יורשים: איין ברודער מיט צװײ שװעסטער, צו דרײ־און־דרײסיג מיליאן אויף א חלק.

— װאס רעדט איהר? חאפט איהם אונטער ארקאדי — מיר דאכט, אז א ברודער נעהמט צװײ מאל אזוי פיעל װי א שװעסטער, הײנט װי אזוי קומט בײ אייך אוים דער חשבון צו דרײ־און־דרײסיג מיליאן אויף א חלק?

— מיר האבען דאך עפּעס געשמועסט, פאני שװײצער, אז מען זאל מיך ניט איבערשלאגען? פון װאנען האט זיך גענומען צו אונז די דאזיגע ירושה — איז דערינען א גאנצע מעשה: איך בין גאר אליין בטבע װי איהר קוקט מיך אן, א יוד א חלפן...

אוי! — חאפט זיך אויף שװײצער — גאט זאל מיר טאקי אזוי העלפען, װי איך האב געקלערט, אז איהר בעדארפט זײן א חלפן! דאס פנים איז בײ אייך װי בײ א חלפן. אלע חלפנים האבען עפּעס מאדנע טרוקענע פנים'ער און זעהען אוים װי עפּעס הילצערנע מענשען מיט שטרויענע קעפּ.

— איך בעט אייך — זאגט צו איהם דער בעל הבית — איהר װעט א מאל אנשטומט װערען צי נײן? דאס מויל מאכט זיך אייך גאר ניט צו אויף קײן מינוט! א פנים ס'איז בײ אייך אזא מין חולאת?

ארקאדי שװײצער ענטפערט איהם דערויף גאר ניט; ער פערשטופּט דאס מויל מיט'ן ציגאר, זעצט זיך צו און מאכט א מינע פון א סטאטיק, װי א מענש װאס האט זיך געגעבען דאס װארט שװײגען, און דער בעל־הבית קאן דערצעהלען זײן געשיכטע שוין אהן א שום איבערשלאג.

קאפּיטעל ז.

— שא, װאו זשע האלטען מיר? יא. בין איך, הײסט דאס, געװען א יוד א חלפן, געשטאנען מיט א טישעל אין מארק און צעביטען קלײן געלד, און דערפון געצויגען דאס שטיקעל ברויט. איז אבער דער

חסרון, וואָס פון חלפנות אַליין קאָן מען ניט לעבען; גערה, וואַרט, קוק אַרום אויף אַ יודען, ביז ער וועט קומען אַ מאָל אויסבייטען אַ קערבעל אויף מינץ, וועט מען פאַרדינען אַ האַרטען צווייער. וואָס זשע טהוט מען? בעדאַרף מען זיין דערצו אַשטיקעל...

— גנב — העלפט איהם אונטער אַרקאַדי שווייצער — וואָס דען? עהרליך איז שווערליך, ווי מיין באָבע טאָלצע, עליה שלום, פלעגט זאָגען בשעת אַראָבנעמען וואַכס פון די ערב יום כפור'דיגע ליכט...

— ווער בעט אייך, איהר זאָלט מאַכען אַ פירוש אויף מיינע ווערטער? — זאָגט צו איהם בראָנזענטאָלער — איך זאָג, אַ זפון חלפנות אַליין איז שווער צו לעבען, מוז מען זיין דערצו אַ שטיקעל סוחר: קויפען אַ מאָל איין אַלטע מטבע אין גלייכען געלד, אַ מאָל אַ חפץ, איין אַלטען הדס, אַ זילבערנע גאַלקע פון אַ שטעקעל, אַביסעל ברוך, און אַט אַזוי ווערט מען פון אַ חלפן אַ שטיקעל קרעמער, דאָס הייסט, מען דינגט אָב אַ לאָך און מען שלאָגט צו אַ בלעטיל: „קויפט און פערקויפט", ווערד שוין גוט. עס קומט אַריין אַ מאָל אַ פריץ, אַ פריצה, אַ יוד, אַ שוואַרץ יאָהר, ער קויפט, פאַרקויפט, בייט אויס שילע נאַ שווייקע, צי מען פערדיענט, צי מע דערלעגט, גאָר ניט, מען האַנדעלט. ויהי היום, איין מאָל, פאַרנאַכט איז דאָס געוועזן, זיץ איך מיר אַזוי פאַרטראַכט, קיין פדיון איז ניטאָ, עפענט זיך די טיר און עס קומט אַריין צו מיר אין געשעפט אַריין עפּעס אַ פריץ אַ מאַגנאַט, הויך ווי עוג מלך הבשן, כמעט אונטערגעשפאַרט מיט'ן קאָפּ דעם בוידעם, מיט צוויי מורא'דיגע וואָנסעס, מיט אַ מין נאָז...

— אשר לא נאָזו אבותינו — חאַפּט איהם אונטער אַרקאַדי און בראָנזענטאָלער שטעלט אַנידער אויף איהם די אויגען און דאָס בראָנזענע פנים ווערט ביי איהם ווי פאַרשטאָרבען, ווי איינער רעדט: „וואָס איז דאָס פאַר אַ מין שפּראַך?"

— ס'איז לשון קודש — גיט איהם אַרקאַדי צו פאַרשטעהן גאַנץ ערנסט.

— גוט וואָס איהר האָט אויסגעזאָגט, אַז ס'איז לשון־קודש, אַ ניט וואָלט מען געקאָנט מיינען, אַז ס'איז פראַנצויז — רופט זיך אָן דער מחבר טשיידעלי און אַרקאַדי צאָהלט איהם אָב אויפ'ן אָרט:

— גוט מאָרגען, געלי, רעטיך טראָג איך! ווער פרעגט אייך, גרינער אַגרעס, זויערע קיבליצע, בהמה בצורת קעלביל?

— אַ דאַנק פאַר אַ קאָמפּלימענט! — זאָגט איהם טשײַדעלי און שהוט זיך אַ בייג צו איהם.

— ניטאָ פאַר וואָס — ענטפערט איהם אַרקאַדי מיט אַ בייג צוריק.

— יודען! טאָמער וואָלט איהר אויפגעהערט זיך איבערשיסען מיט ווערטער? — זאָגט צו זיי דער בעל־הבית און דערצעהלט ווײַטער:

— שאַ, וואו זשע האַלטען מיר? יאָ. קומט אַרײַן צו מיר אין קלײטיל אַ הויכער פּריץ, זעצט זיך אַוועק און באַטראַכט מײַן קראָם, פרעגט זיך נאָך אויף איטליכער זאַך, וואָס קאָסט דאָס, וואָס קאָסט יענץ, רעדט מיט מיר אויף פּויליש, פאַרשטעה איך, אַז ס'איז אַ פּאָליאַק, נאָר קויפען קויפט ער גאָר ניט. „פון וואַנען איז אַ פּריץ?" פרעג איך איהם, זאָגט ער: „איז וואַרשאַוויאַ". „וואָס טהוסט דו היע?" זאָגט ער: „ניץ נע ראָביאַ" — גאָר נישט, הייסט דאָס. אויף מאָרגען — נאָך אַמאָל דאָס אייגענע: אַרײַנגעקומען, געזעסען, געקוקט, געבעבעט, — גאָר נישט. אויף איבערמאָרגען ווידער דאָס אייגענע, און אַזוי אַלע טאָג. „ווי געפעלט דיר די שטאָדט פּאַני גראַביע?" פרעג איך איהם. זאָגט ער: „זעהר אַ פײַנע שטאָדט, און ניט אַזוי די שטאָדט, זאָגט ער, ווי די מענשען, און ניט אַזוי די היגע מענשען ווי די היגע יודען, פון יודען האַלט ער איין עולם ומלואה, מחמת יודען זענען, זאָגט ער, זעהר אַ פײַן פאָלק: „איזראַעליטע יעסטאָ באַרדזאָ שליאַכעטנע נאַציאַ", זאָגט ער, טאַקי מיט דעם דאָזיגען לשון, ווי איהר זעהט מיך אַ יודען! דאָס ערשטע מאָל אויף מײַן לעבען הער איך, אַז אַ פּריץ און נאָך אַ פּאָליאַק דערצו זאָל האַלטען פון יודען, ליעב האָבען זיי, רופען אונז נאָר „איזראַעליטע" ניט „זשידזי", זיך אינטערעסירען מיט אונז, לויבען אין טאָג אַרײַן אונזער אַ־אַליגע יודישע מלוכה מיט אונזערע מלכים מיט אונזערע נביאים, און זוער שמועסט שלמה המלך, דער איז, זאָגט ער, געווען „באַרדזאָ ניע גלופּי טשלאָוויק", דאָס הייסט, גאָר קיין נאַר נישט, טאַקי מיט דעם דאָזיגען לשון ווי איהר זעהט מיך אַ יודען! בקצור דער פּריץ איז געוואָרען ביי מיר אַ היימישער פּריץ און זעהר, זעהר איין אָפטער גאַסט. איך ווייס אַליין ניט, פאַר וואָס, נאָר מיר זענען געוואָרען מיט איהם נפש אחת, זיך ליעב געקראָגען פּשוט איינס דאָס אַנדערע. אָנגעהויבען אַרײַנקומען איינס צום אַנדערען, ער צו מיר אַלע פרײַטאָג צו נאַכטס אויף שבתדיגע פיש, איך צו איהם שבת ביי טאָג אויף אַ גלעזיל טהיי. ווער ער איז און וואָס ער איז האָב איך נישט אָנגעהויבען צו וויסען. איך האָב נאָר געהערט אַז ער איז אַ גראַף און רופען רופט מען איהם דאָמבע־דרעמבאָ־דרעמביצקי.

— אַהאָ! — מאַכט אַרקאַדי שווייצער — עס חאַפּט שוין אַ ביסעל

דעם אָנבליק פון אונזער משה מענדי־מרדכי־אהרן־פּײַסי־דבורה־משה מענדים, וואָס מען דאַרף פריהער גוט איבערבײַסען, מען זאָל דאָס קאָנען אויסרעדען אין איין אָטהעם. מילא בקצור, ווי אַזוי, זאָגט איהר, רופט מען איהם אײַער אָדון?

— דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקי רופט מען איהם און וואהנען וואהנט ער אונטערן שטאָדט בײַ זײַנע צוויי שוועסטער, וואָס מען רופט זיי בײַ אונז „די באַרישנים״ און וואָס ביידע אינאיינעם זענען אַלט אַריבער אַ מאה. די דאָזיגע מיידלעך זיצען שטענדיג פאַרשפאַרט, האָבען מורא פאַר אַ מענשען, קיין בן־אדם האָט נאָך נישט געהאַט ביי אונז די זכיה זיי צו זעהן און איך אויך נישט, און איטליכס מאָל, ווען איך האָב מיט איהם געוואָלט מאַכען אַ שמועס פון זײַנע שוועסטער — פלעגט ער נאָר אַ מאַך טהון מיט דער האַנד, זיך נעמען צום לאַנגען ציבעק און פערשלאָגען די רעד. איין מאָל זיץ איך מיט איהם אַזוי שבת בײַ טאָג און מיר טרינקען טהיי, רופט ער זיך אָן צו מיר פלוצים פון דער העלער הויט: „זאָג מיר נאָר, פּאַני מאָשקע, וויפיל שאַצסט דו מיך״? זאָג איך „איך פאַרשטעה ניט וואָס דו מיינסט, פּאַני גראַביע״. מאַכט ער צו מיר: „וויפיעל מיינסט דו אַ שטייגער פאַרמאָג איך״? זאָג איך צו איהם: „וויפיל. דו פאַרמאָגסט, ווינש איך דיר דו זאָלסט פאַרמאָגען צעהן מאָל אַזוי פיעל״. מאַכט ער צו מיר ווייטער: „אַלע נאַפּשיקלאַד?״ דאָס הייסט, ער וויל איך זאָל איהם נאָר שאַצען וויפיעל ער פאַרמאָגט? בין איך מיך מישב: עס קאָסט מיך געלד? און חאַפּ מיך אַרויס מיט די רי״ש אלפים! אַז מײַן פריץ הויבט זיך ניט אָן צו קאַטשען ווי גרויס ער איז און טרייסלען זיך און לאַכען אויף אַ זעלכע קולות, אַז איך האָב געמיינט ער וועט, חלילה, פּלאַצען פאַר געלעכטער. „טי יעסטעס וויעלקים דורנים, מאָשקע!״ מאַכט ער צו מיר נאָכדעם, אַז ער האָט זיך שוין גוט אָנגעלאַכט, דאָס הייסט, אַז איך בין אַ גרויסער נאַר, איך פאַרמאָג, זאָגט ער, אויף מײַן חלק אַליין נישט מעהר און נישט ווינציגער, פון דריי און דרייסיג מיליאָן. און מיר אַלע דריי, איך מיט מײַנע צוויי שוועסטער, הייסט דאָס, פאַרמאָגען מיר נײַן־און נײַנציג מיליאָן!״ און נישט לאַנג געטראַכט — געהט ער צו צום שיפלאָד און נעמט מיר אַרויס אַ פּאַק מיט פּאַפּירען און טראָגט מיר אונטער די פּאַפּירען גלײַך אין פנים אַרײַן און זאָגט צו מיר: „נאַ פּאַטש״! זעה, הייסט דאָס! וואָס זאָל איך זעהן? איך זעה פּאַפּירען מיט שטעמפּלען אַ סך, נאָר וואָס דאָס איז ווייס איך ניט! „דו זעהסט, זאָגט ער צו מיר, אָט די דאָזיגע חתימה? דאָס איז די חתימה פונ׳ם פּרעזידענט אַליין, פון אַמעריקאַ, צוגעשיקט גלײַך אויף מײַן נאָמען פון סאַנפראַנציסקאָ פון קאַליפאָרניע״. מילא, קאַליפאָרני הײַנט, קאַליפאָרני מאָרגען, אַז איך ווייס ניט מיט

וואָס מען עסט דאָס! „ווייסט דו וואָס, פּאַני מאָשקע, מאַכט ער צו מיר, לאָמיר איך דיר חאַטשע דערצעהלען, ווער איך בין—ועסט דו פאַר־שטעהן וואָס דאָס איז פאַר פּאַפּירען און ווער איז דער גראַף דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקי". אַזוי זאָגט ער צו מיר, דער פריץ הייסט דאָס, און פאַררויבערט דעם לאַנגען לולקע־ציבעק און הויבט מיר אָן צו דערצעהלען אַ גאַנצע מעשה.

— אַ פּנים, אַז דאָ הויבט זיך ערשט אָן די רעכטע מעשה—זאָגט ארקאַדי שוויַיצער און שפּאַרט זיך אָן מיט'ן קאָפּ אויף דער לינקער האַנד און טהוט אַ ווינק צום מחבר: פּאַני פּיפּערנאָטער! מען האָט איך גלאָזט בעטען, איהר זאָלט ניט שלאָפען און הארכען מיט קאָפּ.

— הלואי וואָלט איהר אַזוי געהאָרכט מיט קאָפּ און ווינציגער געריעדט! — ענטפערט איהם טשאַיידעדי און בראָנזענטאַלער דערצעהלט די געשיכטע פונ'ם גראַף דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקי.

קאפיטעל ח.

— שאַ, וואו זשע האַלטען מיר? יאָ, ביים גראַף דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקי. קומען קומט ער אַרויס, זאָגט ער, פון די אָמת'ע דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקים פון די ערשטע אַלטע פּוילישע מאַגנאַטען, געבונדען מיט די פּאָטאָצקים, מיט די ליובאָמירסקים און מיט די זאַמאָיסקעס, געשפּיעלט אַמאָל די גרעסטע ראָלע אין דער וועלט, געהאַט אייגענע אימעניעס גרויסע אויף טויזענדער קאָמפּעדראַטנע ווערסטען, מיט וועלדער אַזעלכע, וואָס קיין פוס פון קיין מענשען איז דאָרט נאָך קיין מאָל ניט געווען, מיט די שענסטע פּאַלאַצען, גערטנער, אָראַנזשעריען, מיט די בריליאַנטירטע פּערד, מיט די שענע קאַרעטעס, מיט די גרויסע טייערסטע הינט, און אַז מען איז ביי זיי אַרויסגעפאָהרען, זאָגט ער, נאַפּאָלעאָוואַניע, אָדער נאַ־שפּאַצער, אַ יעגער פון פאָרענט, אַ יעגער פון הינטען, זעקס פּערד נאַ־שפּיץ — ערדציטערניש! הייסט די קעלערס זייערע מיט די בעסטע וויינען, מיט די אַלטע בראָנפענס, מיט די גוטע סטאַרקעס, מיט די אָמת'ע קאָניאַקען מיט די רעכטע פּוילישע מעדען און געשמאַקע נאַליווקעס, וואָס אַז מען עפענט אויף אַ פלעשיל שפּרינגט אַרויס דער קאָרעק און סע געהט אוש—אַ רויך...

בשעת מעשה בעוויַיזט בראָנזענטאַלער מיט דער האַנד, ווי אַזוי

עס שפּרינגט אַרויס דער קאָרעק: פּאַץ! און אַרקאַדי שוויַיצער רופט זיך אָן:

— ווייסט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען? איך בין אייך מוחל די קאַרעטעס מיט די פערד מיט די גרויסע טייערסטע הינט מיט די יעגערס פון פאָרינט און פון הינטען פאַר איין פלעשיל פוילישען מעד אָדער נאַליווקע פון יענע אַלטע פוילישע מעדען מיט די נאַליווקעס. צי איהר ווילט דוקא אַ גלעזיל וויַין און אפשר ווימאָראָזיג דערצו?

— עס מעג זיַין אַ פּראָסט גלעזיל שטאַרקע — מאַכט בראָנזענטאָלער און דערצעהלט וויַיטער:

— היַינט געלד, מזומן געלד און באַנקאָווע בילעטען, זאָגט ער, איז געווען אַזוי פיעל, אַז אויף שנייַדען קופּאָנעס האָט מען געהאַלטען בעזונדערע מענשען, וואָס זענען געזעסען מיט שערליך פון גאַנץ פריה ביז שפּעט אין דער נאַכט און מען האָט געשניטען און געשניטען און געשניטען.

בשעת מעשה בעוויַיזט בראָנזענטאָלער מיט צוויי פינגער, ווי אַזוי מען האָט געשניטען די קופּאָנעס און אַלע דריי שטעלען זיך פאָר אַ גאַנצען באַרג מיט קופּאָנעס, און אַרקאַדי שוויַיצער רופט זיך אָן:

— פונקט ווי ביי מיין עלטער־זיידען פון דער מאַמעס צד; ער איז געווען, זאָגט מען, אַזאַ גביר און האָט געהאַט אַזוי פיעל בהמות מיט שאָף מיט ציגען, אַז ס'איז געווען אונמעגליך, מען זאָל זיי מעלקען, האָט מען אויסגעגראָבען פון זייערטוועגען אַ גרוב און מען האָט זיי אַריַינגעלאָזט אין גרוב אַריַין, זיי זאָלען זיך אַליין מעלקען און טאַקי דאָרטען מיט די פּים אויסשלאָגען־פּוטער...

— איך זעה אין אייך — זאָגט צו איהם דער בעל הבית מיט פערדראָס — אַז איהר מיינט, מען דערצעהלט אייך פזמונות, מעשיות פון טויזענד איין נאַכט?

— חס וחלילה! — מאַכט אַרקאַדי — וואָס הייסט, איך וועל אַזעלכעס מיינען? וואָס בין איך עפּעס, אַ יונגעל? דערצעהלט, דערצעהלט מיר האָרכען אייך מיט קאָפּ!

— שאַ וואו זשע האַלטען מיר? יאָ, זענען זיי געווען, הייסט דאָס אונגעהייער רייך און געשפּיעלט די גרויסע ראָלע ביז... ביז'ן פּוילעשען מיאַטעזש, און אַז ס'איז געקומען דער פּוילישער מיאַטעזש, האָט מען ביי זיי צוגענומען אַלע זייערע מאַיאָנטקעס מיט'ן טיטול גראַף, געוואָרען

אוים גראַף דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקי, נאָר פּשוט — פּאַני דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקי.

— פּאַן יוזש נע אַסעסאָר? שרה, נעם צו די פיש! — מישט אַריין אַרקאַדי אַ וואָרט, און בראָנזענטאָלער בעט איהם, ער זאָל ניט האָבען קיין טבע פון איבערשלאָגען בשעת יענער רעדט.

— שאַ, וואו זשע האַלטען מיר? יאָ, האָט מען ביי זיי צוגענומען אַלסדינג און זיי האָבען נעבעך געמוזט אָבטרעטען. גענומען אויף זיך דעם גלות, צעקראָכען געוואָרען איבער דער גאַנצער וועלט, דער אַהער, דער אַהין, און געבליבען זענען זיי נאָר אין דרייען: ער, הייסט דאָס, און זיינע צוויי שוועסטער, מיידלעך, וואָס האָבען זיך אויפגעהאַלטען ביי זייערען איין אַלטען פעטער, אויך אַ דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקי. און פון יענעם פעטער האָבען זיי געהערט, אַז ער האָט אַ יונגערן ברודער סטאַניסלאַוו דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקי אין אַמעריקאַ ערגעץ, אין קאַליפאָרניע, געהט איהם דאָרטען זעהר גוט און ער רופט זיי אַלע אַהין קיין קאַליפאָרניע, נאָר זינט דער דאָזיגער פעטער זייערער איז אַוועקגעשטאָרבען, האָבען זיי שוין מעהר פון דעם סטאַניסלאַוו דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקי, נישט געהערט און נישט געזעהן און האָבען שוין גאָר פאַרגעסען, אַז זיי האָבען אַמאָל געהאַט ערגעץ אַ פעטער סטאַניסלאַוו. פּלוצים, מיט עטליכע יאָהר צוריק, קומט זיי אָן אַ ידיעה, אַז אין אַמעריקאַ אין פילאַדעלפיע אין דער שטאָדט סאַנפראַנציסקאָ איז מיט דרייסיג יאָהר צוריק געשטאָרבען איינער אַ סטאַניסלאַוו דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקי, און האָט איבערגעלאָזט זעהר אַ גרוים פערמעגען אין די בענק מיט אַ צוואה, אַז דאָס געלד זאָל ליגען פינף און צוואַנציג יאָהר און עס זאָל וואַקסען אויף דעם פּראָצענט און אַז עס וועט איבערגעהן די 25 יאָהר, זאָל מען דאָס צעטיילען צווישען זיינע קרובים איטליכען בעזונדער אַ גלייכען חלק, און אַזוי ווי פון אַלע, דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקים זענען פערבליבען נאָר ער, מיין פריץ, הייסט דאָס, מיט זיינע צוויי שוועסטער, לכן זענען זיי די איינציגע יורשים אויפ'ן גאַנצען פערמעגען, וואָס טרעפט אָן אַצונד, ווי איך האָב אייך געזאָגט נייןֿ־און־נייַנציג מיליאָן, דאָס הייסט, פונקט צו דריי און דרייסיג מיליאָן אויף אַ חלק.

— איך זאָל פערמאָגען דאָס פּראָצענט פונ'ם געלד, וואָלט איך זיי באַוויזען אין קלוב, ווער עלטער איז — חאַפּט זיך אויף אַרקאַדי.

— לאָס איך פערמאָגען חאָטש די הוצאות, וואָס דאַרף קאָסטען

פאָהרען ברענגען דאָס געלד פון דאָרטען אַהער, וואָלט איך שוין געוואוסט וואָס צו טהון — זאָגט דער מחבר.

— האָט קיין פּעראיבעל ניט, איהר זענט ביידע נאַראָנים — זאָגט בראָנזענטאָלער — איהר ווינשט מיר בעסער, איך זאָל דורכפיהרען אָט דאָס וואָס איך ווייס, וועט איהר בעסער מאַכען.

— אָמן, לאָז אייך גאָט העלפען! — זאָגען ביידע שכנים מיט אַמאָל און דער בעל־הבית דערצעהלט ווייטער:

— שאַ, וואו זשע האַלטען מיר? יאָ, ביי די נייַן־און־נייַנציג מיליאָן. דערהערט פון איהם אַזאַ מעשה, פאַרשטעהט איהר דאָך, ווי אַזוי איך בין אונטערגעשפּרונגען און זאָג צו איהם, צו מיין פריץ, הייסט דאָס: „סטייטש, אַדוני פריץ, נייַן־און־נייַנציג מיליאָן, וואָס שווייַגסט דו"? מאַכט ער צו מיר: „ביזט אַ נאַר, דאָ העלפט ניט קיין שרייַען! מען דאַרף, זאָגט ער, פאָהרען און נעמען „געלד". „נו. זאָג איך. פאָהרט מען און מען נעמט געלד!" „אָט אַזוי גיך. זאָגט ער, פאָהרט מען און מען נעמט געלד? מען דאַרף, זאָגט ער, נעמען מיט זיך איין אַדוואָקאַט און פּאַפּירען אַסך דאַרף מען אַרויסנעמען, דאָס קאָן מען ניט מאַכען חאַפּעגדיג, מען דאַרף דערצו האָבען, זאָגט ער, געדולד, און געלד, זאָגט ער, געלד, פּיעניאָנדזע!"... אַזוי זאָגט ער צו מיר און פּיפּקעט דעם לולקע־ציבעק גאַנץ רוהיג. און איך? איך ברען, איך גליה, איך עק מיך! „וואָס איז מיט דיר, פּאַני מאָשקע, זאָגט ער, וואָס ביזט דו אַזוי צוקאָכט"? „סטייטש זאָג איך, אַזאַ מטמון מיט געלד! אַזאַ איין אוצר! אַ קלייניגקייט נייַן־און־נייַנציג מיליאָן!? פון אונטער דער ערד, זאָג איך, וואָלט איך אויסגעגראָבען געלד אויף הוצאות און וואָלט אַוועקגעפאָהרען נאָך די מיליאָנען!" אַזוי זאָג איך צו איהם, און ער זיצט זיך גאַנץ קאַלטבלוטיג, פּיפּקעט דעם לולקע ציבעק, טהוט זיך אפילו ניט אַ קנייטש, ווי איינער רעדט: „וואָס זאָל איך טהון? זאָל איך מיך מפקיר זיין צוליעב די מיליאָנען? דאָס לעבען איז טייַערער"! בקצור וואָס זאָל איך אייך דערצעהלען, איך האָב מיך גענומען צו מיין פריץ איהם פּיקען אין קאָפּ אַריין אַלע טאָג, אַלע טאָג: „פריצ'אָני, וואָס שווייגסט דו? איך וועל מיך פּרובען, זאָג איך, ביי מיינע יודען, טאָמער וועל איך קריגען פון דיינעטוועגען די עטליכע קערבליך וואָס מען דאַרף". „מהיכי תיתי, מאַכט ער, אַז דו ווילסט, פּרוב זיך, אפשר וועסט דו קריגען? איך ווייס, זאָגט ער, אַז מיט יודען קאָן מען אַלסדינג מאַכען, וואָרום יודען זענען, זאָגט ער, אַ רייך פאָלק און אַ קלוג פאָלק און אַ פערשטאַנדיג פאָלק. אויף דער

גאַנצער וועלט. זאָגט ער, איז נישטאָ נאָך אַזאַ פאָלק ווי יודען! צוויי, זאָגט ער, פעלקער זענען פערהאַן אויף דער וועלט: פוילען און יודען! די דאָזיגע צוויי פעלקער, זאָגט ער, מוזען אַמאָל גובר זיין די גאַנצע וועלט, און געוועלטיגען איבער דער גאַנצער וועלט! אַלע פעלקער, זאָגט ער, וועלען אונטערגעהן, אויפפרעסען איינס דאָס אַנדערע נאָר יודען און פוילען די וועלען בלייבען אייביג! „פּאָליאַקי אי איזראַעליטי״ טאַקי מיט דעם דאָזיגען לשון, ווי איהר זעהט מיך אַ יודען?

— וואָס טויג מיר זיינע קאָמפּלימענטען? — מאַכט אַרקאַדי. — איהר דערצעהלט בעסער, וואָס האָט איהר געמאַכט מיט די יודען?

— הערסט דו? — זאָגט בראָנזענטאָלער — אָט דאָ הויבט זיך ערשט אָן די רעכטע מעשה!

— טאַקי באמת? מאַכט אַרקאַדי שוויצער — וואָס זשע איז געוועזען ביז אַהער?

— אַ הקדמה — רופט זיך אָן דער מחבר.

— אמת, טשיידעלי איז גערעכט, דאָס איז געוועזען נישט מעהר ווי אַ הקדמה; נאָר שרעקט זיך ניט, די הקדמה איז גרעסער פונ'ם ספר.

אַזוי זאָגט בראָנזענטאָלער דער בעל הבית און דערצעהלט ווייטער די געשיכטע מיט די מיליאָנען.

קאַפּיטעל ט.

— שאַ, וואו זשע האַלטען מיר? יאָ, ביי אונזערע יודעליך. אונזערע יודעליך זענען, ברוך השם, אַזאַ פאָלק, וואָס קאָטאָרע זיי וועלען אייך קויפען און פאַרקויפען, האַנדלען וואַנדלען, דרעה שמיי וואָס איהר ווילט, כל השפעקולאַציעס שבעולם! דערצעהלט זיי אופ'ן הימעל אַ יריד — וועלען זיי אַוועקוואַרפען האַק און פּאַק און פליהען גלייך אין הימעל אַריין און שפּרינגען אין פייער אַריין, און קומט לעגט זיי פאָר אַ ריין געשעפט, אַ כשר'ע ירושה, אַ מזומנע זאַך, וואָס אָט ליגט דאָס, געה הויב עס אויף און נעם דאָס צו — ניין, איז ניטאָ קיינער אין דער היים! וואָס איז די מעשה? ס'איז צו גוט, זאָגען זיי, צו פיעל געלד, צו אַ גרויס גליק — און געה מאַך מיט זיי! סטייטש, בהמות בצורת אדם, ניין־און־ניינציג מיליאָן! ניין, זאָגען זיי, מיר זענען אייך מוחל די מיליאָנען, גיט

אונז בעסער אַ געשעפט פון טויזענדער.. אַנדערע מאַכען נאָך חוזק, דאָס גרעסטע געלעכטער, לצ'עווען אויף וואָס די וועלט שטעהט: „וואָס הערט זיך מיט אייערע מיליאָנען?" ס'איז מיר געווען, הערט איהר, אַ בזיון פאַר מיין פריץ, וואָס האַלט אַזוי פון יודען, לויבט זיי אין טאָג אַריין, רעכענט זיי פאַר די ערשטע חכמים אין דער וועלט,—צום סוף, נאַט אייך, רייניגע בהמות, כשר'ע קעלבליך, פערד, ווי איך בין אַ יוד, פערד! תחילת, האָבען זיך אַפילו יאָ געפונען אַ פּאָר מענשליך, וואָס האָבען איינגעשטעלט עטליכע קערבליך אויף הוצאות, נאָר אַז ס'איז געקומען, מען האָט בעדאַרפט האָבען נאָך הוצאות, פּאַפּירען, דעפּעשען, האָבען זיי זיך מישב געווען: סטאָפּ! וואָס איז די מעשה? גענוג, זאָגען זיי, ס'איז ביי זיי ניט קיין קוואַל, זאָגען זיי, אַ ברונען נעמט זיך אויך אויסעט... געפעלט אייך אַביסעל חכמים? זיי וואָלטען אַ בעלן געווען אויף מיליאָנען און ס'זאָל זיי קיין געלד ניט קאָסטען! געבראָטענע טייבעלעך אין מויל אַריין! אַנדערע האָבען אָבגעשוויגען, און פון אַנדערע האָבען מיר נאָך געהאַט בזיונות אויך; זיי האָבען געסטראַשעט מיט'ן פּראָקוראָר... וואָס דאַרפט איהר מעהר, אַז זיי האָבען אַרויפגעפיהרט מיין אייגען ווייב, זי זאָל ביי מיר נעמען גט.

— וואָס? איהר זענט אַ באַווייבטער? מזל טוב אייך! — חאַפּט זיך אויף אַרקאַדי.

— געווען אַ באַווייבטער—זאָגט בראָנזענטאָלער—היינט שוין ניט. זאָרגט זיך ניט, מיר האָבען זיך גע'גט. קרובים האָבען זיך אַריינגעמישט און גלאַט גוטע פריינד: „וואָס טויג אייך, זאָגען זיי, מיליאָנען? היט בעסער אָב אייער געשעפט, אַ מזומנער גראָשען איז טייערער פון אַלע חלומות, און וואָס טויג אייך, זאָגען זיי, אַרומפיהרען זיך מיט'ן דאָזיגען אָדון? גאָט ווייסט, וואָס פאַר אַ נפיש דאָס איז? אֶפשר איז דאָס איין אָדון בפקדך?" און נאָך כדומה אַזעלכע שטעכווערטער זאָגען זיי מיר, און מיין ווייב האָט צוגעזעצט צו מיר איין מאָל פאַר אַלע מאָל: גט און גט. „שטיא! — טענה איך צו איהר—וואָס הערסט דו זיי? דיינע גוטע-פריינד, זאָג איך, זענען דיר מקנא, פאַרגינען דיר נישט אַזאַ גליק!" גאָה טענה מיט אַ יודינע. „פאַר דיר, זאָגט זי, דאָס גליק, בינד מיך אויף און גיב מיר גט!" וואָס טויג אייך, מיר האָבען זיך געמוזט גט'ען און פאַר גריזאָטע מיט בזיון בין איך אָבגעטראָטען פון מיין שטאָדט און בין אַריבערגעפאָהרען אַהערצוצו קיין יעהופּעץ אינאיינעם מיט מיין פריץ, הייסט דאָס, זוכען, טאָמער וועלען מיר דאָ געפינען געלד אויף הוצאות.

פאָרט אַ גרויסע שטאָדט מיט אַלערלײ געשעפטען מיט מעקלערס אַ סך, מיט מענשען וואָס ווילען, חלשען פאַרדינען אַ קערביל, און האָב איהם באַזעצט, מײַן פריץ הײסט דאָס, אין אַ שענעם נומער פון אַ האָטעל, און אַלײן האָב איך מיר אָבגעדונגען אָט אַ דעם דאָזיגען בוידעם, ווי זאָגט איהר, נעהנטער צו גאָט, און אַלע פריהמאָרגען נעם איך מיר דאָס שטעקעלע און געה מיר אַרויס אויף דער בערזע, אין דרויסען הײסט דאָס, דאָרט, וואו אַלע יודען דרעהען זיך אַרום, און שלים קענטשאַפט מיט דער וועלט, און ס'איז אַ סברה, אַז מיר מאַכען דאָ אַ קאָמפּאַניע, דאָס הײסט עטליכע מענשען לעגען זיך צענויף מיט אַ קאַפּיטאַל פון היבשע עטליכע טויזענד קערבליך אויף חלקים, דאָס הײסט וויפיעל איטליכער גיט אַזוי פיעל חלקים האָט ער אין געשעפט, אויף יעדען הונדערטער נעמט זיך אָן צעהן טויזענד, אויף טויזענד—הונדערט טויזענד, אויף צעהן טויזענד — אַ מיליאָן. און ווי פאַרשטעהט איהר, האָט איצטער מײַן ווײַב חרטה? שיקט אונטער צו מיר אַלע מאָל אַ גוטען פרײַנד, און די גוטע פרײַנד ווערען צעפּיקעט פאַר קנאה, וואָרום ווי קאָנען זײ דאָס גאָר איבערטראָגען, אַז זײער קרוב, משה בראָנזענטאָלער, אַ יוד אַ חלפן, זאָל מיט אַמאָל אַזוי אויפגעריבט ווערען, באַקומען דרײַ מיליאָן קאַרבען?!

— וואָס? דרײַ מיליאָן קאַרבען? — חאַפּט זיך אַרויס אַרקאַדי שווײַצער און שפּרינגט אַראָב פון'ם בעטיל — וואָס הײסט דרײַ מיליאָן קאַרבען?

— וואָס האָט איהר זיך אַזוי דערשראָקען? — מאַכט צו איהם בראָנזענטאָלער און פאַרדרעהט אַ פּאַפּיראָס און קוקט אַראָב צו זיך אויף די פיס גאַנץ קאַלטבלוטיג, גלײַך ווי מען רעדט דאָ פון אַ דרײַער'ל — וואָס זענט איהר דאָ אַזוי נתפּעל געוואָרען? איך האָב קאַרג האָרעוואַניע דערבײַ?

— אָבער דרײַ מיליאָן? — זאָגט אַרקאַדי און צענעמט די הענד.

— דרײַ מיליאָן. אַזוי האָבען מיר אָבגערעדט! און נישט נאָר גערעדט, טאַקע צעשריבען זיך אויף פּאַפּיר און געחתמט בײַם נאָטאַריוס, וואָרום מען איז דאָך ניט מעהר ווי לעבעדיגע מענשען, דער פּריץ איז שוין אײן אַלטער פּריץ, אַלײן בין איך אויך ניט קײן יונגערמאַן, איך האָב ברידער אַ סך מיט שוועסטער אָרעמע, אַ מענש איז ניט בײַ זיך אין די הענד, אַ קשיא אויף אַ מעשה. נאַט לײענט!

און בראָזענטאָלער עפענט אויף דאָס טישקעסטיל, שלעפּט אַרויס שוין אַביסעל אַ פאַרגעלטען בויגען פּאַפּיר, געחתמט מיט אַ מאָדנע פער-

דרעהטע, פערצוקטע, פאַרפּלאָנטעטע חתימה מיט שלייַנגלעך, מיט דרייַ־דעלעך, מיט בייַגעלעך, און מיט ווייַדעלעך, און רופט זיך אָן צו אַרקאַדיען:

— איהר זעהט אַ חתימה? דאָס מאַכט: „יאַן־קאַזימיר־זיגמונד־גראַף־דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקי“...

און אַרקאַדי שווייַצער שטעהט און קוקט זיך אַיין אין דער דאָזיגער קינצליכער פאַרדרעהטער חתימה, וואָס זעהט אויס אויפ׳ן פּאַפּיר, ווי אַ שלאַנג מיט אַ פויגעל האָבען זיך אַרומגענומען, איינגעפּלאָנטעט איינס אינ׳ם אַנדערען, און אין מיטען אַ קלעק, און מען ווייסט ניט וואו הויבט זיך אָן שלאַנג און וואו לאָזט זיך אויס פויגעל, און ער בלייַבט שטעהן ווי אָבהענדיג, אין מיטען חדר מיט׳ן ציגאַר אין מויל, די הענד צענומען, די פּיס צעשפּרייט, די פּלייצעס אויפגעהויבען און דאָס פּנים שטאַרק אויס־געצויגען און קאָן לאַנג־לאַנג נישט אויסרעדען אַ וואָרט. נאָכדעם טהוט ער זיך אַ פּאַטש מיט די הענד איבער די ליטקעס און צעלאַכט זיך מיט אַ קוויטש, ווי זייַן שטייגער איז, און ציהט אויס:

— דרייַ מיליאָן קאַרבוינים! חאַ־חאַ־חאַ! אָט דאָס הייסט אַ מטבע! דרייַ מיליאָן! ווען איך האָב אשטייגער אָט די דרייַ מיליאָן! איינציגע? אַך טי, רבונו של עולם!!!...

קאַפּיטעל י.

די דרייַ מיליאָן וואָס בראָנזענטאָלער וועט אַ מאָל בעקומען — האָבען אונזער אַרקאַדיען, ווי מען זאָגט, אונטערגעטראָגען. ער האָט ניט אויפגעהערט אַרומצושפּאַנען, היצען זיך, שיטען מיט ווערטער ווי פון אַ זאַק, און דער האַלב־נאַקעטער בעל־הבית איז מיט אַמאָל אויס־געוואַכסען, בעקומען חן בייַ איהם אין די אויגען, און ער האָט זיך אָנגעהויבען צולאַסטשען זיך, צושאַרען זיך צו איהם ווי אַ קעצעלע, אָדער ווי אַ געטרייַער הונד, אַז ער וויל זיך צוחנפהנען צו זייַן בעל־הבית.

אַרקאַדי שווייַצער האָט דאָס געטהון ניט מחמת ער האָט אַרויס־געקוקט דערפון עפּעס אַ טובה־פאַר זיך. ער האָט דאָס געטהון נאָר צוליעב דעם כח המושך פון געלד, וואָס האָט איהם תמיד געצויגען צו זיך ווי אַ מאַגנעט, ער האָט ליעב געהאַט געלד ניט מחמת דעם וואָס ער דאַרף דאָס אַזוי נויטיג האָבען, נאָר מחמת דעם וואָס ס׳איז געלד, מחמת דעם, וואָס „געלד איז אַ גוטע, ליעבע זאַך“. אונזער אַרקאַדי האָט

געקאָנט אויסשטעהן אויף די פינף צעהן שעה כסדר אין קלוב אַרום דעם גרויסען קײַלעכיגען טיש און בעטראַכטען די שפּיעל, קוקען ווי דאָס רויטע קלינגענדיגע גאָלד שיט זיך אָהן איין עק, אָהן איין אויפהער, געהט איבער פון איינעם צום אַנדערן, גיסט זיך ווי וואַסער. אָט ליגט ביי איינעם אַ גאַנץ בערגעלע גאָלד, דאָס גאָלד וואַכסט און וואַכסט, אָט געהט דאָס אַריבער צו יענעם און אָט איז דאָס ווידער געקומען צוריק. אַרקאַדי שטעהט און קוקט, ווי יענער „וואַרפט די קאָרט" און האָטש ער האָט אין דער שפּיעל קיין שום חלק ניט. ווארום ער איז „נקי" (אויף זיין שפּראַך), „ריין ווי אַ טעלער", נאָר גלאַט דער גלאַנץ פון גאָלד און דאָס קלינגען פון גאָלד און דאָס גאָלד אַליין פאַראינטערעסירט איהם אַזוי וויט, אַז עס קלאַפּט איהם דאָס האַרץ פאַר יענעם, קוועלט אָן אינאיינעם מיט דעם ויאָס „נעמט אוים" און העלפט מיט אַ זיפץ יענעם, וואָס האָט איינגעשטעלט און איז „אַריין ווי קורח".

ס'איז שווער צו זאָגען, וועלכעס שטעהט ביי איהם העכער, צי די שפּיעל צי דאָס געלד? ביידע זאַכען אינאיינעם זענען ביי איהם ווי צענויפגעפלאָכטען, איינגעפלאָנטעט איינס אין'ם אַנדערען, ליעב, איינגעבאַקען אין האַרצען, טייערער פון אַלסדינג אויף דער וועלט, און נאָר אין די צוויי זאַכען ליגט זיין נשמה, און נאָר אַרום די צוויי זאַכען דרעהען זיך אַלע זיינע מחשבות, וואָס עס זאָל זיך איהם ניט חלומען — חלומען זיך איהם „פּאַסען" (געווינס) אָדער „פּראָוואַלען" (פּערלוסט), און נאָר קאָרטען און נאָר גאָלד זעהט ער פאַר די אויגען. אַז ער דערזעהט פאַר זיך געלד, איז די ערשטע מחשבה זיינע: „וויפיעל קאָן מען מיט דעם מאַכען, ווען גאָט העלפט, עס קומען אָן די רעכטע „פּאַסען", דער דרייצעהנטער, דרייצעהנטער פּאַס!" און ער הויבט אָן רעדען מיט גאָט, ווערען אַ מאמין.

אַרקאַדי שווייצער איז, ווי דאָס רוב קאָרטענשפּילער אַ גרויסער, גרויסער מאמין, און נישט נאָר אַ מאמין אַליין, נאָר איין אַבערגלויבער, גלויבט אין גוטע און שלעכטע חלומות, געהט נישט אין קלוב אַריין שפּיעלען נישט מאָנטאַג, נישט דעם דרייצעהנטען, קעהרט זיך אום צוריק טאָמער באַגעגענט ער אַ גלח, און אַז עס לויפט איהם איבער די וועג אַ קאַץ ווייסט ער געוויס, אַז יענע נאַכט מוז ער „באַנראָבען ווערען"; האָט מורא פאַר אַ גוט אויג ערגער ווי אַ יודינע, טאָמער געווינט ער — זאָגט ער, אַז ער האָט פאַרשפּיעלט, און בייט נישט קיין געלד יענעם בשעת שפּיעלען, און וועט אייך ניט לייהען פונ'ם קאָן איהר זאָלט זיך פאַר

אידם אויסציהען! און חאָטש ער איז איצט „נישט ביי געלד" שוין פון אַ צייט און ווייסט נישט פון וואַנען קאָן ער האָבען געלד, דאָך גלויבט ער, ווי איין ערהרליכער יוד גלויבט אין משיח'ן, אַז דער „גאָט פון קאָרטען" קאָן נאָך מאַכען אַזוי, אַז אַרקאַדי שווייצער זאָל נאָך האָבען געלד און גרויסע געלד! דער עיקר איז — דער ערשטער כף־הייער מיט די ערשטע ערהרליכע שענע פאַסען, וועט שוין נאָכדעם געהן, אם ירצה השם, ווי אַ מזמור!

דער ערשטער געדאַנק זיינער איז געווען נאָכדעם, אַז ער האָט זיך אַביסעל באַרוהיגט פון די דריי מיליאָן: אָפשר איז דאָס אַ בעשערטע זאַך פון גאָט וואָס ער האָט זיך דאָ באַזעצט מיט דעם דאָזיגען בראָנזענטאָלער? וואָרום וואָס האָט ער עפּעס גראָד אָנגעטראָפען אַהערצו און ניט ערגעץ אַנדערש? אָפשר הויבען זיך אָן פון דער מינוט „זיינע זיבען יאָהר"? ביי אָט אַזאַ מין סומע פון דריי מיליאָן — ווי וועט איהם ניט אַראָבפאַלען חאָטש עטליכע טויזענדער, איך זאָג שוין נישט קיין צעהנער הונדערטער טויזענדער! און אַרקאַדי הויבט אָן זיך אונטערשמירען צום בעל הבית שוין גאָר מיט איין אַנדער נגון:

— זאָגט זשע מיר, מיין ליבער ר' משה, — אַזוי דאַכט זיך רופט מען אייך, האַ? — אַ שטייגער כדומה למשל, ווען איהר טרעפט צו מיר פריהער מיט אַ קליין שטיקעל צייט בשעת מיר איז ניט היינט געדאַכט געווען גראָם אין קאָפּ, ענג אין קעשענע און דאָס קערבעל איז געווען אַ ממזר, סטייטש נעם איך דאָך אַרויס די האַרטע הונדערטערס בשמחה רבה ואָמרו כלם און זאָג: זה כפרתי, זה חליפתי, זה הטויזענדער ילך לחיים אַרוכים טובים ולשלום, וואָרום אַרקאַדי שווייצער פערשטעהט מיט גאָטס הילף איין עסק, דער מוח איז איהם ניט אויסגעטריקענט, עלעהיי ס'איז אַ קאָרט און איך שטעל אויף איהר, וואָס, אָפשר ניט אַזוי רב משה?

— געוויס אַזוי! — חאַפּט זיך אַרויס דער מחבר טשיידעלי פאַר'ן בעל הבית און חאַפּט אָבער באַלד אַ מאוסען פסק פון אַרקאַדיען, ער זאָל זיך ניט מישען וואו מען דאַרף ניט. מערקווירדיג! אויף וויפיעל בראָנזענטאָלער האָט ביי אַרקאַדיען אין די אויגען געוואונען, אויף אַזוי פיעל אָדער נאָך מעהר האָט ביי איהם דער מחבר פערלאָרען, און אַרקאַדי האָט זיך נישט געקאָנט איינהאַלטען און האָט איהם אָבגעגאָסען מיט אַ גאַנצער קאָמעניצע:

— סקאָצעל קומט, מיין ליבער דייטש, בעל־מחבר פון דער חלירע.

שוטה בן פּיקהאָלץ, איהר זענט אויך דאָ? און איך האָב געמיינט, אַז איהר האַלט שוין העט ווייט אין זיסען שלאָף און עם חלומט זיך אייך מכשפות מיט ווילדע ציגען, פּיפּערנאָטערס, ובדומה אַזעלכע ענינים, וואָס איהר באַשרייבט זיי דאָרטען אין אייערע ביכלעך.

דאָס קליינע מחבר'ל האָט נעבעך געמוזט ווי אַ טשערעפּאַשקעלע אַריינציהען אין זיך דאָס קעפּיל און ווערען נאָך קלענער ווי ער איז און אָבשווייגען דעם דאָזיגען גראָבען נפש, וואָס קאָן מאַכען יעדען מיט דער בלאָטע. „איין עם הארץ בלייבט איין עם הארץ לאָז מיינס איבערגעהן"... קלערט ער זיך, און אַרקאַדי לאַשטשעט זיך ווידער צום בעל־הבית ווי אַקעצעלע,

— אַ פּנים, רב משה, איהר זענט אַזאַ יוד, וואָס קאָטאָרי איהר האָט פיינט יענעם אָנמוטהען, זיך צוזעצען, ווי אַנדערע זעצען זיך צו, דאָקוטשען יענעם אַזוי לאַנג, ביז יענער מוז זאָגען „באָם"! איך אויף זייער אָרט וואָלט שוין לאַנג אָנגעשפּאַרט מיט אַזאַ גליקליך געשעפט, ווייסט איהר וואו? אַ קלייניגקייט אַ פּראָצעס פון ניין און נײַנציג מיליאָן! אַ ווערטעל אויסצורייַדען — ניין־און־נייַנציג מיליאָן!

— ניין־און־נייַנציג־מיליאָן — העלפט איהם אונטער דער מחבר און אַרקאַדי פאַלט אָן אויף איהם ווידער אַמאָל און מאַכט איהם מיט דער בלאָטע:

— דייַטש, איהר רעדט אויך פון מיליאָנען, אַנו שווערט מיר אויף אייערע הייליגע נאמנות, מיין טייַער שפּיעל־פויגעלע פון דער חבירה, אַז איהר האָט אַמאָל אויף אייער לעבען געזעהן מיט אייערע אייגענע אויגען אַ הונדערטער אַ גאַנצען, ווער איך אייך צאָהלען קנם וויפיעל „זיי" וועלען הייסען!

און אַרקאַדי ווייַזט אָן מיט דער האַנד אויפ'ן בעל הבית, אָנגעבויגען דאָס קעפּיל אויף אַ זייַט און צוגעמאַכט איין אויגעל.

— מיינט איהר דאָך, אַז איהר האָט געטראָפען? — האַקט איהם אָב דער בעל־הבית — זאָג איך אייך, אַז איהר האָט, איך בעט איבער אייער כבוד, אַ גרויסען טעות! טשיידעלע האָט ווי איהר קוקט איהם אָן אַ סך הונדערטערס! אַ גאַנץ פערמעגען! טשייַדעלי, זאָלט איהר וויסען, איז אַ יוד איין עושר, אַ גביר!

דאָס וואָרט „גביר" האָט בראָנזענטאָלער אָבגעהאַקט ווי מיט אַ האַקמעסער, און דער עפעקט דערפון איז געווען אַזוי גרויס, אַז אַרקאַדי שווייַצער האָט זיך מיט אַמאָל אויסגעגלייַכט, אַרויסגעכאַפּט דעם ציגאַר

פון די ציִיהן און געקוקט פונ'ם מחבר אויפ'ן בעל־הבית און פונם בעל־הבית אויפן מחבר און געפינטעלט מיט די אויגען, ווי איינער רעדט: „וואס טהוט זיך עס מיט מיר?"

קאפיטעל יא.

מחמת אונזער מחבר טשײַדעלי איז, ווי דער לעזער האט שוין באמערקט, א שטיל מענשיל, וואס האט פײַנט, ווי אנדערע בארימהמען זיך, דערצעהלען גוזמות, מאכען פון זיך א גאנצען וועזען, דערפאר האט געמוזט רעדען פאר איהם בראנזענטאלער דער בעל־הבית, דערצעהלען פארן דריטען שכן רוב גדלו ורוב עשרו, און טשײַדעלי האט נאר אלע מאל אריינגעווארפען א ווארט מן הצד, נישט געקוקט בשעת מעשה אויף קיינעם, נאר אדער אראב צו זיך אויף די שפיץ פיסלעך, אדער ארויף אהין ערגעץ אין דער הויך, צווישען דער וואנט און צווישען דער כטעלי וואו עס האט זיך באזעצט א שפין, אויסגעבויט א קונציגע קײַלעכדיגע דירה, בריה'ש געבליבען העגנען מיט'ן קאפ אראב און מיט די פיס ארויף און ארויסגעקוקט, גאט זאל צושיקען עפעס פרנסה...

— אונזער טשײַדעלי — אזוי זאגט בראנזענטאלער און קאטשעט א פאפיראס — איז א מענש וואס קאטארי גאט האט איהם געבענטשט מיט אזא פארמעגען, וואס האט קיין מורא ניט פאר קיין פייער און ניט פאר קיין וואסער, פאר פארלירען אדער פאר אוועקגנבה'נען; איהם קאן קיינער נישט קאנקורירען, איבערשלאגען, צונעהמען; זיין סחורה איז תמיד געלד און זיין געלד איז שטענדיג מיט איהם!

ארקאדי שווייצער קאן זיך ניט איינהאלטען און טהוט א פרעג:

— וואס זשע איז ביי איהם פאר א מין סחורה: דימענטען? בריליאנטען?

— נאך טהייערער פון בריליאנטען! — זאגט בראנזענטאלער און טשײַדעלי לאזט אראב די אויגען — ווארום וואס איז דען אייגענטליך בריליאנטען? בריליאנטען איז דאך נישט מעהר ווי שטיינער, א ציערונג, א מאדע אזעלכע; לאז דאס ווערען אוים מאדע — מעגט איהר דאך נעהמען אייערע בריליאנטען און ארויסווארפען זיי אויף א ריין ארט. דאס אבער וואס אונזער טשײַדעלי פארמאגט איז אזא סחורה, וואס וועט

קײן מאָל ניט אַרױס פון דער מאָדע, און כּל זמן די װעלט איז װעלט, װעלען זיך מענשען אָהן דעם ניט באַגעהן.

— אַהאַ! — מאַכט אַרקאַדי — אַ יודישע נשמה קאָן מיען ניט שאַצען, װי מײן באָבע עליה השלום, האָט אַמאָל געזאָגט. אַז זי האָט געזוכט אַ פּאַרפּאַלענעם זעכסער און אױסגעטרײסעלט איהם בײַ מיר אין קעשענע...

און אין האַרצען טראַכט זיך אַרקאַדי: „דאַכט זיך אַזאַ פּימפּעריל! גיכער גערעכט זיך אױף איהם אַ „מפּלה!“... נאָר דער בעל הבית שטױסט זיך, װאָס ער מײנט, און רעדט װײַטער:

— פאַרשטעהט איהר מיך, אונזער טשײַדעלען האָט גאָט געשענקט אַ מתנה, װאָס ניט איטליכער פאַרמאָגט דאָס, דהיינו: אַלץ װאָס ער זעהט מיט די אױגען...

— נעהמט ער מיט די הענד? — חאַפּט אונטער שװײצער — פונקט װי מײן פעטער לײבּיש; איך האָב געהאַט אַ פעטער לײבּיש האָט ער אױך געהאַט אַזאַ טבע...

— װילט איהר האַרבען איז גוט; אַניט — געהט אײך מיט אײער פעטער לײבּיש װאָהין איך װײס! — מאַכט צו איהם דער בעל הבית. שװײצער בלײַבט זיצען װי אַ סטאַטיק און בראָנזענטאַלער רעדט װײַטער:

— איז אַלץ װאָס ער זעהט מיט די אױגען בעשרײַבט ער מיט די הענד, און הענד האָט איהם גאָט געגעבען גאָלדענע; ער אַז ער זעצט זיך אַװעק שרײַבען קאָן ער אײך שרײַבען און שרײַבען אָהן אײן אױסלאָז און אָהן אײן אױפהער; סע שרײַבט זיך בײַ איהם אַזױ לאַנג ביז עס געהט אױס מאַטעריאַל, איך מײן טינט און פּאַפּיער.

— ער דאַרף זײן אַ װילדער בעל הוצאה אױף די צװײ מינים? — װאַרפט אַרײן אַרקאַדי.

— װאָס פאַר אַ װערדע האָט דאָס אָבער קעגען דעם װאָס ער בּרענגט אַרױס דערפון! מיט אײן פלעשיל טינט קאָן אײך טשײַדעלי אָנשרײַבען אַ בוך פון טױזענד בלעטלעך.

— און פאַר נוטץ — זעצט צו אַרקאַדי — גיסט מען אונטער װאַסער, װי די װײַנשענקערס טהוען, אַז עס קומט צו די אַנדערע טעג יום טוב און דער װײַן הױבט אָן צו מאַגען און עס װ..לט זיך ניט אַרױסלאָזען קײן פדיון...

— טאָמער װאָלט איהר פאַרשטעקט דעם צאַפּען? — מאַכט צו איהם בראָנזענטאַלער און דערצעהלט װײַטער: — בקצור, אונזער טשײַדעלי איז אַ גאָלדשפּינער, ס'איז בײַ איהם אַ קװאל, װאָס לאָזט זיך

קיין מאָל ניט אויס. זעהט איהר אָן דאָרטען אונטערן בעט אַ קעסטעל? איז דאָס פול ווי איין אויג, אָנגעפּאַקט מיט ספרים שון אָנגעשריבענע, און נאָך וואָסערע ספרים! אַנטיקען שבאַנטיקען! ער האָט זיי מיר כמעט אַלע איבערגעלייענט. די ספרים ווען מען דרוקט זיי אָב און מען לאָזט זיי אַרויס אויף דער וועלט, פערצוקערט מען זיי! דער גאַנצער חסרון איז, וואָס ס'איז ניטאָ מיט וואָס צו דרוקען זיי!

— ניטאָ קיין*פאָדעם הייסט עס? — שטעלט אַריין אַרקאַדי שווייצער — ס'איז ביי אייך הייסט דאָס אַ „געלד-מאַנגעל" ווי דער דייטש זאָגט, פונקט דאָס זעלבע חולאת וואָס ביי מיר: „ביימעל-פיבער" רופט מען דאָס בלשון הדאָקטאָריע — וויפיעל בעדאַרף מען דערויף למשל געלד?

— וואָס איז די נפקא מינה, — זאָגט בראָנזוענטאָלער — אַז ס'איז ניטאָ? און דערצו איז טשיידעלי ווי איהר קוקט איהם אָן, אַ מאָדנע מענשיל, גאָר נישט דאָס וואָס אַנדערע מחברים; אַנדערע מחברים געהען אַרום מאַכען געלד...

— בעטלען? — חאַפּט זיך אויף דער מחבר — גיכער שטאַרבען! — און די אויגען צינדרען זיך אָן ביי איהם און די בעקליך ווערען איהם רויט ווי דער רויטער שניפּס וואָס ער טראָגט אויפ'ן ווייסען פּאַפּירענעם קאָלנער. און דער בעל הבית ווייזט אָן אויף איהם מיט דער האַנד ווי אַ געטרייער פאָטער אויף זיין אייגעשפּאַרט קינד.

— אַ גדלן! — מאַכט בראָנזוענטאָלער — אַ גדלן און אַין עקשן! וויפיעל איך טענה ניט מיט איהם איז דאָס ווי איין אַרבעס אין וואַנט. איך טענה מיט איהם: לאָמיר דערווייל אַרויסלאָזען איין ביכעל, און נאָכדעם וועלען מיר שוין זעהן וואָס מיר האָבען צו טהון. דערויף איז גענוג דערווייל די ערשטע עטליכע הונדערט קערבלעך.

— סך הכל? — מאַכט אַרקאַדי — וואָס פאַר אַ ראָלע שפּיעלט אַזאַ קליינע סומע ביי אַזעלכע קאַפּיטאַליסטען ווי איהר כ'לעבען, ובפרט נאָך אויף אַזאַ גאָלדען געשעפט ווי ביכער?

— לאַכט איהר דאָך? — זאָגט צו איהם בראָנזוענטאָלער מיט פערדראָס — ועל איך אייך ווייזען, אַז איהר זענט מחילה אַ גרויסע בהמה און איהר הויבט ניט אָן צו פערשטעהן פון דאַנען אַהין. איהר האָט נאָר אַ מויל און סע רעדט, און ווייטער איהר זאָלט פאַרשטעהן אַיין עסק, אַרומנעהמען אַ זאַך, דאָס ניט! אָט וועל איך אייך מאַכען אַ פּראָסטען חשבון. זאָגט מיר, וואָס איך וועל אייך פרעגען, פאַני שווייצער,

צער, אַז איהר זענט יאָ אַזאַ חכם: וויפיעל רעכענט איהר געפינען זיך אַ שטײנער יודען?

— וואו? דאָ אין יעהופּעץ? — פרעגט אַרקאַדי — עס ווענדט זיך וואָסערע יודען; אויב סוואָלעטשעס מיט פאַרחעס איז קײן עין הרע אַ סך...

— נײן, ענטפערט איהם בראָנזענטאַלער, ניט דאָס מײן איך! איך מײן אַלע יודען אַרום און אַרום?

— אומעטום — העלפט איהם אונטער טשײדעלי — אויף דער גאַנצער וועלט.

אויף דער גאַנצער וועלט? — מאַכט שווײצער און פאַרקאַטשעט דעם שטערען — מען זאָגט קײן עין הרע היבשלעך, אַזוי פיעל מכות אַלע אַנטיסעמיטען אינאײנעם.

— וויפיעל זאָלען מיר רעכענען צווישען זײ אַזעלכע וואָס לײענען ביכער? — פרעגט בראָנזענטאַלער.

— וואָס לײענען ביכער, ווײס איך ניט — מאַכט אַרקאַדי — נאָר אַזעלכע וואָס שפּיעלען אין קאָרטען זענען געוויס מעהר; דאָס בין איך אײן ערב.

— לאָז זײן אַזוי — לאָזט איהם צו דער בעל הבית — וועלען מיר רעכענען אַז פון עטליכע מיליאָן איז פערהאַן נאָר צוויי מיליאָן יודען וואָס לײענען ביכער. פון זײ וועלען מיר אָראָברעכענען אַ מיליאָן, וואָס קאָנען נישט אויסגעבען קײן קערבעל אויף אַ ביכעל, אָדער זײ ווילען נישט קויפען קײן ביכער. בלײבט אונז איבער אײן מיליאָן יודען וואָס ווילען יאָ אַמאָל לײענען אַ בוך. הײנט לאָמיר רעכענען שוין אויף דעם פאַל, אַז צוויי יודען וועלען קויפען פאַר אײן קערבעל אײן ביכעל אויף צו לײענען.

— רעכענט אײן ביכעל אויף דרײען — פאַרריכט איהם דער מחבר אַלײן.

— אײן עק, — זאָגט דער בעל-הבית — לאָז זײן אַ ביכעל אויף פיערען, אויף פינף איהרע; וויפיעל זשע האָט איהר דעמאָלט? ניט קײן צוויי הונדערט טויזענד קאַרבען?

— פונקט דאָס גרויסע געווינס — מאַכט אַרקאַדי, וואָס הויבט ערשט איצט אָן רעכט צעקײען — אוי וועה, ס'איז דאָך עפּעס טאַקי גאָר נישטקשה'דיג פון אַ געשעפטיל, ווי איך בין אַ מענש!

— וואָס זשע דענן האָט איהר געמײנט? — מאַכט צו איהם דער

בעל־הבית און דער מחבר ווערט גרעבער ווי לענגער — הײנט שטעלט אײך פאר אז איך וויל גאר ניט רײך ווערען מיט אמאל און איך שטעל אוועק דעם מקח נאר א האלב קערביל פאר א ביכעל?

— א חצי פויגעל איז בזיל הזול, א מציאה פאר א גנב — מאכט ארקאדי ווי א מענש, וואס איז א מבין אויף די זאכען.

— דאס האט איהר פארן ערשטען ביכעל — ציהט דער בעל־הבית דעם חשבון נאך ווײטער — הײנט וואס וועט איהר זאגען, מײן ליעבער הער שווײצער, אז אזעלכע ביכער זענען פערהאן בײ אונזער טשײדעלי א שטיקלעך דרײסיג?

אהא! קײן עין הרע ניט! — מאכט ארקאדי און שפרינגט אראב פונ'ם בעטעל — דאס שמעקט דאך שוין גאר מיט מיליאנען, ווי איך בין א מענש!

— וואס זשע דענן האט איהר געמײנט? — זאגט בראנזענטאלער און טשײדעלי ווערט צעשמאלצען פאר תענוג — לאמיר נאר דערטאפען די ערשטע עטליכע הונדערטער, אזוי לאזען מיר ארויס תיכף ומיד דאס ערשטע ביכעל, לײזען מיר אפ א מאה אלף, לעגען מיר דאס ארײן טיעף אין קעשענע און נעמען זיך צו די איבעריגע ביכער, אײנציגווײז, אזוי לאנג, אזוי ברײט ביז מיר לאזען ארויס אלע דרײסיג שטיק, פער־שטעהט איהר דאך שון וואס פאר א פנים מיר באקומען דעמאלט אין דער וועלט?! איך בין אײך שוין מוחל דאס געלד, איך רעד פונ'ם כבוד, וואס טשײדעלי וועט דעמאלט האבען, אז זײנע ביכער וועלען פארפלײצען די גאנצע וועלט! איהר מעגט פון מיר לאכען, הערט איהר, זאגען, אז איך בין איין אלטער נאר, — איך בין איהם באמת מקנא, דאס הײסט, פארגינען פארגין איך איהם מיט'ן גאנצען הארצען, נאר מקנא בין איך איהם אודאי זעהר גוט, א קלײניגקײט א זא כבוד! א זא נאמען!

בײ ארקאדי שווײצער האט זיך פארדרעהט דער קאפ ניט אזוי נאך פונ'ם כבוד מיט'ן נאמען ווי פון די מיליאנען וואס שטעהט פאר טשײדעלי זאל דא פארדינען. און דער מחבר איז מיט אמאל אויס־געוואכסען בײ איהם אין די אויגען, געווארען שענער גאר אויפן אויסזיכט און גרעסער אויף דער וואוכס. עס האט זיך איהם געדאכט, אז טשײדעלי האט טאקי א פנים פון א... א... עפעס ניט קײן געוועהנליכען פארשוין, עפעס די האר מיט די קלײנע הענטליך, עפעס... כ'לעבין ער האט שוין לאנג ארויסגעזעהן, כמעט פון דער ערשטער מינוט, אז דאס איז א מענשיל ניט ווי אלע מענשען... און אונזער ארקאדי שווײצער האט זיך

ניט געקאנט איינהאלטען און איז צוגעגאנגען צום מחבר אין האט איהם אנגענומען ביי איינע פון זיינע קליינע הענטליך מיט די דינע פינגערלעך און האט איהם אפגעגעבען א שענעם א ברייטען מזל־טוב, איהם געווינ־שעוועט, ער זאל דערלעבען וואס גיכער ארויסלאזען אלע זיינע בארימטע ביכער, וואס ווערליג ער, ארקאדי שווייצער, זעהט ארוים, בעדארף דארטען שטעקען עפעס א זעלכס, אזעלכס... וואס ער קאן עס מיט קיין ווערטער נישט ארויסגעבען, — און פלוצים האט ער זיך געגעבען א פאטש אין שטערן, א ביסעל פארטראכט זיך און א זאג געטהון:

— שאט, ווייסט איהר גאר וואס? ס'איז דא א פלאן ביי מיר! א טהייערער פלאן! א גאלדענער פלאן! אזא יאהר אויף מיר!

ביידע צוויי, דער בעל־הבית און דער מחבר, האבען אויפגעשטעלט מויל און אויערען, הארכען וואס פאר אפלאן האט פאר זיי דער נייער שכן? און ארקאדי שווייצער האט זיך געווענדט צו זיי בזה הלשון:

— הערט זשע אוים, מיינע ליעבע יודען, וואס איך וועל אייך זאגען, נאר בעטען וועל איך אייך, אז קיין פאראיבעל זאל ניט זיין און זאלט ניט האבען קיין טבע פון בלאזען זיך, מען איז דאך היימישע מענשען. מיר אלע דריי זענען ברוך השם, גלייכע נגידים, אחוץ אונזער שאדען אויף אלע אנטיסעמיטען געזאגט געווארען! טאמער וואלט געווען א סברה למשל מיר זאלען שליסען צווישען זיך א מין, א מין געזעלנ־שאפט, א שותפות?

— א שותפות? אויף וואס א שותפות? אופ'ן דלות? נאל־שמאר־עט־קאמפאניע? פרעגען ביידע מיט א מאל דער בעל־הבית מיט'ן מחבר, און ארקאדי פאלט ביי זיך ניט אראב און צעקייט זיי די ווערטער בכדי זיי זאלען פארשטעהן וואס ער מיינט:

— איך מיין דאס גאנץ ערנסט. איך וויל, פארשטעהט איהר מיך, מיר זאלען זיך געבען דא איינס דאס אנדערע דאס הייליגעווארט, א תקיעת־כף, אזוי ווי קיינער ווייסט ניט וועמענס מארגען עס איז, צי איך מיט מיינע דרייצעהן פאסען אין קלוב, צי איהר מיט אייער כפול־שמונה'דיגען פריץ דעמבא־דאמבע־דעמביצקי אין אמעריקא, צי זיי, דער מחבר הייסט דאס, מיט זייערע ביכלעך? איז איין מאל פאר אלע מאל: ווער פון אונז עס זאל פריהער ניט אויפגערעכט ווערען בעדארף עס זיין יחדיו, איהר פארשטעהט? מען זאל זיך טהיילען גלייך אויף גלייך, און די הוצאות זאלען געהן גלייך אויף גלייך, און אלסדינג זאל זיין אינאיינעם, יחדיו, איין מאל פאר אלע מאל יחדיו!

בשעת מעשה האָט אַרקאַדי שוויִיצער אויפגעהויבען די רעכטע האַנד אין דער הויך, דעם קאָפּ אַנגעבויגען אויף אַ זייט און דער בעל־הבית מיט׳ן מחבר זענען געזעסען אַפּאַר מינוט פערטומעלט, געקוקט איינס אויף דאָס אַנדערע און געשוויגען; דער פּלאַן איז געוועזען אַזוי אומגעריכט און דער טאָן אַזוי ערנסט, אַז בראָנזענטאָלער איז אויפגעשטאַנען דער ערשטער פון׳ם טיש, צוגעגאַנגען צום נייעם שכן, אויסגעצויגען איהם די לאַנגע דאַרע האַריגע האַנד און אַרויסגעלאָזט הויך אויף אַ קול: „יחדיו!“ און אויף איהם קוקענדיג האָט זיך אויך דאָס מחבר׳ל אַראָבגעחאַפּט פון׳ם בעטיל, אויסגעצויגען בּיידע שכנים זיין קליין הענטיל און אויסגעקוויטשעט אויף זיין דינער שטימע: „יחדיו!“ און אַלע דריי שכנים האָבען זיך פריינד־ליך געקוקט איינס דאָס אַנדערע אין די אויגען אַריין, עטליכע מאָל גוט־גוט געקוועטשט ביי די הענד און איבערגעחזרט נאָך עטליכע מאָל דאָס ליבע זיסע וואָרט „יחדיו“! און פּלוצים האָט זיך דער מחבר אַ וואָרף געטהון צום קעסטיל וואָס אונטערן בעט, אַרויסגעחאַפּט פון דאָרטען אַ בויגען פּאַפּיער, געבּראַכט צו טראָגען אַ טינט און פּען, אַנגעשריבען אין דער ברייט פון׳ם בויגען פּאַפּיר מיט גרויסע כּתיבתא אותיות

א׳ ב׳ ג׳ ד׳

און אַ זאָג געטהון צו די שכנים מיט אַ פאַרפלאַמט פּנימ׳ל:

— חתמט זיך, זייט מוחל, אויפ׳ן דאָזיגען פּאַפּיער דאָס איז אונזער קאָנטראַקט.

— וואָס בּעדייטען די דאָזיגע אותיות? פרעגען ביי איהם די איבעריגע צוויי שכנים שטאַרק פערוואונדערט.

— די דאָזיגע אותיות—זאָגט טשײַדעלי־בּאַדײַטען: אֱמת, ברכה, גנבה, דלות, דאָס הייסט, דער פשט איז אַזוי: אַז מיר וועלען געהן מיט׳ן אֱמת וועט זיין ברכה, און אַז מיר וועלען געהן מיט גנבה, וועלען מיר האָבען דלות... פאַרשטעהט איהר שוין? הײַנט לעגט זיך זייט מוחל, מיט די חתימות!

דעם מחבר׳ס איינפאַל איז אַזוי געפעלען געוואָרען, אַז דער בעל־הבית האָט איהם אונטערגעטראָגען אַ פּאַפּיראָס מיט אַזאַ מינע גלייך ווי מען טראָגט אונטער אַ ליעב קינד אַ צוקער־לעקעכיל אָדער אַ קאָנפעקטעל, און אַרקאַדי האָט זיך ניט געקאָנט איינהאַלטען און האָט איהם דערלאַנגט אַ רעכטען זעץ אין פּלייצע:

— בּראַוואָ! וואו תּורה דאָרט איז חכמה! אַזוי פּלעגט זאָגען דער זיידע מיינער, דער „שומר־בגדים“ אַליין, בשעת מנשה׳קע דער רופא פּלעגט פריי־טאָג

אין באַד אַ גאָל טהון אַ יורען דעם קאָפּ, אַוועקוואַרפען אין מיטען און געהן צום אַנדערען יורען.

און ס'איז געבליבען אַז דער שותפות זאָל הייסען א' ב' ג' ד' עט קאָמפּאַני...

נאָכדעם האָט זיך אָנגעהויבען בײַ די נײַע שותפים די צערעמאָניע פון אונטערשרײַבען זיך. פריהער פון אַלע געוועהנליך האָט זיך געחתמט דער בעל־הבית, משה בראָנזענטאָלער, אַנידערגעלעגט אַ פײַנע בעל־הבתישע חתימה מיט אַ פּאָר קוועטשלעך און מיט אַ בעל־הבתיש דריידיל! נאָך איהם האָט זיך בעדאַרפט אונטערשרײַבען אַרקאַדי שווייצער, האָט ער געזאָגט, אַז כל ימיו האָט ער ליעב זיך חתמנען צום לעצט, לכן זאָל זיך טשיידעלי מוחל זײַן חתמנ'ען פריהער, און אַז דער מחבר אַליין האָט זיך שוין צעשריבען פײַנטשיק מיט אַ היבש דריידיל און מיט אַ שענעם ציק, ווי עס פּאַסט פאַר אַ שרײַבער, און ס' איז געקומען צו אַרקאַדין, האָט ער גענומען די פען צווישען די פינגער ווי מען נעהמט אַ פּראָפּענציהער אויף אַרויסצושלעפּען אַקאָרעק פון אַ פלעשעל און האָט אָנגעדראַפּעט פּאַוואָלינקע אויפ'ן פּאַפּיער עטליכע פּאַסיקלעך מיט אַ צוויי־דרײַ הערעלעך, און אויסגעלאָזט מיט אַ קלעק; — די דאָזיגע חתימה האָט געקאָנט מאַכען וואָס איהר ווילט אין דער וועלט, נאָר ניט „אַרקאַדי שווייצער", און בשעת מעשה האָט אַרקאַדי רעכט געשוויצט און געזאָגט, אַז מחמת ער האָט יונגעלווייז זעהר אַ סך געשריבען, האָט דאָס איהם שטאַרק געשאַדט צו דער ראיה, האָבען איהם די דאָקטוירים אָנגעזאָגט ער זאָל זיך היטען פון אַ פען ווי אין אויג אַ שטאָך, נאָר הלוואַי, זאָגט ער, וואָלט ער געהאַט דאָס געלד — וואָס ער וואָלט נאָך געקאָנט פון דעסטוועגען אויפ'ן ניכטערן האַרצען אָנשרײַבען מיט הוילע ציפערן אַליין! —

און די דרײַ שכנים וואָס האָבען געשלאָסען שותפות האָבען זיך שפּעט, מיטן טאָגליך שײַן, אָבגעזעגענט, געווינשעוועט אַ גוטע נאַכט מיט זיסע חלומות, זיך אויסגעטהון און געלעגט שלאָפען, און גאָט ווייסט אויב אויף דער גאַנצער וועלט איז געווען נאָך אַזעלכע דרײַ צופרידענע מענשען, וואָס זאָלען שלאָפען אַזוי זיס, אַזוי געשמאַק, און זאָלען זעהן אַזעלכע זיסע גילדענע חלומות, ווי עס האָבען געזעהן אין דער דאָזיגער נאַכט, איג'ם דאָזיגען שטאַרק אָנגערויכערטען פינסטער חדר'ל, כמעט אונטערן דאַך, אונזערע דרײַ פּאַרשוינען.

III.

איין אגענט.

איין אַגענט

(אַ טאָג בוך אין דריי טהייל).

ערשטער טהייל.

דאַנקען און לויבען גאָט איך האָב היינט אַ פּרנסה אין האַנד אַ לייטישע און בכבוד'ע: איך בין איין אַגענט פון יודישע גאַזעטען, ביכער און זשורנאַלען, מען האָט מיר צוגעשיקט פון עטליכע רעדאַקציעס אַ פּאַק מיט פּראָספּעקטען און קוויטאַנציעס אויף צו זאַמלען אַבאָנענטען. די פּראָספּעקטען געהען קיין עין הרע זעהר גוט, דער עולם לייענט זיי מיט פאַרגעניגען. נאָר איינער אַ קאַפּריזנער אַבאָנענט האָט מיר אַ שמיץ געטהון אין פּנים צוריק דעם פּראָספּעקט. „דולט מיר ניט קיין ספּאָדעק, איך האָב קיין צייט ניט"! נאָר אַז איך האָב איהם אַ זאָג געטהון, אַז מען גיט דאָס אומזיסט האָט ער זיך באַלד איבערגעבעטען און אַ זאָג געטהון: „אַנו, ווייזט נאָר אַהער וואָס שטעהט דאָרטען?" אויך די קוויטאַנציעס געהען ניט שלעכט; איך פאַרשרייב אַלעמענס נעמען און געלד וועט מען מיר געבען נאָכדעם, אַז ס'וועלען אָנקומען די בלעטער. קען מען ניט זיין אַזוי גראָב און מען מוז וואַרטען. דערווייל האָב איך אויסגעשריבען פון די רעדאַקציעס אַ סך בלעטער און שרייב זיי, אַז איך וועל זיי אם ירצה השם שיקען נאָך און נאָך. דאַנקען זיי מיר, די רעדאַקציעס הייסט דאָס, און הייסען זיך שיקען דערווייל אַביסעל געלד. ענטפער איך זיי, אַז איך וועל שיקען. וואָס דען? איך וועל זיי ניט שיקען?... אַ פּראָצענט גיט מען מיר אַראָפּ דווקא אַ היבשען; נישקשה, מען קען האָבען דערפון גאַנץ פיין פּרנסה. קיין דערפער קאָן מען דערפון ניט קויפען, געוויינטליך; נאָר אַ שטיקעל ברויט קאָן מען האָבען בכבוד. היינט קומט מען זיך צענויף מיט אַלערליי מענשען,

די פײַנסטע בעלי-בתּים, מען הערט זיך אָן מיט נײַעס, מען ווייסט וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך. און מען איז אַליין אויך פֿאַררעכענט פֿאַר אַ שטיקעל מענשען. דאַנקען גאָט, איך האָב צום רבונו של עולם קיין טענות ניט.

צווייטער טהייל.

איין אומגליק מיט די רעדאַקציעס! דעם שיקען זיי און דעם ניט, דעם קומט אָן צוויי נומערן מיט אַ מאָל, און דעם קיין האַלב אַפילו ניט „מיט וואָס בין איך ערגער פֿון יענעם. איך בין דאַכט מיר אַזאַ טאַטענס אַ קינד ווי יענער"! אַזוי טענ'הט נעבעך דער אַבאָנענט און איז גערעכט, לעג איך איהם אָפּ אויף מאָרגען, מאָרגען אויף איבערמאָרגען, גאָט האָט געהאָלפֿען, ס'איז איהם אָנגעקומען דאָס בלאַט! אַ נײַער אומגליק. וואָס איז? עס פֿעהלט איהם נומערן, געה שרײַב אין דער רעדאַקציע אַז עס פֿעהלט אַ נומער 7! געהט אַוועק צוויי וואָכען און שרײַב, שרײַב און שרײַב, קוים מיט צרות קומט אָן נומ' 13. „סטײַטש, צו וואָס טויג מיר צוויי מאָל 13?" שרײַב איך ווידער אַ מאָל אין דער רעדאַקציע, איין מאָל און צוויי מאָל און דרײַ מאָל, קומט איהם אָן ווידער אַ מאָל נומ' 13. וואָס האָבען זיי זיך אָנגעטשעפּעט מיט נומ' 13? שרײַב איך ווידער אַוועק אין דער רעדאַקציע: 7 ניט 13. ענטפֿערט מען מיר פֿון דער רעדאַקציע: געלד! הויב איך אָן געהן אײַנקאַסירען געלד. „שוין? איהר האָט קיין צײַט ניט? לאָמיר פֿריהער זעהן וואָס איז דאָס פֿאַר אַ בלאַט!" אַזוי זאָגט איינער. דער אַנדערער האָט אַ טענה: למאי איז דאָס אַזוי שיטער; ווינציג פֿעליעטאָן! און דער דריטער טענה'ט פֿאַרקעהרט: צופֿיעל פֿעליעטאָנענדיג. וואָס טויג מיר פֿעליעטאָן? שרײַבט אַוועק מען זאָל געבען מעהר פּאָליטיקע. גוט, נו, און געלד? „זײַט ניט קיין אײַנגעגעסענער יוד, געהט אייך געזונטערהייד!..." הײַנט צרות פֿון די אַדרעסען. איך שרײַב זיי בפירוש מען זאָל אַרויסשיקען דאָס בלאַט, מאירו פּינחוסאָוויטשו פֿלײַשבערגו; געהען זיי און שיקען פּונקט קאַפּויר, פֿלײַשאו מאיראָוויטשאו פּינחסבערגו. אַ מין איבערקערעניש! דעם אַנדערען אַבאָנענט מײַנעם האָבען זיי איבערגעדרעהט פֿון „ברוך שינדלער" אויף „קורח שווינדלער. נאָך איינער איין אַבאָנענט האָט זיך גאָר געיאָגט נאָך מיר מיט אַ שטעקען, מיר געוואָלט ברעכען די ביינער און איז גערעכט.

שטעלט איך פאר, ער הייסט זיידעל בעזכאנאוו. געהען זיי גיט און מאכען איהם ניט איבער אויף „ווייִדיל בעזנאסאוו״? שרייב איך זיי, ענט- פערען זיי ניט. קלאפ איך זיי א דעפעש ענטפערען זיי ניט. שרייב איך זיי „אטוועט אופלאטשען״, ענטפערען זיי, „וויסילאיטי דיענגי״. לויף איך נאך געלד, ענטפערט מען מיר: „איהר וועט ארייִנקומען איין אנדערש מאל; איהר זעהט דאך מען איז פארנומען!״. איז נאך נישקשה; איין אנדערער זאגט: „נעמט איך צו צוריק די בלעטער, איך דארף זיי אויף כפרות, ס'איז אזוי אויך ענג אין שטוב. געהט איך מיט אייערע לידלעך ציגעלי מיגעלי! הקצור ס'איז נישט גוט.

דריטער טהייל.

פארשאלטען זאל ווערען דער טאג וואס איך בין געבארען געווארען! צו וואס האט מיר גענוצט די דאזיגע באמבע? נא דיר גאר גאזעטען! מען דארף האבען א קאפ פון א מיניסטער: דער איז א פערטעליעהריגער אבאנענט אויף איין גאזעט אהן דער פרעמיע, און יענער איז א האלב יעהריגער אבאנענט מיט דער פרעמיע. ביי דעם האב איך גיט דערנומען פון יענעם קווארטעל, און ביי יענעם האב איך אריבערגענומען אויף דעם קווארטעל, און מיט די רעדאקציעס געה האב א חוץ חשבונות. איך שרייב מען זאל מיר ארויסשיקען א חשבון, ענטפערען זיי מיר: געלד! וואו זאל איך זיי נעמען געלד, אז די גאנצע וועלט איז מיר שולדיג געלד און איך בין דער גאנצער וועלט שולדיג געלד. איך מאהן געלד, מיך מאהנט מען געלד, ס'איז איין עסק מיט געלד! נאך איין האלב יאהר איז אדער מען זעצט מיך איין, אדער איך געה אראפ פונ'ם זינען, און וועל כלם די פרעמיע! אט די פרעמיע פיהל איך וועט מיך ארייִנטרייבען אין דער ערד אריין! גאט האט מיר צוגעשיקט איין אבאנענט, איז ער איונגערמאן א יאדישלעווער. תחילת האט ער גאר ניט געוואוסט וואס איז דאס פאר א מין אט די דאזיגע פרעמיע. מיט וואס עסט מען דאס, און אז איך האב איהם קלאהר געמאכט וואס בעדייט פרעמיע, אז די פרעמיע אליין ווען מען וויל זי קויפען קאן מען זי ניט קריגען פאר כל הון דעלמא, נאר אינאיינעם מיט'ן בלאט קאסט זי א דריט חלק, וויפיעל זי וואלט בעדארפט קאסטען. אזוי אז ער געווינט דא ערשטענס צוויי חלקים פרעמיע און האט נאך דערצו אומזיסט אזוי פיעל בלעטער, האט ער דאס ערשט

דעמאָלט רעכט צעקײַעט און האָט מיר בעצאָהלט דאָס געלד און האָט מיר אָנגעזאָגט אַ מאָל זיבעציג: „געדענקט זשע, פעטער, אַז איך שרײַב אויס דאָס בלאַט צוליעב דער פּרעמיע, נאָר צוליב דער פּרעמיע"! אויף מאָרגען גאַנץ פריה, איך בין נאָך געלעגען אין בעט, הער איך עמיצער קלאַפּט. לויף איך אַראָפּ אַ באָרוועסער: „ווער איז?" ס'איז איך! „ווער איז דער איך?" מכח דער פּרעמיע! „מכח וואָסער פּרעמיע?" — איך האָב דאָך אויסגעשריבען בײַ אײַך דאָס בלאַט מיט דער פּרעמיע! איהר האָט שוין פאַרגעסען? — „וואָס זשע ווילט איהר?" איך בין געקומען געוואָהר ווערען, זאָגט ער, וואָס הערט זיך מיט דער פּרעמיע? „אַזוי גיך? זאָג איך, האָט צײַט אַ פּאָר טאָג!"... אין אַ פּאָר טאָג אַרום — מײַן חברה מאַן איז דאָ. „רב יוד, מאַכט ער צו מיר, וואָס הערט זיך מיט דער פּרעמיע?" — איהר האָט נאָך ניט, זאָג איך, דאָס בלאַט, ווילט איהר שוין די פּרעמיע? „אַ שענער קל וחומר, מאַכט ער! איך וויל גאָר ניט וויסען קײַן מעשיות, איהר האָט מיר בפירוש געזאָגט פּרעמיע, וואו איז מײַן פּרעמיע? האָב איך מיך קוים אָפּגעבעטען בײַ איהם אויף דרײַ וואָכען. מאָלט אײַך די דרײַ וואָכען האָבען געדויערט דרײַ מאָל דרײַ וואָכען — און קײַן פּרעמיע איז אַלץ ניטאָ. און דער יונגערמאַן פון דער ציג געהט צווײַ מאָל אַ טאָג, אין דער פריה און אויף דער נאַכט, שינדט פון מיר די הויט און דערגעהט מיר די יאָהר. ער דויכערט אויס וואו איך האָב אַ פּאַפּיראָס, ס'איז איהם גוט, זאָגט ער, צום הוסט. ער האָט זיך מיר אַזוי צוגעגעסען אַז איך האָב איהם נעכטען אַ שמיץ געטהון דאָס געלד אין פּנים אַרײַן — אויס פּרעמיע! האָב איך געמײנט אײַן עק, איך בין פּטור געוואָרען? צום סוף ווער? וואָס? ער וויל ניט נעמען צוריק דאָס געלד בשום אופן. ער האָט מיר געגעבען דאָס עהרען וואָרט, אַז מעהר דאָקוטשעט ער מיר ניט און מעהר רעדט ער ניט מיט מיר פון קײַן פּרעמיע. „איז דאָס אָבגעמאַכט"? — אָפּגעמאַכט! „הײליג?" הײליג! . . . .

שאַט! עמיצער דראַפּעט זיך צו מיר אויף די טרעפּ. נײַן און נײַנציג טרעפּ. ווער קאָן דאָס זײַן אַזוי פריה? אוי וועה איך האָב מורא ס'איז דער יונגערמאַן פון דער פּרעמיע. יאָ. ס'איז ער, ס'איז ער. איך האָב דערקענט זײַן סאָפּען. קוים וואָס ער חאַפּט דעם אָטהעם. ס'איז ער! איך וועל דאָס ניט אויסהאַלטען! אידען, איך לויף מיך טרינקען!...

IV.

דאס נייע
בתרילעווקע.

דאס נייע כתרילעווקע

(בעשרייבונגען).

הקדמה.

אין דער לעצטער צייט האבען אנגעהויבען ארויסגעהן אויף דער וועלט אלערליי בעשרייבונגען פון שטעדט אונ פון לענדער, וכדומה אזעלכע ניצליכע ביכער. האב איך מיך מישב געוועזען אזוי: אומעטום טאנצען מיר זיי נאך: ביי זיי זענען פאראן גאזעטען — ביי אונז זענען פאראן גאזעטען; ביי זיי איז פאראן „נאוויגאד" — ביי אונז איז פאראן „נאוויגאד"; ביי זיי איז פאראן „יאלקעס", — ביי אונז איז פאראן „יאלקעס"... ביי זיי איז פאראן א בוך „גאנץ מאסקווע", „גאנץ פעטערבורג", „גאנץ בערלין", „גאנץ פאריז", — פאר וואס זאל ניט זיין קיין בוך „גאנץ כתרילעווקע"?

ואני — אונ איך, שלום עליכם, וואס איך בין אליין א דארטיגער פון געבוירען אונ בין ניט לאנג געוועזען דארטען צו גאסט אויף קבר אבות, האב איך מיך מישב געוועזען, מיט וואס קאן איך אפדאנקען מיינע כתרילעווקער ברידער און שוועסטער פאר זייער גאסטפריינדליכקייט, ווען ניט מיט דעם וואס איך וועל זיי מאכען א שטיקעל נאמען אויף דער וועלט? דערביי האב איך אין זינען געהאט, געוועהנטליך, מעהר טובת הכלל ווי מיין אייגענע טובה: לאזען פרעמדע מענשען וויסען, אז זיי וועלען קומען קיין כתרילעווקע, וואו מען דארף זיך אפשטעלען, ווי אזוי מען דארף פאהרען, וואו מען זאל עסען א גוטען מיטאג, פארטרינקען מיט א גלעזעל וויין, זיך דורכגעהן אביסעל אמוזירען אין טעאטער וכדומה אזעלכע פערגעניגענס, וואס זענען דארטען פאראן לרוב, דען ס'איז שוין ניט דאס כתרילעווקע וואס אמאל. דער גרויסער וועלט־פראגרעס האט זיך אהין אריינגעכאפט און האט איבערגעקעהרט די שטאדט מיט'ן

קאָפּ אַראָפּ מיט די פּיס אַרויף. און דערפאַר האָב איך עס אַ נאָמען געגעבער: „דאָס נײַע כתרילעווקע".

1

כתרילעווקער טראַמוואַי.

אָנגעקומען בין איך קיין כתרילעווקע מיט דער באַהן — עס געהט שוין דאַנקען גאָט אַהין אַ באַהן! — אָסיענ-צײַט אין דער פריה פאַר'ן דאַוונען. אין דרויסען האָט געמראַקעט אַ קלײַן רעגענדיל און ס'האָט זיך געבילדעט פון דעם אַ גרויס שיטער בּ,אָטקעלי. אויפ'ן וואָקזאַל האָבען זיך אַ לאָז געטהון אַקעגען מיר אַ גאַנצע קאָמאַנדע הויז משרתים מיט געלע בערד, מיט געלע קאַפּאָטעס און מיט געלע בלעכליך אויף די געלע אָבגעבאַרעטע קאַשקעטליך.

— פּעטער! גראַנד אָטעל!

— אָטעל פראַנציאַ, פּעטער!

— פּעטער! איטאַליאַ!

— פּעטער! פּאָרטוגאַליע!

— פּעטער! טערקאַליאַ!...

דורכגעלאָפען מיט גאָט'ס הילף דורך דער דאָזיגער קאָמאַנדע הויז־משרתים בשלום, האָב איך מיך אַרײַנגעכאַפּט צווישען איין אַנדער חברה, חברה בעלי עגלות מיט גרויסע שטיוועל און מיט לאַנגע בײַטשען. די דאָזיגע חברה לײַט האָבען מיך ממש שיער ניט צוריסען אויף שטיקלעך. איינער אַ יונגאַטש מיט בײַנער, האָט בײַ מיר בעל כרחו אויסגעריסען מײַן טשעמאָדאַנטשיק, האָב איך געמאַכט זעהר אַ גרויסען גוואַלד: „מײַנע כתבים!" מײַנע „פּאַפּירען!" האָבען זיך צוויי אַנדערע בעלי־עגלות אָנגענומען מײַן קריוודע, מיך געוואָלט נעמען צו זיך, און ס'איז געוואָרען צווישען זיי אַ געשלעג, בתוך כך האָב איך געכאַפּט מײַן טשעמאָדאַנטשיק, אויסגעגליטשט זיך פון זייערע הענד און האָב זיך געלאָזט גלײַך צום טראַמוואַי.

— אַהער, ברידערליך, אַהער! אַ פּיאַטאַקער אַ פאָהר! אַ פּיטאַקעל אַ איד! פון דאַנען ביז'ן עק בעלעפּיליר גאַס סך הכל איין פּיטאַקעל! 5 קאָפּיקעס אַ איד!

דאָס שרײַט דער קאָנדאָקטאָר אַליין, אַ יונגער־מאַנטשיק מיט אַ געל בערדיל, אויף אַ חאָרחעלדיגער שטימע, מיט אַ

דײַזע־טאַש אויפ'ן האַלז און מיט אַ קנעפּיל אויפ'ן קאַשקעטיל. נעבען איהם שטעהט נאָך איינער, אַ איד מיט אַ צוריסענע קאַפּאָטע און מיט אַ בײַטש, דער קוטשער פונ'ם טראַמוואַי. ביידע ווײַזען מיר מיט די הענד אויף אַ מין בײַדיל, וואָס שטעהט אָנגעבויגען אַביסעל אויף אַ זײַט, מיט אויסגעזעצטע שויבען, וואָס מען רופט דאָס „וואַגאָן", בײַ אַ לאַנגען דישעל שטעהט צוגעשפּאַנט אַ ווײַס אויסגעדאַרט פערדיל, האָט אַראָבגעלאָזט די מאָרדע און דרעמעלט.

— פּאַוואָלי נאָר — זאָגט צו מיר דער קאָנדאָקטאָר — איהר זאָלט זיך ניט פערטשעפּען דאָרט; עס פעהלט אַ ברעטיל אין דער פּאָדלאָגע.. מען רעמאָנטירט דעם טראַמוואַי...

איך זעץ מיך אַרײַן פּאַמעליך אין וואַגאָן, לעג אַנידער נעבען זיך דעם טשעמאָדאַנטשיק און וואַרט. ס'איז קיהלכליך; איך קלאַפּ אַ פוס אָן אַ פוס.

— קאָנדאָקטאָר! — זאָג איך צום יונגען מאַן — מיר וועלען אַ מאָל פאָהרען, צי ניין?

— אם ירצה השם, מיט גאָטס הילף! ענטפערט מיר דער קאָנדאָקטאָר.

— געב נאָר אהער אַביסעל טוטין, דו יוסיל! — מאַכט צו איהם דער קוטשער, וואָס מיט דער בײַטש און מיט דער צוריסענער קאַפּאָטע.

— איהר זענט ניט קראַנק צו רויכערען קאָרענציס, רב כתריאל! האַקט איהם אָפּ יוסיל דער קאָנדאָקטאָר — פון גוטען טוטין קען אייך חלילה וועה טהון דער קאָפּ!

— מאַך ניט קיין אָנשטעלען, דו סמאַרק איינער, און גיב אהער אַ ציגאַר טוטין — זאָגט צו איהם כתריאל דער קוטשער.

און דער קאָנדאָקטאָר מיט'ן קוטשער פערדרעהען צו פּאַפּיראָסען.

— ווען וועלען מיר פאָהרען? — פרעג איך ווידער בײַם קאָנדאָקטאָר.

— היינט — ענטפערט ער מיר גאַנץ קאַלטבלוטיג און גיט דעם קוטשער פערררויכערען.

איך וואַרט און וואַרט, ביז עס הויבען זיך אָן ביסלעכווײַז צונויפקלויבען זיך פּאַרשוינען. פריהער קריכט אַרײַן אַ איד מיט אַ צוריסען טולופּיל פון אַ מין רויכוואַרג, וואָס איז שווער צו טרעפען, וואָס פאַר אַ חיה האָט געטראָגען די דאָזיגע פעל! זאָל איך זאָגען אַ פוקס — איז דאָס

צו ווייס: זאָל איך זאָגען אַ קאָץ — איז דאָס צו רויט. נאָך דעם אידען מיט דעם צוריסענעם טולופיל קריכט אַריין נאָך אַ איד אָהן אַ טולופ, אַ געפרוירענער נעביך, קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען, זיפּצט און זוכט איין אָרט און זעצט זיך אַנידער ביי דער טהיר אין אַ ווינקעלע... נאָך דעם געפרוירענעם אידען קריכט אַריין אַ קאָשעק מיט עפּעל און תיכף נאָך'ן קאָשעק אַ אידענע, איינגעוויקעלט אין דריי שאַלען, און אַלע דריי זענען צופלאָכטען און מען זעהט אַז ס'איז איהר נעבעך קאַלט...

— פיאָויט! רב כתריאל! פאַשאָל! — רופט זיך אָן יוסיל דער קאָנדראָקטאָר צו כתריאל דעם קוטשער, טהוט אַ פייף און דער טראַמוואַי ריהרט פונם אָרט. ער געהט אָפּ עטליכע טריט, און שטעלט זיך באַלד אַנידער, עס עפענט זיך אויף דאָס טהירעל פונ'ם וואַגאָן און עס בעוויזט זיך אַ קאָפּ.

— נישט פאַראַן דאָ משה?

— וואָסער משה? פרעגט יוסעל קאָנדראָקטאָר

— אַ בחור מיט אַ קאַשקעט! — ענטפערט דער קאָפּ.

— ער דינט אין אַ זאַליאָזנע קראָם? — פרעגט איהם יוסיל.

— אין אַ זאַליאָזנע קראָם — ענטפערט די קאָפּ.

— איך קען איהם — מאַכט יוסיל קאָנדראָקטאָר, טהוט אַ פייף צום קוטשער! „פיויט! רב כתריאל! פאַשאָל!"

און מיר פאָהרען וויטער.

— אַ בילעט! — רופט זיך אָן צו מיר דער קאָנדראָקטאָר—איהר זענט מיר עפּעס ניט קענטליך, אַ פּנים ניט קיין היגער?.... איהר רעכענט דאָ שטעהן לאַנג? קען איך אייך פערפיהרען אין אַ סטאַנציע, דווקא ניט קיין האָטעל, נאָר אַ ריינע, אָהן וואַנצען... און עסען וועל איך אייך אָנווייזען איין ערטיל, וואו עס וועט אייך קאָסטען וואָלוועל און איהר וועט האָבען הנאה... איך דאַנק איהם זעהר און זאָג איהם אַז איך האָב דאָ בעקאַנטע; פרעגט ער: ווער זענען זיי, וואָס זיינען זיי און וואָס איז זייער טהועכץ?... איך טראַכט איהם אויס אַ נאָמען פון דער הגדה און טשעפּע מיך אָפּ פון איהם... ער לאָזט מיך צורוה און געהט צו צום אידען מיט'ן טולופיל און הייסט איהם נעמען אַ בילעט, דער איד מיט'ן טולופיל קנייטשט מיט די פּלייצעס:

— ווייס איך! איך האָב דען אַ גראָשען אַפילו ביי דער נשמה?..

— שוין דאָס דריטע מאָל הײַנטיקע וואָך אַז איהר פאָהרט אָהן אַ בּילעט, — זאָגט צו איהם יוסיל קאָנדאָקטאָר מיט פערדראָס.

— נו בּכן, זאָל איך געהן צו פוס? צי זאָל איך געהן ערגעץ גנב'ענען פון דײַנעטוועגען? ענטפערט איהם דער איד מיט'ן טולופּיל אויך מיט פערדראָס.

יוסיל קאָנדאָקטאָר טהוט אַ מאַך מיט דער האַנד און געהט אַוועק פון איהם צו יענעם געפּרוירענעם אידען, וואָס אָהן אַ טולופּ. יענער מאַכט זיך ווי ער דרעמעלט.

— הערט נאָר, זײַט יזשע מוחל, אַ בּילעט!

דער איד מאַכט זיך ווי ער הערט ניט, דער קאָנדאָקטאָר איז איהם מכבּד מיט אַ שנאָל אין נאָז אַרײַן.

— רב איד! זײַט זשע מוח״, אַ בּילעט.

דער איד האָט זיך כּלומרשט אויפגעכאַפּט פונ'ם שלאָף און רײַבּט אַ האַנד אין אַ האַנד.

— אַ בּילעט! מאַכט צו איהם נאָך אַמאָל יוסיל קאָנדאָקטאָר.

— שמעתי! — ענטפערט איהם דער איד און האוקעט זיך אין די קולעקעס אַרײַן.

— וואָס טויג מיר אײַער שמעתי? — זאָגט צו איהם יוסיל קאָנדאָקטאָר מיט'ן האַרבּען וואָרט — נעהמט אַרויס זײַט מוחל אַ פּיטאַקעל און נאַט אײַך אַ בּילעט.

— שאַ־שאַ! מאַכט צו איהם דער געפּרוירענער. — וואָס איז עפּעס מיט אַזאַ ירגזון? קוק איהם אָן, אַ גאַנצער יחסן!

— מאַכט ניט קײַן אָנשטעלען — זאָגט צו איהם יוסיל קאָנדאָקטאָר — און גיט אַהער דאָס פּיטאַקעל!

— עט נו! — מאַכט צו איהם דער געפּרוירענער — מיר ווערסט דו מאָלט אײַך עפּעס אָבלאָזען פון אַ פּיטאַקיל.

— מײַנע צרות ווער איך אײַך אָבלאָזען! — זאָגט יוסיל קאָנדאָקטאָר,

— האַלט זיך מיט זיי געזונטערהייד! — ענטפערט איהם דער געפּרוירענער — איך האָב גענוג אייגענע צרות.

— וועל איך אײַך בּעטען מחילה, איהר זאָלט זיך מטריח זײַן אַראָבּ פונם וואַגאָן! (צום קוטשער:) רב כּתריאל, סטאָפּ!

כּתריאל דער קוטשער שטעלט אָפּ דעם טראַמוואַי און איז זיך ממש מחיה, און דאָס פערדיל אַוודאַי.

— זייט זשע מוחל מיט דער רעכטער פוס! זאָגט יוסיל קאָנדאָקטאָר צום געפּרווירענעם. דער געפּרווירענער זיצט, טאַנצט מיט די פיס און רייבט זיך די הענד און ריהרט זיך ניט פונם אָרט.

— איהר וואַרט אויף כבוד! — מאַכט צו איהם יוסיל קאָנדאָקטאָר — איהר ווילט איך זאָל אייך נעמען פאַר'ן קאָלנער און אַרויסוואַרפען אויף דריי שפּענדליך? לאָז קומען וועלוועל דער „קאָנטראָליר", ער איז ביי אונזער קאַסירער אויף אַ ברית, וועט איהר האָבען אייער פּסק. רב כתריאל! פאַשאָל! — מאַכט ער צום קוטשער און דער טראַמוואַי פאָהרט ווייטער.

— נישטאָ קיין אמת אויף דער וועלט! — רופט זיך אָן פּלוצים די אידענע פון די עפּעל. — מיט וואָס איז דער יוד ערגער פון יענעם יודען, וואָס יענער מעג פאָהרען אָהן אַ בילעט און דער טאָר ניט? באשר יענער טראָגט אַ טולופּעל און דער געהט נאַקעט! ער וועט דיר אָבנוצען אַ שטיקעל בענקיל וועט ער דיר? צי דו מיינסט מעוועט דיר שטעלען אַ גאָלדענע מצבה וועט מען דיר?

— ווער בעט אייך איהר זאָלט זיך אַרויסשטעלען פאַר אמליץ־יושר'טע? — רופט זיך אָן צו איהר יוסיל קאָנדאָקטאָר — וואָס גלייכט איהר זיי צו יענעם יודען? יענעם יודען קאָן איך! ער איז אַטאַטענס אַ קינד! געבאַך אַנגעפאַלענעם; און זיי (ער ווייזט אויפ'ן געפּרווירענעם) איך ווייס ווער זיי זענען! עפּעס אַנ'אָרעמאַן אַשלעפּער!

— נו און אַז אַ אָרעמאַן איז וואָס? — שטעלט זיך אויף די יודענע פון די עפּעל—בעדאַרף מען איהם וואַרפען? וואָס איז פאַר אַ וואַרפען וואָס? זעה נאָר וואָס ער האָט דאָ חוטא־בעגל געוועזען! דאָס פערדיל געהט דאָך במילא אין שטאָדט אַריין, וועט זיצען נאָך איוד, עלעה לאָז זיך דיר דאַכטען אַז דו האָסט שוין צוגענומען נאָך אַ פּיטאַקעל. נו? וועסט דו זיי שוין פעט מאַכען דערמיט די יויך וועסט דו?

— אַז מען פרעגט אָבער ביי אייך קיין עצות ניט! — מאַכט צו איהר יוסיל קאָנדאָקטאָר—איהר גיט בעסער אַהער אייערם אַ פּיטאַקיל און נאַט אייך אַבילעט!

— אוי! אידען!—האַפּט זיך אויף די אידינע, אַ פּאַטש איבער די קליידלאַך: — איך האָב אָבער געוואוסט, אַז ער וועט זיך טשעפּען צו מיר אויך! איך זאָל אַזוי האָבען אַלדעם גוטס ווי איך האָב געוואוסט!

— וואָס זשע דען האָט איהר געמיינט? — זאָגט יוסיל קאָנדאָקטאָר — איך וועל אייך פיהרען אומזיסט?

— וואָס הייסט דו וועסט מיך פיהרען — מאַכט די אידענע — דער וואָגען פיהרט מיך, ניט דו פיהרסט מיך! ער האָט זיך אָנגעהאָנגען אַ מעשׂען קנעפּעל און קאָמאַנדעוועט! איך געדענק דאָך נאָך אַז דו ביסט געווען אַ בעהעלפער ביי לייזער הערש דרדקי. ביזט דו געווען, געטראָגען די קינדער אויף די פּלייצעס אין חדר אַריין מיט אַ טעפּעלע אָנבייסען, הײַנט וואָס דערצעהלסט דו מעשׂיות בילעט — שמילעט?

— וואָס זאָגט איהר צו מײַנע גליקען? — מאַכט צו מיר יוסיל און זעצט זיך צו צו מיר — אָט אַזוי ווי איהר זעהט זענען זיי דאָ אַלע אַזעלכע פּאַרשוֹנען. ווער עס האָט געלד און קאָן צאָהלען דער געהט צו פוס, און ווער עס האָט ניט און קאָן ניט צאָהלען דער פאָהרט מיט'ן טראַמוואַי — און געה לעב, האַלט אוים אַנ'אַלטע מאַמע מיט אַ שוועסטער אַנ'אַלמנה... איהר זעהט אַ פּאָר שטיוועל? (ער ווײַזט מיר די שטיוועל) זיי בעטען עסען...

פּלוצים הערט זיך אַ טראַסק, אַ קלאַפּ פון צוויי דישלעס, אַ חראָפּען און אַ סאַפּען פון צוויי פערד. דאָס האָבען זיך באַגעגענט צוויי וואַגאָנעס אויף איין ליניע, דער אַהער, דער אַהין. און עס הערען זיך קללות:

— אַ חלירע! אַ מיתה משונה, סע זאָל אַרוח אין דײַן ט... ט... ט... אַרײַן ביז אָדם הראשון געפלויגען געוואָרען!...

— ווער דערוואָרגען מיט'ן דישעל און לאָז זיך דיר שטעלען דאָס מויל אויף אַ זייט. אַרוח אין דײַן ט... ט... דו ביזט בילכער!

— וואו זענען דײַנע אויגען, דו ממזר? זעהסט, אַז איך פאָהר רעכטס נעמט מען זיך לינקס!

— וואו שטעהט דאָס געשריבען, דו פאַרך איינער, אַז דו בעדאַרפסט פאָהרען רעכטס און איך לינקס? טאָמער איז גאָר איבערגעקעהרט דעם פעליץ אויף דער אַנדערע זייט; איך רעכטס און דו לינקס?

— בהמה, דערויף איז דאָך פאַראַן צוויי ליניעס; איך אַהער און דו אַהין.

— ביזט אַליין אַ פערד! וואו שטעהט דאָס געשריבען אַז דו אַהער און איך אַהין?

— ווייסט דו וואָס? האַפּט זיי בעני מיט זייערע ליניעס, מיט זייערע וואַגאָנעס מיט זייער גאַנצען טראַמוואַי! געב נור אַהער, כּתריאל

סערדצע, א ציגאַר-טוטין טאָמער האָסט דו? ברענגען זאָלען זיי מיט'ן טראַמוואַי אויף איין פייער! וואָס מאַכט עפּעס די אַלטע דיינע? שטילער געוואָרען אַביסעל?

— ווי לאַנג שמייסט מען זי! שטיל איז זי נאָר דעמאָלט ווען זי שלאָפט, וואָס הערט זיך עפּעס ביי דיר?

— וואָס זאָל זיך הערען? מען מאַכט מיר אויף די „פּאָסטראָנקעס", איך האָב מורא איך וועל מיט זיי שלאָגען כפּרות...

— ווייסט דו ניט וואָס מען טהוט, בהמה? דו שלאָג בעסער מיט זיי בלאַט; נעם זיי אויפ'ן „דראָנזשיק" אַזוי ווי איך, וועלען זיי געבען האָבער.

— געבען זאָל זיי גאָט קרענק מיט קדחת אַגרוים מעסטעל!... וואָס טהוט עפּעס דער „באולאָנער" דיינער? ער געהט שוין ביי דיר אין פּריסטאַוש? צי נאָך ניט?

— לאָז ער דיר געהן אין גאָטס ערד! ער האָט מורא פאַר אַ ביַיטש און מאַכט „רעמעל"... אַ שוועבעלע האָסט דו? געב פייער...

און אָט אַזוי לאָזען זיך אַריין ביידע קוטשערם אין אַ לאַנגען שמועס אויף בעלי־עגלה לשון, ווי די גרעסטע גוטע ברידער, אויך ביידע קאָנדוקטאָרס פערבינדען צווישען זיך אַ שמועס גאָר פריינדליך ביז עס קומט אָן וועלוועל קאָנטראָליר פרעהליך פונם קאַסירער'ס ברית און מאַכט אַ געפּילדער

— אַ רוח אין אייער פאָרענט און מיטען אַריין! איהר האָט זיך שוין ווידער פערביטען מיט די יוצרות? אייער גליק וואָס איך בין היינט אַביסעל אויפגעלעגט פונ'ם ברית, וואָס אונזער קאַסיר מאָטי האָט געמאַכט... הערט איהר, קינדער, האָט ער געמאַכט אַ ברית—זאָל אַ רוח אין זיין טאַטען אַריין! ניט אומזיסט זיצט ער ביי דער קאַסע... איך וואָלט אויך אַ בעל'ן געוועזען! אַסך בעסער ווי זיין אַ קאָנטראָליר, נאָכלויפען נאָכ'ן וואָגען ווי אַ הונד!... אידען! וואָס האָט זיך דאָ ביי אייך געטראָפען? ווידער אַ קאַטאַסטראָפע? ווידער אַ צעזאַמענפאָהרעניש? וואו זענען אייערע אויגען? די פאַרשוינען חאַפּט זיי דער וואַטענמאַכער! אַ גליק וואָס די וואַגאָנעס ניט צעבראָכען. בקצור איהר מוזט זיך, קינדער, צופאָהרען... רב כתריאל סערדצע נעמט זייט מוחל שפּאַנט איבער דאָס פערדיל מיט'ן דישעל און פאָהרט צוריק אויפ'ן וואָגזאַל און רב עזריאל וועט אייך נאָכפאָהרען הינטען...

— וואָס איז עפּעס געפאַלען דער גורל אויף מיר?—זאָגט כתריאל.

לאָז עזריאל איבערשפּאַנען דאָס פערדיל און לאָז פאָהרען צוריק אין שטאָדט אַרײַן און איך וועל איהם נאָכפאָהרען הינטען.

— רב עזריאל! — רופט זיך אָן דער קאָנטאָליר — נעמט זײַט מוחל, שפּאַנט איבער דאָס פערדיל און פאָהרט צוריק אין שטאָדט אַרײַן.

— אָבער גאָר לא מיט אַ לאַנגע כף! — זאָגט עזריאל — איך קאָן באַשטעהן אַז כּתריאל זאָל איבערשפּאַנען דאָס פערדיל און פאָהרען צוריק צום באַהן. ער איז ניט חולה.

— איך זאָל וויסען דער טוידט זאָל מיר זײַן — זאָגט כּתריאל — פאָהר איך ניט צוריק!

— איך זאָל וויסען אַז איך נעם דאָ אײַן אַ מיתה משונה — זאָגט עזריאל — ריהר איך ניט פון'ם אָרט.

אַזאַ יאָהר! אַזאַ מזל! — מישט זיך אַרײַן די אידינע, חאַפּט דעם קאָשעק מיט עפּעל און קריכט אַרויס פון'ם טראַמוואַי. אַ שענער פאָהר! פּיטאַקליך הײַסען זײַ זיך נאָך צאָהלען! ווען איך געה צו פוס וואָלט איך שוין זעקס מאָל געווען אין שטאָדט וואָלט איך! אַ „טרעמבײַליק" האָבען זײַ צו געקלעהרט אין כּתרילעווקע — טפו זאָלען זײַ ווערען!...

„אַ פּנים — טראַכט איך מיר — אַז מען בעדאַרף נעמען די פּיס אויף די פּלײַצעס און עולה רגל זײַן אין שטאָדט אַרײַן"... איך נעם מײַן טשעמאָדאַנטשיק אין די הענד אַרײַן און לאָז מיך געהן מחילה צו פוס, פאָהרען אָן פון הינטען חברה בעלי־עגלצים מיט אַ פײַף, מיט אַ הוק און מיט אַ געלעכטער.

— אַהאַ? דער רבי האָט ניט געוואָרט עסען קײַן טײַגליך מיט פּאַסאָלים? איהר האָט נישט געוואָרט פאָהרען מיט קײַן פּראָסטען בעלי־עגלה? מיט'ן „טראָמבעליק" האָט זיך אײַך געגליסט? אײַער גליק וואָס איהר זענט נאָך אַרויס גאַנץ, נישט געמאַכט פון אײַך קײַן פּרעזשעניצע...

קריכט שוין אין בויד אַרײַן פּעטער מיט'ן טשעמאָדאַנטשיק, קריכט אין וואָס פאַר אַ בויד איהר ווילט, בײַ אונז איז יד אחת, אמכה בחברותה, וואָס גאָט גיט אַבי אין אײנעם... וויאָ, קינדער, וויאָ — וויאָ!... איך קריך מיט מײַן טשעמאָדאַנטשיק אין בויד אַרײַן און פאָהר אַרײַן קײַן כּתרילעווקע מיט גרויס פּאַראַד.

II

כתרילעווקער האָטעלען.

— אויב איהר ווילט סע זאָל זײַן וואָלוועל און ס'זאָל לאָפּטשען, וועל איך אײַך פֿערפֿיהרען אויף אַ רעכטע סטאַנציע! — מאַכט צו מיר מײַן בעל עגלה און פֿיהרט מיך צו צו אַ צווײַ גאָרענדיגע שטוב מיט אָבגעקאַלופּעטע ווענט, און איך לייען איבער איין אויפֿשריפֿט מיט גרויסע אותיות: „האָטעל טערקאַליא". מײַן בעל עגלה קלאַפּט מיט דער בײַטש אין טיר און שרײַט אויף אַ קול:

— נח! נח! וואו ביזט דו ערגעץ אין אַלדע רוחות? עפֿען! איך האָב דיר געבראַכט אַ העכט!...

אויף דעם געשרײַ עפֿענט זיך די טיר און עס בעווײַזט זיך אַ אידל, וואָס מען רופֿט איהם נח, דער שווײַצאַר פֿון'ם האָטעל. ער כאַפּט מײַן טשעמאָדאַנטשיק, פֿרעגט מיך ניט, און טראָגט דאָס אַרויף אויף די טרעפּ, גלײַך אויף'ן אויבערשטען גאָרן און טהוט מיך אַ פֿרעג: וואָס פֿאַר אַ נומער למשל ווילט איהר? מיט געזאַנג צי אָהן געזאַנג?

— וואָס פֿאַר אַ געזאַנג? — זאָג איך.

— פֿון די „אַקטעיורען". בײַ אונז שטעהען די אַקטעיורען פֿון'ם אידישען „טרעיאַטער", און אַקעגען שטעהט בײַ אונז אַ חזן פֿון דער ליטא מיט צוועלף זינגערליך, געקומען צופֿאָהרען אויף שבת, מען זאָגט, אַז ס'איז ניט קיין שלעכטער חזן; גאָר איין אַנטיק פֿון אַ חזן!

— עס קאָן זײַן — זאָג איך — אַז ער איז איין אַנטיק פֿון אַ חזן, נאָר איך בין אײַך מוחל; איהר גיט מיר בעסער אָהן געזאַנג.

— ווי איהר ווילט אײַך? — מאַכט צו מיר נח דער שווײַצאַר — איך קאָן אײַך געבען איין אַנדער נומער, די ברירה איז בײַ אײַך; נאָר אַז סע וועט אײַך זײַן דאָרט ניט אַזוי דאַסיג, זאָלט איהר צו מיר נאָכדעם קיין טענות ניט האָבען.

— וואָס הייסט — זאָג איך — „ניט אַזוי דאַסיג"?

— למשל — זאָגט ער — טאָמער וועט מען אײַך בײַסען

— ווער — זאָג איך — וועט מיך בײַסען?

— ווער וועט אײַך בײַסען? — זאָגט ער — איך וועל אײַך ניט בײַסען; עס וועלען זיך שוין געפֿינען אַזעלכע וואָס וועלען אײַך בײַסען.

מען האָט ניט לאַנג, ערב פסח, געריינִיגט, נאָר עס העלפט ניט, קיין קעראָסין אויך ניט.

— אויב אַזוי — זאָג איך — לאָז שוין זיין מיט געזאַנג...

און נח דער שווייצאַר פיהרט מיך אַריין אין אַ פינסטער חדר מיט אַ משונה מאָדנע רח פון פרישע פעל, נאָר וואָס אויסגעמאַכטע, און פוילע אוגערקעס מיט מאַכאָרקע; און איידער איך קוק מיך אַרום, וואו איך בין אין דער וועלט, חאַפּט נח עפּעס אַ זאַך און הויבט דאָס אָן צו פּאַטשען, ווי מען פּאַטשט אַ וויבען קישען בשעת מען וויל עמיצען מאַכען אַ גוט געלעגער ער זאָל הנאה האָבען. בשעת פּאַטשען רעדט נח צו זיך אַליין און שעלט עמיצען, מיט טוידטע קללות:

— דו יאָלד איינער! דו ים־קאָטער! דו אָקסענהאָרען! אָט גיב איך דיר אַ שמיר איבער׳ן טשאָלענט־ברעטיל און מאַך דיר קאַלי די יאַסלעס! די גאַנצע וועלט פאָהרט פונם באַהן, און ער איז אַריין מיט די שטיוואַלעס אין בעט, זיך צולעגט ווי ביי׳ם טאַטען אין ווייַנגאָרטען און חאָליעט אין דער קרענק! אַ שענער לאַקעי! קראַנק געווען ביז אַהער עפענען די לאָדען? צושטעלען דעם סאַמאָוואַר? צי אָפּפוצען די אַקטעיורען די שטיוועל? צי אויפראַמען ביים חזן מיט די זיננערליך? משה מרדכי הלך מיט׳ן קאָפּ אין דער ערד!

ערשט דאָ האָב איך דערזעהן אַ גרויסען בחור׳עץ מיט גרויסע גוט אָבגעשמירטע שטיוועל, און איך האָב ש״ן פערשטאַנען פון וואַנען דער רח געהט... די פּעטש וואָס דער לאָקיי האָט געכאַפּט פונ׳ם שווייצאַר (דאָס האָט ער זיי געכאַפּט) האָט ער גאַנץ פיין אַראָפּגעלאָזט אין קעשענע, אָפּגעווישט די ליפּען גלייך ווי ניט איהם מיינט מען, אויפגעעפענט די לאָדען, אַ קוק געטהון אויף מיר און צולאַכט זיך.

— זעהט נאָר זעהט—מאַכט צו מיר דער שווייצאַר—טאָמער ווייסט איהר וואָס איז מיט איהם דער געלענדער? סע שטופּט איהם הנאה די פּעטש אי׳פ׳ן ניכטערן האַרצען! משה מרדכי הלך מיט׳ן קאָפּ אין דער ערד! דו פּאַסקודנער בחור! דו קאַרטאָפלע פרעסער! דו לאָקשען שלינגער! דו בייגעל־כאַפּער!...

און נח דער שווייצאַר דערלאַנגט איהם אַ טראַסק אין האַלז און אַקען און וואַרפט איהם אַרויס אויף יענער זייט טיר.

— אַ גאַנץ ערליכער בחור!—מאַכט צו מיר נאָכדעם דער שוויי־צאַר — נאָר אַביסעל אַ פוילער, האָט אַ האַרטען שלאָף, אָהן פּעטש וועט איהר איהם ניט אויפוועקען בשום אופן! האָרעוועט נעבאַך ווי איין

אײזיל ! וואָס ער פערדינט גיט ער אָב דער שוועסטער, קוים געפּועלט בײַ איהם ער זאָל זיך מאַכען אַ פּאָר שטיוועל... וואָס וועט איהר, זיך עפּעס הײסען געבען צו דער טײַ ? פריש געבעקס, אײער-בײגעל, קאָרזשיק־ליך מיט מאָהן, אָדער גאָר כתרילעווקער פרעגוזעלען ?

און נח דער שװײצאַר דרעהט זיך אױם און ווערט פערשוואונדען.

— פּעטער ! איהר זענט שוין אַ גערעוועגטער ? מאַכט צו מיר עמיצער און שטעקט אַרײַן אַ קאָפּ אין דער טיר.

— וואָס גערהט דאָס אײך אָן ? — פרעג איך איהם.

— איך האָב צו אײך אַ בקשה — מאַכט ער.

— ווער זענט איהר ? — פרעג איך איהם.

— אַ איד—מאַכט ער—אַ פרעמדער, ניט קײן היגער; איך האָב געוואָלט בעטען אײך אויף אַ מינוט אײער טלית און תּפילין; מײַנעם האָט מען אַוועקגעגנב'עט ערשט נעכטען אָט־דאָ, אויף דער סטאַנציע.

עס עפענט זיך די טיר און עס שטעקט זיך אַרײַן נאָך אַ קאָפּ, אַ היטעל, און רעדט אויף עטליכע לשונות מיט אַ מאָל:

— ראַזניך טאָװאַראָװ, פּאַני ! זאָקען גוטע ! רענקאַוויטשקי זיעמני, בעסטע װאַרע װאָלװעל ! בחצי חנם, יאַק באָגאַ קאָחאַם.... קויפט אײך זאָקען חאָטש אַ האַלב טוץ.... לאָז אײך גאָט געבען געזונד... איך האָב ניט געוואוסט ווער איהר זענט, וואָרום סע מאַכט זיך אַ מאָל מען טרעפט אָן אויף אַ פריץ און מען רעדט צו איהם אַוועק אַ שעה כסדר אויף אונזער אידיש לשון, כאַפּט מען אַ פּסק, האָב איך מיך מישב געוועזן, איך וועל מיך פּרובען אויף פּויליש, אויף רוסיש, אויף דײַטש; איך פערשטעה דאַנקען גאָט עטליכע שפּראַך.... הענטשקעלעך אַ פּאָר גוטע וואַרעמע, ווילט איהר ניט ?.... איך בין ווי איהר זעהט מיך, געוועזן אַמאָל אַ גרויסער סוחר, געפאָהרען אויף די גרעסטע ירידים: קײן יאַרמעלינעץ, קײן פּראַסקוראָװ און קײן פּאָלטאַװע... מעהר הײסט דאָס ווילט איהר גאָר ניט ? זײף אַ שטיקעל ? אַ קעמעלע אַ גוטס, פון די אַנטיקען ? נײן ? אַ דאַנק אײך פאַר'ן פדיון, מײַנע קינדער װעלען זיך מחיה זײַן... אפשר וועט איהר פאָרט קויפען אַ בערשטיל אַ גוטס ? אָדער אַ שניפּסעל אַ שײנס ? אָדער נאָך אַ האַלב טוץ זאָקען וועל איך אײך אָפּגעבען װערװעלער. נײן ? איהר ווילט ניט ? האָט זשע אײך אַ גוטען תּמיד !....

דער איד כאַפּט דאָס היטעל און געהט אַוועק, עס קומט אַרײַן אײן אַנדער איד שוין מיט אַ היטעל.

— קויפט בײַ מיר זאָקען, פעטער, גוטע זאָקען, וואָלוועל!
— איך דאַרף ניט קײן זאָקען—זאָג איך—אַ דאַנק!
— וואָס הייסט — זאָגט ער—איהר דאַרפט ניט קײן זאָקען? אָט האָט איהר דאָך נאָר וואָס געקויפט אַ האַלבע טוץ זאָקען בײַ יענעם, איך בין אויך אַ איד אײן אָרעמאַן און אַ מטופל מיט קינדער, צוויי אינגלעך אין דער „אוטשילישטשע”, אײנער איז בײַ אַ בעל־מלאכה און די קלענערע אין חדר... אַ דאַנק אײַך ווײַט געזונד, גאָט זאָל אײַך בעגליקען!....

נאָך דעם אידען קומט אָן אײן אַנדער איד. אַ הויכער, אַ דאַרער מיט אײן איבערגעשראָקען פּנים.

— אויב איהר ווילט פערדינען אַ מצוה, איהר זאָלט פערשפּאָרען פאַסטען תשעה־באָב, נעהמט צו בײַ מיר אַ רעשטיל אין גלײַכען געלד, פערבליבען בײַ מיר זאָקען אַ פּאָר טוץ.

— איך דאַרף ניט קײן זאָקען! — זאָג איך — איך האָב שוין גענוג זאָקען.

— איך גיב זײ אײַך אָפּ אונטער'ן קרן — זאָגט ער — איך דינג מיך מיט אײַך ניט וויפיעל איהר וועט געבען, געבען זאָל אײַך גאָט געזונד און לאַנגע יאָהר!... איך האָב אַ זוהן אין גימנאַזיע, ענדיגט ער היינטיגעם יאָהר, וויל שטודירען אויף דאָקטאָר. „דו וועסט שוין פערשפּאָרען—זאָגט ער—טאַטע, אַזוי האָרעווען, דענסטמאָל האָרעווען וועל איך שוין און דו וועסט שוין, זאָגט ער אַביסעל אָברוהען”... אַזוי זאָגט ער צו מיר, מײַן זוהן. נאָר דערווײַל מוז מען איהם אונטערהאַלטען מיט אַ דרײַערל, האָטש ער פערדיענט שוין קײן עין הרע אַלײן אַזעלכע צעהן קאַרבען אַ חודש... בלײַבט געזונד און זײַט מצליח!

נאָך דעם אידען, קומט אַרײַן אַ אידענע מיט אַ טערקישען שאַל און רעדט מיט אַ ניגון:

— דאָס זענט איהר דער אורח פון יעהופּעץ?

— יאָ, וואָס איז דען?

— איך האָב געהערט זאָגען אַז איהר זענט געקומען קײן כתרילעווקע קויפען זאָקען, האָב איך אײַך געבראַכט עטליכע טוץ זאָקען אויף אַ מוסטער. בײַ מיר איז אַ פאַבריקע פון זאָקען שוין צעהן יאָהר אַז איך ארבײַט זאָקען!..

— ווער האָט אײַך געזאָגט—זאָג איך—אַז איך קויף זאָקען? איך בין ניט געקומען נאָך קײן זאָקען, איך דאַרף ניט קײן זאָקען!

נאָר די אידענע הערט ניט וואָס איך רעד און טהוט זיך איהרס: זי מאָהלט ווי א מיהל.

— מיינע זאָקען האָבען א שם אויף גאַנץ כתרילעווקע! קוקט אָן א זאָק!... וואָס זאָגט איהר אויף דעם זאָק?

— אָבער אין גאָטס ווילען — שריי איך — איך קויף ניט קיין זאָקען, איך דאַרף ניט קיין זאָקען!

— אָט ליגען דאָ — זאָגט זי — ביי אייך זאָקען!

— דאָס האָב איך געבראַכט זאָקען אויף צו פערקויפען! — זאָג איך און בעגלייט אַרוים די אידענע און פערשליס די טיר, טאָמער טראָגט מען מיר זאָקען. — ווער קלאַפט דאָס?

— ס'איז איך! — ענטפערט מען מיר פון יענער זייט טיר.

— ווער איז דער „איך"? — פרעג איך, און האָב מורא עפענען די טיר טאָמער טראָגט מען מיר זאָקען, — ווער קלאַפט דאָס?

— דוד — ענטפערט מען מיר.

— וואָסער דוד?

— דוד שפּאַן.

— וואָסער דוד שפּאַן

— דוד שפּאַן דער קאָמיסיאָנער!

— וואָס דאַרפט איהר — פרעג איך איהם — אפשר זאָקען?

— איהר דאַרפט — זאָגט ער — זאָקען, אָט טהו איך א שפּאַן צווישען די קלייטען און ברענג אייך זאָקען!

— ניין! ניין! — שריי איך — איך דאַרף ניט קיין זאָקען!

איך עפען אויף די טיר קומט מיר אַקעגען נח דער שוויצאַך, אָנגעלאָדען מיט בולקעס און מיט בייגעל, מיט קיכליך, פלעצליך, קאָרזשיקליך און פרענצעלין.

— פון וועמענס וועגען איז דאָס אַזוי פיעל פּראָוויזיע? — פרעג איך איהם.

— וואָס האָט איהר יסורים? — זאָגט נח — פאַר די הינט וועט מען דאָס חלילה ניט אַרויסוואַרפען, פאַראַן קיין עין הרע ווער ס'זאָל עסען, איך אַליין האָב זעקס פיקערס אייגענע, א הויץ צוויי פרעמדע יתומים נעבאַך... זאָגט מיר בעסער וואָס זענט איהר פאַר א מאָדנע בריאה אַזעלכע? איהר דאַרפט האָבען זאָקען האָט איהר ניט געקאָנט זאָגען מיר? ניט דוד'ל שפּאַן, ער זאָל אייך געהן ברענגען זאָקען?

— ווער האָט איהם געהייסען — זאָג איך — ברענגען זאָקען?

— איך ווײס ניט—זאָגט נח — ווער עס האָט אים געהײסען, איך האָב איהם געוויס ניט געהײסען! דוד'ל גנב וועט איך ברענגען זאָקען וועט זײן וואָס צו זעהן, כּתרילעווקער זאָקען!...

בײַ די וואָרטער עפּענט זיך אויף די טיר און עס קומט אַרײַן אַ געפּאַקט אידעל מיט רויטע באַקען, מיט אַ פערשוויצט פּנים און מיט אַ לילקע ציבעקיל אין מויל. איך מאַך ניט קײן לאַנגע שהיות, נעם איהם אָן בײַ דער האַנד און ווײַז איהם די טיר.

— געהט איך געזונדערהײט מיט אײַערע זאָקען צו אַלדע גוטע יאָהר! איך דאַרף ניט קײן זאָקען!

— גאָט איז מיט אײך — רופט זיך אָן צו מיר נח דער שווײַצאַר.

—וואָס טרײַבט איהר זײ? דאָס איז דאָך אונזער בעל־הבית פונ'ם האָטעל!...

— אַזוי גאָר? האָט קײן פּעראיבעל ניט — זאָג איך צו איהם און גיב איהם אָב שלום, און טראָג איהם אונטער אַ בענקעל, — איך האָב געמײנט דאָס זענט איהר יענער איד, וואָס איז אַוועקגעלאָפען מיר ברענגען זאָקען. אײן אומגליק, מען האָט מיך פערוואָרפען מיט זאָקען! אַ מבול פון זאָקען, זיצט איך בעט איך.

— אַ דאַנק! איך קאָן בעשטעהן! — מאַכט צו מיר דער בעל־הבית און זעצט זיך אַנידער און פּיפּקעט פונ'ם לילקע ציבעקעל.

— פון וואַנען קומט אַ איד? פון יעהופּעץ? איך האָב דאָרטען אַ בעקאַנטען אין יעהופּעץ, דאָס הײסט ער זיצט שוין ניט אין יעהופּעץ ער איז אַריבערגעפאָהרען פון דאָרטען שוין לאַנג, איך האָב מורא אויב ניט אַ יאָהר אַכטצעהן און אפשר טאַקי אַלע נײַנצעהן.... קײן אַדעס זאָגט מען, איז ער אַריבערגעפאָהרען, ער האָט דאָרטען קרובים אין אַדעס, ס'איז בײַ זײ אַ קאַנטאָר פון ווײץ. צוויי קאַנטאָרען, אײנעם אין אַדעס, די אַנדערע אין ניקאָלאַײעוו... די אַדעסער קאַנטאָר מאַכט נישקשה, נאָר די ניקאָלאַײעווער קאַנטאָר מאַכט ניט אַזוי גוט, מחמת ניקאָלאַײעוו איז ציגנד געשלאָגען, שטאַרק געשלאָגען, אובער פּעאָדאָסיע זאָגט מען. איבער דעם „פּאָרט" וואָס מען האָט געמאַכט אין פעאָדאָסיע. ס'איז הײַנט אַ גאַנצע שטאָדט געוואָרען פּעאָדאָסיע, איך האָב אין פעאָדאָסיע אויך בעקאַנטע, אַ פײַנע שטאָדט זאָגט מען פּעאָדאָסיע!....

איך זעה אַז ס'איז אַ מעשה אָהן אײן עק, פאַל איך איהם אַרײַן אין די רעד און טהו איהם אַ פרעג:

— וואָס האָב איך אײך אין זינען געהאַט צו פרעגען? יאָ פאַר וואָס האָט איהר אַ נאָמען געגעבען אײער אַכסניא „האָטעל טערקאַליא"?

— איך געוועזן נאָך פּעטראָסיע — ענטפערט מיר דער בעל־הבית — פאַר א קליין שטעדטיל... איך בין אליין, פערשטעהט איהר מיך, א דאָרטיגער, א בעסאַראַביער בין איך, פון בעסעראַביע, פון א קליין שטעדטיל דובאָסאַרע, דאָס הייסט געבאָרען בין איך פון בעלץ... איהר זענט געוועזן א מאָל אין בעלץ? א פיינע שטאָדט בעלץ; נאָר ווי קומט זי צו קעשעניעוו?..

—גוט מאָרגען געלע, רעטיך טראָג איך!—מישט זיך אריין נח דער שוויי‌צאר פון דערוויי‌טען — איהר מעגט רעדען מיט'ן בעל הבית אבימעל העכער, סאיז ביי זיי קאליע די שמועה, זיי הערען ניט די וועלט...

איך רוק זיך צו צום בעל הבית גאַנץ נאָהנט און שריי איהם אויף א קול גלייך אין אויער אריין:

— איך פרעג פאַר וואָס הייסט עס עפּעס אייער האָטעל מיט אזא מאָדנעם נאָמען? —

— וואָס שרייט איהר אזוי? — מאַכט ער צו מיר — איך בין ניט טויב! א מאָדנע נאָמען זאָגט איהר? מיט וואָס איז ער אזוי מאָדנע? „אינטאַליע" איז גוט? „פּאָרטוגאַליע" איז גוט? און טערקאַליע טויג ניט? יענע אלע נעמען האָט מען פערכאַפּט פריהער, האָב איך א נאָמען געגעבען נאָכ'ן טערק... יאָ איז ווי האַלט איך? קעשעניעוו! און די מענשען?... ביי אונז אין בעסעראַביע הערט איהר זענען גאָר אנדערע מענשען! ביי אונז אין בעסאַראַביע עסט מען גאָר אנדערש... ביי אונז אין בעסאַראַביע אז מען זעצט זיך עסען דערלאַנגט מען הערט איהר צום אלעם ערשטענס די שענע פיש פונם שענעם טייך; נאָך דעם „קאַדע", דאָס גוטע דאָס פעטע שטיקעל „קאַדע". נאָכדעם גיט מען אויף דעם גרויסען טעלער די שענע די ריינע מאַמעליגע, וואָס מען שניידט דאָס מיט'ן גרויסען פאָדעם אין דער ברייט, נאָכדעם דערלאַנגט מען די פרישע די הייסע פּאַפּושקעס און מען פערטרינקט מיט דעם אמת'ן ריינעם בעסאַראַביער וויין, און מען פערבייסט מיט דעם רעכטען, דעם גוטען נאַהוט... אזא מין ארבעס.

און דער בעל הבית בשעת מעשה בעלעקט זיך און מאַכט מיר א אַפּעטיט צום עסען, און בשעת דער בעל הבית רעדט פון די בעסאַראַביער מאכלים, לאָזט זיך הערען פון איין זייט א געזאַנג, פון א ליטווישען חזן, וואָס ציקעלט זיך, שרייט און מאַכט מאָדנע הויות:

ישמחו ב —
מלכותך שו —
מרי שבת ו —
קוראי עונג....

און דאָס באָר צוטהײלט זיך אויף צווײען: אײן האַלב באָר זינגט:
טוראַריַרל! טוראַריַרל!
טוראַריַרל! טוראַריַרל!

און דאָס אַנדערע האַלב באָר האַלט אונטער:
פּים־פּאָם!
פּים־פּאָם!
פּים־פּאָם!

און פון דער אַנדערער זײַט הערט זיך אַ געזאַנג פון די „אַקטעיורען"!
פּי־סע־ליך!
און פּי־סע־ליך!
און לעבעדיגע!
פּי־סע־ליך!
אויף מיר אַזאַ יאָהר!...

אויך דער משרת, וואָס פּוצט די שטיוועל אונטער מײַן טיר טהוט אַלע מאָל אַ שפּײַ אויפ'ן בערשטיל און זינגט אַ לידעל:

האָב איך אַ שווינגער
האָט זי אײן אײ־אײ־אײ־דעם!
שלאָגט ער איהר טאָכטער,
ציטערט דער באײ־אײ־אײ־אײדעם!

און נאָך אַ געזאַנג לאָזט זיך הערען. אַ קול פון אַ אידענע, וואָס זי שעלט דעם מאַנן: דאָס זוכט די בעל־הבית'טע דעם בעל הבית אין אַלע גומערען, און הערט ניט אויף צו שעלטען איהם מיט משונה מאָדנע קללות וואָס לאָזען זיך אויס מײַנסטענס מיט אַ גראַם:

אַ מכה אַ צרה! אַ שלאַק אַ כפּרה!...
אײן אויסגים אַ קללה! אַ קלאָג אַ יללה!...
אַ פײַער אַ שרפה! אַ מהומה אַ מגפה!...

— איהר וועט עסען מיט'ן בעל הבית און מיט דער בעל הבית'טע

— מאַכט צו מיר נח דער שווייצער אויף די טיר — צי איהר וועט געהן עסען אין אַ רעסטאָראַציע ?

— אין אַ רעסטאָראַציע ! זאָג איך — אין אַ רעסטאָראַציע ?...

III

כתרילעווקער רעסטאָראַנען.

„כשר !“ בכאן עסט מען פריש און וואָלוועל ! שרה אינדיק“.

איבערגעלייענט אזא מין אויפשריפט קלעטער איך אַרויף אויף גליטשיגע טרעפּ אויפ'ן צווייטען שטאָק פון אַ רויטען נאַקעטען מויער, און כאָטש די רחות וואָס לאָזען זיך הערען אויף די טרעפּ זענען עפּעס ניט אזוי אַנגענעהם פאַר דער נאָז, נאָר אַ הונגעריגער מאָגען קלויבט נישט איבער...

— וואו איז דאָ ערגעץ שרה אינדיק ! — טהו איך אַ פרעג ביי איין אַלטען אידען מיט אַ געל פנים, וואָס זיצט אויף דער ערד און פערריכט איין אַלטען מאַטראַץ.

— ווייט ! — מאַכט צו מיר דער אַלטער און טהוט אַ פּאַטש דעם מאַטראַץ און עס געהט פון איהם אַ גרין רויכעל.

— אויעקגעפאָהרען ? — פרעג איך איהם.

— אַוועקגעפאָהרען ! — מאַכט צו מיר דער אַלטער און שאָקעלט מיט'ן קאָפּ — אַוועקגעפאָהרען אויף עביג !...

— געשטאָרבען ? ברוך דיין אמת ! — זאָג איך און וויל מיך אַרומבאַפען צוריק.

— יאָ — מאַכט ער — געשטאָרבען. ערב פסח ווערט זעכס יאָהר אַז זי איז געשטאָרבען, גלויבט מיר איך האָב זי נאָך נישט פערגעסען אויף קיין מינוט אפילו ! ווי קען מען דען אַזעלכעס פאַרגעסען ? איהר קאָכען, איהר באַקען, איהר בעגעהן זיך מיט דער וועלט, איהר רעדען מיט אַ מענשען, און איהר צוטרעפען מיר מיין שגעון ! נאָר איך פערשטעה ניט, איך בעראַרף איך דערצעהלען ? איהר האָט דאָך זי מסתמא געקענט ?

— פון וואַנען — זאָג איך — האָב איך זי געזאָלט קאָנען, אַז איך ביז דאָס ערשטע מאָל אויף מיין לעבען אין כתרילעווקע ?

— הערסט ? הײַנט וואָס זשע — זאָגט ער — פרעגט איהר זיך נאָך אויף שרה'ן ?

— איך פרעג גאָר ניט אויף שרה'ן — זאָג איך — איך פרעג צי דאָ איז דער רעסטאָראַן „שרה אינדיק" וואָס שטעהט אויפגעשריבען אויף דער וואַנד ? איך וויל עפּעס עסען ?

— עפּעס עסען ? — מאַכט ער צו מיר—הערסט ! הײַנט וואָס זשע שווײַגט איהר ? רחל ! רחל !

און עס בעווײַזט זיך אַ שוואַרץ־חנ'ווודיג ווײַבעל מיט שוואַרצע לאַכענדיגע אויגעליך מיט פערקאַטשעטע אַרבעל און מיט מעהל אויף די הענד, אויפ'ן פאַרטוך און אויפ'ן פּנים.

— וואָס איז שוין ווײַטער ?—רופט זיך אָן דאָס שוואַרץ־חנ'וודיג ווײַבעל, טהוט זיך אַ וויש די נאָז מיט'ן אַרבעל וואָס אויף דער זײַט עלענבויגען — מען לאָזט ניט איבערזיפּען די מעהל ! אַלע מינוט: רחל ! רחל !

— זיי ווילען עפּעס עסען — מאַכט צו איהר דער אַלטער און הערט ניט אויף צו פּאַטשען דעם מאַטראַץ.

— עפּעס עסען ? — רופט זיך אָן דאָס ווײַביל מיט אַ מאָדנע מין געזאַנג, ווי מען איז מעביר די סדרה. און טרײַסעלט אויס דעם פאַרטוך און פערשיט מיר די אויגען מיט מעהל. — וואָס ווילט איהר עסען ?

— וואָס האָט איהר ? — זאָג איך צו איהר—מיט'ן זעלבען ניגון וואָס זי.

— וואָס ווילט איהר ?—זאָגט זי נאָך אַמאָל מיט'ן אײגענעם ניגון.

— וואָס איך וויל ? — זאָג איך — הם... פיש איז דאָ בײַ אײַך בעפילמע ?

— נאָבן מאַרק פּיש ?—זאָגט זי—אַ שעהנע מעשה !

— נו לאָז זײַן באָרשטש — זאָג איך — אַז ניט קײן פיש.

— וואו האָט איהר געזעהן ? — זאָגט זי — נאָך האַלבען טאָג באָרשטש ? אַ באָרשטש דאַרף זיך קאָכען, דאָס ווײסט איהר צי נײן ?

— אַלסדינג — זאָג איך — בעדאַרף זיך קאָכען.

— אַבי איהר ווײסט — זאָגט זי — איז גוט !

— נו ? — זאָג איך—איז קײן ראָסעלפלײש אויך ניטאָ ?

— פון וואַנעט — זאָגט זי — האָט זיך גענומען אַ ראָסעל פלײש ? ס'איז געװען אַ ראָסעל פלײש האָט מען איהם אויפגעגעסען.

— נו — זאָג איך — לאָז זײַן אַ יוך!

— מיט וואָס — זאָגט זי — ווילט איהר זאָל זײַן די יוך? מיט מאַנע־גרײַפּלעך, מיט אַ מצה'לע, צי מיט מאַנדלען (אַ פּתח פערבײַט זיך בײַ איהר אָפּט אויף אַ קמץ)

— לאָז זײַן — זאָג איך — מיט וואָס איהר ווילט, אַבי אַ יוך!

— אויף ווען — זאָגט זי — ווילט איהר זאָל זײַן די יוך?

— וואָס הײַסט — זאָג איך — אויף ווען? אויף באַלד!

— וואָס הײַסט — זאָגט זי — אויף באַלד? איהר ווילט זיך מסתמא אַ יוך זאָל זײַן פון עוף? וואָסער טעם האָט אַ יוך אָהן עוף? און אײַן עוף בעדאַרף מען ערשט כאַפּען, שיקען צום שוחט, אָבפּליקען, מאַכען, זאַלצען, אָבגיסען, אויסווײַקען און צושטעלען; עס קען אַרויסקומען הלואי אויף דער נאַכט.

— גיט זשע מיר אַזוי — זאָג איך — וואָס ניט איז, אַ שטיקעל פלײַש, אַביסעל זופּ, אַ פרעזשענינצע פון עטליכע אײער, אָדער עפּעס געזאַלצענס טאָמער האָט איהר?...

— אַ מאָדנער יוד! — רופט זי זיך אָן צום אַלטען — אַלסדינג גלוסט זיך איהם... אַ הערינג אויב איהר ווילט קען איך אײַך מאַכען.

— לאָז זײַן אַ הערינג — זאָג איך — אַבי גיכער.

— ווי אַזוי ווילט איהר? — זאָגט זי — מיט אַ ציבאַלקע?

— מיט אַ ציבעלקע.

— און מיט עסיג אוי־עך?

— מיט עסיג אויך!

— און מיט בוימעל אוי־עך?

— מיט בוימעל אויך.

זי טהוט ווידער אַ טרײַסעל דעם פאַרטוך, קאַטשעט אָפּ די אַרבעל, לאָזט זיך געהן נאָך אַ הערינג און קעהרט זיך אום צוריק.

— ווי אַזוי האָט איהר ליעב אַ הערינג זאָל זײַן מיט אַ מילוך? צי מיט אַ רויג?

— לאָז ער זײַן ווי ער וויל זיך — זאָג איך — אַבי לאָז ער שוין זײַן.

רחל לאָזט זיך געהן און קעהרט זיך אום צוריק.

— געריבענע פישלעך עסט איהר?

— פאַר וואָס ניט? — זאָג איך.

— און אַדעסער קעפּאַליען? — זאָגט זי.

— בכבוד גדול! זאָג איך.

— איך ווייס אָבער ניט—זאָגט זי—צי זיי זענען שוין דאָ? מע דאַכט אַז זיי זענען נאָך נישטאָ, און אפשר זענען זיי שוין דאָ?... נײַן ס'איז נאָך פריה!... פון דעסטוועגן וועל איך געהן טאָמער זענען זיי שוין דאָ...

רחל לאָזט זיך געהן און קעהרט זיך אום צוריק

— אויף אידישען קאָלבאַס זענט איהר אַ בעלן?

— אָך!—זאָג איך—אדרבא קויפט, קויפט קאָלבאַסען, איך האָב ליעב קאָלבאַסען.

— איהר מײַנט דאָך אודאי וואַרשאָווער קאָלבאַסען?

— נו יאָ!—זאָג איך—געוועהנליך וואַרשאָווער!

— אַזוי!—זאָגט זי—וועט איהר מוחל זײַן זיך דורך פאָהרען קײַן וואַרשאַוו, וועט איהר דאָרט עסען וואַרשאָווער קאָלבאַסען. בײַ אונז פערקויפט זיך כּתרילעווקער קאָלבאַסען, פון אונזער אייגענער כּתרילעווקער פאַבריקע, בעדאַרף מען האָבען צו זיי אײַזערנע צייהן! שנײַדען מיט אַ מעסער איז אוממעגליך סײַדען האַקען מיט אַ האַק, דער שוואַרצער יאָהר ווייסט זיי וואָס זיי שטופען אַהינצו וואָס ס'איז אַזוי האַרט, מען האָט אַנימעלטען צוהאַקט אַ קאָלבאַס האָט מען געפונען אַ צוויאַק, אַ פּנים זיי לעגען אַרײַן צוועקעס סע זאָל געהן גוט אויף דער וואָג?...

—טאָמער וואָלט געווען גענוג רעדען?—רופט זיך אָן דער אַלטער

—גיַה און ברענג צו טראָגען און אַנ'עק זאָל דאָס האָבען!

— וואָס הייסט גלאַט ברענגען צו טראָגען! מען בעדאַרף דאָך וויסען וואָס ברענגען! איטליכער האָט זיך זײַן משוגעת! אָט האָסט דו אַ שטײַגער ליעב געפּרעגעלטע פיש... און אַנדערע האָבען פײַנד געפּרעגעלטע. האָבען ליעב באַק-פיש... צי אַ שטײַגער פאַראַן אורחים בײַ אונז אַזעלכע, וואָס הייסען זיך אָבקאָכען געהירען און עסען דאָס צוהאַקטערהייט מיט אַ ציבעלקע און מיט שמאַלץ... און ווידער איז פאַראַן אַזעלכע, וואָס האָבען ליעב אין מיטען דער וואָך פּעטשאַי מיט צוגעטריקענטע פענעצליך מיט קנאָבעל... און פאַראַן אַזעלכע פרעסער, וואָס וועלען אײַך אוועקגעבען די נשמה פאַר איין אָנגעפילטע קישקע מיט פאַרפעל... און פאַראַן ווידער אַזעלכע, וואָס איהר זאָלט זיי גילטען זיי זאָלען אײַך נעמען אין מויל אַרײַן איין עסיג פלייש!...

— איך בעט אײַך—זאָג איך—ברענגט מיר וואָס איהר וועט שוין ברענגען דען איך בין טוידט-הונגעריג!

רחל געהט אַוועק, אונ דער אַלטער רופט זיך אָן צו מיר:

— ניין מאָס רייד!

— ס'איז אַייערע אַ טאָכטער? — פרעג איך איהם.

— וואָסער טאָכטער! מאַכט ער צו מיר — ס'איז מיין ווייב, דאָס אַנדערע ווייב ביי מיר. עך, עך, עך! אודאי איז דאָס ניט יענע... יענע עליה השלום איז געווען אַ אידענע וואָס מען קריגט זי נישט!... דאָס הייסט איך האָב צו דער אויך גאָר ניט, זי האָרעוועט נעביך זעהר געטריי. אַז אָך אונ וועה איז איהר!... אָט דאָס שטיקעל מאַטראַץ, וואָס איהר זעהט, איז אונזער גאַנץ בעטגעוואַנד... אונ דער־צו בין איך אַ קראַנקער אונ אַ קאַפּריזנער! אויסשטעהן מיין שגעון — בעדאַרף מען זיין שטאַרקער פון אייזען! דאָס הייסט בטבע בין איך דוקא אַ גוטער, נאָר מיך אַז מען דער'רגזנ'ט מיט אַ וואָרט איז חיות ניט זיבער, וואָס סע קומט מיר אין האַנד פליהט דאָס אין קאָפּ אַריין!... אָט אַזאַ ספּילשליוּוער בין איך!... איהר מיינט איך האָב דאָס איהר ניט געזאָגט פריהער, איידער איך האָב זי גענומען? איך האָב איהר געזאָגט, אַז קיין האָניג וועט זי ביי מיר ניט לעקען? זי וועט זיין צופריעדען, אַז עס וועט זיין אַ שטיקעל ברויט אין שטוב! פון פליייש און פון מילך שמועסט מען ניט! אונ האָרעווען האָב איך איהר געזאָגט פריהער, אַז זי וועט האָרעווען פאַר דריי...

— צוליעב וואָס זשע האָט זי אייך גענומען? — פרעג איך איהם.

— וואָס הייסט — מאַכט ער צו מיר פערוואונדערט — צוליעב וואָס? אונ די „שטוב" איז ביי אייך אַ הונט?

— וואָסער שטוב? — זאָג איך — אָט דער טויער איז דען אייערער?

— ניין! — מאַכט ער צו מיר מיט אַ געלעכטער — איך מיין די „רעסטאָראַציע" וואָס איך האָב סע שוין ביי מיר איין איינגעפיהרט געשעפט פון כמה וכמה יאָהרען, אָט ווי ס'איז ניט געשלאָגען איצטער די פרנסה פון דעסטוועגען איז פאָרט אַ שטוב! ווען איהר טהוט אַ קוק אויף מיין רחל'ן, אַז זי טהוט זיך אָן אונ געהט אַרויס אויפ'ן שפּאַציר וואָלט איהר געמיינט ס'איז אַ גראַפיניע! זי איז טאַקי קיין עין הרע זעהר אַ שעהנע איצט איז זי שוין אַביסעל „אָבגעבליאַקעוועט", איהר זאָלט זי געווען זעה פריהער מיט עטליכע יאָהר!...

— וויפיעל קינדער האָט איהר? — מאַך איך צו איהם.

— טע־טע־טע! — מאַכט ער צו מיר—קינדער! אָט דאָס גי

די גאַנצע צרה, וואָס איך האָב קיין קינדער ניט! אַביסעל בראָנפּען וועט איהר נעמען? וועל איך אײַך געבען אַביסעל „שפּירעט".

— אָך — זאָג איך — מיט'ן גרעסטען כבוד.

— איך וועל אײַך געבען אין אַ פינסטערער כלי — מאַכט צו מיר דער אַלטער און שלעפּט אַרויס פון בוזעם־קעשענע אַ פלעשיל און אַ קליין געגלײַזט טעפּעלי און גיסט מיר אָן אַביסעל „שפּירעט". דאָס ביסעל „שפּירעט" מאַכט מיר נאָר אַ גרעסערען אַפּעטיט און איך פיהל אַז עס עקט זיך מיר דאָס חיות.

עס קומט רחל מיט'ן הערינג און טהוט זיך אַ פּאַטש מיט בײדע הענד איבער'ן קלײדעל:

— אוי אַ דונער איז מיר! איך האָב גאָר פערגעסען, אַז אין שטוב איז ניטאָ נישט קיין בולקע און נישט קיין ברויט! וואָס פאַר אַ געבעקס האָט איהר ליעב? אידישען קוילעטש, צי פראַנצאָליס, צי גאָר קאָרן־ברויט?

— וואָס איהר וועט דערזעהן פריהער — זאָג איך — אָט דאָס זאָלט איהר קויפען! איך בעט זעהר איהר זאָלט מיך מעהר נישט פרעגען וואָס איך האָב ליעב! איך האָב אַלסדינג ליעב!

— אַ קאַפּריזנער אורח! — זאָגט רחל — פערעבענדיגוועט נאָך מעהר ווי מײַן מאַן!.. מײַן מאַן וואָלט אַ בעלן געווען אַלע טאָג אַ פרישען פּידפּאַליק... אַלט־געבאַקען ברויט נעמט ער נישט אין מויל אַרײַן... קען דען זײַן אַלע טאָג פריש געבעקס? דאָס קאָן אויספיהרען סײַדען קאַביליאַנסקי...

— נו געה שוין געה — זאָגט צו איהר דער אַלטער — זעהסט דאָך אַז זיי חלש'ן עסען!...

רחל געהט אַוועק נאָך געבעקס און עס קומט אַרײַן אַ אידענע אַ הויכע מיט איין אויג: איין האַנד האַלט זי אין בוזעם און מיט דער אַ־דערער האַנד קראַצט זי זיך אין אויער.

— וואָס טהוט מען ר' משה יענקיל, גיט מיר איין עצה? — זאָגט די הויכע אידענע צום אַלטען — בײַ מײַן שמואל'קען האָט זיך שוין ווידער צושפּיעלט איין אויערל...

עס קומט אָן רחל מיט'ן געבעקס און מאַכט מיר דעם הערינג, און די הויכע אידענע הערט ניט אויף אויסצומאָלען ווי עס רינט בײַ איהר שמואל־קען פון איין אויערל... זי האָט מורא זי וועט ווידער מוזען אָנקומען צום רופא וויסט זי ניט צו וואָסער רופא זאָל זי געהן? דען

צו וואָסער רופא זי זאָל ניט געהן ווייסט זי פריהער אַז ס'איז אַרויס־געוואָרפען, מחמת די כתרילעווקער רופאים, דער רוח זאָל זיי נעמען, זענען גוטע בלוטצאַפּערס! אַ כתרילעווקער דאָקטאָר אַז איהר גיט חלילה ווינציגער כּין אַ גילדען, טהוט ער אייך אַ שמיץ אין פּנים אַריין! ס'איז איהם קאַרג צו קרענקען דעם פּראָפעסאָר!...

— גיט עפּעס אַ נדבה אַ קראַנקען!—מאַכט אַ איד מיט אַ בלוי פּנים און ציהט אויס אַ קליין אויסגעטריקענט הענטיל, וואָס איז בעשאַפען געוואָרען לכתחילה פאַר אַ סגולה אויף בעטען נדבות.

— גיט עפּעס אַ נדבה אַ וויסטען קאַליקע!... רופט זיך אָן אַ נפש וואָס געהט אויף די הענד מחמת ביידע פיס זענען איהם צוגעפלאַכ־טען און אונטערגעבויגען אונטער זיך.

— גיט עפּעס אַ נדבה אַ חולה־נופל־דיגען!...

איך וואַרף אַוועק אין מיטען דער „סעודה". איך צורעכען זיך פאַר־עסען און אַנטלויף פון דער „רעסטאָראַציע" וואו דער שוואַרצער פעפער וואַקסט!"

IV.

כתרילעווקער וויין און כתרילעווקער שכורים.

„נאָך אַזאַ מיטאָג וואָלט געווען גוט פערטרינקען מיט אַ גלעזיל וויין" אַזוי טראַכט איך מיר און דערזעה איין אויפשריפט: בבאן מוכרים וי"ג, מעד וביער למקח השוה.

איך לאָז מיך אַראָפּ אין אַ פינסטערן קעלער, צווישען פעסער און פעסליך, צעבערס און פלעשליך, און דערזעה ביי דער זייט זיצט אַ היבשער בחור מיט איין אונטערגעבונדען געשוואָלען פּנים איבער אַ מולטער און האַקט ראָזינקעס מיט אַ האַקמעסער.

— וואו איז ערגעץ דער בעל־הבית? — פרעג איך דעם בחור.

— דער בעל הבית? — מאַכט צו מיר דער בחור און נעמט אָן אַ פולע זשמעני מיט ראָזינקעס, טהוט אַ שמיר איבער'ן מויל און חראַמקעט מיט די צייהן גאַנץ געשמאַק—דער בעל הבית איז אין קאַמער, ער מאַכט „ווימאָראָזיג".

— וואָס הייסט—זאָג איך—ער מאַכט „וויִמאָראָזיג?"

איהר ווילט וויסען — מאַכט צו מיר דער בחור — ווי אַזוי מען מאַכט „ווימאָראַזיג" ביי אונז אין כתרילעווקע? מען נעמט ראָזינקעס און מען האַקט און מען האַקט און מען האַקט זיי אַריין אין אַ גרויסער פאַס אַריין, מען בויטעט אָן דאָס איבעריגע מיט וואַסער פון דער גנילאָפּיאַטקע און מען מישט אַריין האָפּען, הויבט דאָס אָן שפּילען, אונ אַז סע צושפּילט זיך ווערט אַ געשטאַנק, אַז מען קאָן דערוואָרגען ווערען! נעמט מען אַ פּאָר עמער „שפּירעט" אונ מען האַקט אַריין עפּעס אַ מין פּראָשעק אַזעלכען, וואָס סע קאָסט אַ גילדען אַ פוד; נאָכדעם זייעט מען דורך דעם גאַנצען ווייַן דורך אַ גויעשער העמד אונ מען שרייבט אָן מיט קרייד אויף דער פאַס: ווימאָראָזיג אַקערמאַן.. אונ אַז איהר ווילט דער ווייַן זאָל זייַן רויט, נעמט מען דעם אייגענעם ווימאָראָזיג אונ מען פערפאַרבט איהם מיט גאָלעש-טינט אונ מען שרייבט אָן מיט קרייד אויף דער פאַס: זמירער פעאָדאָסיע אָדער אונגערשער מאַלאַגע.... אונ כתרילעווקער מבינים זשליאָבען די ראָזינגע קאָקאָפּיצע אונ לעקען די פינגער! שאַ אָט געהט דער בעל הבית, אַרויסגעהן זאָל פון איהם די פּאַרע!

דערזעהן דעם בעל הבית געהן הויבט דער בחור אָן צו האַקען די ראָזינקעס מיט אַלע כחות.

— וואָס האָט איהר געוואָלט? — מאַכט צו מיר דער בעל הבית, אַ רויטער איד ניט קיין הויכער מיט אַ הייזעריג קול אונ מיט איין אויג איין אָפּענעם, וואָס אַפילו אַז ער שלאָפט מוז ער דאָס אויך אַ פּנים האַלטען אָפען.

— אַ גלעזיל ווייַן — זאָג איך.

— אַ לאחדים גלעזעל ווייַן? — מאַכט ער צו מיר, דרעליוועט איין אויער אונ קוקט אויף דער סטעלי.

— אַ לאחדים גלעזעל ווייַן — זאָג איך.

וואָס זשע — זאָגט ער — האָט איהר זיך אַראָפּגעלאָזט אין קעלער? פאַר וואָס זענט איהר ניט אַרויף געגאַנגען אויבען? קריכט אַרויף אונ נעמט זיך זייט מוחל רעכטס!

איך קריך אַרויף אונ נעהם מיך רעכטס אונ קום אַריין אין אַ פינסטערן חדר פול מיט רויך און מיט בלאָטע, עס שטעהען עטליכע טשאַבאָטשנע הינקענדיגע בענקליך אונ אידען זיצען, רויבערן פאַפּיראָסען אונ טרינקען „ווימאָראָזיג"; זיי זינגען ניט, שרייען ניט, שלאָגען ניט מיט די הענד אין טיש אַריין אונ בעווייזען ניט קיין שום מיאוס'ע שטיק,

וואָס דען טהועָן זיי ? זיי זיצען און זויפען דעם „ווימאָראָזינג" פון די גלעזלין, פערגרויבערן אַ פּאַפּיראָס, זויפצען און קרעכצען און רעדען שטילערהייט. אַט זיצען צוויי אידען ביים טישעל אַראָבגעלאָזט די קעפּ. מען זעהט אַז ס'איז ביי זיי אויסגעגאַנגען ווערטער, כאַפּט זיך אויף איינער:

— וואָס זאָגסט דו שמעון דוד אויף דעם „ווימאָראָזינג", האַ ?

— וואָס זאָל איך זאָגען אויף דעם ווימאָראָזינג ?—כאַפּט זיך אויף דער אַנדערער ווי פונ'ם שלאָף—סאיז אַ ווימאָראָזינג פון גאָט ! סאיז שוין איין מאָל אַ ווימאָראָזינג !

— מען בעדאַרף איהם פרעגען צי וועט ער האָבען פון דעם איינענעם ווימאָראָזינג אַם־ירצה־השם אויף פּסח ?

— דו זאָרגסט זיך שוין פאַר פּסח ? ביזט שוין אַ פּנים אַ בעוואָרענ־טער מענש אַרום און אַרום, נאָר פּסח'דיגער „ווימאָראָזינג" געהט דיר אָפּ ?

— וואָס דען, איך בעט דיך, אַז אָך און וועה איז מיר !

— אַז אָך און וועה איז טאַקי דיר, אַז דו בעדאַרפסט זיצען אַט אַדאָ אַ גאַנצען טאָג, אויסבעהאַלטען זיך פונם ווייב, זי זאָל ניט מאָהנען אויף שבת.

— דערמאָהן מיר ניט דאָס ווייב, גיב מיר בעסער מיט אַ פּיסטויל אין האַרצען. וואָס קען איך איהר געבען? צרות קען איך איהר געבען, אַז אָך און וועה איז מיר!

— דו מיינסט מיר איז בעסער ? אַז אָך און וועה איז מיר אויך!

— איך ווייס אַז דיר איז אויך ניט, אַז אָך און וועה איז אונז ביידען! לחיים! לאָמיר זיין געזונד...

נאָך צוויי אידען זיצען ביי איין טישעל איינער מיט אַ גאַנצער קאַפּאָטע, איין דער אַנדערער מיט אַ צעריסענער קאַפּאָטע, דער וואָס מיט דער גאַנצער קאַפּאָטע רעדט, און יענער וואָס מיט דער צעריסענער קאַפּאָטע קוקט איהם גלייך אין די אויגען אַריין און שאָקעלט צו מיט'ן קאָפּ:

— פערשטעהסט דו שוין ווי אַזוי לוי יצחק דרעהט אוים אַ געשעפט ?... לוי יצחק קען זיך אַריינדרעהען און דרעהען און פאַר־דרעהען אי זיך אי יענעם און סוף כל סוף פאַרט אויסדרעהען! דען איך אַז איך טרעט צו צו אַ געשעפט, שמעק איך פריהער, שאַ, פּאַוואָלינקע, ניש'ט געכאַפּט... און אַז איך שמעק גוט אָן וואו עס האַלט טהו איך מיר אַ כּאַרקע הינטען אַרום, דאָס, יענץ, לאָקש, בוירעם,

ציבעלע, טאָמער אַזוי, טאָמער אַזוי, וואָס וועט אײַך אַרען. ממה נפשך. ווי זאָגט ער: גוט איז אַ חיי־שעה!... אַי טאָמער טהוט מיר יענער אַ קוק אַוועק און איך דערזעה אַז ס'איז אויף צרות, אויף קידער ווידער?... טרעט איך מיר אָפּ אין אַ זייט און—שאַ! לאָז זיך עס טהון אָהן מיר!... אויב ס'איז באַשערט וועט דאָס ניט אַוועק, און אַז מען וועט בעדאַרפען פאָרקען וועט מען פאָרקען... פאַראַן אַ פּייטערבאָרג און פאַראַן!... מיר ווייסען שוין ווי אַ טיר עפענט זיך, מיר פערשטעהען דאָס מין... מיר קענען די עברי וואָס מען דאַרף... טאָמער דאַרף מען שרייבען געפינט־מען שוין דעם וואָס ער שרייבט... דער עיקר איז ס'זאָל זיין שטיל ש ש ש!!! (ער טהוט זיך אַליין אַ ביס דעם קולאַק און ווערט שטיל).

נאָך עטליכע אידען מיט פערשידענע קאַפּאָטעס און אַלערליי קאַשקעטען זיצען ביי איין טישעל און רעדען אַלע מיט אַ מאָל, אַזוי אַז זייערע ווערטער ווערן צונויף געגאָסען אינאיינעם, און עס קומט אויס אַ מישמאַש פון מסחר, פון פּאָליטיק, פון ווימאָראָזיג, פון אַמאָליגע יאָהרען, פון היינטיגע קינדער, פון דאָקטוירים, פונ'ם טראַמוואַי, פון דער טאַקסע, פון אַ רוח אין די כתרילעווקער נגידים'ס טאַטען אַריין—ס'איז שווער אַרויסצוכאַפּען אויפ'ן פּאַפּיר דאָס וואָס ווערט דאָ גערעדט, און ביי דער זייט שטעהען ווילד־פרעמדע אידען, וואָס טרינקען ניט קיין ווימאָראָזיג, נאָר זיי זענען אַריינגעגאַנגען אַהער גלאַט אַזוי, הערען וואָס מען רעדט טאַקי און אין איין וועג זיך אָנוואַרעמען...

נאָך אַ קאָמפּאַניע אידען זיצען אַרום טיש טרינקען „ווימאָראָזיג" און זינגען אַ לידעל, און דוקא אויף גויע'ש; נאָר שטיל אָהן געפילדער מיט זעהר אַ וויינענדיגען נוסח, ווי מען זאָגט סליחות אָדער תהלים:

אַברהמנו! אַברהמנו
איבונו טי נאַש!
טשעמו טי נעפּראָסיש
אלהינו נאַש!
אַלבאָ נאַס וויקאָפּיט,
אַלבאָ נאַס וויפּראָסיט, —
לאַרצנו נאַשו,
לזעמליו נאַשו!?...

אַז עס האַלט ביים „וויקאָפּי" מאַכען זיי דאָס מיט אַ שטורם, מיט אַ ירגזון, דאָס הייסט מיט שטאַרקייט, נאָר אַז עס קומט צום „וויפּראָסיט" ווערען זיי מיט אַמאָל וויך, בייגען איין די קעפּ און מאַכען מיט די

הענד, ווי להבדיל א פרומער חזן ימים נוראים פאר'ן עמוד. און ביים „לארצנו נאשו" לועמליו נאשו, צוויינען זיך טאקי מיט טרעהרען ווי קליינע קינדער...

— ע־עי־עי־עי! רופט זיך אן איינער פון דער קאמפאניע. א יוד, וואס דאס קאשקעטיל ליגט איהם שוין אויף יענער האלבע קאפ, די אויגען זענען ביי איהם ווי שלעפעריג און די צונג פלאנטעט זיך שוין אביסעל צווישען די ציינער. — וואס וואלט געווען א שטיינער כדומה למשל מען זאל אונז אבגעבען היינט דאס ארץ ישראל? הא, יענקיל וואס זאגסט דו יאנקיל? דו ביזט דאך עפעס א יודע נגן!

— ארץ ישראל? — זאגט יענקיל, ציהט אויס דעם האלז און קראצט זיך אונטער'ן קאלנער — ארץ ישראל? ע! ס'וואלט אודאי געווען ניט שלעכט... עפעס טהוען זיי זאגט מען דאך אין דעם ווי אזוי הייסען זיי? די... די... די...

— די ציוניסטען? — כאפט איהם אונטער נאך איינער — בלאטע! ס'וועט גאר ניט זיין פון דעם!

— פאר וואס? עפעס בעדארף דאך זיין אלסדינג מיט א טעם!

— אזוי מסתמא ווייס איך, אז איך זאג, איך האב פיינד רעדען גלאט אזוי; דו ווייסט דאך אז איך זאג איז געזאגט!

— איהר זענט אלע בהמות! — רופט זיך אן א ראקאוואטע אידעל מיט א לאסטריגענע קאפאטע, רעדט פאוואלי, צעהלט די ווערטער, לעגט ארויף דעם פינגער אויף דער נאז, האלט דאס מויל אין א זייט און שמייכעלט צו זיך אליין זעהר געשמאק און די בעקליך פלאמען איהם — איהר זענט פערד. ווי איך בין א איד, אוי זענט איהר פערד! איך קוק און שווייג און הער זיך צו וואס איהר רעדט: ציוניסטען, שמיוניסטען, קעבעבע מיט לאקרעץ... איך זעה אויס אז איהר ווייסט קיינער ניט מה דקאמרי רביצין! אויב איהר ווילט ווע', איך אייך זאגען וואס דא ליגט! די מעשה דערפון איז אזוי... נאר הערען זאלט איהר מיט קאפ!...

ער נעמט דאס בערדיל אין מויל אריין, פערמאכט די אויגען, טראכט לאנג לאנג און כאפט זיך אויף פונם שלאף און טהוט א מאך צום בעל הבית, קנאקט צו מיט'ן פינגער.

— רב זיט־זשע מוחל! הייסט געבען נאך אפלעשיל ווימאראזיג!...

V.

כתרילעווקער טעאַטער.

אַרויסגעגאַנגען פון ווײַן־קעלער האָב איך דערזעהן אַיין אַפיש מיט גרויסע אותיות אויף אידיש אָפּגעדרוקט די דאָזיגע ווערטער:

„דאָס ערשטע מאָל אין כתריִלעווקע!!."

„דאָס אידישע טעאַטער"

„דער אמת'ר אַדלער פון אַמעריקאַ!!!"

„דער גרעסטער קאָמיקער פון דער וועלט!!!"

„איהר וועט צוגעהן פאַר געלעכטער"

„אַזאַ באָבע יחנע איז נאָך ניט געווען זינט די וועלט שטעהט"

„אַזאַ האָצמאַך ווי ביי אונז איז נאָך גאָר ניט געבוירען געוואָרען".

„היינט שפּילט מען אַ שפּאָגעל נייע אָפּערא:

! קאָלדוניאַ !

„אידען פאַרזעצט וואָס איהר האָט"!

„אידען! געהט אין טעאַטער!

„אידען איהר וועט זיך מחיה זיין"!

„אידען לויפט!"

„בילעטען קויפט!"

„גיכער! גיכער!

ווי אַ וויכער"!...

אונטען געהט געחתמט: דער רעזשיסאָר, דער דירעקטאָר און דער אַנטרעפּרענער, טאַקי אַדלער אַליין, דער אמת'ר אַדלער פון אַמעריקאַ דער גרעסטער קאָמיקער אין דער וועלט"

— איהר ווייסט ניט וואו איז דאָ ערגעץ דאָס אידישע טעאַטער? טהו איך אַ פרעג אַ אידען וואָס לויפט פאַרביי מיר מיט אַ פּעקיל סחורה אונטער דער האַנד.

— דאָס אידישע וואָס? — מאַכט צו מיר דער איד מיט'ן פּעקיל סחורה און שטעלט זיך אָפּ און באַטראַכט מיך פון קאָפּ ביז די פיס

— דאָס אידישע טעאַטער — זאָג איך.

— וואָסער טעאַטער? — זאָגט ער.

— דער טעאַטער — זאָג איך — וואָס מען שפּילט דאָרט

— ווער שפּילט דאָרטען? — פרעגט ער מיך.

— אדלער — זאָג איך — שפּיעלט דאָרטען.

— וואָסער אדלער — מאַכט ער צו מיר.

— אדלער — זאָג איך — דער אמת'ר אדלער.

— פון וואַנען איז ער? — מאַכט ער צו מיר.

— פון אַמעריקאַ — זאָג איך — איז ער.

— פון אַמעריקאַ? — מאַכט ער צו מיר — וואָס זשע טהוט ער היע?

— ער שפּיעלט דאָ — זאָג איך — אינ'ם אידישען טעאַטער.

— וואָס זשע שפּיעלט ער — זאָגט ער.

— קאָלדוניאַ — זאָג איך — שפּיעלט ער

— וואָס זשע הייסט דאָס „גאָלדוניע”? מאַכט ער צו מיר. איך וויל אַוועקגעהן, לאָזט ער מיך ניט; ער וויל איך זאָל איהם נאָך דערצעהלען, וואָס דאָס איז אַזעלכעס „טרעיאַטער” און וואָס הייסט „גאָלדוניע” און ווער איז דער אדלער וואָס ער איז געקומען פון אַמעריקאַ?.. איך דערצעהל איהם און ווי ווייט מעגליך מאַך איך איהם קלאָר, וואָס איז אַזעלכעס טעאַטער און וואָס איז „קאָלדוניאַ” און ווער איז אדלער. מיין איד הערט אויס אַלסדינג מיט קאָפּ, בייגט זיך אָן, טהוט אַ שפּיי אויס און געהט אַוועק אָהן אַ זייט־געזונד.

— חנה בײַלע! וואוהין לויפסט דו אַזוי? — שרייט אַ ווייבעל צו דער אַנדערע איבער דער גאַנצער גאַס און האַרחעלט, קען ניט אויסרעדען קיין „ר”.

— אין „טהעיאַטעה” אחאָן! — ענטפערט איהר דאָס אַנדערע ווייבעל אויך מיט אַ האַרחלען און מיט אַ קמץ דאָרט וואו מען דאַרף אַ פּתח. — בו און דו געהסט גאָר ניט אין טהעיאַטעה אחאָן?

— אַחויסגעהן זאָל איהח די נשמה! — מאַכט דאָס ערשטע ווייבעל — וואָס זאָגסט דו מיין כתרילייזוקער נגידות? זי וויל איך זאָל איהר היינט מאַכען די געגז, מאַכען זאָל זיך איהח אַ מכּה! און פּרעגלען שמאַל'ץ, פּרעגלען זאָל מען שוין זי רבונו של עולם! די גאַנצע וועלט געהט אין טהעיאַטעה און איך דאַרף זיין געבונדען, בינדען זאָל מען זי שוין אויף אַלע פיעה ליבעה גאָט!

— וואָס העחסטו זי? — זאָגט דאָס אַנדערע ווייבעלע, — פאַר דיין געלד מעגסט דו געהן וואו דו ווילסט!

— איך העח זי ווי המן דעם גחייגעח!... מאַכט דאָס ערשטע

ווײַבעל — איך לויף אַהיים איך טהו זיך איבעח אונ געה אין טעאַטעח אַחאַן זי זאָל אַפילו אויפלויפען ווי אַ באַחג !

ביידע ווײַבלעך צוגעהען זיך אונ איך האָב דערווײַל מיט וועמען צו געהן אין טעאַטער, דאָס ווײַבעל קוקט זיך אַלע ווײַלע אַרום אונ זעהט ווי איך געה איהר נאָך, בלײַבט זי שטעהן אַ ווײַלע אונ נעמט זיך רעכטס—איך געה רעכטס, זי נעמט זיך לינקס—איך געה לינקס, זי געהט פּאַוואָליע— איך איהר נאָך, הויבט אָן דאָס ווײַבעל לויפען אַזוי ווי מען לויפט אויף אַ שרפה.

— וואָס איז — פרעגט מען זי — וואוהין לויפסט דו ? גאָט איז מיט דיר !

— עפּעס אַ שלים־מזל ! — זאָגט דאָס ווײַבעל און ווײַזט אָן אויף מיר. —עח געהט מיח נאָך שוין פון אַ שעה. איך ווייס ניט וועח עח איז !...

גיך ווערד באַשאַפען אַרום אונז אַגאַנץ רעדעל פון אידען, ווײַבער און קינדער מען הויבט אָן טײַטען אויף מיר מיט די פינגער.... עס פאָהרט דורך פאַרבײַ אַ בעל־עגלה, חאַפּ איך מיך אַרײַן אין ביידעל און היים מיך פיהרען אין טעאַטער אַרײַן.

צוגעפאָהרען צום טעאַטער טרעף איך אַ גאַנצע חאַליאַסטרע מעדלעך מיט בחורים שטעהען אין דרויסען, רעדען אונ לאַבען און שיטען מיט ווערטלאַך.

— לאָזט דורך דעם פריץ! — שרײַט איינער צום אַנדערן.

— פּאַוואָלי, איהר וועט איהם חלילה צוקנייטשען דעם קאַפּעלוש —שרײַט נאָך איינער.

קוים מיט צרות מיט לייד זיך דורך־געשטופּט דורך דער חאַליאַסטרע צו דער קאַסע, אַ קליין פענסטער'ל, טהו איך אַ פרעג צי קען איך בעקומען אַ בילעט, אונ די חאַליאַסטרע פון אונטען שטופּט מיך און קוועטשט מיך פון אַלע זײַטען.

— וואָסער אַ בילעט ווילט איהר ? — פרעגט מיך דער קאַסיר, אַ דאַרער בחור מיט אַ לאַנגען גאָרגעל.

— וואָסערע בילעטען האָט איהר ? — פרעג איך דעם קאַסיר.

— פאַראַן — זאַגט דער קאַסיר — אויף אַ גילען און אויף צוויי גילען אונ אויף דרײַ גילען.

— אונ טהייערער איז ניטאָ בײַ אייך ? — פרעג איך איהם אונ די חאַליאַסטרע בשעת מעשה הערט ניט אויף צו פילדערן

דערהערט פון מיר אזעלכע דבורים, חאפט זיך אויף דער קאסיר פונ'ם בענקעל, שטעקט ארויס דעם קאפ פונ'ם פענסטערל און שרייט אוים אויף דער חאליאסטרע מיר גלייך אין פנים אריין:

— א רוח אין אייער ט.. ט.. אריין! איהר וועט זיך ניט צונעהן? אט שיק איך אייך ארויס רב לאזער דעם גאראדאוואי מיט א קישקע וואסער! קומט — מאכט ער צו מיר—אהערצו אין טויער אריין.

די חאליאסטרע טרעט אפ אביסעל אויף א זייט און איך שלאג מיך דורך דורך'ן טויער אין הויף אריין. אין הויף שטעהט א גרויסע שטאל, אדער א שאלאש, וואס פון די ברעטער לייכט זיך דורך א פייערל און עס לאזט זיך הערען א געשריי פון מענשען, א האלבע טיר פון דעם שאלאש שטעהט אפען און צוויי געזונדע יונגען שטעהען און גיבען אכטונג, מען זאל זיך ניט אריינכאפען אין טעאטער אהן א בילעט.

— אידען! איינציגוויי געהט! איינציגוויי — שרייט א איד מיט איין אויסגעפליקטע בארד און מיט א שווערד אויף דער זייט, א פנים דאס מוז זיין רב אלעזר גאראדאוואי, נאר דער עולם הערט איהם ווי דעם קאטער: מען וויל ניט געהן איינציגוויי; איטליכער וויל פריהער און אלע שפארען זיך מיט אמאל.

— לאז דורך, דו יון מיט דער שפאגע! דו זעהסט ניט ווער סע געהט? — אזוי שרייט איינער און שטופט זיך דורך מיט גוואלד, שיט מיט ווערטער אויף די אקטיארען: „פייפער, האגעדראניק", „גרינער אגרעס"! לעדיגע קישקע"!

איך קוק מיך ארום: ווער רעדט דאס? עפעס זעהר א קענטליכע שפראך. איך קוק מיך צו, איך האב איהם דערקענט: ס'איז נח דער שווייצאר פון מיין סטאנציע „האטעל טערקאליע" נאך איהם שלעפט זיך א גאנץ געזינדעל ווייבער, בחורים, און מעדליך.

— ווער איז דאס ווייבעל? — פרעגט איהם איינער פון די אקטיארען.

— דאס איז מיין ווייבעל — ענטפערט נח — דו קענסט ניט מיין שרה פעריל? און דאס זענען מיינע קינדער.

— און דאס?

— דאס איז מיין שוויגער.

— און די דאזיגע?

— דאס איז מיין ווייבס א שוועסטעריל.

— און ווער איז דער יונגערמאן?

— דאָס איז איהר חתן.
— און ווער איז דאָס מײדעל?
— דאָס איז דעם חתנ'ס אַ שוועסטער.
— און ווער איז דער בחור?
— דאָס איז דעם חתנ'ס שוועסטער אַ חתן.
— און ווער איז אָט דאָס מײדעל?
— דאָס איז זײַן שוועסטער, דאָס הײַסט דעם חתנ'ס שוועסטער'ס חתנ'ס אַ שוועסטער.
— אַ הײבשע משפּחה בײַ אײַך רב נח!...
— זאָלן דיר אין די אויגען, שטײנער דיר אין האַרצען! — מאַכט צו איהם נח — זאָג חאָטש קײן עין הרע, דו אַקטיאָרשטיק! דו קאָמעדיאַנטשיק! דו בערענטרײַבער! דו גאָרגעל-רײַסער! דו בולקע-שלינגער!...

תיכף נאָך נח דעם שווײַצאַר שפּאַרט זיך דורך דער משרת פונ'ם האָטעל מיט די גרויסע שטיוועל, אײנער פון די צוויי אַקטיאָרען וואָס שטעהען בײַ דער טיר דערלאַנגט איהם אַ זעץ פון הינטען און שטופּט איהם אַרײַן אין טעאַטער אַרײַן.

נאָך איהם דערזעה איך פערשידענע פּאַרשוינען שפּאַרען זיך דורך, מעהרסטענטהײל אָהן בילעטען, צווישען די פּאַרשוינען דערקען איך מײַן בעל הבית פון דעם „האָטעל טערקאַליע" מיט עפּעס אַ יודענע זעהר אַ גראָבע, וואָס געהט ווי אויף רעדליך און קאַטשעט זיך, ווי אַ קאַטשקעלע.

— אַ? איהר זענט אויך דאָ? — מאַך איך צום בעל הבית און פּערגעס אַז ער איז טויב ווי די וואַנד.

— ניִשקשה! — ענטפערט ער מיר און שרײַט אויף אַ קול, גלײַך ווי איך וואָלט דאָ געווען דער טויבער — זײ זינגען קײן מעשה ניט!

— איהר זענט דאָ דאָס ערשטע מאָל? — פרעג איך איהם.

— ס'איז רב ליפּעס שטאָל — מאַכט ער צו מיר — אַ גאַנץ יאָהר האַלט מען דאָ בהמות אָדער פערד.

— קום שוין קום! רופט זיך אָן צו איהם די גראָבע אידענע, און טהוט איהם אַ שלעפּ בײַ דער פּאָלע, און זײ געהען אוועק בײדע און בעזעצען זיך גאַנץ אויבען אָן.

— הערט נאָר איהר אַקטיאָרען! וואו זענט איהר ערגעץ? —

אַזוי רופט זיך אָן איינע אַ דאַמע מיט אַ הוט, מיט אַ ווייַסען פעדער און מיט בריליאַנטען, און נעבען איהר שטעהט אַ קאַוואַליער מיט אַ קאַפּעלוש און מיט אַ געשוירען בערדיל.

עס שפּרינגט אונטער איינער פון די אַקטיאָרען, אַ בחור מיט אַ קורץ זעקיל, מיט אַ קוויטיג העמד און מיט אַ הונגעריג פּנים.

— וואָס וועט איהר עפּעס זאָגען, מאַדאַם?

— וואָס הייסט וואָס וועל איך זאָגען? — מאַכט צו איהם די מאַדאַם — מיר האָבען דאָך געקויפט בילעטען. פאַר וואָס ווייזט מען אונז ניט אונזערע ערטער?

דער לאַנגער אַקטיאָר מיט'ן הונגעריגען פּנים נעמט ביי זיי די בילעטען און פיהרט זיי צו גאַנץ אויבען אָן און וויל זיי בעזעצען, זענען פערנומען אַלע בענקליך.

— זייט זשע מוחל, איהר האָט זיך געזעצט ניט אויף אייערע ערטער! — מאַכט דער אַקטיאָר צו אַ בחור מיט אַ מעדעל, וואָס זיצען און קנאַקען ניסליך פון אַ שקאַרמוצעל.

— ווער האָט אייך געזאָגט, אַז מיר זיצען נישט אויף אונזערע ערטער? — זאָגט דער בחור און טהוט זיך זיין אַרבייט.

— ווייזט אייערע בילעטען — זאָגט צו זיי דער אַקטיאָר און נעמט ביי זיי די בילעטען, און ווייזט זיי וואו זיי דאַרפען זיך זעצען, אַ סך נידריגער.

— וואָס הייסט — מאַכט דער בחור — איהר וועט אונז זאָגען דעות וואו מיר זאָלען זיך זעצען? וואָס איז דאָ להבדיל אַ מקום קדוש, אַ שוהל צי וואָס?

דער אַקטיאָר לאָזט זיך אַריין מיט איהם אין אַ לאַנגען שמועס. דער בחור מיטן מעדעל ריהרען זיך ניט פון די ערטער און קנאַקען ניסלעך. דער לאַנגער אַקטיאָר מיט'ן הונגעריגען פּנים פּרובט זיך ביי אַלע איבעריגע פּאַרשוינען וואָס אין טעאַטער, נאָר דאָס גאַנצע פּובליקום זיצט אויף די ערטער גאַנץ פעסט, קיינער וויל ניט אָבטרעטען, חאָטש נעם פיהר אַרויס דאָס גאַנצע טעאַטער מיט גוואַלד.

די דאַמע מיט'ן ווייַסען פעדער און מיט די בריליאַנטען בייזערט זיך. „וואָס איז דאָס פאַר פּאַריאַדקעס אין כתרילעווקער טרעיאַטער?" זי שרייט מען זאָל איהר אומקעהרען דאָס געלד וואָס זי האָט בעצאָלט פאַר די בילעטען! וואו איז ערגעץ לאָזער גאָראָדאָוואָי?!...

עס בלייבט אז מען זאל ברענגען עקסטרא פון איהרעטוועגען צוויי שטוהלען אונ עס ווערט אביסעל שטילער.

ביסלעכווייז ווערען אנגעצונדען די לעמפליך, וואס רויכערען און לאזען זיך הערען מיט א שארפן רח פון גאז. איינציגווייז בעווייזען זיך די כלי־זמר ביי דער סצענע וואס איז איבערגעצויגען מיט א לייליך. פריהער פון אלע קומט צו געהן דער באס, א גרויסער יוד מיט גראבע פאות און מיט בייזע אויגען ווי ביי א גזלן. באלד נאך איהם בעווייזט זיך דער קעסעלפויק, א הארבאטער בחור מיט אויסגעקראכענע האר. נאכדעם קומט דער טראמייט, א נידעריגער יוד מיט גראבע ליפען, דער פלייטיסט מיט א טשאחאטקע פנים אונ א טרובאטש מיט גנב'השע אויגע'יך, וואס לויפען אהער און אהין, אונ צוויי דריי יונגע לייט מיט פידלען, אונ ערשט אויפן סוף דער ערשטער פידלער, דער עלטסטער פון אלע כלי־זמר, דער דיריזשאר, — א רויטער בחור מיט א ווייסע באפירענע מאנישקע מיט א קורצען פידזשאק מיט שטארק אנגעפאמאדעטע האר אונ מיט א גרויסען בלויען שניפס. ער שטעלט זיך מיט'ן פנים צום פובליקום, קנאקט אויס אלע פינגער, אונ שמייכעלט פון דער ווייטען צו עפעס א מעדעל מיט ווייסע הענטשקעליך. די גאנצע קאפעליע זעצט זיך אויס אונ מען נעמט זיך אנשטעלען די אינסטרומענטען. קודם כל טהוט דער דיריזשאר א קלאפ מיט'ן סמיטשיק איבער'ן פידעלע אונ דער טראמייטער מיט די גראבע ליפען גיט א טאן און תיכף נאך איהם שטעלען אלע איבריגע א טאן, און הויבען אן זיך דורכרעדען אויף זייערע אינסטרומענטען: דאס פידעלע פערגעהט זיך, וויינט אונ חליפעט, דער טראמייט מאכט האלדיר! האלדיר! ווי איין אינדיק וואס מען האט איהם שטארק צורייצט, דער באס בורטשעט אונטער ווי א בער, און דער פלייט פייפט זיי אן אלעמען, אינאיינעם קומט דאס אויס א מישמאש, ווי פון עטליכע מאות וויבער אויף א יריד אונ א געפילדער פון אסך געגז אונ קאטשקעס.

עס בעווייזט זיך עפעס איינער א יונגערמאן מיט א גרינע קאפאטע, טראגט אין איין האנד א פאק מיט פאפירען אין דער אנדערער האנד א האלבע בולקע מיט א שטיקעל הערינג, און זעצט זיך אנידער גאנץ אויבען אן אויף א קליין בענקעלע אקעגען דער סצענע אונ בייסט איבער.

— ווער איז דאס? — הער איך ווי די דאמע מיט'ן ווייסען פערער פרעגט ביים קאוואליער.

— דאס איז זייער סופליערער — ענטפערט איהר דער קאוואליער.

— וואָס הײַסט סופליערער? — פרעגט איהם ווידער די דאַמע.

— דאָס הײַסט זײַער פּירואָגער — זאָגט דער קאַוואַליער...

און פון יענער זײַט לײַליך רעדען זיך איבער די אַקטיאָרען צווישען זיך פון פערשיעדענע זאַכען:

— וואו איז ערגעץ פּראַדעל די פּרימאַדאָנאַ צו אַלדע שוואַרצע יאָהר?

— זי איז געגאַנגען צום שוסטער, זי האָט ניט אין וואָס אַרויס־צוגעהן אויף דער סצענע. אָפּגעשפּרונגען אַנ׳אָפּצאַס.

— קראַנק געוועזען געהן בײַ טאָג? אַ שענע פּרימאַדאָנע!..

— אברהמ׳ל טהו אויס די הויזען?

— וואָס מאַכען דיר קאַלי מײַנע הויזען?

— אַ שענע באָבע יאַחנע מיט הויזען?

— איך געה דאָך אויבען אַ קלײדעל! וואָס מאַכט דאָס אויס!

— איך ווײס, אז דו טראָגסט אויבען אַ קלײדעל, וואָס וועט אָבער זײַן אז מען וועט דיך וואַרפען אין פײַער? דעמאָלט פליהסט דו מיטן קאָפּ אַראָב אונ מיט די פיס אַרויף, וועט מען אַרויסזעהן די הויזען...

— גיב מיר בעסער אַ ציה טהון פון דײַן פּאַפּיראָס, דו פאַרכויץ...

— האָצמאַך! וואו איז דײַן באָרד? פאַר וואָס קלעפּסט דו שוין ניט אָן די באָרד?... רבקה! שמיר דיר אָן דאָס פּנים מיט קרײַד!... מנשה׳קע! מאַך דיר אַ האָרב פון אונטען כּבֿדי דו זאָלסט האָבען מעהר פּנים פון אַ אידען!... וואו איז ערגעץ די פּיס?

— וואָסערע פּיס?

— ווער האָט געבראַכט די פּיס פון יאַטקע?... טויזענד מאָל האָב איך אײַך געזאָגט אז מען שפּיעלט „קאָלדוניא" בעדאַרף זײַן אַ פּוס!... דער רוח זאָל אײַך נעמען! וועלוויל! וואָס ביזט דו פאַר אַ רעזשיסאָר, דו יאָלד אײנער?!...

פּלוצים ווערט אַ קלאַפּערײַ אין טעאַטער אז מעקאָן טויב ווערען, עס פליהט דורך אײנער מיט אַ גלעקעל אונ קלינגט, עס געהט אַוועק עטליכע מינוט, דער עולם הויבט אָן ווידער צו שרײַען אונ צו קלאַפּען. יענער לופט ווידער דורך מיט׳ן גלעקיל, אונ אַזוי עטליכע מאָל, ביז דער רויטער פידלער חאַפּט זיך אויף, טהוט אַ מאַך עטליכע מאָל מיט׳ן קאָפּ אַרויף אונ אַראָב, מאַכט צורעכט דעם קאָלנער מיטן בלויען שניפּס, טהוט אַ זעץ מיט׳ן שטעקעלע, אונ די כּלי זמר שפּיעלען אָב אַ „שטיקעל". הויבט דער עולם ווידער אָן צו שרײַען אונ צו קלאַפּען, שפּילען די כּלי־

זמר נאָך „אַ זאַך“, עס ווערט ניט שטיל ביז עס הויבט זיך אויף דער לייליך און די שפּיעל הויבט זיך אָן.

צום אַלעם ערשטען גייט אַרויס אַ מיידעל מיט איין אונטערשט קליידעל און מיט צופּלאָכטענע האָר, גלייך ווי עמיצער וואָלט זי נאָר וואָס אויסגעפּאַטשט, און הויבט אָן זינגען אַ טרויעריג ליעדעל פון איין אָרימער יתומה מיט'ן נוסח פון „סטאַיט גאָרא ווישאָקאַיאַ! ווישאָקאַיאַ“! — „אַ יתומהלע! אַ יתומהלע“! און דאָס גאַנצע פּובליקום האַלט זי אונטער. אַ יתומהלע! אַ יתומהלע! פריהער שטיל, וואָס ווייטער אַלץ העכער און העכער, אַזוי אַז מען הערט שוין מעהר ניט דאָס מיידעל זינגען, נאָר דאָס פּובליקום. שפּרינגט אַרויס איינער פון די אַקטיאָרען אויף דער סצענע און בעט דעם עולם „עס זאָל זיין שטיל“! דער עולם ווערט שטיל, אָבער נישט אויף לאַנג, דאָס מיידעל הויבט אָן צו זינגען, אַזוי זינגט מיט איהר גאַנץ קהל: אַ יתומהלע! — אַ יתומה'לע!...

עס שפּרינגט אַרויס ווידער אַמאָל דער אייגענער אַקטיאָר, נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל, ביז ער גייט אַרויס פון די כלים, און זאָגט זיי מיט'ן האַרבען וואָרט: — איהר וועט ניט אַנשטומט ווערען? אַט רוף איך אַרויס רב לאָזער גאָראָדאָוואַי מיט דער קישקע וועט אַ רוח אין אייער ט... ט... אַריין!...

דער עולם הערט אויף צו זינגען, נאָר מען זאָגט מבינות, איטליבער נאָך זיין פערשטאַנד. דער זאָגט, אַז זי האָט אַ קול פון אַ „ריקבעט“, און דער זאָגט, אַז עמיצער זאָל איהר אונטערטראָגען אַ בולקע וואָלט ער פערדינט אַ מצוה... די אונטערשטע בענק שרייען ס'זאָל זיין שטילער! נאָר עס העלפט ניט ביז עס פליהט אַרויס אויף דער סצענע האָצמאַך, אַ יוד מיט אַ מאָדנע שטריימיל, מיט איין האַלבע באָרד, מיט לאַנגע פּאות כמעט ביז'ן גאַרטיל, מיט שיך און זאָקען, מיט איבערגעקעהרטע אויגען און מיט אַ האָרב אויף די פּלייצעס, האָצמאַך טראָגט מיט זיך אַ קאָשעק מיט סחורה, לויפט אַרום איבער דער סצענע ווי אַ משוגענער און רעכענט אויס, וואָס ער האָט צו פערקויפען: „ביישטשעליך, שטעקעליך! שוועבעליך, מעסערליך, זאָקען פּאַפּירענע! קליידרעך קרישטאָלענע! שפּילקעליך, ביי ווינעליך! קויפט עפּעס ווייבעליך“!... און טהוט זיך אַלע מאָל אַ חאַפּ ביי די פּאות, אַ שפּרונג און אַ געשריי:

— האָצמאַך! דער רוח זאָל מיך נעמען!...

דער עולם ווערט אַזוי נתפּעל פון האָצמאַכען, אַז עס ווערט איין איינלעגעניש אויף אַ האַלבע שעה. מען פּליטשט בראַוואָ, מען שרייט

„האַצמאַך! הורראַ״! מען קלאַפּט מיט די שטעקענעס איבער די בענק, מען וויל גאָר נישט אויפהערען. האַצמאַך פּרובט זיך איינשטילען דעם עולם; ער שטעלט זיך אַוועק און מאַכט מיט די הענד, הויבט מען אָן נאָך מעהר צו שרייען: „האַצמאַך! אַ טענציל, האַצמאַך! האַצמאַך״! פּלוצים...

פּלוצים האָט עפּעס געגעבען אַ פּאַטש מיט די פליגעל, אַ פליה פון אויבען אַראָב און אַ פאַל גלייך אויפן הוט מיט׳ן ווייסען פעדער פון דער דאַמע מיט די בריליאַנטען. די דאַמע הויבט אָן פאַר שרעק חלשן און אין טהעאַטער ווערט מיט אַ מאָל אַ בהלה מיט אַ געשריי: „געוואַלד, יודען, ראַטעוועט! ראַטעוועט!!״ איינער האָט אַ געשריי געטהון „עס ברענט!״ — און מעהר האָט מען נישט בעדאַרפט. סאיז געוואָרען אַ שפּרינגעניש איבער בענקליך, אַ שטופּעניש, אַ קוועטשעניש, אַ לויפעניש, אַ לויפעניש איבער קעפּ צו דער טיר מיט אַ געשריי: חאַסי! וואו ביזט דו?... יענקיל אַהער!... רבקה האַלט זיך!... מאָטיל איך שטאַרב!... ברכה שריי נים!.. בעני וואו איז יענטיל... מאַמע! אָט בין איך מאַמע!״...

נאָך איין מינוט וואָלט פון אונז אַלעמען געוואָרען אַ תל. אַ גליק וואָס נח דער שווייצאַר פון מיין האָטעל איז געפאַלען אויף אַ שכל און האָט אונז אַלע אויסגעלייזט פונם טוידט, ער איז אַרויפגעשפּרונגען אויף אַ בענקיל און האָט זיך אָנגערופען צום פּובליקום אויף אַ געמבע:

— שוטים! נאַראָנים! ליימענע גולמ׳ס! גלאַטע בהמות! ציגענע בערד! נאַרישע גאָרגלען! ווייבערשע נשמות! וואָס פילדערט איהר? וואָס שרייט איהר? וואוהין לויפט איהר? אָט ווערט פון אייך באַלד אַ פּרעזשעניצע! טפשים! פאַר וועמען האָט איהר אייך דאָ איבערגעשראָקען? פאַר אַ נאַריש עוף? איהר זעהט דען נים, אַז איין עוף איז אַראָפּגעשפּרונגען פון דער „סידעלעי״. רב לאָזער וואָס שווייגט איהר? שטעלט אָן די קישקע!.. כלי זמרים! אַ רוח אין אייער ט... אַריין, אַ פריילינכם טאָדערידערידערידאַדערידעריטע.

די כלי זמר חאַפּען אַ פריילינכם און דער עולם הויבט זיך אָן אויסצוזעצען צוריק אויף די ערטער... איך גנב׳ע מיך אַרויס פּאַוואָלינקע פונם טעאַטער, חאַפּ אַ ביידיל און הייס מען זאָל מיך פיהרען אויף דער סטאַנציע, אין האָטעל טערקאַליע. דאָס ביידיל העצקעט מיך איבער די שטיינער און שטעלט זיך אָב אַלע ווייל און העצקעט ווייטער.

— וואָס שטעלט איהר זיך אָפּ אַלע מינוט? — פרעג איך דעם בעל עגלה.

— דער רוח ווײסט זײ — ענטפערט ער מיר — וויאָ! עס האָט זיך זײ געגלוסט בעלײַכטען אונזער כתרילעווקער בלאָטע, האָבען זײ אויסגעקלערט עפּעס אַ מין בעלײַכטונג „לאַמטעדעריטעמס“ אַזעלכע וואָס איבער זײ קאָן מען נישט פאָהרען, מחמת די פערדליך שרעקען זיך פאַר די סטאָיפּעס. זײ זענען ניט געוואָהנט געוואָרען בײַ אונז מען זאָל זײ בעלײַכטען. וויאָ!.. אַלע מאָל אַלע מאָל, קלערט מען צו אַ נײַע צרה: פריהער אַ טראָמבעליק, אײַנגעזונקען זאָל ער ווערען! וויאָ!... נאָכדעם לאַמטעדריטעמס אויף צו שרעקען די פערד, און איצטער זאָגט מען וועלען זײ שוין פערוועהרען דאָס וואַסער פון דער גנילאָפּיאַטקע. וויאָ! עס וועט זײ, מאָלט אײַך, העלפען ווי אַ טוידטען באַנקעס, מחמת די וואַסערפיהרער זאָגען, אַז זײ זאָלען וויסען דער טוידט זאָל זײ זײַן וועלען זײ ניט דערלאָזען, אַז כתרילעווקע זאָל טרינקען ברונען-וואַסער! וויאָ... זײ ווײסען שוין גאָר ניט וואָס אויסצוטראַכטען, די נגידים, ברענען זאָלען זײ! מען זאָגט אַז עס וואַקסט יאַקבי פון יעהופּעץ... די יעהופּעצער נגידים פעלט אַ פּנים נור קאָפּוועהטיג? וויאָ!... זײ זיצען און ברעכען זיך די מוחות, ווי אַזוי נעמט מען צו בײַ אידען פּרנסה, אויסרײַסען בײַם אָרימאַן דעם לעצטען ביסען ברויט פונם מויל... אַ מיתה מהומה זאָל אויף זײ קומען דאָרטען אין יעהופּעץ! וויאָ קינדער, וויאָ!...

VI.

כתרילעווקער שרפות.

געלעגען אויף דער סטאַנציע אין האָטעל טערקאַליע האָב איך אַ גאַנצע נאַכט געהאַט מלחמה מיט בײזע חיות וואָס האָבען מיך בעפאַלען, זיך נוקם געווען אין מיר, דערפאַר וואָס איך האָב ניט געוואָלט זיך לעגען מיט זײ אין בעט און האָב זיך אויסגעבעט אויף דער קאַנאַפּע.

— וואָס האָסט דו געפועלט? — האָבען זײ זיך מיט מיר גערײַצט — אי מיר וועלען דיך בײַסען אי עס וועט דיר זײַן האַרט צוקאָפּענס, וועסט אויפשטעהן פון דער קאַנאַפּע אָהן אַ האַלז און אַקען...

פּלוצלינג דערהער איך אַ משונה מאָדנע קלונג: באָם! באָם! באָם!!! און תיכף נאָך דעם לאָזט זיך הערען אַ לויפערײַ פון מענשען מיט אַ קול „עס נעצט! עס נעצט!“ איך שטעה אויף איך געה צו צום

פענסטער; איין האלבער הימעל איז רויט ווי אַ פייער: די אַנדערע האַלבע איז חושך! איין האַלבע שטאָדט איז משונה מאָדנע בעלייכט, די אַנדערע האַלבע שטאָדט איז פערזונקען אין אַ מורא'דיג פינסטערניש. איך כאַפּ אויף זיך דעם אָנטהון אונ לויף אַרויס אין דרויסען, עס לאָזט זיך הערען פון דער ווייטען אַ מאָדנע געשריי, אַ היליך אָהן ווער־ווערטער, און מענשען ציהען זיך אהינצו שלעפּענדיג, געהען אונ גענעצען אונ ציטערן פאַר קעלט אונ דערצעהלען איינער דעם אַנדערן נסים ונפלאות, ווער עס האָט פריהער דערהערט אונ ווי אַזוי ער האָט דער־הערט און זענען זיך משער איטליכער בעזונדער, ווער דאָס ברענט, דער זאָגט! „ס'איז יוסיל" דער זאָגט! „ס'איז מנשה" דער זאָגט! ס'איז ניט יוסל אונ ניט מנשה, „ס'איז שרה זיסיל".

— ווי קומט אַהער שרה זיסיל?—שפּאַרט איהם איבער נאָך איי־נער— אַז שרה זיסיל'ס שטוב איז אויף דער יאַרדיגע און דאָס איז גאַר אויף דער אַלטער שטאָדט?

— ס'איז אַזוי אויף דער אַלטער שטאָדט, ווי איך בין אַ רבצין!—ענטפערט איהם נאָך איינער — זעהסט ניט אַז ס'איז נעבען דער באָד?

— שאַ, וואָס דאַרפט איהר זיך שפּאַרען? — גלייכט זיי אוים נאָך איינער—אַמעהר קומט אַהין, וועלען מיר וויסען אַקוראַט. — זיי געהען און איך געה זיך נאָך און הער מיך צו וואָס מען רעדט.

— עמיצער האָט שוין דאָ געמאַכט „בורא מאורי האש".

— וואָס איז די ראיה?

— מחמת ס'איז געוועזען געסטראַכירט.

— פון וואַנען ווייסט דו?

— וואָס דען? ס'זאָל ניט זיין געסטראַכירט וואָלט ניט געברענט. אַ שטוב ברענט ניט פון זיך אַליין.

— וואָס זאָגסט דו, יענקיל, ווי שען עס ברענט. מחיה נפשות!

ווי אַ הבדלה ברענט אַ שטיביל, וואַרפט אַרויס עטליכע שטאַרק רויטע צונגען. דער דאַך איז שוין ניטאָ; עס קנאַקען די קראָקוועס, עס טרישטשען די פענסטער, און אַ געדיכטער רויך מיט שוואַרצע קנוילען קייקעלט זיך און ציהט זיך ווייט, ווייט, איבער הייזער און הייזליך, עס הערט זיך אַ קול פון ווייבער, וואָס בעקלאָגען זיך אויף דעם שלאַק וואָס זיי האָט געטראָפען אין מיטען האַלבע נאַכט, און אַ געוויין פון קליינע נאַקעטע קינדער, וואָס ציטערן און וואַרעמען זיך ביים פייער. דאָרט זיצט אַ גאַנץ געזינדעל אויף איין איבערבעט מיט עטליכע קישענס, וואָס

זיי האָבען קוים אַרויסגעראַטעוועט פון דער שרפה, און דאָ שטעהט אַ אידענע אַ מעוברת'ע מיט אַ טעפּיל אין האַנד און מיט אַ פלעדערוויש און דערצעהלט דער אַנדערער אידענע, ווי אַזוי עס האָט זיך אָנגעהויבען.

— אָנגעהויבען האָט זיך עס אָנגעהויבען, וועה איז מיר פון שמעון דעם סטאָליר... מען איז געגאַנגען אַ פּנים מיט אַ לעמפּיל וויסט איז מיר, ביי נאַכט... סטרוזשקעס איז פאַראַן אַ סך, פינסטער איז מיר, און אפשר אַ שוועבעלע, אָדער אַ פּאַפּיראָס, און אפשר האָט דער בעל הבית אַליין, גדליה מיין איך, געטאָן, ווייס איך ניט; איך בין דערביי ניט געוועזן... נאָר דערווייל זענען געביך, אוי איז מיר, אָרעמע לייט, בדיל־הדל געוואָרען. אַרוים אַזוי ווי די מאַמע האָט זיי געהאַט, וועה איז מיר... פרעגט מיך בחרם וואָס טראָג איך עפּעס אַ טעפּיל מיט אַ פלעדערוויש, ווייס איך אַליין ניט...

— אוי אַיין אומגליק!? אוי אַ שלאַק!? — וויינט אַ ווייבעל, מיט אַ נגון פון אַקדמות און ברעכט די הענד — וואָס וועל איך איצטער טהאָן, נישט אַרויסגעראַטעוועט אפילו קיין פאָרע־עם, וואו וועל איך נעמען אַ טאָג איבערצוקומע־ען? וואו וועל איך מיך אַהינטהון מיט מיינע קליינע קינדער?????...

ווי שדים, ווי רוחות לויפען אַרוים און אַריין יונגע לייט פונ'ם געברענטען שטיבל, שפּרינגען אין פייער אַריין, ראַטעווען וואָס זיי קאָנען, כאַפּען אַרוים פון דאָרטען דער אַ פּיסיל פון אַ ביינקיל, דער איין אומרווה פון אַ זייגער, דער אַ בעזעם.

— וואו איז ערגעץ עלי מיט דער קישקע? — שרייט איינער פון דער חברה לעשערם און קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען.

— איך בין דאָ, איך בין דאָ! — רופט זיך אָן עלי אַ קליין אידעל און באַבערט זיך ביי דער קישקע.

— וואָס טהוסט דו דאָרטען? וואָס באַבערסט זיך אַזוי לאַנג?

— איך פערניי די קישקע, זי האָט זיך צוטרענט! — זאָגט עלי.

— וואו איז ערגעץ פישעל מיט די עמער? — שרייט איינער אַ שוואַרצער איד מיט אַ צופליקטען טלית־קטן, מיט אַ פערדרויבערט פנים און מיט אַ הייזעריג קול.

— פישעל! פישעל!!! — העלפען אהם שרייען אַלע איבעריגע.

— וואָס פישעלט איהר? — רופט זיך אָן איינער, אַ פּנים פישעל

אַליין טאַקי — זעה נאַר ווי זיי האָבען זיך דאָס אבּיסעל צופּישעלט! פּישעל־פּישעל — ! פּישעל־פּישעל!

— וואו זענען די עמער דיינע? — פרעגט מען איהם.

— די עמער זענען דאָ — זאָגט פּישעל — נאַר וואָס וועט איהר מאַכען מיט זיי, אז ס'איז נאָך נישטאָ גרונם מיט'ן פעסעל?

— טאָמער וואָלסט דו זיך מטריח געווען, פּישעל, דערוויילע באַפּען ערגעץ אַ פּאָר עמער וואַסער צווישען די שכנים?

— וואָס איז עפּעס איך? — זאָגט פּישעל — לאָז געהן אַלי!

— אַלי! כאַפּ איין עמער און טהו אַ שפּרונג נאָך וואַסער.

— ווי קען איך? זעהסט דאָך אז איך בין פערנומען מיט דער קישקע, לאָז געהן מאָטיל.

— מאָטיל! געה קריג ערגעץ איין עמער וואַסער.

— וואוהין זאָל איך געהן, אז איך קען דאָ קיינעם ניט?

— לאָז געהן אַנשיל!

— אַנשיל! אנו טהו נאַר אַ לאָף נאָך וואַסער.

— איך? איך ווייס ניט וואו אַ טיר עפענט זיך אפילו!

— לאָז געהן דוד! שאַ, שאַ! אָן פאָהרט גרונם מיט'ן פעסעל! ער פאָהרט! ער פאָהרט! — און אַלע טהוען זיך אַ וואָרף צו גרונם'ן נאָך וואַסער, און פריהער פון אַלעמען אַלי מיט דער קישקע. גרונם אַ איד מיט אַ גלאַנצענדיג פּנים וואָס סע שיילט זיך, געהט זיך גאַנץ רוהיג, נישט געכאַפּט, די פּאָלעס אַרונטערגעשטעקט אַרונטער, און נאָך איהם שלעפּט זיך נאָך איין איינגעדאַרט פערדיל, קוים וואָס סע שלעפּט די פים פון דער בלאָטע. ביידע, אי גרונם, אי דאָס פערדיל להבדיל, זענען שטאַרק פערשלאָפען.

— ברוך הבא אַ איד! און מיר האָבען געמיינט אז איהר וועט שוין היינט ניט זיין חלילה.

— אַ שעהנע מעשה נאַר אַ קורצע! — זאָגט גרונם — ווער דען וועט זיין אז ניט איך? וואָס בין איך, עפּעס אַ אינגעלע? איך האָב דערהערט דעם ערשטען קלונג בין איך שוין געווען ביים פערדיל. מיין אַלטע האָט מיך אפילו געוואָלט אָבהאַלטען: וואָס וועסט דו זיך שלעפּען, זאָגט זי, אין אזא בלאָטע? אַ רחמנות נעביך, זאָגט זי, אויפ'ן פערדיל, ס'איז אויסגעמוטשעט פונ'ם טאָג... נאַר ווער הערכט זי! ווער? איך האָב ליעב אַ מצוה, ובפרט נאָך דאָרט וואו עס געהט אין דעם נפש, אָרעמע לייט נעביך ברענען! אַ קלייניגקייט?

— לאַנג לעבען זאָלט איהר, רב גרונם! מיר געהען דאָ אום פּאַר אַ ביסעל װאַסער, בײַ אַלע שכנים נישטאַ אַ לעק!

און די חברה לעשערס טהוען זיך אַלאַז מיט די לעדיגע עמער צום פּעסיל און פריהער פון אַלע אָלי מיט דער קישקע. חברה נעמען זיך אָנפּאָמפּען װאַסער. צאַפּען אין די עמער אַרײַן — עס צאַפּט זיך ניט.

— װאָס איז דאָס רב גרונם? איהר זענט משוגע, צי חסר דעה? איהר זענט געקומען מיט אַ לעדיגע פּעסיל.

— װאָס הײסט מיט אַ לעדיג פּעסיל? — זאָגט גרונם — אַ פול פּעסיל װי אַ אײן אויג, זאָגט איהר גאָר דאָס!

— געהט זעהט, — רופט זיך אָן אײנער. — דאָס פּעסיל איז לעדיג װי אַ באַראַבאַן!

— װאָס הײסט ס'איז לעדיג? — זאָגט גרונם, און בעטראַכט דאָס פּעסיל, — עפּעס רעדט איהר מיר פּדרוך, תרגום-לשון, נאַ דיר גאָר לעדיג! לאָז מײַנע שונאים זײַן לעדיג אין בויך און אין די קישקעס!

און גרונם קלינגט מיט'ן פינגער אין פּעסיל אַרײַן, דרעהט זיך אַרום פון אַלע זײַטען און דערזעהט אַז ס'איז אָהן אַ צאַפּען.

— יאָ, װי איך בין אַ יוד, אַ לעדיג פּעסיל! — און ער כאַפּט זיך בײַם קאָפּ און הויבט אָן צו שעלטען מען װײס ניט װעמען:

— אַ חלירע, אַ מיתה-משונה! אײן אויסלויפּעניש! אײן אײנטריקעניש! אײן אײנשרומפּעניש! װען האָט געקענט אַרויס דער צאַפּען, אײנגעזונקען זאָל ער װערען! אונ װאו איז ער אַהינגעקומען? אַ ברענען זאָלסט דו שלים-מזל אויפ'ן פײַער! — און גרונם לאָזט אויס זײַן גאַנץ ביטער האַרץ צום פערדיל נעביך. דערלאַנגט אַ רוק מיט'ן בײַטש-שטעקיל אין זײַט אַרײַן. דאָס פערדיל טהוט אַ פינטעל מיט די אויגען, לאָזט אַראָפּ די מאָרדע, קוקט אָן אַ זײַט און טראַכט זיך: „פאַר װאָס קומט מיר אַ שטײַגער אָט דעם זעץ? גלאַט גענומען און געבובעט זיך! ס'איז ניט קײן קונץ נעמען אַ פערד, אַ שטומע-צונג, און שלאָגען איהם אומזיסט און אומנישט!"...

— האָב דיר אַבציג שװאַרצע פינסטערע יאָהר, — זאָגט גרונם צו זיך אַלײן — איך זעה װאָס דאָס איז: איך גיס אונ גיס, און גיס און גיס! אַצונד פערשטעה איך שוין, דאָס פּעסיל איז אַ פּנים פון דער לכתחילה

געוועזען אָהן אַ צאַפּען? קומען זאָל אויף דיר אַ פּאָהיבּעל הײַנטיגע נאַכט, זאָלסט צופאַלען ווערען אויף שטיקלאַך רבונו־של־עולם!

— וואַסער! וואַסער! — שרײַען די וואָס ראַטעווען פון דער שרפה — גיכער! גיכער! טראָגט אַהער די עמער! דאָס וואַסער!

— וואָסערע עמער? וואָסער וואַסער? — ענטפערען זײַ די לעשערס — איהר זעהט דאָך אַז ס'איז נישטאָ קײַן טראָפּען וואַסער!

— וואָס הײַסט עס איז נישטאָ קײַן וואַסער?

— נישטאָ קײַן וואַסער הײַסט אַז ס'איז ניטאָ קײַן וואַסער!

— וואו איז אַהינגעקומען דאָס וואַסער!

— אויסגעלאָפען בײַ גרונם'ן דאָס גאַנצע פעסיל וואַסער און גיעה שרײַ חי וקים!..

פּלוצים לאָזט זיך הערען ווידער אַמאָל יענער מאָרנער קלונג: באָם! באָם!! באָם!!! און עס ווערט באַלײַכט די אַנדערע האַלבּע שטאָדט.

— נאָך אַ שרפה! אויף דער נײַער שטאָדט!! — שרײַען עטליכע קולות מיט אַמאָל און דער גאַנצער עולם מיט דער חברה לעשער לאָזען זיך לויפען אויף דער נײַער שטאָדט.

— צוויי שרפות אין איין נאַכט — זאָגט גרונם צו זיך אַליין — בין איך שוין ניט מחויב! איך האָב אַליין אַ ווײַב און קינדער! קײַן געצאָהלט דערפאַר נעם איך דאָך נישט, ווייל איך — פיהר איך, ווייל איך ניט — פיהר איך ניט! און דאָס פערדיל איז אויך נישט פון אײַזען! אַ צער בעלי־חיים, עס האָרעוועט זיך נעביך אַ גאַנץ דורכ'ן טאָג, בעדאַרף עס נאָך אַרומשלעפּען זיך גאַנצע נעכט! עס האָט מעהר נישט וואָס צו טהון!... מען וועט מיך ניט נויטהען פון קהל!... לאָזען זײַ זיך שלאָגען קאָפּ אָן וואַנט!... קום ברודער, — זאָגט ער צום פערדיל — לאָמיר פאָהרען אַהײַם.

VII

כתרילעווקער באַנדיטען.

געקומען אַהײַם פון די שרפות שוין פאַרטאָגליך און אויפגעעפענט די טיר פון מײַן חדר, בין איך נבהל ונשתומם געוואָרען: איך האָב דער־

זעהן דרײַ מאָדנע פּאַרשױנען, נישט קײַן בעקאַנטע פּנימע׳ר, דרעהען זיך אַרום מיט אַ ליכט, דאָס בעט איז צעװאָרפען, די שאַפע איז אָפען, מײַן טשעמאָדאַנטשיק ליגט אין מיטען שטוב, און מײַנע פּאַפּירען, מײַנע כּתבים װאַלגערן זיך אויף דער ערד.

— װאָס איז דאָס? װער זענט איהר? װאָס טהוט איהר דאָ? —טהו איך אַ פרעג בײַ אײנעם, אַ יודען מיט אַ רויטער באָרד און מיט אַ בלויע בראָדאַװקע אויף דער נאָז.

— זײַװ איהם אַ סעמער לאָז איהם סאַרוי די נמשה! — רופט זיך אָן אײנער אויף אַ משונה מאָדנע לשון, צום רויטען מיט דער בלויע בראָדאַװקע.

דער רויטער ענטפערט ניט דאָס אַנדערע װאָרט; ער פערשליסט די טיר, בײגט זיך אָן און שלעפּט אַרויס פונם שטיװעל אַ גרויסען אַ שאַרפען אַ קאַלאַדאַטש־מעסער, און טהוט אַ מאַך מיט׳ן מעסער מיר איבערן פּנים הין און צוריק, אַרויף און אַראָב, װי אַ כשופמאַכער.

—װער מיר זענען? מיר זענען היגע באַנדיטען!—רופט זיך אָן צו מיר אײנער פון די חברה, אַ שװאַרצער יוד מיט אַ בילמע אויף אײן אויג. און בשעת ער רעדט אויס דאָס װאָרט „באַנדיטען" טהוט ער מיט׳ן געזונדטען אויג אַ מורא׳דיגען גלאַנץ און אַ קריץ מיט די צײהן, װי אַ רוצח.

— „טהו אים אַ לײסטער בײַ די שעקעניש! — רופט זיך אָן יענער אויף זײער איבערגעקעהרטע שפּראַך.

— דענגי! דאַװאַי דענגי!! — שרײַט אויס דער דריטער פון דער חברה, אַ הויכער יוד מיט אַ הײזעריג קול, און חאַפּט מיך אָן בײַ דער לאַץ פון דער קאַפּאָטע און טרײסעלט מיך װי אַ לולב.

— געלד — זאָג איך — װילט איהר? בײַ מיר װילט איהר נעמען געלד? װי קום איך צו געלד? גאָט האָט מיך אויסגעהיט פון געלד.

— גאָז איהם אז ער גײַלט?" רופט זיך אָן יענער אַלץ אויף זײער לשון.

— דו לײגסט — מאַכט צו מיר דער װאָס מיט דער בולמע — די מינוט זאָלסט דו אָבגעבען דאָס גאַנצע געלד װאָס דו האָסט, אַז ניט געזעגען זיך אָב מיט׳ן לעבען. מיר שענקען דיר צװײ מינוט אויף צו בעטראַכטען זיך און אײן מינוט אויף זאָגען ודוי...

און בכדי איך זאָל ניט מײנען, אַז מען טרײַבט מיט מיר קאַטאָװעס, געהט צו מיר צו דער רויטער װאָס מיט דער בראָדאַװקע און בעװײַזט

מיר מיט'ן מעסער אַרויף און אַראָב, אַהין אַהער, עטליכע מאָל, ווי מען מאַכט מיטן לולב סוכות צו הלל.

— וואָס טהעשט איהר ווי די מיילעגע לוגמס? לאָז מען איהם ניבדען די טהען מיט די סיף!" — רופט זיך אָן דער הייזעריגער אויף זייער פערשטעלטע שפּראַך און לאָזט אוים אויף אונזער לשון:

— וואו זענען ערגעץ די שטריק? לאָמען איהם בינדען!

— למאי זאָלט איהר זיך מטריח זיין — זאָג איך — אַ מעהר נאַט אייך אָב מיין גאַנץ פערמעגען, דאָס בייטעלע מיט די עטליכע קערבליך, און לאָזט מיך אָב. וואָס האָט איהר צו מיר? איך בין אַ טאַטע פון קינדער קיין עין הרע פיער מעדליך מיט צוויי יונגליך, דאָס קלענסטע איז נאָך נישט אַלט קיין חודש...

אַלע דריי באַנדיטען רעדען זיך איבער איינער מיטן אַנדערען אויף זייער גנבה'שה שפּראַך, צעהלען איבער די עטליכע קערבליך וואָס ביי מיר אין בייטעלע און נעמען מיך אויפ'ן ציםבעל. זיי פרעגען מיך און איך ענטפער זיי.

— פון וואַנען איז אַ יוד?

— פון יעהופּעץ.

— מה שמכם?

— שלום עליכם.

— עליכם שלום, ווי אַזוי איז אייער נאָמען?

— שלום עליכם.

— עליכם שלום. מיר פרעגען אייך ווי אַזוי רופט מען אייך?

— שלום עליכם, אַזוי רופט מען מיך טאַקי.

— אַ משונדנער נאָמען! וואָס איז אייער טהועכץ?

— איך בין אַ שרייבער.

— מען שמועסט וואָס איז אייער טהועכץ, אייער פרנסה?

— איך בין אַ שרייבער.

— וואָס זשע שרייבט איהר? פּראָשעניעס? פּאַפּירען? מסירות?

— פעליעטאָנען, מעשה ביכלעך פאַר יודישע קינדער.

— זענט איהר הייסט דאָס אַ מוכר ספרים'ניק, אַ בעל מחבר?

— אַ מחבר.

— וואָס זשע טהוט איהר היע?

— געקומען אָנקוקען בתרילעווקע.

— און מעהר גאָר נישט?

— מעהר גאָר נישט.
— קײן שום געשעפט?
— קײן שום געשעפט.
— אונ לעגט הוצאות?
— און לעג הוצאות.
— צו וואָס נוצט דאָס אײַך?
— בכדי איך זאָל האָבען וואָס צו בעשרײַבען.
— וואוהין שרײַבען?
— אין די גאַזעטען.
— וואָסערע גאַזעטען?
— יודישע גאַזעטען.
— פאַראַן יודישע גאַזעטען
— ווי דען?
— וואָס טהוען זײ?
— זײ דרוקען זיך.
— וואו דרוקען זײ זיך?
— אין וואַרשאָ.
— אויף וואָס דאַרף מען זײ?
— אויף צו לײענען.
— ווער לײענט זײ?
— יודען.
— עמיצער צאָהלט אײַך עפּיס דערפאַר וואָס איהר שרײַבט?
— געוועהנטליך.
— אָט אַזוי זשע רעדט! וואָס אַ שטײגער האָט איהר דערפון? וויפיעל פערדיענט איהר אַ וואָך?... איהר רויכערט? וואו זענען אײערע פּאַפּיראָסען?—איך נעם אַרויס מײַן פּאַפּיראָס־קאַסטען און טראָג זײ אונטער אַלעמען זײ זאָלען זיך נעמען צו פּאַפּיראָסען.
— „גרעף איהם צו סאַיז פון ביזלער"... רופט זיך אָן אײנער אויף זײער שפראַך.
— אַ זילבערנער?—מאַכט צו מיר דער וואָס מיט דער בילמע אונ־וועגט דעם פּאַפּיראָס־קאַסטען אויף דער האַנד — אַ זילבערנער צו אַ פּראָסטער חי וקים?
— אַ פּראָסטער שלש סעודות פון צוויי גילדען!—זאָג איך אונ מיר פערדרויכערן אַלע צו פּאַפּיראָסען.

— טהו איהם אַ פּאַט בײַם גײַזער? — רופט זיך אָן אײנער אויף גנבה'ש לשון.

— וואו איז אײער זײַגער? — מאַכט צו מיר דער וואָס מיט דער בילמע און בעזוכט מיר אַלע קעשענעס, — איהר האָט גאָר נישט קײן זײַגער?

— איך האָב — זאָג איך — אַ זײַגער און דוקא אַ גוטען זײַגער, אַ גילדענעם, איז ער פערזעצט אין לאָמבאַרד אין יעהופּעץ..

— איין עבירה — זאָגט דער הײַזעריגער — ער וואָלט אונז שטאַרק צוניץ געקומען אַצונד!.. מיר דאַרפען טאַקי איצט אַ גילדענעם זײַגער ווי אין לעבען אַרײַן!

— אויף וואָס דאַרפט איהר דאָס אַזוי — זאָג איך — אַ גילדענעם זײַגער?

— אַ גילדענעם זײַגער — זאָגט ער — קאָן מען פאַרקויפען און אָבלײַזען גוטע געלד!

— פּאַחט איהם דער טאַוועכאַמער — רופט זיך אָן אײנער אויף זײַער לשון — ער איז אַ מאַרענאַם גלײַך מיט אונז.

— אַ גוטע נאַכט! — מאַכען צו מיר די באַנדיטען און לאָזען זיך געהן — דאָס אַנדערע מאָל, אַז איהר געהט אַוועק זאָלט איהר פערשליסען די טהיר, נישט פערלאָזען זיך אויפ'ן אויבערשטענס נסים, און אויפ'ן יושר פון כתרילעווקער גנבים... האָט קײן פאַראיבעל ניט וואָס מיר האָבען אײַך אפשר דערקוטשעט.

— אדרבה! — זאָג איך — האָט איהר קײן פאַראיבעל ניט וואָס אַזוי ווינציג...— און איך וויל זײ אַרויסבעגלײטען אויף יענער זײַט טהיר, רופט זיך אָן צו מיר דער הײַזעריגער, לעגט צו אַ פינגער צום מויל און ציהט איהם מיטן ניגון פון „קאַלדוניא״:

— פּתח שין ששששאַ־אַ־אַ־אַ

און דער ווײַטער וואָס מיט דער בראַדאַווקע נעמט אַרויס דאָס מעסער און טהוט אַ מאַך מיט דעם איבערן קאָפּ עטליכע מאָל, ווי אײנער רעדט, „טאָמער טהוסט דו חלילה אַ פּיפּס איז דײַן לעבען קײן לעבען ניט״!

. . . .

. . . .

— גוואַלד! גוואַלד! יודען ראַטעוועט! — האָב איך מיך צעשריגען ניט מיט מײַן קול, ווײַבאַלד די באַנדיטען זענען אַוועק, און איך

דאָב אויפגעוועקט די גאַנצע שטוב, מען איז זיך צעגויף געלאָפען פונם גאַנצען האָטעל, ווייבער זענען אַראָפגעשפּרונגען פון די בעטען אין אונטערשטע קליידלעך, אונ מאַנסבילען — מחילה אין איינע תחתונים, מען האָט געמיינט אַז עס ברענט.

— ווידער אַ שׂרפה?

— ווידער געברענט?

— וואו ברענט?

— ווער ברענט?

— שאַ שאַ קיינער ברענט ניט! — איז אַרוים נח דער שוואַרצער מיט זיין שפּראַך און רופט זיך אָן צו מיר:

— וואָס האָט איהר זיך למשל צושריגען ווי אַ משוגע קעלבעל? וואָס גוואַלדעוועט איהר ווי אין אַ ווייַנהויז? איהר וועט חלילה אויפוועקען אַלע אַקטיאָרען.

— גזלנים — זאָג איך — רוצחים! באַנדיטען זענען מיך בעפאַלען נאָר וואָס אונ מיך בערויבען!

דערהערט גזלנים פאַלט אָן אויפן גאַנצען עולם אַ פּחד אונ עס ווערד אַ ליאַרעם, אַ געדערדעריי פון אַלע מיט אַ מאָל:

— גזלנים?..

— וויפיעל גזלנים?

— דריי גזלנים!

— וואָס פאַר אַ פּנים האָבען זיי?

— צוויי יונגע, איינער איין אַלטער!

— געגאַנגען מיט מעסערם?

— למאי האָט איהר געשוויגען?

— איהר האָט מורא געהאַט שרייען?

— נאַט אייך גזלנים! גאָט זאָל שומר ומציל זיין!

— נעכטען געווען אינם אַנדערן הויף אויך גזלנים... געשטיקט אַ יודענע, אַרויסגעטראָגען די בריקליך, געפונען איין אייזען...

— מסוכן איבערבלייבען איינער אַליין אין שטוב...

— מען וועט שוין באַלד דאַרפען אַנטלויפען פון כסרילעווקע.

— נאַ דיר גאָר גזלנים טאָמער איז קאַרג...

— חאַפּט זיי! חאַפּט זיי! חאַפּט זיי! — הערט זיך פּלוצים פון דרויסען אַ קול פון אַ נקבה און אַ געלויף מיט אַ קלאַפּעריי פון אַסך מענשען,
—חאַפּט זיי! חאַפּט זיי!

— געחאפּט !

— איינעם געחאַפּט ! צוויי געחאַפּט . . .

— בינדט זיי ! האָסט שוין דעם דריטען אויך ? בינדט איהם ! בינדט איהם !

— פּאַוואָלי בינדט, ניט פאַר׳ן קאָפּ, פאַר די פיס, פאַר די פיס ...

— זעלדע ! גיב מיר דיין פּעטשיילע זעלדע!

— אָה איהר האָרכט ? מען האָט זיי געחאַפּט ! — רופט זיך אָן צו אונז נח דער שווייצאַר און לאָזט זיך לויפען מיט אַ לאַנטערן אין דרויסען אַרוים און מיר אַלע נאָך איהם .

— נו , וואָס הערט זיך ? — שרייט נח אין דער פינסטער אַהין פון וואַנען עס געהען די קולות — שוין געחאַפּט ?

— געחאַפּט , געחאַפּט ! — ענטפערט איהם אַ קול פון אַ נקבה אין דער פינסטער .

— און געבונדען ?

— געבונדען , געבונדען !

— אַלע דריי ?

— אַלע דריי, אַלע דריי !

— אַנו לאָמיר זיי חאָטש אָנקוקען , וואָס פאַר אַ פּנים זיי האָבען — מאַכט נח דער שווייצאַר און רופט מיט זיך דעם גאַנצען עולם און מיר געהען צו נאָהנט מיט דער לאַנטערנע צו די געחאַפּטע גזלנים, און מיר דערזעהען אויף דער ערד ליגען דריי געפּענטעטע . . . אינדיקעס !

די אינדיקעס האָבען אַראָפּגעלאָזט די בלויע שנאָבלען , בלאָזען מיט די נעזער און בלינצלען מיט די אויגליך אויף דער שיין פון אונזער לאַנטערנע און די ווייבער, האַלב נאַקעטע, דערצעהלען אונז נסים ונפלאות , ווי אַזוי די אינדיקעס זענען אַרוים פון שטייג , מען ווייסט ניט ווי אַזוי : צי גנבים , צי אַ טחור איז דורכגעלאָפען און האָט זיי איבער־געשראָקען , נאָר דאַנקען גאָט וואָס מען האָט זיי געחאַפּט , אַ ניט וואָלט געווען חלילה אַ היזק פון מי יודע וויפיעל ! . . .

— טפו זאָלט איהר ווערען כּתריל־עווקער קורעלאַפּניצעס , — זאָגט נח און בטלט אוים אויף זיי אַלע בייזע וויסטע חלומות — אַ רוח אין אייער אינדיטשקעס געגנז קאַטשקעס פּרעדערווישען אַריין .

און נח דער שווייצאַר הערט ניט אויף צו שיטען מיט זיינע געקלי־בענע, שאַרפע פּערשפּיצעלטע ווערטער , און דער עולם הויבט אָן ביסלעכ־וויז זיך צעגעהן , מיט אַ געגעץ , איטליכער אין זיין רוח אַריין .

איך בלײַב שטעהן אײנער אַלײן, אין מיטען דער בלאָטע, פערטומעלט פון דער נאַכט מיט איהרע פחדים מיט איהרע בהלות. אַ נאַסע קעלט נעמט דורך מײן לײַב, דורך און דורך, ערטער־ווײַז בעווײַזט זיך אַ פײַערל אין די פענסטער, פון אַ פּאָר קוימענס ציהט זיך אַ בלוי רויכעל; פון אַ ווײַט הימעל בעווײַזט זיך אַ העלער פּאַס. פון עטליכע ערטער הערט זיך אַ קרײַען פון העהנער וואָס שטעלען אָן ווײַערע העלזער און שרײַען אויף אַלערלײ קולות און פערשידענע נוסחאות: קאַו קאַ רו קאַו או!... עס שאַריעט אויף טאָג.

V.

אלעמען גליך.

אַלעמען גלייך

יםמין אוטאָפּיע)

א.

אַז גאָט האָט אַרויסגעטריבען אדם מיט חוה'ן פון גן־עדן און זיי האָבען זיך אָנגעהויבען פרוכפּערען און מעהרען און אָנפילען די ערד, איז זייערע קינדער און קינדס־קינדער געוואָרען ענג די וועלט און האָבען זיך נישט געקאָנט איינטיילען מיט'ן גוטס, וואָס איז זיי געבליבען בירושה פון זייערע עלטער־עלטער זיידעס, האָבען זיי זיך צעקראָכען איבער דער גאַנצער ערד, זיך אָפּגעשיידט, איינער פון דעם אַנדערען, פאַרפרעמדט געוואָרען, אויסגעטראַכט זיך איטליכער זיין לשון, פאַרהייליגט איטליכער זיין גלויבען, פאַרגעסען, אַז זיי קומען אַרויס אַלע פון איין יחוס, און אָנגעהויבען האַלטען מלחמה איינס מיט'ן אַנדערען, צונעמען איינס ביי דאָס אַנדערע דאָס פאַרמעגען — און ס'איז געוואָרען אַ מישמאַש פון פאַרשידענע מענשען, מיט פאַרשידענע לשונות, מיט פאַרשידענע מנהגים, מיט פאַרשידענע קלאַסען, שטאַרקע און שוואַכע, אָרעמע און רייכע, האַרען און קנעכט, משרתים און בעלי־בתים, פאַבריקאַנטען און אַרבייטער — און אַזוי האָט זיך עס געצויגען אַ צייט מיט יאָהרען און מענשען האָבען געמיינט, אַז אַזוי בעדאַרף עס זיין.

נאָר וואָס ווייטער איז די וועלט געוואָרען קליגער און מענשען האָבען אָנגעהויבען צו מוטלען אויף דעם סדר העולם, אָנגעהויבען שרייען: פאַר וואָס קומט איינעם גאָר, דעם אַנדערען גאָר ניט? דער געשריי איז געוואָרען וואָס ווייטער גרעסער און שטאַרקער און ס'איז דערפון אַרויס נאָך גרעסערע מחלוקת'ן און געשלעג. און ערשט נאָכדעם, אַז מענשען האָבען זיך גוט אָנגעמאָרדעוועט, געניג אָנגערעדט, אָנגעשריגען, אויסגעגאָסען פעסער מיט טינט, פאַרגאָסען טייכען טרערען און ימים

בלוט, האָט מען אַרויסגעזעהן בעשיינפערליך, אַז ווייטער קאָן עס אַזוי ניט זיין, מען וועט זיך אַזוי לאַנג הרג'נען, שלאָגען און עסען איינס דאָס אַנדערע ביז עס וועט נישט בלייבען קיין איינציגער מענש אויף דער ערד און עס וועט חלילה אונטערגעהן, חרוב ווערען די גאַנצע וועלט.

על כן איז געבליבען, מען זאָל אָװעקשרייבען אַ פּאַפּיר, אַ געבעט־בריף צום רבונו של עולם, ער זאָל זיך אַריינלעגען צווישען די מענשען און מאַכען אַ שלום אויף דער וועלט.

וואו זשע געפינט מען אַזאַ מענשען, וואָס זאָל זיין אַ חשוב ביי גאָט און זאָל קאָנען אָװעקשרייבען צום רבונו של עולם אַ פּאַפּיר? געוויינטליך ביי אונז, ביי די רויטע יודלעך; וואָרום וואו איז דאָ נאָך אַזאַ פאָלק, וואָס זאָל קאָנען זאָגען: אתה בחרתנו מכל העמים, דו האָסט אונז אויסדערוויילט פון אַלע פעלקער, ווי מיר רויטע יודלעך, וואָס אויף דער זייט סמבטיון?.. און עס האָט זיך געפונען ביי אונז איינער אַ מענטש מיט אַ פּען, אַ כתבא רבה, וואָס האָט זיך אונטערגענומען דאָס אַלסדינג פאַרלעגען פאַר גאָט, אויפשרייבען דאָס אַלסדינג אויף פּאַפּיר, געוויינטליך אויף לשון קודש, נאָר אַזוי עס זאָל זיין איין מאָל אַ פּאַפּיר!

אָנגעהויבען האָט זיך דאָס פּאַפּיר געוויינטליך מיט אַ שבח והודיה, מיט אַ לויבעניש אין טאָג אַריין: „דו ביזט אַ גרויסער גאָט, אַ שטאַרקער גאָט, אַ מורא'דיגער גאָט", ווי געוויינטליך אַלע תפלות הויבען זיך אָן...

נאָכדעם איז געגאַנגען ביי איהם אַ בעשרייבונג פון דער וועלט, וואָס פאַר אַ טייערע וועלט, וואָס פאַר אַ שיינע, וואָס פאַר אַ ליכטיגע, וואָס פאַר אַ קלוגע וועלט דאָס איז!...

שיין, גרויסאַרטיג שיין האָט ער באַשריבען די וועלט, און נאָכדעם האָט ער זיך גענומען צום סאַמע רעכטען ענין פונ'ם פּאַפּיר, פונ'ם געבעט־בריף.

און דער רעכטער ענין איז געווען דאָס, וואָס מענשען זענען שוין אַלע ברוך השם בענוג קלוג און געבילדעט און וואָלטען זיך געקאָנט אָפּ־לעבען גליקליך מיט פאַרגניגען זייערע זיבעציג יאָהר אויף דער ערד.

איז אָבער דער חסרון וואָס ניט אַלע זענען גלייך בעטיילט נישט מיט ערד, נישט מיט ברויט, נישט מיט געלד.

איינער האָט גאָר, דער אַנדערער גאָר ניט.

איינער פאַרמאָגט בערג מיט געלד, מיליאַרדען; דער אַנדערער געהט אויס נאָך אַ פּרוטה, פאַרשטעלט זיך פאַר אַ בעטלער, ציהט אויס

די האנט אוןווארט ביז עמיצער וועט זיך דערמאהנען, איהם אריינוווארפען אין אלטען אפגעריבענעם גראשען.

איינער פליהט ארום אויף גומעלאסטיקענע רעדלעך, בעצאהלט פאר איין אנבייסען ערגעץ מיט א יפהפיה א שאנסאנעטקע אזוי פיעל וויפיעל דער אנדערער ווינשט זיך עס פארמאגען זיין איינענס, חאטש האלב, חאטש א צעהנט חלק!...

איינער געהט ארום פוסטע־פאס און ווערד שיער נישט משוגע, ברענט געלד אויף דעם ליכט, און דער אנדערער ארבייט ביי 40 גראד היץ, געהט אפ מיט שוויים, רענט אוועק דאס גאנצע געזונד ביז ער פארדיענט קוים אויף א בולקע.

און בכדי צו נעמען דעם רבונו של עולם מיט סטאטיסטיקע, מיט חשבונות, חאפט ער אן איינעם פון די גרעסטע קאפיטאליסטען, עפעס א געוויסען ראקפעלער פון אמעריקא, וואס פארמאגט נישט מעהר ווי פיער מיליארד קאפיטאל און פארדיענט נישט מעהר ווי צוויי הונדערט מיליאן א יאהר, דאס מאכט אוים אזוי גרוים ווי זיבענהונדערט טויזענד רובל א טאג; און זיין ארבייטער, וואס הארעוועט מיט'ן בלוטיגען שוויים אויף איהם זעכצעהן שעה אין מעת לעת פאר אנדערהאלבען קארבען, דארף אוים־האלטען דערמיט א ווייב מיט זעקס הונגעריגע, נאקעטע און באורוויסע קינדער מיט א קראנקע מוטער ערגעץ אין א פינסטערען, נאסען, קאלטען קעלער.

ווען דער דאזיגער נארישער ראקפעלער — זאגט דער שרייבער פונ'ם פאפיר — ווען דער דאזיגער ראקפעלער חאפט זיך אויף אין א שיינעם פריהמארגען און וויל זיך קויפען עולם הבא און רופט צונויף א מיליאן ארעמע ארבייטער און זאגט זיי: „נאט אייך, ברידער, לאמיר זיך צעטיי־לען אלע גלייך!" בעקומט דאך יעדער ארימאן אויף זיין חלק נישט מעהר און נישט ווינציגער ווי פיער טויזענד קארבען!

וועה וועה, ווי פיעל ראקפעלערס, ווי פיעל וואנדערבילדס, ווי פיעל רויטשילדס עס זענען פארהאן אויף דער וועלט — לאזט אוים דער שרייבער — און קיינעם איז נאך ביז אהער נישט איינגעפאלען אזא געדאנק! אדרבה, טאמער דערהערען זיי אז ארימע לייט קרעכצען, ארימע לייט טומלען אויף זיי, ארימע לייט ציילען זייער פארמעגען, ווערען זיי אנגעצונדען און צעבייזערען זיך: „א קיש! נישט אייער עסק! איהר דארפט ארבייטען און זאגען א דאנק וואס מען גיט אייך ארבייט!..."

און אז סע מאכט זיך ביי דעם ראקפעלער, ביי דעם וואנדערבילד,

בײַ דעם רויטשילד אַ שמחה, אַ יומא דפּגרא, וואַרפט ער אַרויס אַ בײַנדל פאַר די מיליאָנען אָרעמע לײַט און שרײַט אויף קולי קולות און בלאָזט אין אַלע שופרות: „איהר זעהט? דאָס האָב איך געשענקט צום טאָג פון מײַן געבאָרען...“

דאָס קאָן פאַרדריסען און דערפון נעמען זיך אַלע מחלוקת'ן מיט אַלע הריגות צווישען מענשען...

בכן איז וואָס?

„בכן בעטען מיר דיך, אַלמעכטיגער גאָט, דער האַר פון אַלע הערשאַפטען, אין'ם נאָמען פון אַלע הונדערטער מיליאָנען אָרימע, פינסטערע דערשלאָגענע, אויסגעהאָרעוועטע, קראַנקע אַרבײַטער, דו זאָלסט זיך אַרײַנלעגען אין אַ שלום, זאָלסט זיך מטריח זײַן אַליין כביכול מיט דײַן כבוד מאַכען אַ ריכטיגען חשבון, אײַנקאַסירען דאָס גאַנצע געלד פון דער וועלט און מאַכען אַ חלוקה צווישען אַלע מענשען גלײַך, וועט אויפהערען זײַער קנאה, שנאה, מחלוקת'ן, זידלערײַען מיט בלוט פאַרגיסען. און עס וועט ווערען שטיל און רוהיג אויף דײַן וועלטל, ווי אין פסוק שטעהט געשריבען“...

געוויינטליך האָט דער שרײַבער ניט געזשאַלעוועט קײַן פסוקים פון די הייליגע ספרים פון אַמאָל און אויך פון די ביכער פון די שפּעטעריגע דורות מיט אַלע חכמים און גרויסע לײַט פון אַצונד, און דאָס פּאַפּיר האָט אָנגעהויבען געהן מיד ליד, און אַלע (אַחוץ די נגידים געוויינטליך) האָבען דאָס פּאַפּיר אָפּגעחתמעט און מען האָט דאָס פּאַפּיר אַוועקגעשיקט גלײַך אַהין אַרויף צום בית דין של מעלה.

ב.

און נאָט האָט צוגעהערט צו אונזער געבעט און עס האָט זיך געלאָזט הערען, אַז מען האָט אַראָפּגעשיקט פון אויבען מאָרגע נפשות, אַזעלכע וואָס מען האָט זיי ביז אַהער ניט געזעהן, עפּיס האַלב מענשען האַלב מלאכים, דאָס הייסט, עסען עסען זיי ווי מענשען, נאָר דאָס אויסזעהן מיט'ן רעדען מיט'ן באַנעמען זיך איז פון מלאכים. וואוהין זיי קומען אַרײַן ווערד ליכטיג אין אַלע ווינקעלעך, שלום ושלוה צווישען מענשען. אויס קריג, אויס קנאה, אויס שנאה, און וואָס זיי זאָגען פאָלגט מען זיי, און וואָס זיי הייסען ווערד געטאָן. און הייסען הייסען זיי, מען זאָל צוגויפטראָגען דאָס גאַנצע געלד פון דער וועלט אויף איין אָרט, גאָלד באַזונדער און זילבער

באזונדער און מינץ באזונדער, קיינער זאל ניט לאזען ביי זיך קיין פרוטה של נחושת, און מערקווירדיג! קיינער האט ניט געזאגט קיין ווארט, ניט איבערגעקעהרט די צונג, און מען האט גענומען צעניפטראגען דאס פאר־מעגען, גאלד און זילבער און קופער, פערעל און דימאנטען און ברי־ליאנטען. און שא, שטיל, אהן רעש, אהן טומעל, אהן ווערטער. דריי טאג מיט דריי נעכט האט נעדויערט דאס איינקאסירען פונ'ם געלד, מען האט אנגעשאטען אזעלכע קופעס מיט גאלד, אז ס'איז געווען א מורא צו קוקען, און מערקווירדיג! דאס גאלד איז געליגען פראנק און פריי, נישט איין שומר, נישט איין בלויזע שווערט. שטיל און רוהיג האט מען געטראגען דאס גוטס, גאלד באזונדער, זילבער באזונדער און מינץ באזונדער, און אופ'ן פירטען טאג אין דער פריה האט זיך אנגעחמארעט דער הימעל, באדעקט מיט שווערע שווארצע וואלקענס, און א פחד איז געפאלען אויף אלע מענשען. אסך זענען צוגעפאלען מיט'ן פנים צו דער ערד, זיך געשלאגען אשמנו... און א סך זענען געשטאנען און געקוקט וואס וועט דא זיין? און פלוצלינג האט אויסגעבראכען א שרעקליכער דונער און א מורא'דיגער בליץ האט באלייכט דעם גאנצען הימעל פון איין עק ביז'ן אנדערען עק, און מיר האבען אלע דערזעהן א מוראדיגע טאבעלע פון פייעריגע ציפערען אויפ'ן הימעל:

15,000,000,000,000 : 1,500,000.000 = 10,000

און מיר האבען פארשטאנען, אז דאס איז דער אמתער חשבון, אז דאס איז די אמת'ע חלוקה, אז דאס מאכט צעהנטויזענט דאלאר אויף א מענשען. און עס האט באלד א בלאז געטאן איין אנדער ווינטל און האט צעטריבען די חמארעס, און דער הימעל האט זיך אפגערייניגט און איז געווארען לויטער ווי קרישטאל, און די זון האט אראפגעקוקט און געשיינט ווי גין־גאלד, און די לופט איז געווארען פריש, און די ערד איז געווארען יום טוב'דיג, און די מענשען זענען געווארען אלע פרייליך און מונטער, די פנימער האבען געשיינט, ארימע לייט האבען זיך ארומגענומען און געקושט, און איטליכער איז זיך צוגעגאנגען איינ־ציגווייס צום גאלד, זיך אפגעציילט פונקט זיין חלק נאכ'ן צאהל פון זיין הויזגעזינד: א געזינדעל פון פיער פארשוין האט גענומען פערציג טויזענט קארבען, א געזינדעל פון אכט פארשוין האט גענומען אכציג טויזענט קארבען, איין מענטש אליין האט גענומען נאר צעהנטויזענט קארבען, און מערקווירדיג! קיינער האט נישט גענומען נישט מעהר נישט ווינציגער, און ביז אויף דער נאכט האט דער עולם צענומען דאס

גאנצע געלד און מען איז זיך בשלום ושלוה צעגאנגען אהיים לעבעדיג, פריי׳ליך, געזונגען לידער און געלויבט גאָט פאר זיין עהרליכקייט און גערעכטיגקייט, פאר זיין גרויס געטאַד און בארמהערציגקייט, וואָס ער האָט זיך סוף כל סוף ארומגעקוקט אויף די זינדיגע מענשען און אויסגע־לייזט די וועלט פון גרויסע אומגליקען, וואָס האָבען געקאָנט זיין, נישט דערלאָזט, אז די ערד זאָל חלילה חרוב ווערען איבער אזא נאַרישקייט ווי געלד... א גאַנצע נאַכט האָט מען געהוליעט, כלי־זמר האָבען געשפּילט אין אלע הייזער, פלאַקערס האָבען געברענט אין אלע גאַסען, ס׳איז געווען ששון ושמחה, אור ליהודים!...

ג.

אויף מאָרגען אין דער פריה — איך בין נאָך געליגען אין בעט — הער איך מיין ווייבס קול:

— וואו ביזט דו ערגעץ, מויד? טראָג אריין וואסער, הייץ איין אין אויוועז, מויד!

נאָך מויד הייִנט מויד מאָרגען, נישטאָ קיין מויד! וואו איז אהינגע־קומען די מויד? זי איז אוועקגעגאַנגען נעכטען אויף דער נאַכט איז זי שוין מעהר צוריק נישט געקומען.

— א פּאַטעפּאלנאַסט פון א מויד! — זאָגט מיין ווייב און פייערט מיט סכנת נפשות — אָט וועסט דו זעהן, אז איך שאַף זי אָפּ!... און אזוי ווי זי רעדט, קומט אָן די מויד אָנגעטאָן שבת׳דיג, מיט א היטעלי און מיט א זאָנטיקל און קנאַקט ניסלעך.

— א גוט יום טוב דיר — זאָגט צו איהר מיין ווייב — וואָס ביזט דו עפּים אזוי אויסגעסטראָצעלט, נשמה מיינע?

איך בין געקומען אייך זאָגען — מאַכט צו איהר די מויד גאַנץ אויפגעלעגט ווי א כלה — איהר זאָלט זיך זוכען איין אנדער מענטשען.

— אזוי? וואָס איז די מעשה?

— די מעשה... מיר זענען שוין איצטער ברוך השם בעלי־בתים גלייך מיט אלעמען. מיר זענען קיין עין הרע ניין פאַרשוין, האָט זיך אָנגענומען אויף אונזער חלק ניינציג טויזענט דאָלאַר.

— זיי זענען רייכער פון אונז — זאָג איך צו מיין ווייב שטילער־

הײד און מיר שטעהען און קוקען אײנס אויף דאָס אַנדערע אָהן װערטער.

— איך האָב מורא, מײַן װײַב, אַז הײַנטיגס מאָל װעסט דו מוזען פאַרקאַטשען מחילה די אַרבעל און זיך מטריח זײַן אַלײן אײַנהײצען אין אויװען.

— אַ שײַנע גדולה! אַלע בײזע װיסטע חלומות!...

אַז מײַן װײַב הויבט אָן בטל'ען חלומות נעה איך דעמאָלט אַװעק פון דערהײם, אַזױ בין איך מיך נוהג פון תמיד אָן, און אַזױ האָב איך געטאָן אויך איצט.

אַרויסגעקומען אויף דער גאַס — ס'איז שטיל, יום טוב'דיג! — אין מאַרק די קלײטען זענען אַלע צו; מען זעהט ניט אַ נפש. „דער עולם שלאָפט נאָך — טראַכט איך מיר — רוהט זיך אויס נאָכ'ן נעכטיגען טאָג".

איך הויב אויף די אויגען — נחמיה דער הינקענדיגער פּאַפּיראָסניק לויפט העגדום־פּענדום, שפּרינגט אונטער אויף אײן פיסל, און איך דערמאַן זיך אַז ס'איז מיר אויסגעגאַנגען פּאַפּיראָסען.

— װאוהין איז, נחמיה? שטעה אַ װײַלע!

— איך האָב קײן צײַט ניט! — מאַכט ער — איך לויף אַהײם.

— אײן רגע! — זאָג איך — איך װיל באַשטעלען בײַ דיר אַ טויזענט פּאַפּיראָסען!

— װאָסערע פּאַפּיראָסען? — מאַכט ער צו מיר — װאָסערע לאָקשען? מײַן טאַטע האָט אַװעקגעטראָגען נאָר װאָס אין באַנק אַרײַן אַ פּוטיקע, זאָגט איהר מיר גאָר פּאַפּיראָסען.

„אַ שײַנער קאָן!" טראַכט איך מיר, „קײן מאָל האָט מיט מיר נחמיה אַזױ ניט גערעדט".

— איך בעדאַרף אָבער — זאָג איך — פּאַפּיראָסען! חאָטש אַ מאה פּאַפּיראָסען!

— מילא װאָס איהר בעדאַרפט — מאַכט ער צו מיר און אַנטלויפט מיט'ן קרומען פיסל און מיך לאָזט ער שטעהן װי אַ נאַר אין מיטען מאַרק.

„הײַנטיגס מאָל װעל איך מוזען קויפען פאַרטיגע פּאַפּיראָסען" — טראַכט איך מיר און לאָז מיך געהן װײַטער און דערזעה חלאַזונע דעם שוסטער שטעהט בײַ דער טיר פון זײַן שטיבל און עס װאַלגערען זיך די בעבעכעס.

חלאַזונע דער שוסטער איז אַ יוד מיט אײן אויסגעפּליקט בערדל

מיט אַ צונויפגעצויגענער נאָז, וואָס פּײַפט און מיט שוואַרצע גראָבע פינגער.

— וואוהין איז, רב חלאַוונע?

— איך קלויב מיך אַריבער אין איין אַנדער דירה — זאָגט ער צו מיר און די נאָז פּײַפט — גענוג שוין צו זיצען דאָ אין עפּוש. לאָזען שוין אַנדערע אַביסל פאַרזוכען די וואַנצען. איך קאָן מיר שוין הײַנט מיט גאָטס הילף פאַרגינען אַ שענערע דירה.

— גוט וואָס כ'האָב אײַך דערזעהן, רב חלאַוונע, איך דאַרף טאַקי האָבען אַ פּאָר נײַע שטיוועל, איהר וועט זיך טאַקי מטריח זײַן אָט באַלד אָראָפּנעמען מיר אַ מאָס אויף אַ פּאָר שטיוועל.

— שטיוועל? — מאַכט צו מיר חלאַוונע מיט אַ פּײַף — לאָזען אײַך שוין אַנדערע נײַען שטיוועל, מיט זעכציג טויזענט קאַרבען קײַן עין הרע וועל איך מיר געפינען איין אַנדער פּרנסה מן הסתם. ווי מײַנט איהר? האַ?

דער געדאַנק אַז חלאַוונע דער שוסטער איז אַ יוד פון זעכציג טויזענט קאַרבען געפעלט מיר זעהר, אַז איך צעלאַך מיך און טראַכט מיר אַז איך וועל שוין מוזען קויפען זיך גרײַטע שטיוועל אין קראָם, און איך לאָז מיך געהן ווײַטער און באַגעגען עליק דעם שנײַדער מיט אַ שבת'דיגער קאַפּאָטע און מיט אַ שפּאָגעל נײַעם קאַשקעט אויפ'ן קאָפּ אויסגעצויגען ווי אַ סטרונע און די קאַסאָקע אויגען זײַנע קוקען אויף מיר און שמײכלען.

— גוט — זאָג איך — וואָס איך האָב דיך דערזעהן, עליק!

— וואָס איז אַזוי דאָס גוטסקײַט? — מאַכט ער צו מיר מיט אַ שמײכעל פון איין עזות פּנים.

— איך האָב דיך געוואָלט בעטען זאָלסט מוחל זײַן אַרײַנקומען הײַנט צו מיר נאָכ'ן עסען.

— וואָס וועל איך בײַ אײַך טון נאָכ'ן עסען אַ שטײַגער כּדומה למשל? — מאַכט ער צו מיר אַלץ מיט יענעם עזות־פּנים־שמײכעל.

— וואָס הייסט — זאָג איך — וואָס וועסט בײַ מיר טון? איך וויל מיר באַשטעלען אַ נײַעם גאַרניטער, דאָס הייסט צוויי נײַע גאַרניטערס וויל איך מיר לאָזען מאַכען: איינעם פון טריקאָ, אַביסל אַ וואַרעמערען און דעם אַנדערען אַ גרינגען פון ווילוועט אויף די הייסע טעג.

— נו, וואָס זשע געהער זיך דאָס אָן — זאָגט ער — ...?

נבהל ונשתומם בין איך געוואָרען פון אַזאַ מין ע...

האָב קײן וואָרט נישט געקאַנט מעהר אַרויסלאָזען. ער האָט אַ פּנים פאַרשטאַנען, אַז איך בין איבעראַשט, מאַכט ער צו מיר ווי אַ רעכטער עזות פּנים:

— וואָס זענט איהר אַזוי אין גרימצאָרען? איך בין שוין הײַנט מיט גאָטס הילף אויס שנײַדער, אַ בעל הבית גלײַך מיט אײַך. איך פאַרמאָג הײַנט פופציג טויזענט קאַרבונים, איהר פאַרשטעהט צי נײן? נון אֶלף רו"כ!

און ער טוט זיך אַ פּאַטש מיט דער האַנט איבער דער זײַט קעשעני און אַ קנאַק מיט'ן פינגער.

— אַ פאַלנע בלײַבט אַ פאַלנע! — זאָג איך און לאָז מיך געהן אין מאַרק אַרײַן צווישען די קלײטען. ווער? וואָס? נישטאָ אַ הונט! פאַרשלאָגען מיר און טויער, זעלטען־זעלטען זעהט מען לויפען עמיצען פאַרבײַ שטאַרק פאַרטראַסקעט, איטליכער איז פאַרטראָגען מיט זיך, האָט נישט אין זינען קײנעם, ענטפערט אפילו נישט אויף קײן גוט מאָרגען. פּלוצלינג טוט מיר עמיצער אַ זעץ אין פּלײצע, איך דרעה מיך אויס צוריק — רב מאיר בעל מח!

— נו? — מאַכט ער צו מיר — וואָס האָט איהר געפועלט?

— דאַנקען גאָט! — זאָג איך — אויס אָרימע לײַט, אויס נגידים, הײַנט זענען ברוך השם אַלע גלײַך.

— אַ גדולה אויף דער באַבע! — מאַכט ער צו מיר און קוקט מיר מאָדנע אין די אויגען אַרײַן.

רב מאיר בעל מח איז אַ יוד אַן אַלטער מיט אַ גרויסער גרויער באָרד און מיט אַ הויכען שטערען און מען האַלט איהם בײַ אונז פאַר אַ פלאַטשיקען, דאָס הײסט, אַביסעל ניט איבערגעשפּיצט, און דערפאַר רופען מיר איהם בײַ אונז בלשון סגי נהור „בעל מח". און דערצו האַלט ער זיך טאַקי פאַר אַ גאַנצען חקרן, אַ פילאָזאָף. ער איז אַן אײן מענש אַלײן, אַן אַלמן, אָהן קינדער, און מען שאַצט איהם פאַר אַ גרויסען עושר, אַריבער שי"ן אַלפים. אַצונד, נאָך דער חלוקה, אַז ס'האָט זיך אָנגענומען אויף זײַן חלק סך הכל צעהן־טויזענט, קומט אויס, אַז ער האָט קײן גוט געשעפט ניט געמאַכט, און דאָס געפעלט מיר דוקא זעהר און איך באַגעגען איהם מיט אַ שמײכעלי.

— אַ יאָ — מאַכט ער צו מיר און ווישט זיך דעם שווײס — איהר קוועלט, איהר זענט ברוך השם אַצונד אַלע נגידים און ס'איז אײַך גוט

ווי די וועלט? זאָג איך אייך, הערט איהר, אַז איהר זענט אַלע אויף צרות!

— אויף צרות? — זאָג איך — וואָס איז די מעשה?

— די מעשה איז, וואָס איהר זענט בהמות, איהר הויבט נישט אָן צו פאַרשטעהן, וואָס מיט איך טוט זיך!

— נאָר איהר איינער — זאָג איך — זענט אַ חכם; ניט אומזיסט רופט מען אייך ביי אונז „בעל מח".

— איהר מעגט מיך — זאָגט ער — רופען ווי איהר ווילט אייך, נאָר איך זאָג אייך, אַז איהר זענט בהמות! פערד! קעלבלעך!

דאָס האָט מיך שוין רעכט פאַרדראָסען — אַ „בעל מח" זאָל זיך אוועקשטעלען זידלען, אָנרופען אַ גאַנצע וועלט מיט'ן נאָמען בהמות און פערד און קעלבלעך! און איך צעלאַך מיך גלייך איהם אין פנים אַריין און געה אַוועק פון איהם.

— פרייעדט זיך, פרייעדט זיך — שרייט ער מיר נאָך — איהר וועט חרטה האָבען! עס וועט אייך אויספאַלען באָקאָס!

„אַלטער נאַר! — טראַכט איך מיר — איך ווייס וואָס אייך ברענט! סע פאַרדריסט אייך וואָס איך בין היינט רייכער פון אייך! איהר זענט נישט איינער, פאַרהאַן אַסך ביי אונז אַזעלכע נגידים ווי איהר, וואָס האָבען געמיינט, אַז נאָר זיי קומט, אַז נאָר זיי בעדאַרפען האָבען געלד אין עק, אוים נגידים, אוים אָרימע לייט, אוים מיוחסים!"

איך קעהר מיך אום און געה אַהיים.

ד.

— וואָס וועט זיין דער תכלית? — זאָג איך צו מיין ווייב נאָכ־דעם אַז מיר האָבען ביידע נאָך אַמאָל איבערגעציילט אונזער מאַיאָנטיק זיבעציג טויזענט קאַרבען, ווייל מיר זענען קיין עין הרע זיבען איהרע. און גוט בעהאַלטען אין קאַסטען — היים חאַטש שטעלען דעם סאַמאָוואַר וועלען מיר טרינקען טיי. עס חלש'ט מיר דאָס האַרץ.

— נאַפּשיקלאַד וועמען זאָל איך היטען? — מאַכט צו מיר מיין ווייב — דעם שמש פון דער שוהל? דו האָסט שוין פאַרגעסען אַ פנים, אַז די מויד האָט אונז אַוועקגעוואָרפען און וויל שוין מעהר נישט דינען, און די סעכין אויך?

— די קעכין אויך?

— וואָס דען? אַלע האָבען דאָך גענומען פון דער חלוקה! אַלע גלײַבע מיוחסים!

— ווייסט דו וואָס? — זאָג איך — גיב דו אָן דעם סאַמאָוואַר און איך וועל איהם צעבלאָזען.

— נאַפּשיקלאַד מיט וואָס זאָל איך איהם, זאָגט זי, אָנגיסען? מיט מים אחרונים וואַסער, ציִ מיט'ן פאַראַיאָהריגען שניי? אַז פון נעכטען אָן קוק איך נישט אָן דעם וואַסערפיהרער אין די אויגען!

און אַזוי ווי מיר רעדען דערזעה איך דורכ'ן פענסטער נחמן בער דעם וואַסער־פיהרער פאָהרען מיט אַ פעס, פונ'ם טײַך; לויף איך אַרויס צו איהם מקבל פנים זײַן און וויל איהם אָפּשטעלען.

— רב נהמן בער! רב נחמן בער! זײַט זשע מוחל שטעלט זיך אָפּ אַ ווײַלע, גיט אונז אַ פּאָר עמער וואַסער!

— וואַסער? אין טײַך איז פאַרהאַן גענוג! — מאַכט ער צו מיר און קוקט אַפילו נישט צו מיר אין ווינקעל אַרײַן.

— וואָס מאַכט איהר חוזק, רב נחמן־בער? מען דאַרף שטעלען דעם סאַמאָוואַר, נישטאָ אַ טראָפּען וואַסער.

— אַזוי? אַט צעקראַץ איך מיר די פּיאַטעס! — מאַכט ער צו מיר גאַנץ ברייטליך און מיט אַ געלעכטער: — אַז מען וויל וואַסער נעמט מען אײן עמער אַזוי ווי איך (דעם איך ציהט ער אוים אויף איין אַרשין) און מען איז זיך מטריח צום טײַך אַזוי ווי איך, און מען פאַרקאַטשעט די פּאָלעס אַזוי ווי איך!...

איך קען נחמן־בער דעם וואַסערפיהרער שוין עטליכע און צוואַנציג יאָהר, האָב איך איהם נאָך קיין מאָל נישט געהערט רעדען מיט אַזאַ טאָן און מיט אַזאַ ברייטקייט און מיט אַזאַ נגון ווי איצט.

— הערסט דו? — זאָג איך צו מײַן ווײַב, — ס'איז אַ מאוס'ער עסק! מען בעדאַרף חאָטש געהן קריגען אַ בולקע. איך וועל אַ שפּרונג טון צום בעקער און דו זײַ זיך מטריח אין מאַרק אַרײַן נאָך פלייש. — געקומען צו שמואליק דעם בעקער, ער זיצט נישט ווײַט פון אונז, און איך טרעף איהם ביים טיש מיט זײַן גאַנץ געזינדעל, מען זיצט, מען טרינקט טיי און מען שוויצט.

— אַ גוט מאָרגען, רב שמואל! זאָג איך צו איהם.

— אַ גוט מאָרגען אַ גוט יאָהר, וואָס וועט איהר עפּיס זאָגען גוטס?

— מאַכט ער צו מיר עפּיס זעהר אויפגעלעגט און בעט מיך אַפילו נישט זיצען.

— איך האָב אײַך געוואָלט בעטן, זאָג איך, אַ פּאָר בולקעס, אָדער קוילעטשלעך געפלאָכטענע.

— האָט קיין פּאַראיבעל ניט — מאַכט ער צו מיר און ווישט זיך דעם שווייס מיט אַ יום טוב'דיגער פּעטשײַלע — בולקעס האָב איך פון מײַנעטוועגן.

— וואָס הייסט פון אײערטוועגן?

— אָט דאָס הייסט — זאָגט ער — איהר ווילט בולקעס? באַקט.

— איך וועל אײַך גוט בעצאָהלען, פּרוב איך מיך אונטערקויפען מיט געלד.

— טאָקי? — מאַכט ער צו מיר מיט אַ שמייכעלע — איהר וועט מיר גוט בעצאָהלען? דהײַנו וועלכעס ווערד אָנגערופען בײַ אײַך גוט בעצאָהלען? אפשר וועל איך אײַך גוט בעצאָהלען און באַקט איהר מיר בולקעס?

— ברוגז, — זאָג איך — בעדאַרף מען דאָ ניט זיין, דערווײַל זענט איהר דאָך אַ בעקער, און בײַ אַ בעקער קויפט מען בולקעס...

— ס'איז אַלץ געווען אַמאָל! — מאַכט ער צו מיר מיט אַ שמייכעלע פון אַ שטאָדט-בעל-הבית שבת נאָכ'ן עסען און גלעט זיך די באָרד — אַמאָל בין איך געווען אַ בעקער און הײַנט בין איך אויס בעקער. אַדיעו! לאָזט דאָרטען גריסען אײַער ווײַב...

איך זאָל ניט מורא האָבען פאַר קיין פּעטש וואָלט איך זיך אָפּגערעכענט מיט'ן דאָזיגען בעקער דעם גראָבען יונגאַטש, ער זאָל מיך האָבען צו געדענקען! נאָר ווי פּאַסט דאָס פאַר מיר, אַ נגיד פון זיבעציג טויזענט קאַרבען און אַ טאַטענס אַקינד דערצו זאָל זיך אַוועקשטעלען אויסטאַנהן מיט אַבעל מלאכה אַ בעקער? און איך טהו אַ קלאַפּ מיט דער טיר און געה אַהיים.

אין דערהיים טרעף איך מײַנע צוויי קלענערע קינדער נאָר וואָס געקומען פון'ם חדר מיט אַ גדולה: דער רבי האָט זיי צעלאָזט פרײַ, אָנגעזאָגט זיי זאָלען שוין מעהר צו איהם אין חדר אַריין נישט קומען.

וואָס איז שוין? — זאָג איך — איהר האָט שוין עפּיס פאַרשטיפט אַ מעשה? זײַט זיך מודה, וואָרום אָט גיב איך אײַך פּעטש ווי האָלץ!

— מיר האָבען נישט פאַרשטיפט, זאָגען זיי, קיין שום מעשה. דער רבי האָט אונז נאָר געזאָגט, אַז מיר זענען שוין ניט מעהר זײַנע תלמידים און ער איז ניט אונזער רבי, אויב מיר ווילען, זאָגט ער, לערנען, זאָל דער טאַטע אַליין זיך מטריח זיין מיט אונז קנעלען...

און דאָס שכר לימוד, זאָגט ער, וואָס איהם קומט, זאָל מען דאָס אַוועקשענקען אויף אָרימע לײַט...

דאָס האָט מיך שוין אַזוי פאַרדראָסען, אַז איך האָב געחאַפּט דאָס שטעקל און בין אַרויסגעלאָפען אין דרויסען און האָב מיך געלאָזט געהן אין שטאָדט אַרײַן זעהן, וואָס טוט זיך אויף דער וועלט, ווי אַזוי איז בײַ לײַטען. און אַזוי ווי איך געה, באַגעגען איך ווידער אַמאָל רב מאיר בעל מח מיט אַ באַרעמעק האַלץ אויף די פּלייצים.

— וואָס איז דאָס — זאָג איך צו איהם — אַליין?

— אַליין, וואָס דען? מאַכט ער, איך האָב דאָס קוים געקריגען, אויסגעוויינט. אַצינד בעדאַרף מען נאָך געהן קריגען מעהל און זיך באַקען ברויט. גוט דערלעבט. הא? וואַרט צו אַביסל, דאָס איז נאָך גאָר ניט; אַט וועט איהר זעהן וואָס וועט נאָך זײַן! בלוט וועט רינען אין די גאַסען! בלוט! בלוט!

„אַ חקרן רעדט גאָר אַנדערע ווערטער. ער זאָגט גאָר נביאות" ! — אַזוי טראַכט איך מיר און עס קריכען מיר אין קאָפּ אַרײַן אַלערלײַ אומעטיגע מחשבות און פאַרשטערען מיר די שמחה מיט'ן פאַרגניגען פון די זיבעציג טויזענט קאַרבען, וואָס איך פאַרמאָג אַצונד. איך צעטרײַב די מחשבות ווי ווײַט מעגליך, נאָר זיי העֶרען נישט אויף צו קריכען אין קאָפּ אַרײַן, ווי זומער־פליגען — און איך לאָז מיך געהן ווײַטער.

ה.

אויף דער גאַס דרעהען זיך אַרום אונזערע רויטע יודלעך אַלע שבת'דיג אָנגעטאָן — אַלע נײַע אויפגעקומענע נגידים, נאָר אַלע אָנגעברוגז'טע, בלאָזען זיך ווי חתנ'ס צד, דער עולם עפּיס שושקעט זיך, וואָרטשעט, מען רעדט איינע אויפ'ס אַנדערע לשון הרע.

— געפעֶלט אייך אַ ביסל אונזער נײַער נגיד! — מאַכט איינער צום אַנדערען און ווינקט אָן אַ זײַט.

— פסנג! — מאַכט דער אַנדערער און איז אַזש גרין פאַר קנאה, און בכדי מען זאָל זיך צעשלאָגען אַביסל די געדאַנקען דערציילט איטליבער בעזונדער איין אַנדער אַנעקדאָט, ווי אַזוי דער שכן זײַנער איז געקומען אַהיים מיט'ן גאָלד, געחאַפּט דאָס ווײַב און געגאַנגען אַ טענצל, שיער ביט משוגע געוואָרען פאַר פרייד! דער אַנדערער דערציילט נאָך אַ

שענערען אנעקדאט, ווי אזוי זיינער א באקאנטער, ער וויל ניט פורש בשמו זיין, איז געזעסען א גאנצע נאכט ביז'ן ווייסען טאג אריין און האט נישט אויפגעהערט צו ציילען נאך א מאל און נאך אמאל דאס געלד וואס ער האט געבראכט אהיים און ווי אזוי ער שטערט זיך אפ איטליכעס מאל און טוט זיך א קנייפ ביים לייב און א זאג צום ווייב: „שרה זיסל! ווי מיינסט דו, איך ש׳אף?"... דער גאנצער עולם שיסט אויס כלומרשט א געלעכטער, נאר מען זעהט אז סע איז פאלש: עס לאכט זיך עפּיס ניט אזוי ווי עס דארף צו זיין. איטליכער פיהלט אז עס גענזועלט איהם עפּיס איננווייניג, נאר ארויסזאגען קאן ער דאס ניט.

— געהערט א מעשה? — רופט זיך אן איינער א יונגערמאנטשיק מיט א זיידענעם קאשקעט און קראצט זיך אונטערען קאלנער — שמעון אלי דער שוחט ווי׳ ניט קוילען.

— וואס הייסט ער וויל ניט קוילען? — מאכט א יוד א נגיד מיט א בייכל, וואס העגנט איהם אראפ און ער מוז דאס האלטען אונטער געבונדען מיט א גארטעל — וואס הייסט ער וויל ניט קוילען?

— אט דאס הייסט! — מאכט דער יונגערמאן מיט'ן קאשקעט — ער איז שוין, זאגט ער, אויס שוחט, ער פארמאגט שוין איצט זיינע דרייסיג טויזענט קארבען און קוילעט נאר פון זיינעטוועגען.

— דו מאכסט זיך נאריש! — זאגט דער יוד און ציהט ארויף דאס בייכעל מיט ביידע הענט.

— ווי א יוד איך בין? — מאכט דער יונגערמאן — מיין שוויגער האט געשיקט צו איהם דאס מיידל מיט עופות האט ער ארויסגעטריבען דאס מיידל מיט די עופות.

— דאס איז נאך בלאטע! — רופט זיך אן איין אויסגעדארט יודעל, נעביך א קראנקער — איך האב מורא מיר וועלען אלע אויסגעהן פאר הונגער.

— פאר הונגער? וואס איז פאר א הונגער אויף אייך?

— וואס הייסט וואס איז? אז די קצבים ווילען ניט שעכטען, נישט געפּעגט אפילו הייגט די יאטקעס.

— געהט שוין געהט!

— איך זאל אזוי האבען הצלחה בכל אשר אפנה.

— איהר זאגט קצבים? למאי בערע ברענבוך דער בעדער וויל נישט הייצען די באד?

— א נייער נגיד אין שטאדט! בערע ברענבוך! חא־חא!

צווישען עולם ווערד כלומרשט א גלעכטער

— א שיינער געלעכטער! — רופט זיך אן פארביילויפענדיג א יונגערמאן מיט איין איבערגעשראקען פנים — לאכט־לאכט, אויסגעוואכסען א געלעכטער אויפ'ן פופיק!... א שטארט סאמע נגידים!... נישט טון פון דאנען אהין!... נישט צו קריגען אין ערגעץ א פוהר!... בעלי עגלות ווילען ניט פאהרען!... אט דארף איך פאהרען צום באהן ווי אין לעבען אריין, אפפיהרען א קינד צום דאקטאר... כ'האב מורא איך וועל מוזען געהן צו פוס צום באהן.

— צום באהן? — טוט זיך איינער א זאג פארבייגעהענדיג — איך ווייס גאר ניט צי עס געהט ערגעץ א באהן...

— א משל! איין עק הייסט דאס? די וועלט האט זיך אוועקגעשטעלט?

— זאלט איהר טאקי וויסען!

מיט א פאראומעטיגט הארץ לאז איך מיך געהן ווייטער און האר אלע מאל אלץ ערגערע בשורות, מאדנע דבורים, פארשידענע מימרות. און זעה פאר זיך סצענעס איינע טרויעריגער פון דער אנדערער, דא געהט א מוטער, ברעכט די הענט: די זייגערין האט זי אוועקגעווארפען, איבערגעלאזט איהר א ברעקעלי קינד אויף די הענט און זי ווייסט ניט וואס מען טוט!... דארט לויפט א יונגערמאן טוידט ווי דער טוידט: דאס ווייב געהט ביי איהם צו קינד, און נישטא קיין אקושארקע, חאטש לעג זיך און שטארב!... דא שטעהט א יוד פארוויינט, ס'איז ביי איהם געשטארבען היינטיגע נאכט איין אלטער פאטער און מען דארף איהם באהאלטען איז ניטא ווער ס'זאל באהאלטען. „וואס הייסט? נו און חברה קדישא?” „וואס מיר חברה קדישא? אז ס'איז נישטא קיין שמשים! קיינער וויל זיך ניט ריהרען פונ'ם ארט”!... און דארט שטעהט א יוד פארזארגט: ער מאכט היינט חתונה א שוועסטער. דארף שטעלען א חופה, איז ניטא ניט קיין כלי־זמר, ניט קיין סארווערס, ניט קיין שמש, ניט קיין חזן — א ריינער אומגליק!... און דא קלאגט זיך איינער אויף דער פאסט: ער איז געגאנגען אפנעמען זעהר א נייטיגען בריף פון זיינעם א ברודער, איז נישטא קיין לעבעדיגער מענטש אויף דער פאסט? דער האלט אין מיטען בויען זיך א דירה, האבען איהם די בעלי מלכות אוועקגעווארפען אין מיטען דער ארבייט, און יענער האט א גרויסע פאבריק, האט ער זי געמוזט צומאכען! הכלל מען הערט נאר צרות און צרות!

„רב מאיר, האטש מען רופט איהם ביי אונז „בעל מח” בלשון סגי

נהור, איז אַפּנים גאָר נישט אומגערעכט, וואָס ער זאָגט, אַז מיר זענען אַלע אויף צרות"—אַזוי טראַכט איך מיר און לאָז מיך גײן צו איהם אַהײם, הערן וואָס וועט ער עפּיס זאָגן אויף ווײטער, און אינווײניג אונטערען לעפעלע פּיהל איך ווי עפּיס זויגט מיך און נאָגט מיך, טאַקי נאָר ווי ווערעם עסען מיך...

ו.

אַרײַנגעקומען צו מאיר בעל מח האָב איך איהם געטראָפן גאַנץ שײן זיצען אויף אַ בענקל מיט אַ שטיוועל אויף די קניהעס און מיט אַ נאָדעל־פאָדעם אין האַנט, די גרויסע גרויע באָרד האָט ער צעלאָזט און דער ברײטער שטערן האָט איהם געשוויצט

— וואָס טוט איהר דאָס, רב מאיר? — פרעג איך איהם.

— וואָס זאָל איך טהון? — מאַכט ער מיט אַ זיפץ — איהר זעהט דאָך וואָס איך טהו, אַז אַך און וועה איז מיר! שײן אַזוי? האַ? זיך דערלעבט? נו וואָס האָט איהר געפּועל'ט מיט אײער אויפטהו? מיט אײער „חלוקה"? הײנט איז אײך בעסער ווי פריהער? זאָגט, שעמט זיך ניט! איאָ איהר שווײַגט?

און ער לײגט אַוועק אויף אַ ווײלע די אַרבײט און קוקט מיר גלײַך אין פּנים אַרײַן. איך שווײַג ווארום איך האָב נישט וואָס צו זאָגן.

— וואָס וועט זײַן פון דעם פון דער תכלית וואָלט איך וועלען ווי־סען? — מאַכט ער צו מיר ווײַטער און נעמט זיך צו דער אַרבײט — אַז מען קאָן קײן זאַך נישט קריגען פאַר געלד, הײַנט צו וועלכע שוואַרצע יאָהר טויג אײך דאָס געלד? איך האָב מורא מען זאָל ניט אָנהויבען זיך עסען אײנס דאָס אַנדערע לעבעדיגערהײד.

— וואָס זשע איז די עצה, רב מאיר? אדרבה, איהר זענט דאָך עפּיס אַ יוד אײן אויפגעקלערטער, ווי זאָגט מען, אַ חקרן און אַ פילאָזאָף, גיט אײן עצה!

— אײן עצה זאָגט איהר? דערצו איז פאַ־האַן נאָר אײן עצה.

— דהיינו?

— דהיינו, ס'זאָל זײַן אַזוי ווי ס'איז געווען ביז אַהער.

— ווידער, זאג איך, קבצנים און ווידער נגידים? איינעם גאר, דעם אנדערען גאר ניט? ס'איז טאקי א יושר?

— עס קאן אבער אנדערש ניט זיין, — מאכט ער און טוט זיך זיין ארבייט — עס מוז אזוי זיין! כל זמן מיר ארבייטען איבער נויט, ווייל מיר ווילען עסען; כל זמן מיר הארעוועו נאר צו ליב דער קישקע אליין און מיר האבען פון אונזער הארעוואניע קיין שום הנאה ניט; כל זמן הארעוואניע, ארבייט קויפט זיך און פארקויפט זיך פאר געלד, — מוז דאס אזוי זיין, ווי ס'איז געווען ביז אהער. אז דער שוסטער קומט מיר נישט העלפען פאררעכטען די שטיוועל נאר דערפאר וואס ער דארף שוין ניט מיין געצאהלטס; אז דער בעקער גיט איך נישט קיין בולקע נאר דערפאר וואס ער דארף שוין ניט אייער גריוונע; אז דער כלי־זמר וויל נישט קומען איך משמח זיין אויף אייער חתונה פאר גוט פריינדשאפט אליין; אז דער מלמד וויל נישט לערנען מיט אייערע קינדער פאר ליבשאפט אליין; אז די אקושערקע וויל ניט קומען העלפען אייער געווינערין און דער רופא וויל נישט געהן צו אייער קראנקען, און דער שמש וויל נישט באהאלטען אייער מת פאר רחמנות אליין — היינט צו וואס טוינט איהר און צו וועלכע שווארצע יאהר לעבט איהר אויף דער וועלט? וואס איז דער חלוק דעמאלט צווישען איך און צווישען דער בהמה? א בהמה קלערט נאר וועגען איהר טרעלבויך און איהר קלערט נאר וועגען אייער טרעלבויך; א בהמה האט אין זינען נאר זיך מיט איחר פאמעניצע, און איהר האט אין זינען נאר זיך מיט אייער פאמעניצע. איהר האט געזעהן א בהמה זאל העלפען דער אנדערע בהמה בשעת יענע דארף זיך קעלבען? איהר האט געזעהן א פערד זאל העלפען דעם אנדערען פערד אויפשטעהן בשעת יענץ פערד האט זיך ספאטיקעט און איז געפאלען? איהר האט געזעהן אז א בהמה זאל זיך זארגען פאר דער וועלט קעלבלעך? היינט זאגט מיר, איך בעט איך, מיין ליבער יוד, וואס איז מיט איך אזוי דער יחוס? און וואס זענט איהר געווען אזוי ברוגז, אז איך האב איך אלעמען אנגערופען מיט'ן נאמען בהמות, פערד און קעלבלעך?

און דער אלטער רב מאיר האט אוועקגעלייגט דעם שטיוועל און די גרויע בארד האט זיך ביי איהם צעלאזט, און די אויגען האבען איהם געברענט און ער האט אויסגעזעהן ביי מיר עפים גאר איין אנדער מענטש, גאר נישט דער פלאטשיגער „בעל מח" וואס ביז אהער, און איך האב איהם נישט געוואלט איבערשלאגען די רעד; מיר האט זיך געוואלט ער זאל נאך רעדען און רעדען. און ער, רוהט זיך אפ און רעדט ווייטער:

— נו ? איאָ איהר שווייגט ? וואָרום איהר האָט ניט וואָס צו זאָגען, איהר האָט געמיינט, אַז דערמיט וואָס אַלע רויטע יודלעך וועלען ווערען אויסגעגלייכט אין זייער פאַרמעגען וועט קומען אַ ישועה אויף דער וועלט ? איהר האָט געלעבט אין טעות : ניט אין דעם, ניט אין׳ם געלד שטעקט דאָס גאַנצע גליק פון׳ם מענשען, אונזער גליק ליגט אָט אַ דאָ ; (ער ווייזט מיט דער האַנט אויפ׳ן האַרצען) און אָט אַ דאָ ! (ער ווייזט מיט דער האַנט אויפ׳ן שטערען) ווי זשע איז אָבער דער דין אַז דאָ (ער ווייזט מיט׳ן פינגער אויפ׳ן שטערען) איז ביי אונז פאַרהאַן ווינציג, יך, און אָט אַ דאָ (ער בעווייזט מיט׳ן פינגער אויפ׳ן האַרצען) נאָך ווינציגער. וועס אונז אָט דאָס (ער בעווייזט מיט דער האַנט אויף דער קעשענע) ניט העלפען גאָר נישט ; אדרבה, עס וועט אונז נאָך אַסך אַסך קאַליע מאַכען ! ס׳איז נאָך. פאַרשטעהט איהר מיך, צו פריה, אַז מיר זאָלען פאַרשטעהן, אַז מיר זענען באַשאַפען געוואָרען נישט נאָר צוליב דעם טרעלבויך און נישט צוליב דער פאָמעניצע אַליין, אַז מיר דאַרפען איינער צום אַנדערען נישט צוליב געלד, און העלפען איינם דאָס אַנדערע נישט פאַר געצאָהלטס נאָר מצד עפּיס אַנדערש, מצד רחמנות. ניין, ס׳איז נאָך ניט געקומען די צייט ; עס דאַרף נאָך לאַנג געדויערען ביז מיר אַלע זאָלען דאָס פאַרשטעהן !... און ביז דעמאָלט מוז דאָס זיין ווי סאיז געוועזען ביז אַהער ; אַניט איז שלעכט, ביטער, ביטער ווי דער טויט, עס וועט זיך גיסען בלוט אין די גאַסען ; אָט וועט איהר זעהן, פאַרשרייבט מיינע ווערטער !

פלוצלינג הערען מיר אַ רעש, אַ געשריי פון דרויסען ; דער אַלטער לייגט אַוועק די אַרבייט און מיר לויפען אַרויס ביידע אויף דער גאַס זעהן וואָס טוט זיך דאָרטען.

ו.

דאָס וואָס מיר האָבען דערזעהן אין דרויסען לאָזט זיך ניט באַשרייבען. אין מיטען גאַס איז געשטאַנען איין אַלטע פרוי מיט אַ פולען קאָשעק מיט בולקעס און אַרום און אַרום מענשען האָבען זי באַפאַלען, רייסען ביי איהר די בולקעס פונ׳ם קאָשעק און זי לאָזט ניט, באָרעט זיך און שרייט :

— טשעפּעט זיך אָפּ ! לאָזט מיך ! ס׳איז ניט אויף צו פאַרקויפען : איך פאַרקויף ניט !

— איהר פאַרקויפט ניט ? גיט אונז אַזוי !

— ניט פון אייערטוועגען אָבגעֶבאַקעֶן! פון מיינע קינדערס וועֶגעֶן! לאָזט מיך! ראַטעֶוועֶט! קאַראַאול!

נאָר דער עולם הערט זי ווי המן דעֶם גריינגער; אין עֶטליכע מינוט האָט מען די בולקעס איהרע צעֶנומעֶן, זי האָט מען רעֶכט אוסגעֶהרג'עֶט אונ די פרוי נעֶביך, אַ צעֶבלוטיגטעֶ, וויינט אונ שעֶלט מיט טוידטעֶ קללות, לייעֶנט די תוכחה.

— געֶפעֶלט אייך די רויטעֶ יודלעֶך, די שיינעֶ לייט, די אויפ־געֶקומעֶנעֶ גבירים אייערעֶ? — מאַכט צו מיר מאיר בעל מח מיט אַ ביטער געֶלעֶכטעֶרל — אַזעלכעֶ שטילעֶ מעֶנשלעֶך געֶוועֶן תמיד, אונ פּלוצלינג געֶוואָרעֶן גזלנים! אונ איבער וואָס? איבער אַ בולקעֶ, חאַ־חאַ־חאַ!

דער ווינט, וואָס האָט צעֶבלאָזעֶן די באָרד זיינעֶ אויף אַלעֶ זייטעֶן, צעֶטראָגט דעֶם געֶלעֶכטעֶר אונ פון אַלעֶ גאַסעֶן זעֶהעֶן מיר רויטעֶ יודלעֶך לוי־פעֶן אַלץ אין איין זייט אַריין, צום מאַרק, צו די יאַטקעֶס.

— וואָס איז? וואוהין לויפט מעֶן דאָס? — חאַפּעֶן מיר אָן אייינעֶם פונ'ם מאַרק.

— איהר האָט גאָר ניט געֶהעֶרט — מאַכט עֶר צו אונז פאַרוואונ־דערט — ס'טייטש סעֶ טוט זיך חשך, אַ געֶשלעֶג, אַ הריגה ביי די יאַטקעֶס!

— אַ געֶשלעֶג? אַ הריגה? איבער וואָס?

— איבער פליייש.

— איבער פליייש?

— איבער פליייש. מעֶן איז זיך צעֶנויפגעֶקומעֶן נאָך פליייש, האָבעֶן די קצבים ניט געֶוואָלט עֶפעֶנעֶן די יאַטקעֶס, האָט איינער אַ בעל־הבית אויפגעֶשלאָגעֶן דעֶם שלאָס אונ געֶוואָלט אַליין נעֶמעֶן פליייש, האָט איהם דער קצב געֶגעֶבעֶן מיט אַ האַק איבערעֶן קאָפּ, איז עֶר, זאָגט מעֶן, געֶפאַלעֶן טויט, האָבעֶן זיך אָנגעֶנומעֶן פאַר איהם די איבעריגעֶ בעלי בתים אונ גענומעֶן שלאָגעֶן דעֶם קצב, האָבעֶן זיך אַרויסגעֶשטעֶלט די איבעריגעֶ קצבים, איז געֶוואָרעֶן אַ געֶשלעֶג, אַ הריגה, זאָל גאָט שומר ומציל זיין! מעֶן זאָגט העֶכער צוויי מנינים מעֶנשעֶן זעֶנעֶן געֶהרג'עֶט אויף טויט.

— נו, ווער איז געֶוועֶן גערעֶכט? וואָס האָב איך אייך געֶזאָגט? — מאַכט צו מיר רב מאיר בעל מח אונ מיר הויבעֶן אָן געֶהן גיכער, אונ דער געֶפילדער מיט'ן געֶשריי ווערד אַלעֶ מאָל שטאַרקער אונ שרעֶקליכער, אונ איך הער אַזעֶלכעֶ קולות וואָס כ'האָב נאָך קיינמאָל נישט געֶהעֶרט; אונ איך דערזעֶה אַזעלכעֶ סצעֶנעֶס וואָס איך האָב קיין מאָל אַזעֶלכעֶס ניט

געזעהן. דער מארק איז פארפלייצט מיט רויטע יודלעך. אויף דער ערד ליגען אסך הרוגים, קאטשען זיך אין בלוט, צווישען זיי מיינע גוטע באקאנטע. דארט ליגט איינער א יונגערמאן אין א שיינער קאפאטע מיט א בלייך פנים'ל, איך וואלט געמעגט שווערען, אז ס'איז שמעון אלי דער שוחט. אביסעל ווייטער יענער גראבער מיט'ן בייכל, וואס ביי'ם לעבען האט ער דאס געהאלטען שטענדיג אונטערגעבונדען מיט א גארטעל, און נאך אסך באקאנטע פארשוינען. איינינע זענען שוין אין גאנצען טויט און איינינע זשיפען נאך, און בלוט, בלוט ארום און ארום! דער אלטער מיינער שטורכעט מיט מיט'ן עלענבויגען איך זאל קוקען אהינצו, ווייטער, זעהן וואס דארטען טוט זיך; ער רעדט עפיס צו מיר, נאר איך הער נישט וואס; ער ווייזט מיר עפיס און איך ווייס נישט וואס; איך זעה נאר זיין ווייסע באָרד ווי זי שאקעלט זיך און דער ווינט צעבלאזט איהרע לאנגע גרויע האר. פונ'ם ריח פון בלוט,—מענשען בלוט,—ווערד מיר נישט גוט אויף צו חלש'ען; דאס הארץ אט אט שפרינגט דאס מיר ארויס; די פיס ווערען אונטערגעהאקט, אט יעט פאל איך אום . . . .
. . . .

ז.

אז איך האב מיך אויפגעכאפט בין איך געלעגען אויף א בעטעל און דאכט זיך ניט ביי זיך אין דערהיים. עפיס נישט קיין קענטליך ארט און נישט קיין קענטליכע פארשוינען דרעהען זיך ארום מיר; אלע געהען אנגעטהאן אין ווייסען, ווי אין תכריכים, מיט ווייסע ספאדקעס אויף די קעפ. „מתים"! פליהט מיר דורך א מחשבה אין קאפ און איך וויל זעהר וויסען, וואו בין איך אין דער וועלט? צי איך לעב צי איך בין געשטארבען? איך הויב אויף דעם קאפ, קוק מיך ארום אויף אלע זייטען, איך טאפ מיך ביי מיין לייב—איך האב נאך אלע חושים, א סימן אז איך בין ניט געשטארבען, איך לעב, און א מאדנע ווארעמקייט פיהל איך צעגיסט זיך איבער מיין גאנצען „איך". נאר וואו בין איך און ווי קום איך אהער און וואס איז מיט מיר — דאס קאן איך ניט פארשטעהן בשום אופן. איינער פון די פארשוינען אנגעטאן אין ווייסען מיט א ווייסען ספאדיק, דערזעהט אז איך ריהר זיך, געהט ער צו צו מיר און בייגט זיך אן איבער מיין געלעגער.

— וויאו בין איך? — פרעג איך איהם.

— ששש... — מאַכט ער צו מיר — דער דאָקטאָר הייסט ניט רעדען.

— ווער זענט איהר? — פרעג איך איהם ווייטער.

— ששש... — איך בין אַ פעלדשער — דער דאָקטאָר האָט אָנגעזאָגט, איהר זאָלט ליגען רוהיג, ניט רעדען אַ וואָרט.

ער געהט אַוועק אונ לאָזט מיך איבער אַליין. איך ברעך מיר דעם מח, איך וויל מיך דערמאָנען ווי אַרום איך קום אַהער? וואָס איז געווען פריהער מיט מיר? — אונ קאָן בשום אופן נישט דערמאַנען זיך, איך קאָן זיך אַפילו נישט דערמאַנען ווער בין איך? איך האָב דאָס לחלוטין פאַרגעסען! פאַרגעסען ווער איך בין אונ וואָס איך בין אונ ווי אַזוי מען רופט מיך. איך פיהל מיך עפּיס ווי נייגעבוירען; אָט אַזוי בעדאַרף זיך פיהלען אַקינד בשעת עס ווערד געבוירען אויף דער וועלט. עס געהען צו צו מיר אַלע מאָל נייע פאַרשוינען, בייגען זיך אָן איבער מיר, האַלטען מיך ביים דפק, קוקען מיר אין די אויגען אַריין. מען גיסט מיר אַלע מאָל מיט אַ לעפעל אין מויל אַריין עפּיס פריקרע זיסע אונ ביטערע זאַכען. ביסלעכווייז פיהל איך ווי עס קומען מיר צו אַלע מאָל פרישע כוחות אונ די קאָפּ ווערד מיר וואָס ווייטער לויטערער אונ לויטערער, איך הויב מיך אָן ביסלעכווייז דערמאַנען ווער איך בין אונ פון וואַנען אונ ווי אַזוי איך הייס, אונ איך הויב אָן צו פאַרשטעהן — אַז איך בין נישט אין דערהיים, אַז איך בין ערגעץ אין דער פרעמד, אַפנים אין שפּיטאָל... איך בעט מען זאָל מיר שיקען אַהערצו מיין ווייב, מיינע קינדער, ענטפערט מען מיר אַז ניין מען טאָר נאָך נישט, דער דאָקטאָר הייסט נישט. עס געהט אַוועק אַזוי עטליכע טעג מיט עטליכע נעכט. איך האָב קוים געפּועל'ט ביים דאָקטאָר, ער זאָל אויף מיר רחמנות האָבען, אַריינלאָזען אַהערצו חאָטש אויף צוויי מינוט מיין ווייב מיט מיינע קינדער. קוים געפּועל'ט ביי איהם, נאָר מיט אַ תנאי איך זאָל מיט איהר פון קיין שום זאַך נישט רעדען. מיין ווייב קומט אַריין צו מיר מיט טרערען אויף די אויגען איך וויל מיט איהר אָנהויבען רעדען, אויספרעגען, וואָס הערט זיך אין שטאָדט אונ אויף דער וועלט, וואו האַלט דאָס איצט „נאָך דער חזוקה"? לאָזט מען מיך נישט רעדען, דער דאָקטאָר, זאָגען זיי, האָט אָנגעזאָגט, אַז „דערפון" זאָל מען מיט מיר ניט רעדען, אונ איך זאָל „דערפון" גאָר אַפילו נישט קלערען. נאָר ווי קאָן איך „דערפון" ניט קלערען, אַז נאָר „דאָס" פּיקט מיר אין קאָפּ אַריין, אונ נאָר וועגען „דעם" זענען פול

מײנע מחשבות ?... מײן װײַב און מײַנע קינדער קומען שױן איצט צו מיר אַלע טאָג! אױך באַקאַנטע לאָזט מען שױן צו מיר צו, װאָרום איך קאָן שױן זיצען, שטעהן און אַביסל אַרומגעהן איבערן שטוב. איך קאָן שױן רעדען און מעג שױג רעדען פון װאָס איך װיל, נאָר נישט „דערפון“! דאָס האָט דער דאָקטאָר אָנגעזאָגט טױזענט מאָל: הזהר והשמר — איך זאָל זיך נישט דערװעגען רעדען „דערפון“ אַ װאָרט!...

דאַנקען גאָט — מען האָט מיך שױן פונ'ם שפּיטאָל אױסגעשריבען און איך בין שױן אין דער הײם, איך האָב געטראָפען אַלסדינג אױף דעם אײגענעם אָרט װי געװען. אױך די מענשען די אײגענע װאָס פריהער. אַפילו די דינסטמױד די אײגענע װאָס דעמאָלט.

— דו האָסט זי צוגענומען צוריק ? — זאָג איך צו מײן װײַב.

— װעמען ?

— די מױד. דו האָסט דאָך זי דעמאָלט אָפּגעשאַפט.

מײן װײַב קוקט אױף מיר שטאַרק פאַרװאונדערט, נאָר איך בין מעהר פאַרװאונדערט פון איהר...

פּלוצלינג עפענט זיך די טיר און עס קומט אַרײן נחמיה דער הינקענדיגער פּאַפּיראָסניק.

— אפשר דאַרפט איהר פּאַפּיראָסען, האָב איך פאַר אײך אױס-געצײכענטע פּאַפּיראָסען! װאָלװעל!

— ביזט שױן װידער אַ פּאַפּיראָסניק ? — זאָג איך צו איהם און איך בין זיך מודה, אַז איך בין פון דעם שטאַרק צופרידען, נאָר נחמיה קאָן מיר דערױף נישט ענטפערען, װײל מײן װײַב טרײַבט איהם דורך מיט די פּאַפּיראָסען, און אײדער איך קוק מיך אַרום, קומט אַרײַן נחמן בער דער װאַסערפיהרער און בעט מען זאָל איהם געבען אױף יענעם חודש האָטש אײן האַלבען קאַרב.

— װאָס איז דאָס ? — זאָג איך צו איהם און בין זיך פּשוט מחיה — װי קומט איהר בעטען אַ האַלבען קאַרב ? װאו איז אײער...

— נישט צוליעב מיר, צוליעב דעם פערדל— פאַרענטפערט ער זיך פאַר מיר — איך דאַרף קױפען הײ דעם פערדל, האָבער בין איך אַ י י ך מוחל!

מײן װײַב גיט איהם אין דער גיך דאָס האַלבע קערבל און שטופּט איהם אַרױס ער זאָל מיט מיר קײן סך ניט רעדען

אין דעם קומט אַריין די מויד און פרעגט, צי קאָן אַריינגעהן אָליק דער שניידער? און תיכף נאָך איהר קומט אַריין אָליק אַליין מיט די קאַסאָקע אויגען.

— ברוך הבא, רב אָליק — רוף איך מיך אָן צו איהם, — וואָס ווּעט איהר זאָגען גוטס?

— איך האָב געוואָלט, — זאָגט פאַר איהם מיין ווייב, — ער זאָל דיר אָראָפּנעמען אַ מאָס אויף אַ חאַלאַט.

און אָליק דער שניידער חאַפּט אַראָב פונ׳ם האַלז די לאַנגע מאָס און מעסט מיך פון אַלע זייטען. איך וויל איהם אַ פרעג טאָן: וואָס הערט זיך מיט די פופציג טויזענט, מיט די נון אָלף רו״ב? נאָר פון דער אויסגעריבענער קאַפּאָטע און פונ׳ם בלאַסען פנים זיינעם פאַרשטעה איך, אַז ער איז ווייט פון נון אָלף רו״ב...

— אַצונד — זאָגט מיין ווייב — וואָלט מען נאָך בעדאַרפט שיקען צו חלאַוונע דעם שוסטער, ער זאָל דיר אויפנייהען אַפּאָר שטעקשיך.

— חלאַוונע איז נאָך אַ שוסטער? — חאַפּט זיך אַרויס ביי מיר פונ׳ם מויל.

— וואָס דען איז ער? אַ גובערנאַטאָר? — מאַכט אָליק דער שניידער און קוקט מיט די קאַסאָקע אויגען אויף דער סטעלי און מיינען מיינט ער מיך. איך רייס מיך אין דרויסען אַרויס, איך וויל זיך זעהן מיט מיין אַלטעטשקען, מיט מאיר בעל מח; נאָר ער, נאָר מאיר בעל מח, קאָן מיר געבען צו פאַרשטעהן, מיך קלאָר מאַכען וואָס דאָ טוט זיך... מען לאָזט מיך אָבער נישט אַרויס פון שטוב אַ צייט אַ צייט. און אַז דער דאָקטאָר איז געקומען, מיך רעכט באַטראַכט און געזאָגט, אַז איך קאָן שוין געהן, האָט ער מיר אַריינגעזעצט אַ נייע נשמה, איך האָב גענומען דאָס שטעקל און האָב זיך געלאָזט געהן.

— וואוהין זשע וועסט דו געהן? — פרעגט מיך מיין ווייב.

— איך רעכען זיך דורכגעהן צו מאיר׳ן.

— צו וואָסער מאיר׳ן?

— צו מאיר בעל מח.

— אהא! לאַז ער זיין ווייט אָפּגעשיידט! ער איז שוין לאַנג אויף דער אֶמת׳ער וועלט.

און ווי מיין ווייב האָט מיר אָנגעזאָגט די דאָזיגע בשורה, אַזוי האָט זיך מיר אָפּגעריסען אין האַרצען און איך בין צוגעפאַלען

מיט'ן פנים צום טיש און האָב מיר צעוויינט ווי אַ קליין קינד.

ווער וועט אַצינד מיר אויפדעקען דעם פאָרהאַנג? ווער וועט מיר אַראָפּנעמען די מאַסקע? ווער וועט מיר עפענען די אויגען? נאָר ער איינער האָט געוואוסט דאָס וואָס איך ווייס, און דער איינער איז געשטאָרבען, מיטגענומען דעם דאָזיגען סוד מיט זיך אין קבר אַריין!...

די רעוואלוציע
אויף יענער זייט סמבטיון.

די רעוואָלוציע
אויף יענער זייט סמבטיון.

קאַפּיטעל א.

דער פּרנס־חודש און זיינע מקורבים. די טעלערלעקער.

די רויטע יודעליך, וואָס אויף יענער זייט סמבטיון, זענען אַ פריי פאָלק, האָבען ניט אויף זיך קיין איבערהאַר, צאָהלען קיינעם נישט קיין צינז, ווייסען ניט פון קיין טאַקסע אויף פליישׁ, וואָרום מכות עסען זיי. זייערע אַלע עסקים, געשעפטען און לאָרענישען פיהרען זיי אַליין, און אַז עס מאַכט זיך עפּיס אַ לאָרעניש, אַ מחלוקת, אָדער אַזוי עפּיס אַ סכסוך, וואָס מען קען זיך ניט אויסגלייכען מיט גוטען, סילוקט מען זיך מיט פּעטש, אָדער מען פּאָהרט אַריין איינס דאָס אַנדערע אין די בערד אַריין, מישען זיך אַריין זייטיגע מענשען, לייגען זיך אַריין אין אַ שלום, ביידע צדדים שטעלען משקה, מען בעט זיך איבער און מען לעבט זיך ווידער אין פריעדען, שטיל, ווי די טייבעלעך, ביז מען צושלאָגט זיך ווידער אַ מאָל, מישען זיך ווידער אַריין זייטיגע מענשען, בעט מען זיך איבער און מען שטעלט משקה, און אַזוי ווייטער און ווייטער... ווי באַלד אַזוי, בלייבט דאָך אַ קשיא: צו וואָס בעדאַרפען זיי נאָך האָבען אויף זיך אַ פּרנס־חודש? נאָר געווים ווייסט איהר נישט, וואָס הייסט דאָס פּרנס־חודש — מוז מען אייך קלאָר מאַכען.

דער פּרנס־חודש ביי די רויטע יודעלעך איז כמעט דאָס אייגענע וואָס ביי אונז למשל גבאי־ראשון אין בית־המדרש. דער חלוק איז נאָר, וואָס ביי אונז אַ גבאי קלויבט מען אויס אויף דריי יאָהר, און דאָרטען, אויף יענער זייט סמבטיון, ווייסען זיי ניט פון דעם מנהג: „וואָס איז שייך — זאָגען זיי — קלויבען אַ פּרנס־חודש? קלויבען — זאָגען זיי — קלויבט מען אַרבעס, ניט קיין פּרנס־חודש“, וואָס געהט ביי זיי בירושה נאָך פּונים מלך

כּדרלעומר. „אונזער פּרנס-חודש — זאָגען זיי — קומט אַרויס פֿון כּדרלעומר'ן"... אם כּן איז וואָס? למאי מיר אַלע קומען אַרויס פֿון אָדם הראשונ'ען, וואָס איז אַ סך עלטער פֿון כּדרלעומר'ן? — הערויף איז ניטאָ קיין תּירוץ. די רוטע יודעלעך האָבען פֿיינט זיך אַריינלאָזען אין ווייטע חקירות, פֿילאָזאָפֿיע — זיי ווייסען נאָר, אַז ער איז זייער פּרנס-חודש און זיי זענען מחויב איהם אויסהאַלטען, אָפּגעבען כּבוד און ווייטער קעהר זיך מיט זיי ניט אָן. אַז זיי בעגעגענען דעם פּרנס-חודש אין גאַס, פֿאַלען זיי מיט'ן פּנים צו דער ערד און שלאָגען זיך מיט דער האַנד אין האַרצען אַריין: „על חטא שחטאתי לפניך ביודעים ובלא יודעים..." פֿאַר בלא יודעים קומען זיי נעבעך אָפּ אַ סך מעהר ווי פֿאַר ביודעים. עס מאַכט זיך אָפֿטמאָל אַז דער פּרנס-חודש קומט אין שול אַריין און ס'איז איהם אויפֿגעלייגט אויפֿ'ן האַרצען, קלויבט ער אויס איינעם פֿון די פֿאַרנעמסטע לייט פֿון מזרח-וואַנט, הייסט איהם זיך לייגען מיט'ן פּנים אַראָב, רופֿט צו דעם שמש און הייסט מען זאָל איהם געבען מלקות, דאָס הייסט מען זאָל איהם אַריינצימבלען נישט מעהר און נישט ווייניגער פֿון אַכטצעהן (ח"י — צום לעבען הייסט עס), און דער גע-שמיסענער, אַז ער שטעהט אויף פֿרעגט ער נישט פֿאַר וואָס, נאָר ער טהוט אַ קוש די רוט, בעצאָהלט דעם שמש פֿאַר דער טרחה, אימליכער נאָך זיין פֿערמעגען, און פֿערשרייבט זיך אין פּנקס, אַז אין אַזאַ טאָג האָט ער מקבל געוועזען אַזוי פֿיעל און אַזוי פֿיעל שמיץ, און דער גאַנצער עולם געהט צו צו איהם און זאָגט איהם: „יישר כּח, דערלעבט איבער אַ יאָהר", און ער ענטפֿערט: „גם אַתּם"...

אַט אַזוי שמועסען זיך אויס צווישען זיך די רוטע יודעלעך וואָס נאָך זייער אייגענע שפּראַך. דאָס הייסט די שפּראַך איז די זעלביגע וואָס ביי אונז, נאָר אַ ביסעל פֿאַרשטעלט: ביי אונז הייסט עס, לשון „סגי-נהור". למשל, עס מאַכט זיך אַמאָל איינער האַפּט דעם אַנדערען אין אַ ליגען, וועט ער איהם ניט זאָגען, ווי מע זאָגט ביי אונז: „פֿעטער! דאַכט זיך איהר קערט מיר אָן אַ ליגנער?"... דאָרט קאָנט איהר האַקען שקרים און דער-צעהלען אַ זעלכעס וואָס ניט געשטויגען און ניט געפֿלויגען, וועט מען אויף אייך קוקען און שאָקלען מיט'ן קאָפּ, ווי איינער רעדט „אַ שעהנע מעשה, כּילעבען"!.. אָדער למשל, אַז איינער האַפּט דעם אַנדערען פֿאַר דער האַנד, בשעת יענער קריכט צו איהם אין קעשענע, וועט ער איהם אַ זאָג טהון מיט אַ שמייכעלע: „למאי זאָלט איהר זיך מטריח זיין"?.. אָדער למשל, איינער וויל געבען דעם אַנדערען, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, אַ פֿייג, דרעהט ער

צונויף דריי פינגער און זאגט: „געפעהלט איך די דאזיגע פרי פון ארץ ישראל?" — און יענער ווייסט שוין וואס מען מיינט...

איטליכעס פאלק מיט זיין שפראך; איטליכעס לאנד מיט זיינע מנהגים.

אויף יענער זייט סמבטיון איז א מנהג, אז עס קומט צו פאהרען צו זיי איין „אינגעריגער", אזעלכער וואס זיי קענען איהם נישט, זענען זיי זיך מיט איהם מחיה, ווייסען ניט וואו איהם אוועקצוזעצען, זעצען זיי איהם אוועק בעזונדער פערשלאסען אין א חדר און האלטען איהם אפ ימים ושנים, געבען איהם עסען און טרינקען און זענען זיך מיט איהם משמח ווי מיט אנ'אייגענעם, בינדען אויף די פעקלעך זיינע, לייענען איבער וואו עס געפינט זיך ביי איהם ערגיץ א שטיקעל פאפיער, ווערען געוואהר וואס ער האט געמאכט בשעת ער איז נאך געווען ביי דער מאמע אין בויך, און לאזען איהם ארויס נאכדעם פראנק און פריי אויף אלע פיער זייטען, געבען איהם ארויס א פאפיער אז ער קאן געהן וואהין די אויגען טראגען, און קאן טהון וואס זיין הארץ געלוסט, נאר מיט א תנאי, אז אין קהל'שע געשעפטען זאל ער זיך ניט מישען און פונ'ם פרנס-חודש זאל ער ניט רעדען...

נאך א שעהנער מנהג איז ביי זיי פאראן אויף יענער זייט סמבטיון: אלע שבת און אלע יום טוב קומט זיך צונויף דער עולם צום פרנס-חודש אויף קידוש; נאר איטליכער ברענגט מיט זיך עפיס צו טראגען: ווער א קוילעטש, ווער א פלאש וויין, ווער א געבראטענע קאטשקע, און ווער א לאקשענקוגעל אדער א געקנאטענעם קוגעל אדער א געבלעטערטען קוגעל אדער א קרעפעל-קוגעל, — איטליכער מיט וואס גאט האט איהם געבענשט. דאס ווערט אנגערופען מתנה אדער לאפאווקע, א מין פרעזענט אזעלכער... ביים אריינגאנג שטעהט דאס ווייב פונ'ם פרנס-חודש, אדער איינער פון זיינע זיהן, נעהמען צו פון איטליכען די מתנות, בעטראכטען פון אלע זייטען און זאגען מיט א שמייכעל, „וואס האט איהר בעדארפט זיך מטריח זיין"?.. און טאמער האט עמיצער געבראכט ניט אזא גוטען וויין, דער ניט אזא געראטענעם קוגעל, אדער ער איז ניט געווען אויף קידוש, האט ער נאכדעם א גאנצע וואך אפגעשניטענע יאהר, ניט אזוי פונ'ם פרנס-חודש אליין, ווי פון זיינע מקורבים די טעלערלעקערס.

זיין ביים פרנס-חודש א טעלערלעקער — דאס איז ביי די רויטע יודעלעך אזא מין כבוד, וואס ניט א יעדער קאן דאס גרייכען. מע בעדארף זיין אדער א נאהענטער קרוב פונ'ם פרנס-חודש, אדער א גוטער בעקאנטער. פאר דעם דאזיגען כבוד לאזען זיי זיך דארטען קאסטען געלד און שלאגען זיך ביז

בלוט אריין. די עובדא פון די טעלערלעקערס בעשטעהט אין דעם, אז וואס דער פרנס-חודש עסט אפ, נעמען זיי זיך צו די שירים, ווישען אוים דעם טעלער און לעקען אוים מיט די צינגער, האפען איינס ביים אנדערען פון די הענד גלייך ווי עפּיס רעכטס, און דערצעהלען נאכדעם נסים ונפלאות, ווער ס'האט מעהר געהאפּט און מעהר געלעקט... אזעלכע טעלערלעקער זענען ביים פרנס חודש פאַרהאַן אַ גוזמא און אויף די אַלע טעלערלעקער איז פאַרהאַן איינער אַן עלטערער וואס מען רופט איהם: „דער גרויסער טעלערלעקער“...

דאס טעלערלעקעריי איז אזוי אריין ביי די רויטע יודעלעך אין דער מארע אז זיי קאנען זיך שוין גאר אהן דעם ניט בעגעהן. יעדער גרויסער טעלערלעקער האט אונטער זיך עטליכע קלענערע טעלערלעקערים, און די קלענערע טעלערלעקערס האבען אונטער זיך גאר קליינע טעלערלעקערלעך. און מע לעקט איינס ביים אנדערען די טעלער אויף וואס די וועלט שטעהט!

קאפיטעל ב.

צווישען די רויטע יודלעך געפינען זיך עזות-פנימער.

ויהי היום טרעפט זיך אַ מעשה, די רויטע יודעלעך האבען זיך איינמאל צונויפגעקליבען ערגיץ אויף אַ שמחה, גענומען אַן איבעריג ביסעל משקה און האבען זיך צורעדט, ווי מען זאגט, פאר פייער און פאר וואסער, און אז מען רעדט אַ סך דערעדט מען זיך צו כל הנארישקייטען שבעולם. ביז מען האט אנגעהויבען רעדען על ה׳ ועל משיחו און אויפ׳ן פרנס-חודש... פריהער האט מען גערעדט, ווי דער שטייגער איז אויף יענער זייט סמבטיון, אביסעלע פערשטעלט, בלשון סגי-נהור, און וואס ווייטער אלץ מעהר אפענטליך ביז עס האט זיך געפינען איינער אַ קלוגער, וואס האט אין זיך אַ סך מעשיות מיט משלים, און איז ארויף אויף דער בימה און האט אַ פּאטש געטהון אין שלחן אריין און האט זיך אנגערופען צו די רויטע יודעלעך:

— שאט! מורי ורבותי איך וועל אייך דערצעהלען אַ משל!

— אַ משל! אַ משל! לאז זיין שטיל, אט וועט מען אונז דערצעהלען אַ משל! — האבען געזאגט די רויטע יודעלעך, און יענער האט אנגעהויבען צו דערצעהלען כהאי לישנא:

— אַמאל איז געווען אַ פּאר פאלק, אַן אינדיק מיט אַן אינדיטשקע, און זיי האבען זיך געלעבט, דאס גליקליכע פּארעל, צופריעדען, ווי מען זאגט,

אין עושר און אין כבוד, אַרומגעגאַנגען ביידע אין הויף תּמיד בעזיוּנדער, זיך ניט אָנגעקעדערט מיט קיינעם, ווי עס פּאַסט פֿאַר אַריסטאָקראַטישע עופֿות־אינדיקעס. ויהי היום, האָט זיך געטראָפֿען אַ מעשה, די אינדיטשקע האָט בעמערקט פֿון אַ צייט אַז געליעבטער, דער אינדיק, איז עפּיס שטאַרק לא עליכם׳דיג, געהט אַרום אָנגעבלאָזען מרה־שחורה׳דיג און אַראָבגעלאָזט דעם סנאָבעל. פֿרעגט איהם די אינדיטשקע: „וואָס איז דיר? וואָס ביזטו אַזוי מרה־שחורה׳דיג?“ ענטפֿערט איהר דער אינדיק: „וואָס פֿרעגסט דו מיך? אַ מעהר טהו אַ קוק ביי מיר אויפֿ׳ן סנאָבעל וועסט דו שוין זעהען“... הויבט אויף די אינדיטשקע די אויגען און רופֿט זיך אָן צום מאַן: „ביי דיר אויפֿ׳ן סנאָבעל איז גישטאָ גאָר ניט אַ חוץ אַ שטרויעלע“... רופֿט זיך אָהן צו איהר דער אינדיק: „הערסט דו, אָט דאָס שטרויעלע טהוט מיר צום טוידט, עס קיצעלט מיר אין נאָז, באַמבעלט זיך מיר פֿאַר די אויגען און רייצט מיר די נערווען — האַלדער! האַלדער! האַלדער!..“ דערהערט אַזעלכע דבורים, צולאַכט זיך די אינדיטשקע: „דו נאַרישער אינדיק, וואָס דו ביזט! טהו אַ טרייסעל מיט׳ן קאָפּ און וואַרף אַראָפּ דאָס שטרויעלע וועט דיר ווערען אַ ליכט אין די אויגען!..“ אויסגעהערט די דאָזיגע עצה, האָט זיך דער חכם דער אינדיק אָפּגעקעדערט אָן אַ זייט זיך געשעמט פֿאַר דער אינדיטשקע, און אַראָפּגעוואָרפֿען דאָס שטרויעלע פֿונ׳ם סנאָבעל — און ס׳איהם געוואָרען אַ ליכט אין די אויגען....

קיין זאַך מאַכט נישט אויף די רויטע יודעלעך אַזאַ איינדרוק ווי אַ משל. מיט אַ משל קאָנט איהר זיי קויפֿען און פֿערקויפֿען, שיקען אין פֿייער און אין וואַסער, מאַכען מיט זיי וואָס איהר ווילט. אויסגעהערט דעם משל האָט מען גענומען ערשט דעמאָלט רעדען אַלע אינאיינעם, ווי דער שטייגער איז ביי די רויטע יודעלעך, דאָס הייסט מיט הענט און מיט פֿיס און מיט אַלע צוויי הונדערט אַכט און פֿערציג אברים:

— ביז וואַנען איז דער שעור — רופֿט זיך אָן איינער — מיר זאָלען אויסשטעהן די וועלט מיט קוילעטשען, מיט ווייַן, מיט קאַטשקעס און מיט קוגלען? וואָס איז? מיר האָבען ניט וועמען ס׳זאָל עסען? מיר האָבען אַליין אויך ניט וואָס צו עסען!..

— איך פֿרעג אַנ׳אַנדער קשיא — רופֿט זיך אָן אַ צווייטער — מילא דער פּרנס־חודש; אָבער דער גלות פֿון די טעלערלעקערס! פֿאַר וואָס קומט אונז מיר זאָלען אויסשטעהן אַזוי פֿיעל אומזיסטיגע פֿרעסערס און זויפֿערס וואָס טהוען ניט קיין האַנד אין קאַלט וואַסער?

— איך װיל גײן אַ ביסעל װײטער — זאָגט אַ דריטער — איך װיל מיך דערגרונטעװען צום תּוך און פֿאַרשטײן מיטן שׂכל, װאָס איז דאָס אײגענטליך אַ פּרנס-חודש? אפשר קאָן מען זיך באַגײן אָהן איהם?..

— לאָמיר גײן צום פּרנס-חודש, קינדער, איהם פֿרעגען, ער זאָל אונז קלאָהר מאַכען, װאָס איז אײגענטליך אַזעלכעס פּרנס-חודש און צו װאָס דאַרף מען איהם?

און װאָס װײטער האָבען די רױטע יודעלעך גערעדט מיט אַלץ מעהר היץ און מיט אַלע צװײהונדערט אַכט און פֿערציג אבֿרים און אויף קולי-קולות און ס'איז געבליבען — אַז אם ירצה השם שבת זאָל מען זיך צונויפֿנעהמען אַלע אינאײנעם און מען זאָל זיך דורכגײן צום פּרנס-חודש אויף קידוש און בדרך אַגבֿ איהם אָװעקשטעלען די דאָזיגע קלאָץ-קשיא: „װאָס איז אײגענטליך אַזעלכעס אַ פּרנס-חודש און צו װאָס דאַרף מען איהם?..“

קאַפּיטעל ג.

דער גרויסער טעלערלעקער דערצעהלט א מעשה פון טויזענד איין נאכט.

דאָס פֿאַרשטעהט מען פֿון זיך אַלײן אַז די קלײנע טעלערלעקערלעך האָבען דאָס באַלד אָפּגעטראָגען צו זײערע גרויסע טעלערלעקערס, און די גרויסע טעלערלעקערס האָבען דאָס איבערגעגעבען דעם גרעסטען פֿון אַלע טעלערלעקערס, איז דער גרויסער טעלערלעקער געקומען צום פּרנס-חודש און האָט איהם איבערגעגעבען, געװײנטליך פֿאַרשטעלט, אַז די רױטע יודעלעך קלויבען זיך צו איהם הײנטיגען שבת „אויף קידוש“...

האָט דער פּרנס-חודש אויסגעהערט גאַנץ קאַלטבלוטיג, אַ פּנים ניט פֿאַרשטאַנען װאָס מען מײנט, און דער גרויסער טעלערלעקער האָט איהם געמוזט צולײגען, אַז די רױטע יודלעך װילען קומען צו איהם אויף קידוש מיט לעדיגע הענד, אָהן קױלעטשען, אָהן װײן, אָהן קאַטשקעס, אָהן קוגלען...' האָט זיך דער פּרנס-חודש שטאַרק פֿאַרװאונדערט און אַ פֿרעג געטהון בײם גרויסען טעלערלעקער:

— סטײטש, װאָס זשע װעלען זײ עסען?

האָט איהם דערױף דער גרויסער טעלערלעקער געענטפֿערט, אַז דאָס מאַכט װילען זײ פֿרעגען בײ איהם, בײם פּרנס-חודש: װאָס װעלען זײ

עסען? זיי האבען ניט וואס צו עסען!.. האט איהם דארויף דער פרנס-חודש געענטפערט:

— וואס'זשע קעהר זיך עס אן מיט מיר? לאזען זיי עסען איינס דאס אנדערע...

אויסגעהערט פונ'ם פרנס-חודש אזא מין ענטפער, האט דער גרויסער טעלערלעקער אביסעל אפגעוואַרט און האט זיך אפגערופען:

— אויב דער פרנס-חודש וועט קיין פאראיבעל נישט האבען, וועל איך איהם דערצעהלען א משל, אדער א מעשה פון טויזענד איין נאכט.

— אך, מיט'ן גרעסטען כבוד! איך האב ליעב אז מען דערצעהלט מיר מעשיות פון טויזענד איין נאכט — מאכט דער פרנס-חודש און רוקטצי דעם גרויסען טעלערלעקער א שטוהל. און דער גרויסער טעלערלעקער זעצט זיך אוועק און דערצעהלט א מעשה פון טויזענד איין נאכט...

אויסגעהערט די מעשה פון טויזענד איין נאכט, האט זיך דער פרנס-חודש א ביסעל פערטיעפט אין מחשבות, און נאכדעם האט ער א זאג געטהון צום גרויסען טעלערלעקער:

— געה אהיים און זיי רוהיג. אם ירצה השם צום קדוש זאלט איהר אלע זיין ביי מיר.

קאפיטעל ד.

דער פרנס-חודש שענקט א קאנסטיטוציע.

שבת צו קדוש איז ביים פרנס-חודש געווען פול די שטוב ווי אניאוֹיט. ער האט אויפגענומען די רויטע יודעלעך זעהר פריינדליך און מיט גרויס כבוד, זיי געשטעלט קדוש און פערבייסען, געטרונקען צו איטליכען בעזונדער לחיים, און איז אויפגעשטאנען און האט זיך אנגערופען צו זיי בזה הלשון:

— מיינע ליעבע, געטרייע יודעלעך! געלויבט איז גאט! וואס טהוט מען אז מע זאל פערגרינגערען אייך די לאגע און אויך מיר זאל זיין גרינגער צו פיהרען דאס חדר, איך זאל חלילה נישט געשטרויכעלט ווערען, און האב דערקלערט מיט נאטס הילף א מיטעל, אז איהר אליין זאלט מיר קומען צו הילף מיט אייער קלוגשאפט און מיט אייער וויסענשאפט, בקצור איך וויל אז איהר אליין זאלט מיט מיר צוזאמען העלפען ריכטען דאס פאלק, און

צוליעב דעם האב איך ארויסגעגעבען א בעפעהל עס זאל געעפענט ווערען ביי מיר אין דער מדינה א קהל'ס שטיבעל, וואס אהינצו זאלען זיך צוזאמענקומען אלע אויסערוועהלטע פון אייך, אבגעאָרדנעטע הייסט עס, צוויי דריי אבגעאָרדנעטע פון יעדער שטאָדט, און די דאָזיגע אבגעאָרדנעטע וועלען בעקומען אין קהל שטיבעל אריין אלע טאג אין דער פריה און אין דער נאכט טיי פון מיין טיש מיט זיסע שפייזען גלייך מיט אלע מיינע טעלערלעקער, און אט אזוי וועט ווערען איינגעפיהרט ביי מיר אין דער מדינה אמין, אמין, ווי אזוי הייסט דאס דאָרט ביי זיי אויף יענער זייט סמבטיון, קאָנטריבוציע?

— קאָנסטיטוציע! — האָבען אונטערגעכאפּט עטליכע קולות.

— קאָנטריבוציע, קאָנסטיטוציע, ס'איז אלץ איינס, אבי ס'זאל זיין אזוי ווי ביי לייטען, און געדענקט אייך, קינדערלעך, געזונדערהייד איטליכער אין זיין געצעלט אריין און זיצט אייך צופריעדען איטליכער אונטער זיין ווינשטאָק און איטליכער אונטער זיין פייגענבוים, און לאָז אייך זיין וואהל און גוט, פון היינט און אויף אייביג — אמן ואמן.

אָפּגעזאָגט די דאָזיגע שעהנע דרשה איז דער פרנס-חודש אראָפּ פון דער שטוהל האט זיך ארומגענומען מיט זיינע מקורבים די טעלערלעקער און האט זיך מיט זיי געזעגענט און געקושט זיך גאר פריינדליך. און טרעהרען זענען געשטאַנען ביי איטליכען אויף די אויגען, טרעהרען פון פרייד, און פון צופריעדענהייט, און דער עולם איז געגאַנגען אהיים מיט פריילעכע הערצער און מען האט געגעסען און געטהון זיך גרויס וואוילקייט.

קאפיטעל ה.

די טעלערלעקערס ארבייטען מעשים.

דעם זעלביגען שבת צו נאכטס האבען זיך די חברה טעלערלעקער צונויפגעזאמעלט אויף אן אסיפה און איינער פון זיי האט געהאלטען א רעדע אזוי צו זאגען:

— ברידער פון איין טעלער! היינטיגען טאג האט אונז פּאסירט אן אומגליק, וואס מען קען דאס גאר ניט ארויסרעדען: א שלאק האט אונז געטראָפען אומגערעכט, א דונער האט אונז דערשלאגען — מיר זענען אויסגעשטעלט: זייט זיך מודה, צי האט ווער פון אייך ווען געקלערט אָדער געזעהען אין חלום אפילו, אז עס וועט קומען אמאל א צייט, וואס מען וועט ביי אונז צונעהמען דעם טעלער אין מיטען העלען טאג, דער פרנס-חודש וועט

זיך אפזאגען און מיר וועלען בלייבען ווי די פערבלאנזשעטע שאף עלענד אהן א פאסטוך? און ווער איז שולדיג אין דעם, אז ניט מיר אליין מיט אונזערע גוטע הערצער וואס מיר האבען נאכגעגעבען די רויטע יודעלעך, געבאלעוועט, צולאזט, געלייגט אויף זיי כבוד. אויפגעהערט זיי שמייסען ווי אונזערע עלטערען האבען געטהון? ווער איז שולדיג, אז נאר מיר אליין מיט אונזער ווייכען כאראקטער, וואס מיר האבען זיי ניט געקאנט דערלאזען און האבען זיי דערלאזט זיי זאלען זיך צונויפזאמלען אלע אינאיינעם מיט די שקצים הולטאיעס, וואס האבען אונז אוועקגעלייגט, איבערגעקוילעט דעם האלז אהן א מעסער! גוואלד וואס וועלען מיר טהון אצונד, ארעמע טעלערלעקער, מיט דער שענער מתנה וואס דער פרנס=חודש האט אונז געשענקט, מיט דעם קהל'ס שטיבעל, אדער מיט דער קאנסטיטוציע, ימח שמה וזכרה? ווייסט איהר האטש דעם טייטש פון קאנסטיטוציע? ניין? איהר ווייסט נישט? וועל איך אייך קלאר מאכען, אויב איהר ווייסט נישט. קאנסטיטוציען — דאס איז א מין נקבה רחמנא ליצלן א נאקעטע, אן אויסגעלאסענע, א חצופה, אן עזות'ניצע, אן אויסווארפלינג, א שלאנג פון זיין ליעבען נאמען. קאנסטיטוציע — דאס איז א מין אנשיקעניש, א גאטס שטראף, וואס ווייסט נישט קיין חלוק צווישען א טעלערלעקער און צווישען אזוי א רויט יודעל פון די רויטע יודעלעך. קאנסטיטוציע — איז פאר אונז, טעלערלעקער א שחיטה, א שרפה, א מגפה! אונז קומט צו נעמען די טארבעס און געהן איבער די הייזער אדער אריינווארפען זיך לעבעדיגערהייד מיט ווייב און קינדער אין די וואסערען פונ'ם טייך סמבטיון! היינט דער בזיון, בריידער, די חרפה בושה! דער סקאנדאל! די רויטע יודעלעך זענען דאך ברוך השם אזא פאלק, וואס לאז זיי אריין אין שטוב קריכען זיי אויפ'ן טיש און ווייזט זיי א פינגער וועלען זיי אייך שלעפען די גאנצע האנד. לאז נאר אוועקגעהן די ערשטע עטליכע טעג וועט איהר זעהען ווי זיי וועלען זיך נעהמען נוקם זיין אן אונז פאר די קוילעטשען מיט די פלעשלעך ווין מיט די קוגלען וואס מיר האבען ביי זיי גענומען, און פאר די שמיץ וואס מיר האבען זיי געגעבען. און טאמער ניט מיט אונז, וועלען זיי זיך רעכענען מיט אונזערע קינדער און קינדס קינדער אויף דורות! טעלערלעקער פון דעם גאנצען לאנד! פאראייניגט אייך, און גאט לאז אונז זיין צו הילף — אמן.

— אמן! — האבען אויסגעשריגען אלע טעלערלעקער. — וואס קאנען מיר אבער טהון, אז דער פרנס-חודש האט שוין צוגעזאגט? אליין מיט זיין אייגענעם רצון?

עט נו, לאז זיך אייך האכטען, מיר וועלען איהם איינבעטען וועט ער נעמען דאס ווארט צוריק.

אזוי רופט זיך אן איינער א טעלערלעקער און דער אנדערער שלאגט איהם איבער:

— סיידען דער גאנצער עולם זאל קומען צו איהם און פאלען צו די פיס און וויינען פאר איהם ער זאל נעמען צוריק דאס ווארט.

— ווי אזוי מאכט מען עפעס, אז דער גאנצער עולם זאל קומען צו איהם פאלען צו די פיס און וויינען פאר איהם?

— איהר ווייסט ניט ווי אזוי? — רופט זיך אן א געניטער טעלערלעקער — מען דארף קלויבען חתימות. מען דארף מאכען א צעטעל פון צוויי זייטען, א רעכטע און א לינקע זייט, און לאזען זיך מיט'ן צעטעל צווישען די רויטע יודעלעך און פארלעגען יעדען איינציגען ער זאל זיך חתמ'נען: ווער עס האלט אז מען דארף א פרנס=חודש, זאל ער זיך צושרייבען רעכטס. און ווער עס האלט, אז מע דארף א קאנסטיטוציע, זאל ער זיך צושרייבען לינקס.

— א משל — חאפט זיך ארויס א טעלערלעקער — וואסזשע וועלען מיר טהון, טאמער חתמ'נען זיך אלע לינקס?

— חכם פון דער מה נשתנה! — מאכט דער געניטער טעלערלעקער — ווייסט ניט וואס מען טהוט? מען שלאגט איהם אזוי לאנג ביז ער חתמ'עט זיך רעכטס: אויף וואס האט גאט בעשאפען שמשים מיט קאנטשיקעס.

— סיידען אזוי! — האבען געזאגט אלע טעלערלעקער, און מען האט געמאכט א צעטעל פון צוויי זייטען, א רעכטע זייט און א לינקע זייט, און מען זיך געלאזט מיט'ן צעטעל צווישען די רויטע יודעלעך, און מען האט פארגעלעגט יעדען איינציגען ער זאל זיך חתמ'נען: ווער עס האלט אז מען דארף א פרנס=חודש זאל ער זיך צושרייבען רעכטס, און ווער עס האלט אז מען דארף א קאנסטיטוציע זאל ער זיך צושרייבען לינקס. האבען אלע רויטע יודעלעך געוואלט זיך צושרייבען לינקס. האבען די טעלערלעקערס געהייסען חתמ'נען דוקא רעכטס, האבען די רויטע יודעלעך דוקא ניט געוואלט. האבען די טעלערלעקערס געגעבען פעטש, האבען די רויטע יודעלעך גענעבען צוריק, איז געווארען א ויצעקו מיט א געשלעג מיט הריגות — עס האבען זיך ארייננעמישט די שמשים מיט די קאנטשיקעס און עס האט גערונען בלוט אין די גאסען!.. גאט ווייסט מיט וואס דאס וואלט זיך געענדיגט, ווען עס

געפינט זיך ניט איינער א חכם פון די געוועזענע טעלערלעקער און שטעלט זיך ניט אוועק אין מיטען מארק און רופט אויס אויף א קול:

— ברידער! שוועסטער! וואס וועט זיין פון דעם וואס מיר שלאגען זיך? מיר וועלען זיך אזוי לאנג קוילען, ביז מיר וועלען זיך חס ושלום אויסקוי־לען איינס דאס אנדערע און עס וועט ניט בלייבען פון אונז אויף דער זייט סמבטיון קיין זכר אפילו. מען וועט פערגעסען אויב עס איז געווען אמאל אויף אמאל אויף דער וועלט רויטע יודעלעך!.. ברידער! שוועסטער! גענוג שוין בלוט פערגיעסען! גענוג! איך האב מיט'ן אויבערשטענס הילף אן עצה, אז אלע זאלען זיין צופריעדען, איך האב אייך צו דערצעהלען א משל.

— אויב א משל איז עפיס אנדערש! — האבען זיך אנגערופען די רויטע יודעלעך — האסט א משל גיב איהם אהער, דערצעהל, מיר הארכען דיך.

און דער טעלערלעקער האט זיך אוועקגעשטעלט אויף א טיש, האט זיך אויסגעהוסט און האט אנגעהויבען צו דערצעהלען זיין משל אזוי צו זאגען:

קאפיטעל י.

איינער דערצעהלט א משל און די רויטע יודעלעך ווערען געהאלפ׳ן

אמאל האט זיך געטראפען א מעשה, די צוויי הונדערט אכט און פערציג אברים, וואס ביי מענשען, האבען זיך צואמפערט. ווער פון זיי איז מעהר נוצליך פאר'ן גוף? צי די פיס, צי די הענט? צי די אויגען, צי די אויערען? צי דאס הארץ, צי דער מאגען, צי די איבעריגע אברים? די ער־שטע זענען ארויס געווייניטליך די פיס מיט א טענה: „וואס וואלט געטהון דער גוף, למשל, ווען מיר, פיס, זאלען ניט וועלען ריהרען פונ'ם ארט?" האבען זיך אנגערופען די הענט: „וואס וואלט אייך העלפען אייער געהן, ווען מיר זא־לען ניט וועלען טהון דאס וואס איהר ווילט?" מאכט צו זיי דאס הארץ: „איהר רעדט פון וועלען? וואס פאר א דעה האט איהר? וועלען וויל קיינער ניט, נאר דאס הארץ"... רופען זיך אן די אויגען: „וואס פאר נאראנים איהר זייט! וואהין וואלטען די פיס געהן, וואס וואלטען די הענד טהון, וואס וואלט דאס הארץ גלוסטען ווען די אויגען זאלען ניט זעהן?.." אלץ בלא־טע! — מאכט דאס מויל — איהר אלע מיט אייער געהן און מיט אייער טהון

און מיט אייער וועלען און מיט אייער קוקען זענט בלאָטע אַקעגען מיר, וואָרום איך, מויל, רעד, איך, מויל, עס, איך מויל"... „שאַ — רופֿען זיך אָן די ליפּען און נאָך זיי באַלד די צונג — וואָס הייסט דו, מויל, רעדסט? אין וואו זענען מיר?.. „און וואו זענען מיר? — מאַכען די אויערען — וואָס וואָלט זיין פֿאַר דבורים ביי אייך, ווען מיר, אויערען זאָלען ניט האָרכען?.." „אַ שענע מעשה, — טהוען אַ קלאַפּ די צעהן — דאָס מויל זאָגט אַז ס'עסט, און ווער קייעט?.." „נו, און שלינגען איז ביי אייך אַ פּנים גאָרנישט? — מאַכט דער האַלז, און תיכף נאָכ'ן האַלז שטעלט זיך אַרויס דער בויך און בורטשעט: „עסט, קייעט, שלינגט צוזעצעצטערהייד, איהר וועט אַלע שטעהן אויסגעזען, לאָז דער קעסעל, דער מאַגען הייסט עס, נאָר אויפֿהערען קאָכען אויף איין טאָג!.."

און אָט אַזוי' האָבען זיך נעשפּאַרט צווישען זיך אַלע צוויי-הונדערט אַכט און פֿערציג אברים, איטליכער האָט אַרויסבעוויזען ווי נוצליך און ווי נויטיג ער איז פֿאַר'ן מענשען'ס גוף, ממש אָהן איהם איז דער מענש אוים מענש!

דער קאָפּ, וואָס איז בשעת מעשה געזעסען אויף די אַקסלען, האָט די גאַנצע צייט געשוויגען און האָט אויסגעהערט אַלעמענ'ס טענות, און אַז אַלע אברים האָבען זיך שוין גוט אָנגערעדט, האָט ערשט דערמאָלט דער קאָפּ זיך אַ שאָקעל געטהון און אַרויסגעזאָגט עטליכע ווערטער, קורצע נאָר שאַרפֿע קלוגע רייד: „איהר זענט, קינדערלעך, אַלע גערעכט; איהר געהט, איהר טהוט, איהר רעדט, איהר קוקט, איהר האָרכט, איהר ווילט, איהר עסט, איהר קאָכט, איהר קערט איבער וועלטען. נאָר במה דברים אמורים? ווען איז דאָס גערעדט געוואָרען? אַז איך, קאָפּ, זיץ אויף אייך און שאַף זיך מיט אייך. איך אַליין טאַקי טהו גאָר ניט; נאָר איך הייס אייך **איהר זאָלט טהון**, טהוט איהר; איך הייס אייך געהן — געהט איהר, איך הייס אייך רעדען — רעדט איהר; איך הייס אייך וועלען — ווילט איהר; לאָם איך אָבער אָפּקוקען אויף אַ זייט איין מינוט, איין רגע, וועלען די פֿיס געהן צו אַלדע שווארצע יאָהר, די הענט וועלען טהון מעשים אשר לא יעשו, דאָס מויל וועט רעדען נאַרישקייטען, די אויהרען וועלען ניט הערען וואָס דאָס מויל רעדט, דעם האַרצען וועט זיך פֿערגלוסטען דער רוח ווייסט וואָס, דער האַלז וועט אַראָפּשלינגען דאָס, וואָס קיין שום מאָגען וועט ניט איבערקאָכען, און די גאַנצע „מאַשינעריע" וועט געהן צו אַלדע שווארץ יאָהר"... אָט דאָס האָט איהר אייך דעם משל, און דעם נמשל טרעפֿט איהר שוין אַליין...

אַזוי האָט אָפּגעזאָגט דער טעלערלעקער זיין משל און איז אַראָפּ פונ'ם טיש, און די רויטע יודעלעך, וואָס אַ משל איז ביי זיי טייערער פון חרוסת, זענען נתפּעל געוואָרען, געלעקט די פינגער, ממש צוגאַנגען געוואָרען פאַר תענוג, אַזוי ווי עס ווערט צוגאַנגען שניי אין וואַסער, אָדער וואַקס אויפ'ן פייער, און מען איז זיך צוגאַנגען אַהיים שטאַרק פאַרטיפט אין מחשבות.

אויף מאָרגען איז צום פּרנס-חודש געקומען אַ דעפּוטאַציע פון רויטע יודעלעך, איהם איבערגעטראָגען אַ שענע מתנה מיט זעהר אַ שען ליעדעל, וואָס איינער אַ ליעדעל-מאַכער האָט אָנגעשריבען פון זיין כבוד וועגען. פונ'ם ליעדעל איז ביי מיר פאַרבליבען נאָר פיער שורה'ליך:

אָנו בניך.
ואַתה מורינו —
מיר זענען דיינע קינדער
און דו ביזט אונזער לערער;
אָנו צאניך
ואַתה גוזזנו —
מיר זענען דיינע שאָף
און דו ביזט אונזער שערער!

דער פּרנס-חודש האָט די מתנה צוגענומען, דאָס ליעדעל אויסגעהערט און אַ פרעג געטהון ביי זיי:

— וואָס וועט איהר עפּיס דערצעהלען נייס?

האָבען די רויטע יודעלעך אָנגעהויבען מיט אַ קול פון געבעט אַזוי צו זאָגען.

— טהייערער, געטרייער פּרנס-חודש!.. נעם צוריק דיין וואָרט מיר דאַרפען נישט קיין קאָנסטיטוציע, אונזערע אָבות אַבותינו האָבען דערפון ניט געוואוסט און מיר ווילען דערפון נישט וויסען. איהר דאַרפען מיר נאָר האָבען דיך, פּרנס-חודש! דו ביזט געווען ביז אַהער ביי אונז פּרנס-חודש און פּרנס-חודש וועסטו בלייבען, דו און דיין זוהן און דיין אייניקעל און דיין אור-אור-אייניקעל ביז די וועלט וועט שטעהן, די זון לייכטען, ביז דער סמבטיון וועט וואַרפען שטיינער פונ'ם טייך און ביז די רויטע יודעלעך וועלען זיין רויטע יודעלעך. האָב רחמנות, טאַטע זיסער, האַרציגער פאָטער געטרייער, אויף דיינע קינדער די יתומים, וואָס געהען אַרום ווי די פאַרבלאָנזשעטע שאָף, לאָז זיך דיר דאַכטען עלעהיי מיר זענען דיינע קינדער וואָס האָבען פאַרזינדיגט קעגען פאָטער, ווידערשפּעניגט אין זיין געבאָט, און איצט האָבען

זיי חרטה אויף זייערע זינד, וועגען זיי געקומען צו זייער גוטען פֿאטער, פֿאַ־לען און קניהען פֿאַר איהם און טהון בעטען לייטזעליגקייט...

ער האט די דעפּוטאַציע ניט געקאָנט ריידען אַ וואָרט, מחמת זי האט זיך בענאָמען מיט טרעהרען; אויף זיי קוקענדיג האט אויך געוויינט דער גאַנצער עולם, ווייבער זענען געפֿאַלען חלשות, קינדער זענען צונעפֿאַ־לען צו דער מוטערס ברוסט, די ווענט האָבען געטריפֿט מיט טרעהרען, די שטיינער האָבען געוויינט, ס'איז געווען אַ יללה, אַ יאָמער, אַ קלאָג איבער'ן גאַנצען לאַנד, און דאָס האַרץ פֿונ'ם געוועזענעם פּרנס־חודש, האט זיך אַ ריהר געטהון, און זיין רחמנות האט זיך דערוואַכט אויף די פֿערלאָזענע שעפֿעלעך נאַבעך, און ער האט אויפגעהויבען די הענט אַרויף, און מיט נאַסע אויגען פֿון טרעהרען האט ער זיך אָנגערופֿען צו די רויטע יודעלעך, אַזוי צו זאָגען:

— גאָט איז מיין עדות, איך האָב ניט געוואָלט אייך אָנטהון יסורים... מיין מיין איז געווען צו גוטען... אַצינד זעה איך אַרויס... דעם מענשענס ווילען איז בלאָטע... געבענשט זאָל זיין דער נאָמען פֿון גאָט... פֿון אייביג ביז אייביג!.. געהט, קינדערלעך, אַהיים... און זאָגט אַלעמען, אַז דער פֿאָטער קאָן ניט זעהען זיינע קינדערס טרעהרען... אייער וועטיג איז מיין וועטיג... אייער פֿרייד איז מיין פֿרייד... אייער ווילען איז מיין ווילען... אייערער בין איך געווען און אייערער וועל איך בלייבען, און לאָז זיין אָט דער דאָזיגער טאָג ביי אייך אַ יום־טוב אויף דור דורות, און בכדי צו בעפֿעסטיגען דעם דאָזיגען יום־טוב ער זאָל אייך ליגען אין טעם, שענק איך אייך צום אַנדענקען אַ מאַניפֿעסט מיט פֿערשידענע הנחות און אַלערליי פּריווילעגיעס און פֿריי־הייטען, און אויך אַנ'אַמנעסטיע שענק איך אייך, און איך בעט דעם גרעסטען פֿון אַלע טעלערלעקערס, וואָס ביי מיין רעכטער האַנד, ער זאָל זיך מטריח זיין באַלד איבערלייענען פֿאַר'ן גאַנצען עולם אונזער היינטיגען מאַניפֿעסט מיט דער אַמנעסטיע...

און דער גרעסטער פֿון אַלע טעלערלעקערס איז אַרויסגעטרעטען און האט זיך אַוועקגעשטעלט אויף אַ באַנק און האט גענומען לייענען קודם דאָס מאַניפֿעסט בקול רם:

מיט ן ווילען פֿון גאָט

מיר דער גרויסער פּרנס־חודש, וואָס האט צו שאַפֿען איבער אַלע רויטע יודעלעך וואָס אויף דער זייט סמבטיון אונטער די הרי חושך פֿון איין עק

בידן אנדערען עק, ליעגען יומם ולילה און טראכטען און זארגען פאר אונזערע רויטע יודעלעך ווי אזוי צו פערגרינגערען זיי די עקזיסטענץ און פערזיסען זיי דאס לעבען דא אויף דער זייט סמבטיון. כהיום אזוי ווי גאט האט געשענקט היינט אזא פרעהליכען טאג, א יום־טוב האבען מיר געפונען פאר א חוב קדוש ארויסצוגעבען א בעפעהל איבער דער גאנצער מדינה, וואס בעשטעהט אין פאלגענדע דרייצעהן פרייהייטען:

א) אז איינער האט ניט פון וואנען צו לעבען איז ער פריי צו שטארבען פון הונגער.

ב) אז איינער זיצט אהן ארבייט און האט ניט וואס צו טהון איז ער פריי צו שלאגען זיך קאפ אין וואנט.

ג) אז איינער האט פערלארען חלילה א טאטען אדער א מאמען, א ברודער אדער א שוועסטער, א ווייב אדער א מאן, איז ער פריי צו זיצען שבעה און קלאגען דרייסיג טעג.

ד) אז איינער איז געגאנגען און האט זיך אויסגעבראכען א פוס, איז ער פריי צו געהן אויף קוליעס.

ה) אז איינער האט געהאט א שטוב און די שטוב איז אפגעברענט געווארען, איז ער פריי זיך אויפבויען א נייע שטוב.

ו) אז איינער האט געהאט א קוה און די קוה איז אוועקגעשפרונגען, איז ער פריי זיך צו קויפען אן אנדער קוה.

ז) אז איינער איז ארויסגעגאנגען אין גאס און האט בעגעגענט זיין חבר און זיין חבר האט איהם ניט געזאגט קיין „גוט מארגען", איז ער פריי ניט צו ענטפערען איהם א „גוט יאהר".

ח) אז איינער איז ארויסגעגאנגען אין גאס און האט דערזעהען זיין חברס ווייב אדער זיין חברס אייניקל און האט געגלוסט צו זיי, איז ער פריי צו גלוסטען נאך א מאל.

ט) אז איינער איז ארויסגעגאנגען אין גאס און האט געחאפט א פאטש און ער ווייסט פון וואנען דער פאטש וואכסט, איז ער פריי צו געבען יענעם צוויי פעטש צוריק.

י) אז איינער האט געעפענט א גרוב און דער אנדערער איז געגאנגען און איז אריינגעפאלען איז ער פריי צו שרייען אזוי לאנג ביז ער וועט איהם דערהערען און ארויסנעהמען.

יא) אַז אײנער האָט געלױהען בײם אַנדערען געלד און האָט ניט מיט װאָס אָפּצוגעבען, איז ער פֿרײ צו שטעלען איהם דרײ פֿײַגען.

יב) אַז אײנער האָט חתונה געהאַט מיט אַ װײַב און האָט ניט מיט װאָס זי מפרנס צו זײַן, איז ער פֿרײ צו געהן איבער די הײַזער מיט איהר אײנאײנעם.

יג) אַז אײנער האָט געלעבט און געשטאָרבען, איז ער פֿרײ צו באַגראָבען װערען „בכל תפוצות ישׂראל“.

— אָמן! האָט אונטערגעהאַפּט דער גאַנצער עולם. אַ פּאָר מענשען פֿון די יונגע לײַטלעך האָבען זיך אַפּילו געפּרובט אַ מוּמעל טהון, געװאָלט אָנהױבען דרשׁ׳נען האָבען זיך די עלטערע אױף זײ צושריען:

— שקצים! יונגאַטשעס! שטיל זאָל זײַן! תּרבּות! אָט רופֿט מען אַרײַן די שמשים מיט די קאַנטשיקעס, װעלען זײ מיט אײַך לערנען דרך ארץ!..

אַצונד לאָז מען לײענען די אַמנעסטיע!

— אַמנעסטיע! אַמנעסטיע! איז געװאָרען אַ געשרײ פֿון אַלע זײַטען, און אײנער פֿון די טעלערלעקער איז אַרױף אױף אַ שטוהל און האָט אָנגעהױבען צו לײענען די אַמנעסטיע בקול רם:

מיט׳ן װילען פֿון גאָט

מיר, דער גרױסער פּרנס־חודש װאָס האָט צושאַפֿען אױף אַלע רױטע יודעלעך װאָס אױף דער זײַט סמבּטיון אונטער די הרי חשך פֿון אײן עק ביז׳ן אַנדערען עק, װאָס אונזער הארץ איז תּמיד גוט צו איטליכען באַזונדער, סײַ צו אַ בּהמה אָדער אַן עוף, געבען מיר אַרױס אַ בּעפֿעהל אױף הײַנטיגען טאָג איבער דער גאַנצער מדינה פֿון אײן ביז׳ן אַנדערען עק, מען מעג זאָל באַפֿרײַען אַלע פֿערד פֿון דער אַרבײַט, אַלע בהמות זאָל מען אַרױסלאָזען פֿון די שטאַלען, אַלע עופות פֿון די שטײַגען — פֿרײַהײַט זאָל הערשען איבער אונזער גאַנצען לאַנד, און לאָז חלילה קײנער קײן יסורים ניט האָבען, טאָמער װעט איהם חלילה געשעהן דערפֿון עפּיס אַ שאָדען; די פֿערד און די בהמות װעלען זיך אױסהונגערען װעלען זײ אם ירצה השם נעװיס קומען איטליכער צו זײַן שטאַל און צו זײַן זשלױב, און אױך די היהנער װעלען זיך אַװעקזעצען אױף די באַנטעס װעט איהר זײ האַפּען און אַרײַנװאַרפֿען צוריק אין שטײַג אַרײַן, מיט אײנעם װאָרט לאָז מײַן פֿאָלק װיסען אַז הײַנט איז אַ טאָג פֿון פֿרײַהײַט! עס לעבע די פֿרײַהײַט!

— עס לעבע די פֿרײַהײַט! — האָבען אונטערגעהאַפּט אַלע רױטע יודע־

לעך מיט קולי קולות און מען איז געפאלען איינס דאס אנדערע אויף די העלזער און מען האט זיך געקושט און געפרייט זיך און מען איז געגאנגען אהיים מיט פרעהליכע הערצער און מען האט געגעסען און מען האט נעגעבען און מען האט געטרונקען און געדאנקט נאך פאר זיין גרויס גענאד וואס ער פערלאזט ניט די רויטע יודעלעך, און פון דעמאלט אן לעבען זיי זיך אזוי ווי זייערע אבות אבותיהם האבען געלעבט: שטיל, רוהיג, פיין אהן מיארעראם, אהן נעפילדער; דער פרנס-חודש איז זיך פרנס-חודש, די טעלער-לעקערס, די שמשים זענען שמשים און די קאנטשיקעס זענען קאנטשיקעס. דער עולם טראגט מתנות, ניט באקשיש, לאפאוקע הייסט עס, או בעקומט שמיץ מיט קאנטשיקעס טאמער ברענגט ער נישט... די חכמים וואס קאנען זאגען משלים האט מען פאוואלינקע אויסגעריסען די צינגער, די פיינע בריות וואס קאנען שרייבען האט מען איינציגווייז אפגעהאקט די פינגער — און שא, קיינער בעקלאגט זיך ניט, ס'איז האטע פאקרעשקע, אדער ווי עס שטעהט געשריבען דארט ביי זיי אויף די בלעטער מיט א הויכע מליצה: „קיינער שרייט ניט מיט קיין פליענעל, קיינער עפענט ניט קיין קול און פיפשעט ניט; נישטא קיין בראך, נישטא קיין אויסגאנג, נישטא קיין געשריי אין זייערע געמארקען... שלום! פריעד! אהן א ברעג! אהן א שעור! גליקליכע! געבענשטע: אז וואויל איז צו זיי אויף דער וועלט און זייערע נשמות אויף יענער וועלט!“

צווייטער טהייל.

צוויי אנטיסעמיטען

א.

מאקס בענדליאנט איז א גראָוויכערטע ליולקע. ער פאָהרט פון לאָדז קיין מאָסקווע און פון מאָסקווע קיין לאָדז עטליכע מאָל אין יאָהר. ער איז בעקאנט מיט אלע בופעטשיקעס אויף די וואָקזאלען, אויסגעבונדען מיט אלע קאָנדוקטאָרען געוועזען שוין אין די טיעפע גובערניעס, דאָרט וואו א יוד טאָר ניט זיין מעהר ווי פיער און צוואנציג שעה, געשוויצט אין אלע אוטשאסטקעס, אויסגעשטאנען אונטערהעלגענס געגנג בזיונות, ניט איין מאָל זיך געערגערט, אפגעגעסען דאָס הארץ — און אלץ איבערן יודענטום. דאָס הייסט ניט איבער דעם וואָס איז פאראן א יודענטום, נאָר דערפאר וואָס ער אליין איז, ניט אויסגערעדט זאל זיין, א יוד; און ניט אזוי דערפאר נאָך וואָס ער איז א יוד ווי דערפאר וואָס ער האָט מחילה א יודיש אויסזעהען. אט דער צלם אלקים, אוי, דער צלם אלקים! אויגען שווארצע, גלאנצענדיגע — אמת׳ע סעמיטישע האָר. א נאַיאויסשפּראַך א געדרונגעטע, א נעהטע א יודישע מיט א חי״ש, און דערצו א נאָז, — אוי א נאָז!

און ווי אויף צו להכעיס איז אונזער העלד בעשטראָפט מיט א מין פּראָפעסיע (ער איז א קאָמיוואָיאַזשאָר), וואָס ער מוז זיך ארומפיהרען מיט דער נאָז איבער דער וועלט און דוקא רעדען, און דוקא א סך רעדען, מען זאָל איהם זעהען הייסט עס און מען זאָל איהם הערען, קורץ — ס׳איז אויף איהם א רחמנות.

אמת׳ אונזער העלד האָט זיך נוקם געוועזען אין דער באָרד. אנגעטהון זיך און אויסגעפּוצט טאקי נאָר ווי א כלה, פארדרעהט די וואָנסעס ארויף, זיך פארלאָזט א לאנגען נאָגעל און געטראָגען א שניפּס „אשר לא שניפּסו אבותינו״, זיך געוואוינט צו די מאכלים וואָס אויפן וואָקזאל, אויסגעלאָזט

זײַן גאַנץ בײַשטײער האָרץ צום דבר-אַחר (ס'זאָל איהם אָנגעהן, דעם חזיר, חאָטש האַלב וואָס מאַקס האָט איהם געווינשעוועט בשעת ער האָט איהם פאַרזוכט צום ערשטען מאָל!) און וואָס טוט אײַך גרוים? ער האָט זיך אײַנגעשטעלט דאָס לעבען און האָט אָנגעהויבען עסען ראַקעס.

פאַר וואָס זאָג איך „ער האָט זיך אײַנגעשטעלט דאָס לעבען?“ ווײַל אײַערע שונאים זאָלען אַזוי וויסען פון זײַער נאָז ווי מאַקס בערליאַנט האָט אַפילו אָנגעהויבען צו וויסען ווי אַזוי מען איז זיך נוהג מיט ראַקעס: צי מע שנײַדט זיי מיט אַ מעסער? צי מע שטעכט זיי מיט אַ גאָפעל? צי מען עסט זיי גאַנצערהייד?

און פון דעסטוועגען נאָך די אַלע גליקען, קאָן זיך מאַקס בערליאַנט ניט אויסבעהאַלטען מיט זײַן יודישקייט, ניט פון אייגענע, ניט פון פרעמדע. מען דערקענט איהם ווי אַ ביישען שיללינגער, פונקט אַזוי ווי דעם פערשאָלטענעם קין, און מען ניט איהם צו וויסען אויף יעדען טריט און שריט וועה ער איז און וואָס ער איז. קורץ — ס'איז אויף איהם אַ גאָט'ס רחמנות!

ב.

נאָר אויב מאַקס בערליאַנט איז געוועזען אַנאומגליקליכער מענש ביי קישינעוו, איז נאָך קישינעוו ניט געוועזען צו איהם קיין גלייכען. טראָגען אין זיך טיעף אין האַרצען אַ גרויסען ווייטיג און שעמען זיך מיט איהם — דאָס איז אַ מין גיהנום וואָס נאָר דער קאָן איהם פאַרשטעהן, וואָס עס פיהלט איהם. מאַקס האָט זיך געשעמט מיט קישינעוו גלייך ווי דאָס וואָלט געוועזען זײַן קישינעוו... און טאַקי עפּיס גאָר ווי אויף צו להכעיס האָט מען איהם פונקט אין יענער צייט, וואָס נאָך קישינעוו, אַרויסגעשיקט אַהין, אין יענע מקומות, קיין בעסאַראַביע, און ער האָט געפיהלט אַז דאָ הויבט זיך אָן פאַר איהם אַ נייער גיהנום. קאַרג האָט ער זיך אָנגעהערט פון די דאָזיגע שיינע מעשיות דאָרט ביי זיך אין דער היים? קאַרג האָט איהם געקאָכט דאָס האַרץ פערלאָפען מיט בלוט אויף די רציחות וואָס מע האָט אַועלכס ניט געהערט אויף דער גאַנצער וועלט? ער ווייסט דען פערגעסען יענעם טאָג בשעת איין מאָל אין שול האָט מען געמאַכט אַנאַל מלא רחמים אויף די „הרוגי-קישינעוו“? אַלטע יודען האָבען הילכּאָלט געוויינט, ווייבער זענען געפאַלען חלשות...

געוויס האָט זיך אײַך געטראָפען אַ מאָל פאָהרען אין באַהן פאַרביי אַני-אָרט פון אַ „קאַטאַסטראָפע“. איהר ווייסט טאַקי גאַנץ גוט אַז איהר קאָנט

דינען רוהיג: נאָך אַ מאָל אַזאַ אומגליק, אַ קאַטאַסטראָפֿע אויף דעם װעלבען אָרט װעט זיך ניט טרעפֿען. נאָר איהר דערמאָנט זיך אַז אָט־אָ־דאָ האָבּען נישט לאַנג געקאַטשעט זיך באַרג אַראָפּ איין װאַגאָן נאָכ'ן אַנדערען, און דאָ האָבּען מענשען געלייגט דעם קאָפּ, דאָ האָבּען געטרעשטשעט בּיינער, געשפּריצט מאַרך — איהר װעט זיך מחיה אַז איהר פֿאָהרט אַריבּער דאָס אָרט בּשלום...

מאַקס האָט געוואוסט, אַז דאָ, אין די מקומות, װעלען זיין אַ סך דבורים, מיט ממרות, מיט מעשיות, מיט זיפֿצען, מיט קרעכצען פֿון אייגענע, און אנצוהערענישען מיט שטעכווערטליך פֿון פֿרעמדע; און װאָס נעהנטער ער איז געקומען צו יענע מקומות האָט ער אַלץ מעהר געזוכט מיטלען װי אַזוי צו אַנטלויפֿען, אויסבּעהאַלטען זיך פֿון זיך אַליין...

געקומען שוין גאָר נאָהענט האָט ער תּחילת געװאָלט בּלייבּען זיצען אין װאַגאָן איינער אַליין. נאָכדעם האָט ער זיך בּערעכענט און איז דוקא אַראָפּגעשפּרונגען מיט נאָך פּאַסאַזשירען אויפ'ן װאָקזאַל, דוקא צוגעגאַנגען צום בופֿעט מיט אַ בּרייטקייט, װי אַ מענש װאָס איז איהם שטאַרק אויפֿגעלייגט אויפ'ן האַרצען, דוקא געמאַכט אַ שנעפּסיל, פֿאַרבּיסען מיט די אַלע גוטע זאַכען װאָס אַ יוד טאָר ניט, פֿאַרטרונקען מיט אַ גלעזיל בּיער, פֿערדויכערט אַ ציגאַר און איז צוגעגאַנגען צו דער שאַפֿע װאו מען פֿאַרקויפֿט בּיכער און צייטונגען, און דערזעהען ליגען דאָס געוויסע שענע אַנטיסעמיטישע בּלאַט פֿונ'ם געוויסען שענעם אַנטיסעמיט רב קרושעװאַן מיט'ן געוויסען שענעם נאָמען „בּעסאַראַבּעץ“. דאָרט, אין יענע מקומות, דאַרפֿט איהר וויסען, װאו עס באַקט זיך דאָס דאָזיגע שענע בּלאַט, ליגט זיך עס גאַנץ רוהיג: קיינער נעהמט דאָס ניט אין האַנד אַריין; די דאָרטיגע יודען נעהמען דאָס ניט, ווייל „מוקצה מחמת מאוס“, און ניט־יודען האָט זיך עס שון צוגעגעסען. ליגט זיך עס הערפֿאַר בּשלום אין שאַפֿע און דערמאָנט נאָר דעם עולם, אַז ס'איז פֿאַראַן אויף דער וועלט איינער אַ קרושעװאַן, װאָס רוהט נישט, װאָס שלאָפֿט ניט, און װאָס זוכט מיטלען װי אַזוי צו בּעהיטען און בּעוואָרענען און בּעשירמען די וועלט פֿון דער געפֿעהרליכער קרענק, װאָס מען רופֿט זי „יודישקייט“.

מאַקס בּעריליאַנט איז געוועזען דער איינציגער װאָס איז צוגעגאַנגען צו דער שאַפֿע און האָט זיך געהייסען געבּען אַ נומער „בּעסאַראַבּעץ“. צוליעב װאָס למשל? אפשר צוליעב דעם אייגענעם טעם װאָס ער האָט זיך געהייסען דערלאַנגען דאַקעס? און אפשר האָט ער טאַקי געוואָלט זעהען װאָס שרייבּט

עפּיס אזא כלב שבכלבים וועגען יודען ? ס'איז א סברה, זאגט מען, אז דאס רוב איי״יסעמיטישע בלעטער לייענען סעמיטען, דאס הייסט מיר אליין טאקע מיט אונזער כבוד... די בעלי-בתים פון די בלעטער ווייסען דאס גאנץ גוט און געדען מיט דעם נאנג, אז „דער יוד איז טרפה און דער גראשען איז כשר“...

בקיצור, אונזער מאקס האט געהאנדעלט א נומער „בעסאראבעץ“, אריינגעגאנגען מיט איהם אין וואגאן אריין, אויסגעצויגען זיך איבער דער באנק און איבערדעקט זיך מיט'ן בלאט ווי מען דעקט זיך איבער למשל מיט א קאלדרע אדער מיט א פלעד, און בשעת מעשה איז איהם דורכגעפלויגען א מחשבה :

„וואס וועט זיך א שטייגער קלעהרען א יוד למשל, אז ער וועט צוגעהן און דערזעהן א מענשען ליגען אויסגעצויגען און איבערגעדעקט מיט א „בעסאראבעץ“ ? געווים וועט שוין קיינעם ניט קומען אויף די געדאנקען אז דא ליגט א יוד... א אידעע, כלעבען, א טייער מיטעל אויף פּטור צו ווערען פון יודען און בלייבען אקעגען גאכט אויסגעצויגען איינער אליין ווי א שררה אויף א גאנצער באנק“...

אזוי האט זיך געטראכט אונזער העלד, און בכדי ס'זאל שוין טאקע קיין בן-אדם ניט וויסען ווער דא ליגט, האט ער זיך איבערגעדעקט מיט'ן „בעסאראבעץ“ איבער'ן פּנים, פערשטעלט די נאז אויך, מיט די אויגען, מיט די האר, מיט'ן גאנצען צלם-אלקים, און ער האט זיך פארגעשטעלט א בילד, ווי אזוי ביינאכט קריכט א יוד מיט א סך פעקליך אין וואגאן אריין, זוכט נעבעך אנ'ארט אויף צו זעצען זיך, דערזעהט ער עס ליגט א פּאר-שוין מיט א נומער „בעסאראבעץ“ איבערגעדעקט — געווים א פּריץ, און גע-ווים א רשע אנ'אנטיסעמיט און אפשר טאקע קרושעוואן אליין — שפּרינגט ער אודאי נעבעך אפּ, דער יוד מיט די פּעקלעך, שפּייט אוים דריי מאל, און ער, מאקס, בלייבט אליין, איינער אליין ווי א גראף איבער דער גאנצער באנק, חא-חא-חא, כ'לעבען א טייער מיטעל, נאך בעסער ווי א מענש זאל פּלוצים אין וואגאן בעקומען די חאלערע !..

דער דאזיגער פּלאן געפעלט אונזער מאקסען אזוי שטארק, אז לייעני-דיג אונטער'ן „בעסאראבעץ“ צולאכט ער זיך אזוי, און א מענש, דארפט איהר וויסען, אז ער האט איבערגעביסען, פארטרונקען מיט א גלעזעל ביער, פאר-רויכערט א ציגאר און ליגט אקעגען נאכט אין וואגאן איינער אליין אויף א גאנצער באנק, אויסגעצויגען ווי א גראף, איז איהם גוט צו לאכען...

שאַט, לאָז זײַן שטיל. אונזער העלד מאַקס בערליאַנט, דער קאָמיוואָיאַושאַר, וואָס פֿאָהרט פֿון לאָדז קײן מאָסקווע און פֿון מאָסקווע קײן לאָדז, ליגט אײַנער אַלײן אויף אַ באַנק צוגעדעקט מיט אַ נומער „בעסאַראַבעץ“ און כאַפּט אַ דרימעל. לאָמיר אים ניט שטערן.

ג.

מאַקס בערליאַנט איז טאַקי אַ ייד אַ חכם, נאָר הײַנטיגס מאָל האָט ער דוקא נישט געטראָפֿען. ס'איז טאַקי אַרײַנגעקומען אין וואַגאָן אַ פּאַרשוין, אַ גראָבער אַ געזונדער אַ פֿערסאָפּעטער מיט עטליכע טשעמאָדאַנעס, איז טאַקי צוגעגאַנגען צו מאַקסען, טאַקי בעטראַכט אים ווי ער ליגט דאָס איבערגעדעקט מיט אַ נומער „בעסאַראַבעץ“, נאָר ער האָט ניט אויסגעשפּיגען דרײַ מאָל און איז ניט אָפּגעשפּרונגען. ער איז נאָר געשטאַנען און האָט בעטראַכט דעם ראָזיגען נפש דעם אַנטיסעמיט מיט דער סעמיטישער נאָז (בשעת שלאָפֿען האָט זיך דאָס בלאַט אַ ביסעל אַראָפּגעגלישט, און די חרפּה, די נאָז הײַסט עס, האָט זיך ענטפּלעקט און אַרויסבעוויזען בײַ אונזער העלד מיט איהר גאַנצען פּראַכט און גלאַנץ).

געשטאַנען עטליכע מינוט מיט אַ שמייכעל אויף די ליפּען און אַוועקגעליגט די טשעמאָדאַנעס אויף דער צווייטער באַנק וואָס אַקעגען מאַקסען, האָט זיך אונזער נײַער פּאַרשוין אַרויסגעכאַפּט אויף אַ פּאָר מינוט אויפֿ'ן וואָקזאַל, אַרײַנגעקומען צוריק אויך מיט אַ נומער „בעסאַראַבעץ“, אויפֿגעבונדען אַ טשעמאָדאַן, אַרויסבעקומען פֿון דאָרטען אַ קישעלע מיט אַ קאָלדרע מיט אַ פּאָר שטעקשיך מיט אַ פּלעשיל אָדעקאָלאָן, זיך געמאַכט גאַנץ הײמיש, אויסגעצויגען זיך איבער דער באַנק און איבערגעדעקט זיך מיט'ן בעסאַראַבעץ פּונקט אַזוי ווי אונזער מאַקס בערליאַנט, געלעגען און געריכערט, געקוקט אויף מאַקסען און געשמייכעלט, צוגעמאַכט פֿריהער אײן אויג, נאָכדעם דאָס אַנדערע, אַנגעהויבען פּאַוואָלינקע דרימלען.

מיר לאָזען שלאָפֿען אונזערע בײדע „בעסאַראַבצעס“, אַ באַנק געגען אַ באַנק; מיר ווילען בעקאַנט מאַכען דעם לעזער מיט דעם צווייטען פּאַרשוין, ווער ער איז און וואָס ער איז.

ער איז אַ גענעראַל... ניט קיין גענעראַל פון דער מלחמה און ניט קיין גענעראַל־גובערנאַטאָר, נאָר אַ גענעראַל־אינספּעקטאָר, אַן־אַגענט הייסט דאָס פון אַ געזעלשאַפט. הייסען הייסט ער ניעמטשיק; דער נאָמען זיינער איז חיים, נאָר שרייבען שרייבט ער זיך אַלבערט, און רופען רופט מען איהם פּעטי.

אין פלוג קומט דאָך אויס אפילו אַביסעל ווילדליך: מילא אַז פון חיים וואַקסט אויס אַן־אַלבערט פערשטעהט זיך נאָך, ווארום למאי ווי אַזוי ווערט ביי אונז פון וועלוועל וולאַדימיר, פון ישראל איסידאָר און פון אַברהם אַבראַקום? נאָר ווי אַזוי איז דאָס געוואָרען פון חיים — פּעטי? מוז מען זיך אַלזאָ אַריינלאָזען אַ ביסעל אין חקירה, זיך פּאַרטיעפען אין חכמת הלשון און געהן מיטן שכל הישר: ראשית חכמה וואַרפען מיר אַרויס די חית פונים „חיים". נאָכדעם בעטען מיר מחילה די צוויי „יודען" מיט דער „מם", בלייבט שוין נאָר איבער די „אלף" אַליין, שטעלען מיר צו צו דער „אלף" ניט מעהר ווי אַ „למד" מיט אַ „בית" מיט אַן „עין" מיט אַ „טית" — מאַכט דאָס ניט אַלבערט? און פון אַלבערט ווערט שוין במילא אַלבערטי, בערטי, בעטי, פּעטי —

Sic transit gloria mundi —

אַט אַזוי, הייסט דאָס, ווערט פון אַ קאַטשקע אַן־אינדיק.

בקצור, אונזער פּאַרשוין הייסט פּעטי ניעמטשיק און איז אַ גענעראַל־אינספּעקטאָר און פאָהרט אויס די וועלט ווי מאַקס בערליאַנט, נאָר בטבע שוין גאָר אַן־אַנדערער מין נפש: אַ לעבעדיגער, אַ פרעהליכער, אַ בערעדעוודיגער. און חאָטש ער הייסט פּעטי און איז אַ גענעראַל־אינספּעקטאָר, פון דעסטוועגען איז ער אַ איד גלייך מיט אַלע יודען, און האָט ליעב אַ יודען, ליעב צו דערצעהלען מעשיות און אַנעקדאָטען פון יודען.

פּעטי ניעמטשיק מיט זיינע אַנעקדאָטען האָט אַ שם איף דער וועלט. איין שטיקעל חסרון, וואָס וואו ערגיץ אַן־אַנעקדאָט, האָט זיך עס, זאָגט ער, געטראָפען מיט איהם אַליין טאַקי, און בשעת מעשה שווערט ער אייך אָפּ מיט כל השבועות שבעולם, און אַלע מאָל טרעפט זיך מיט איהם דער אַנעקדאָט אין אַן־אַנדערער אָרט; ער פאַרגעסט פון איין מאָל צום אַנדערען. די משמעות, אַז פּעטי ניעמטשיק, דער גענעראַל־אינספּעקטאָר, איז אַ ביסעל געחאַפּט אויף עברי דאָס הייסט ער איז אַ שטיקעל בעל־מגזם, אָדער, ווי מע רופט דאָס אין אונזערע קאַנטען, ער איז מחילה אַ ליגנער. האָט קיין פּאַראיבעל ניט וואָס מיר דריקען זיך אויס אַזוי גראָב; עס וואָלט אייגענטליך געווען שענער מיט

פֿאַלען זאָגען אויף איהם, אַז ער איז אַנגאַזשירט, און וואָס אַנגאַזשירט איז — ווייסט איהר דאָך אַלייִן...

אַרייַנגעקומען אין וואַגאָן און הערענדיג אַנדערע מאַקס בערליאַנט ליי־גען אויסגעצויגען אויף דער באַנק איבערגעדעקט מיט אַ נומער „בעסאַראַ־בעץ" און הערענדיג נאָך דער גאָז, אַז דער פּאַרשוין איז קיין שום מחותן ניט מיט רב קרושעוואַנען און מיט זיין שענעם „בעסאַראַבעץ", איז די ערשטע מחשבה זייַנע געווען:

— איין אַנגעקראָט!.. אַ נייַער אַנגעקראָט!.. ער וועט שוין האָבען מיט נאָמם הילף וואָס צו דערצעהלען און דערצעהלען!

און פּעטי ניעמטשיק האָט זיך אַראָפּגעחאַפּט אויפ'ן וואָקזאַל, האָט זיך בעוואָרענט אויך מיט אַ נומער „בעסאַראַבעץ" און האָט זיך אַוועקגע־לעגט אַקעגען מאַקסען — זעהען וואָס וועט דאָ זיין? — און איז אויך אַנשלאָפען געוואָרען...

אצונד לאָזען מיר איבער דעם „בעסאַראַבעץ" נומער 2, דאָס הייסט דעם גענעראַל־אינספּעקטאָר פּעטי ניעמטשיק, און קעהרען זיך אום צוריק צום „בעסאַראַבעץ" נומער 1, דאָס הייסט צום קאָמיוואָיאַזשאָר מאַקס בערליאַנט.

ד.

מאַקס בערליאַנט האָט געהאַט אַ שווערע נאַכט... אַ פּנים עס האָ־בען אין איהם געגערט די מאַכלים, וואָס ער האָט געחאַפּט אויפ'ן וואָקזאַל, מחמת עס האָבען זיך איהם געפּלאָנטעט משונה מאָדנע ווילדע חלומות. למשל עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז ער איז ניט מאַקס בערליאַנט, אַז ער איז נאָר קרושעוואַן, דער רעדאַקטאָר פֿונ'ם „בעסאַראַבעץ", און אַז ער פֿאָהרט ניט אין וואַגאָן, נאָר רייטענדיג אויף אַ דבר־אַחר, און אַ ראָק, אַ רויטער ראָק, אַ געקאָכטער, ווינקט צו איהם מיט די הערנער, און עס הערט זיך פֿון ערגיץ אַ געוויין: „קעשעניעוו"!.. און ווי עפּיס אַ ווינטעל בלאָזט איהם אין די אויהרען, און ער הערט אַ שלעשטשען פֿון בלעטער אָדער פֿון ווייַבערשע קליידלעך, און ער וויל עפֿענען אַ־נאָות און קאָן ניט, און ער טאַפּט זיך בייַ דער נאָז, — נישטאָ קיין נאָז, קיין סימן פֿון קיין נאָז; אויפ'ן אָרט פֿון דער נאָז טאַפּט ער אָן אַ „בעסאַראַבעץ", און ער ווייסט ניט וואו ער איז. ער וויל זיך רירען און קאָן נישט. ער וויל שרייען און קאָן נישט. ער פֿיהלט אַז דאָס איז אַ חלום, נאָר ער קאָן נישט גובר זיין דעם שלאָף, ער קאָן נישט גע־

וועלטיגען אויף זיך, ער קאן גישט: ער ליגט און ליידעט עבעך גאנץ גרויסע יסורים, ער איז ווי אין דער הינערפלאַט. ער פיהלט אז עס גערען איהם אוים די כחות. נעהמט ער זיך אן מיט'ן לעצטען ביסעל קראַפט און לאזט ארוים א שטילען קרעכץ, וואס נאר ער אליין קאן איהם הערען, און עפענט אויף א שטיקעל אויג, קוים קוים וואס ער זעהט, און ער דערזעהט א שטראַהל פון א ליכט און א געשטאלט פון א מענשען, וואס ליעגט אויסגעצויגען אקעגען איהם, אויך איינער אליין ווי ער אויף א גאַנצער באַנק, און אויך איבערגעדעקט ווי ער, מיט א נומער „בעסאַראַבעץ“, — און אונזער מאַקס ווערט נבהל ונשתומם: עס מאלט זיך איהם אוים, אז דאס זעהט ער טאַקי זיך אליין אויסגעצויגען אויף יענער באַנק און ער קאן בשום אופן נישט פערשטעהן דעם שכל. ווי קומט ער, מאַקס, אהין, אויף יענער באַנק? און ווי אזוי זעהט דאס א מענש זיך אליין אהן א שפיעגעל?.. ער פיהלט אז איינציגווייז שטעלען זיך איהם די האר קאפויר,

לען זיך איהם די האר קאפויר...

ביסלעכווייז, ביסלעכווייז הויבט אן אונזער מאַקס קומען צו די געדאַנקען און פערשטעהן, אז יענער, וואס ליעגט דארט אויף יענער באַנק, איז ניט ער, מאַקס, נאר אן אַנדערער. איז איהם אבער קשה: פון וואַנען האט זיך גענומען אהער דערדאזיגער פארשוין, און גראד אקעגען איהם, און גראד מיט א „בעסאַראַבעץ“?

אונזער מאַקס האט קיין צייט ניט ווארטען ביז טאג און עס ווילט זיך איהם טרעפען דאס רעטעניש וואס גיכער, און טאַקי שוין, און טאַקי באַלד; און ער טהוט זיך א ריהר און הויבט אן צו שעלעשטשען מיט'ן בלאַט, און ער דערהערט אז יענער פארשוין, וואס אויף יענער באַנק, טהוט זיך אויך א ריהר און שעלעשטשעט אויך מיט'ן בלאַט; בלייבט ער שטיל און קוקט זיך איין נאך שטאַרקער, און דערזעהט, ווי יענער פארשוין, וואס אויף יענער באַנק, קוקט אויף איהם מיט א האלבען שמייכעל, און אנדערע ביידע „בעסאַראַבצעס“ ליעגען איינס אקעגען דאס אנדערע, און קוקען איינס אויפ'ם אנדערע און מע שווייגט. ביידע אנטיסעמיטען חלש'ן, געהען אוים וויסען וועד מע איז; נאר מע האלט זיך איין מיט אלע כחות און מע שווייגט. פאַלט פעטי אויף א שכל און הויבט אן אויסצופייפען שטילערהייד א בעקאַנטען יודישען מאטיוו פון א בעקאַנט יודיש לידעל:

„אויפ'ן פריפעטשיק ברענט א פייערל“...

און מאַקס האַלט אידם אונטער אויך שטיל און אויך מיט א פּיפּען:
„און אין שטוב איז היים“...

װענען זיך אװעק פּאָוואָלינקע אונזערע בײדע אַנטיסעמיטען, װאַרפען אַראָפּ פון זיך די „בעסאַראַבּיעס“ און לאָזען אויס בײדע דעם בעקאַנטען יודישען מאָטיוו פונ'ם בעקאַנטען יודישען ליעדעל, שוין נישט מעט קײן פּיפּען, נאָר מיט װערטער ממש:
„און דער רבי לערנט
מיט די קינדערלעך
דעם אלף-בית ז..“

VII.

אקדמות.

אַקְדָמוּת.

(אַ געזאַנג לכבוד שבועות).

אַקְדָמוּת מִלִּין עֶה איך הוב אָן צו רעדען וְשָׁרְיוּת שׁוּתָא אונ בעגעהר צו שפּרעכען!... אזוי זינגט זיך גאַנץ געשמאַק אַ קליין אויסגעדאַרט יודעל, וואָס שטעהט מיט אַ געלען טלית איבערן קאָפּ ביז'ן שפּיץ יאַרמעלקע אין בית המדרש צווישען מזרח וואַנט אונ צווישען שפּיגעל באַנק, נעבען אַ סטענדער, אויפגעהויבען ביידע הענד, די אויגען פערגלאָצט אַרויף, שאָקעלט זיך מיט'ן גאַנצען גוף אַלע מאָל מיט אַ שפּרונג אונטער אונ מיט אַ טענציל, אונ דאָס געלע פּאַרמעט־פּנים בעת מעשה לויכט איהם אַקעגען דער זונן, וואָס קוקט אַריין מיט איין שטראַהל דורכ'ן אָפענעם פענסטער פונ'ם בית המדרש, אונ דאָס איינציגע אַקאַציע בוימעלע אויף דער שוהל גאַס, וואָס האַלט אין רעכטען בליהען, שיקט אַריין אַ געשמאַקען זיסען ריח גלייך צו די יודען אין נאָז אַריין, ווי איינער רעדט: „שמעקט, יודישע קינדער, איהר אויך, פון מיינע בשמים אונ האָט אויך הנאה פון גאָטס וועלטיל“...

איהר ווייסט ווער איז אָט דאָס יודעל וואָס זינגט דעם „אַקדמות“ מיט אַזאַ חדוה, מיט אַזאַ התלהבות? ס'איז יהושע העשיל. איהר קענט איהם, איהר קענט איהם זעהר גוט. דאָס איז פון די יודען וואָס איהר בעגעגענט זיי נאָר לויפענדיג, האָבען קיין מאָל קיין צייט ניט, תמיד זענען זיי פערהאַוועט אין פרנסה, אונ זייער פרנסה איז דאָך אומשטיינס געזאָגט ווינט. מען לעבט פונ'ם ווינט. פאַר אַזעלכע מענשלעך איז די וועלט אַ יריד אונ זיי זענען געקומען אַהער אויפ'ן יריד שמעקען, אויסשמעקען טאָמער וועט מען עפּעס קאָנען חאַפּען... אַ זעלכע מינים סוחרים ווייסען אַליין ניט, וואָס טהוען זיי דאָ אויפ'ן יריד? זיי וואַרפען זיך אויף אַלסדינג וואָס סע קומט זיי פאַר די אויגען קויפען אונ פערקויפען מיד ליד, פערדינט, דערלעגט — אונ אַראָפּ פונ'ם מאַרק, אַ רענדיל אַראָפּ אַ רענדיל אַרויף, אַבי אויסגעהאַנדעלט זיך שען, חלילה

ניִשט פערנומען קיין פרעמדס... אָט אַזאַ סוחר אַז ער האַפּט זיך אויף דעם לעצטען טאָג פוּג'ם יריד און דערמאָהנט זיך, אַז ער האָט געפּטרט וואָז ער האָט געהאַט אַ גראָשען, טהוט ער זיך אַ שמיר מיט דער האַנד איבערן פּנים פון אויבען אַראָפּ און אַ זאָג צו זיך אַליין: „האָבען מיר שוין ברוך השם אָפּגעפּטרט דעם יריד אויך: אַצינד בעדאַרף מען לויפען ערגעץ חאַפּען אַ גמילות חסד אויף צוריקוועגס"...

אָט פון דעם מין יריד-לייט איז אונזער העלד יהושע העשיל.

וואָס איז זיין געשעפט ווייס איך ניט. דאַכט זיך אַ יוד אַ מעקלער, אַ שליח, אַ שטיקעל שדכן, דאָס הייסט ניט קיין שדכן פון די שדכנים וואָס שרייבען בריוולעך און שלעפען קערבלעך, נאָר גאָר-ניִשט, אַז עס מאַכט זיך אַמאָל אויספיהרען אַ שדוך מהיכי-תיתי, פאַר וואָס ניט? ווער זאָגט זיך דאָס אָפּ פון אַ זייטיגען רובל? איך קען אַ סך דאַמען „אַרים-טאָקראַטקעס" וואָס אַז זיי שמעקען אָן ערגעץ אַ בחור געהט אַרום מיט אַ מעדעל און סע דאַכט זיך זיי אויס אַז ס'איז גלייך, וואַרפען זיי אַוועק אַלע געשעפטען און נעמען זיך צו דער אַרבייט, טהוען אַלסדינג ס'זאָל ווערען; סע פערשטעהט זיך זיי טהוען דאָס מעהר לשם מצוה, אָדער דיפּלאָמאַטיע, אָדער פּשוט ווייל זיי האָבען ניט וואָס צו טהון... נייִן יהושע העשיל איז ווייט פון אַזעלכע זאַכען; ער אַז ער פאַלט אַמאָל אויף אַ גלייכס איז נאָר צוליב דעם וואָס ער מיינט טאָמער וועט ער דאָ עפּעס חאַפּען. אַי עס לאָזט זיך אויס אַ בוידעם? דען דאָס וואָס ער מיינט ס'איז גלייך ווי אַ סטרונקע איז גאָר קרום ווי אַ קאָטשערע — וואָס איז ער שולדיג? מסתמא איז זיין מזל אַזוי. למאי מעקלערייַ? פערהאַן אַ סך מעקלערס דאָ אין שטאָדט, אויך אַזעלכע בריה'ס ווי ער, פון דעסטוועגען וואָהין זיי געהען אַריין מאַכען אַ געשעפט מאַכען זיי, און ביי איהם איז געמאַכט און געמאַכט, און צום סוף עס קומט צו עפּעס לאָזט זיך אויס אַז עס הויבט זיך גאָר ניט אָן!... אָהן מזל, הערט איהר, זאָל מען גאָר-ניט געבוירען ווערען אויף דער וועלט. אַליין וואָלט מען נאָך ווי עס איז איבערגעטראָגען, איז אָבער פערהאַן אַ ווייב, קינדער-לעך וואָס זענען גאָט די נשמה שולדיג... אַ גליק, כלעבען, וואָס יהושע העשיל איז אַ יוד און אַ פרומער עהרליכער יוד, וואָס גלויבט אין גאָט, וואָס דיענט גאָט, וואָס האָט ליעב גאָט, ממש פערברענט פערליעבט אין דער שכינה ווי אַ חתן וואָס האָט זיך פערליעבט אין דער כלה, דעריבער דאַוונט ער אַזוי געשמאַק. קומט אין שוהל אַריין זעהן ווי יהושע העשיל דאַוונט איז, זאָג איך אייך, נאָר אַ חיות, דאָס איז ניט

קיין געוועהנליכער דאוונען, ווי א יוד אשטייגער שטעלט זיך צוזעק און מאהלט ווי א מיהל, האט אין זינען בעת מעשה גאר ווייס איך וואס: א קונה א פריץ, א גמילות חסד. ניין! יהושע העשיל אז ער שטעלט זיך אוועק דאוונען שטעלט ער זיך פאר, אז ער קומט מיט א ראפארט צום רבונו של עולם, מיט א לויבעניש און מיט א געבעט אויף פרנסה, מיט א קלאגען זיך אויפ'ן גלות און מיט א חדוה וואס ער איז א יוד. א קליינינקייט א יוד, א יוד וואט האט מקבל געוועזן די תורה, ערשט היינט, אין דעם דאזיגען טאג שבועות... שפרינגט ער אונטער, קנאקט צו מיט די פינגער, מאכט מיט די אויגען און שרייט, שרייט מיט קולי קולות. די „אריסטאקראטען", די נגידים פון מזרח וואנט, וואס דאוונען מיט איהם אין איין שוהל, קענען איהם שוין מיט זיין דאוונען און מיט זיינע משונה ווילדע העויות: „שאט, שאט, זאגען זיי, דער גרייגער יהושע העשיל האט זיך צעלאזט!" נאר דער גרייגער יהושע העשיל הערט זיי ווי דעם פאראיאהריגען שנעע: „דערויף איז דאס א מקום קדוש מען זאל דאוונען, ניט זיצען אויבען אן אויסגעסטראצעלט ווי די טאקען, גלאנצען מיט די גילדענע און זילבערנע עטרות פון די טלתים, קוקען אריין בעת קריאת התורה כלומרשט אין די חומשים און שטילערהייט רעדט מען צווישען זיך דברים בטלים"... און דערזעהט יהושע העשיל אז יודען רעדען בעת דאוונען קאן ער דאס ניט סובל זיין, ווערד אין כעס, פאטשט מיט די הענד איבערן סדור: „אי—א—נו!". א מאדנער יוד איז דער יהושע העשיל. אזוי איז ער דאכט זיך א נכנע, א נעבעכיל, א ווארם וואס לאזט זיך טרעטען מיט די פיס, און קומט אין שוהל — אויס נכנע, אויס נעבעכיל, אויס ווארם, איין עזות פנים, זאל גאט היטען! דא, אין שוהל, איז ניטא ביי איהם קיין נגיד, קיין אריסטאקראט; ער איז זיי מבטל כעפרא דארעא, דען אין א מקום קדוש זענען אלע יודען גלייך. אויך דאס פנים ווערד דא ביי איהם גאר איין אנדער פנים: צי מחמת דער יארמעלקע מיט'ן טלית וואס אויפ'ן שפיץ קאפ, צי מחמת גרוים חדוה פון זיין געליעבטער (די שכינה), וואס ער זעהט זיך דא מיט איהר אלע שבת און יום טוב, ובפרט אזא יום טוב ווי שבועות צו „אקדמות", בעת „חֵיל אֶלֶף אַלְפִין — צעהנטויזענדער, הונדערט־טויזענדער מלאכים כרובים און גלגלים קלויבען זיך צענויף פארן אלמעכטיגען און טהוען זיך הויבען מיט א געזאנג און מיט א גרוים שאלונג ווי דאס געשריי פון די געזאמעלטע וואסערען"... און יהושע העשיל הערט דאס דאזיגע געזאנג מיט'ן דאזיגען שאלען און ער העלפט

דעם חזן זינגען און שאלען מיט א גרויס שאלונג ; און ער איז איבערצייגט, אז דארטען וועט ער זיצען אין איינעם מיט אלע ערליכע יודען וואס זענען געקניפט מיט גאטס קרוין . ווי סע שטעהט אין „אקדמות“ בפירוש געשריבען . . . און ער פיהלט ווי ער זיצט אונטער דער חופה מיט אלע צדיקים דארט אין גן־עדן מיט גרויס תענוג בתכתקי דהב. פיזא אויף גאלדענע שטוהלען און געהט זיך דורך מיט זיי אויפ׳ן שפאציר און חאפט א טענציל מיט דער שכינה . . . א כפרה די גאנצע וועלט מיט אלע תענוגי עולם און אפילו מיט דער גוטער פרישער מילכיגע סעודה, וואס די נגידים וועלען היינט עסען נאכ׳ן דאוונען ! און יהושע העשיל חאפט א קוק מיט גדלות אויף די נגידים, די הולטייעס וואס אין מזרח וואנט, און עס קומט איהם פאר די אויגען איינער א גראבער וואס זיצט אויבען אן אין מזרח, א יוד א נגיד מיט א גערא־זירטער מארדע, מיט א שענעם ראק און מיט א שווארצען קוימען אויפ׳ן קאפ. מארקום רופט מען איהם, א נייער נגיד, פון די נייע אויפגעקומענע נגידים, וואס שפרינגען אראפ פון א דאך, ווי איינער רעדט : „גוט־מארגען, איך בין אויך דא“ ! . . . די דאזיגע נייע אויפגעקומענע נגידים שפרינגען איטליכען אין פנים אריין, ווארפען זיך, זשומען און זשושקען און עסען זיך איין ווי די פליגען . זיי צוואגען זיך אויס, פוצען זיך אויס, טהוען זיך אן מיט די ווייבער נאך דער לעצטער מאדע, לאזען זיך קאסטען געלט און קריכען אהין, אהין, צווישען די „אריסטאקראטען“, שטעלען ארויס דאס בייכעל און בלאזען זיך. אינ׳ם גרויסען ארט קויפט דאס א פאיעטאן מיט ברענענדיגע פערד און קנאקט איבער אלע גאסען מען זאל זעהן ; אין טעאטער געהט דאס אין דער ערשטער שורה, האלט אוים קעפס ווייבער, שפילט אין פרעפעראנס, בויט הייזער, קלינקט און טראסקעט און פייפט מיט סכנות נפשות. אינ׳ם קליינעם ארט קויפט דאס א שטאדט אין מזרח, דעם ווייב גרויסע פעריל, יאגט זיך נאך שענע שדוכים, וויל זיך איינקויפען אין יחום, זינדיגט בסוד קיינער זאל ניט וויסען, שפילט אין אקע און שענקט אמאל א גרויסע נדבה מען זאל פון איהם רעדען.

אט פון דעם מין נייע אויפגעקומענע נגידים איז מארקום.

פון וואנען האט זיך גענומען א הער דער דאזיגער מארקום ? — ווייסט קיינער ניט. דאס הייסט וויסען ווייסט מען איהם, נאר אז ער הייסט מאַרקוס — דאס איז מען ערשט ניט לאנג געוואהר געווארען. ביז ניט לא האט מען איהם גערופען : דער יוד פונם האלץ“, אדער

„דער הילצערנער״. ער האט זיך געדרעהט ארום אינטענדאנטסטווא, קאזארמעס, אפיצערען, צוגעשטעלט האלץ און עפעס נאך... איצט האט ער אוועקגעווארפען די אינטענדאנטסטווא, מיט די קאזארמעס, מיט די אפיצערען, איז געווארען א באנקיר, אויף אונזער לשון הייסט דאס פשוט א בעל הלואה, א פראצענטניק, א יוד וואס לעבט זיך פון פראצענט, האט ליעב א וועכסעלע, בטבע אפילו א גרויסער עם הארץ, א ווילדער גראבער יונג, נאר ער עדעלט זיך, פיינט זיך אוים ווי ווייט מעגליך, רייבט זיך צווישען לייטען, וויל זעהר איינרעדען די וועלט, אז ער איז א טאטענס א קינד, דערצעהלט מעשיות, אז דארטען ערגעץ ביי זיך אין דערהיים האט ער קרובים גרויסע מיוחסים, לומדים, מופלגים, חאטש אלע ווייסען (און ער אויך) אז ס'איז שקר וכזב, ער האט ניט אין ערגעץ ניט קיין קרובים, ניט קיין מיוחסים, ניט קיין לומדים, ניט קיין מופלגים. מען קאן דאס ארויסזעהן נאכ'ן רויטען פנים, חאטש ס'איז שוין איצטער פיינטשיג ארומגעשארען, און נאך די גראבע קארענע הענד מיט די לעפקע פינגער (איין פינגער איז ביי איהם איין אפגעהאקטער, וואס אויף דעם ערצעהלט מען א גאנצע מעשה, נאר מיר לאזען עם דורך...)

אויך דאס ווייב זיינס, די איצטיגע מאדאם מארקוס, א נידעריגע א שווארצע א גראבע מיט גראבע שטארק פערגראבטע הענד, וואס אלע געדענקען נאך, אז זי איז אמאל געווען ניט אויסגערעדט זאל זיין א דינסטמעדעל, לעגט איין די וועלט, פויקט אין אלע גאסען, אז זי שטאמט פון זעהר א רייכע משפחה, פון גרויסע לייט, גבירים, אדירים, חאטש אלע ווייסען (און זי אויך) אז ס'איז שקר וכזב, זי האט נישט אין ערגעץ ניט קיין משפחה, ניט קיין גרויסע לייט, ניט קיין גבירים אדירים, מען קאן דאס ארויסזעהן פון איהר אויפפיהרען זיך אין מארק ביי די ווייבער, אין קיך ביי די דינסטען, און בעת זי רעכענט זיך מיט'ן קצב פאר פלייש. זי חאט פיינט זאגט זי, „אזעלכע״ חשבונות. זי וועט ניט דערלאזען, זאגט זי, מען זאל איהר צורעכענען אפילו א לויט פלייש, אזוי לאנג אזוי ברייט ביז זי רייסט אפ ביי איהם עטליכע פונט — און דעמאלט איז זי שוין רוהיג. און פון דעסטוועגען אי—אי—אי האט מען פאר זיי דרך־ארץ און מען גיט זיי אפ כבוד! דען וועמען טהוט זיך עם נעטהיג ארויסשפרינגען געגען א גביר, זיין א שייגעץ? ובפרט איין ארעמאן, ובפרט א מעקלער, ובפרט אזא מעקלער ווי יהושע העשיל, וואס געהט צו איהם אפטליך אריין, נישט מחמת גרוים ליבשאפט, נאר טאקי צוליב דעם וואס די נוים

טרייבט איהם. ער מיינט, אַ קשיא אויף אַ מעשה, טאָמער וועט ער מאַכען ביי איהם אַ מאָל אַ שטיקעל געשעפט. אמת, ניט אַזוי גרינג מאַכט מען ביי מאַרקוסען אַ געשעפט. מאַרקוס איז אַ שווערער פאַרשוין, אַ האַרטער ביסען! דאָס הייסט אַזוי איז ער אַפילו נישקשה, אַ צוגעלאָזט מענטשיל; אַז מען קומט צו איהם אַריין בעט ער זיצען, איז מכבד מיט אַ פּאַפּיראָס, נאָר געבען פערדינען יענעם אַ קערבעל דאָס לא. שווער, שווער כקריעת ים סוף! זינט מאַרקוס איז אַ נגיד, און יהושע העשיל איין אָרעמאַן האָט ער נאָך כמעט נישט געפּרובט פערדינען דורך איהם אַ קערבעל. אַ שווערער נגיד, אַ האַרטער, אוי אַ האַרטער ביסען!

און יהושע העשיל, זינגענדיג אינאיינעם מיט'ן חזן און מיט'ן איבעריגען עולם דעם אַקדמות, חאַפּט אַ קוק אויף מאַרקוסען מיט דער אונטער-געשאָרענער שוואַרצע מאָרדע, מיט'ן געפּאַקטען בייכעל און מיט'ן הויכען שוואַרצען קוימען אויפ'ן קאָפּ און טראַכט זיך: „דאָ ביזט דו טאַקי ביי זיך גרויס, אָנגעבלאָזען... דערפאַר אָבער דאָרטען! דאָרטען! מַנת דילָן אונזער גאָב וואָס גאָטט האָט אָפּגעשיידט פאַר אונז! נאָך פון ווייס איך ווען אָן... אמת די גוטע געשמאַקע מילכיגע סעודה היינט—וועט טאַקי עסען מאַרקוס, און מיט דער גוטער פרישער געשמאַקער קאַווע מיט פּוטערגעבעקס, וועט טאַקי פערטרינקען מאַרקוס. און איך וועל געפינען הלואי אַ גלעזעל ציקאָריע חאָטש מיט איין אייערקיכעל ס'זאָל זיין פאַר די קינדער נעבאַך; פון פיש מילכיגע געפּרעגעלט אין פּוטער רעדט זיך שוין ניט, און בלינצעס מיט קרעפּלעך מיט לאָקישען מיט מילך דאָס האָט מאַרקוס, ניט איך... דערפאַר אָבער דער לויתן מיט'ן שור הבר דאָרטען! דאָרטען!... „טְלוּלָא דְלִוְיָתָן די פרייד פונ'ם לויתן און דער ווילדער אָכס דער שור הבר בעת זיי וועלען האַלטען מלחמה פאַר די צדיקים אין די אויגען, כבדי זיי, די צדיקים, זאָלען קוקען און קלויבען תענוג. ווי דער שור הבר וועט דעם לויתן שטויסען מיט די הערנער און דער לויתן וועט צאַפּלען אַקעגען איהם מיט די פליספעדערען, דעמאָלט וועט צוגעהן הקדוש ברוך הוא אַליין בכבודו ובעצמו מיט זיין גרויסען שווערט און וועט זיך מטריח זיין אָנגרייטען אַ שענע גרויסאַרטיגע סעודה פאַר זיינע ליבע טהייערע געסט, וואָס האָבען זיך עוסק געוועזען אין זיין תורה, איהם געלעגט תפילין און געלייענט קריאת שמע”...

אַזוי זינגט יהושע העשיל, זינגט, שרייט גלייך מיט'ן חזן, וויל אַ פנים פערזינגען דעם יצר הרע, פערשרייען דעם הונגער, עס חלשט

איהם רעכט דאָס הארץ נאָך פון נעכטען, געווען אויף אַ גאַנצע נאַכט איבערן תקון־שבועות און גאַנץ פריה אַוועק אין וואַסער און פון דאָרטען גלייך אין שוהל אריין פריהער פון דער גאַנצער וועלט, אויסגעהערט פון אַ פאָר מענשען חכמים אַ שפּאַס. „וואָס איז די מעשה, רב יהושע העשיל, וואָס איהר האָט זיך היינט אַזוי געפעדערט? אַ פּנים צוליעב דער מילכיגער סעודה"?... נאָר וואָס הערט ער זיי? יהושע העשיל איז שוין געוואוינט געוואָרען צו אַזעלכע זאַכען. אלע, וועך ס'האָט גאָט אין האַרצען, האָבען ליעב זיך מאַכען אַ שפּאַס מיט יהושע העשלען, און מעהר פון אַלעמען טאַקי אַלץ דער אייגענער מאַרקוס. אַלע מאָל ווען ער קומט צו מאַרקוסען, טהוט איהם מאַרקוס אַ פרעג, אויף אַ קאַטאָוועס געוועהנליך, אָט אַזוי אַשטייגער:

— נו? ווי איז אייך געגאַנגען דער שבת?

אָדער:

— ווי איז אייך געגאַנגען פּסח צו די סדרים?

אָדער:

— ווי אַזוי איז אייך אָפּגעלאָפען דער סוכות אין סוכּה?

אָדער:

— האָט איהר געהאַט פּורים אַ פרעהליכע סעודה?

אויף אַזעלכע זאַכען ענטפערט יהושע העשיל געוועהנליך גאָר נישט; ער ווייסט אַז ס'איז גלאַט אַזוי, אַ שפּאַס. דעם נגיד איז גוט אויפ'ן האַרצען, טרייבט ער קאַטאָוועס. ענטפערט דערויף יהושע העשיל נאָר מיט אַ שמייכעלע: חע־חע. געפעלט דאָס מאַרקוסען, איז איהם מכבד מיט אַ פּאַפּיראָס, רוקט איהם אונטער אַ גלעזיל טיי:

— טרינקט רב יהושע העשיל, נעמט צוקער, אָט שטעהט.

— אַ דאַנק — זאָגט יהושע העשיל און עס געהט איהם ניט איין דאָס גלעזיל טיי; ער דערמאָהנט זיך, פערשטעהט איהר, אַז דאָרט, אין דערהיים ביי איהם, איז פערהאַן בעלנים אויף טיי קיין עין הרע גענוג, בעלנים וואָס וואָלטען זיך מחיה געווען, ממש דערקוויקט מיט אַ גלעזיל וואַרעמס — איז ניטאָ. פערהאַן דוקא אַ סאַמאָוואַר, נאָר קיין טיי און צוקער איז ניטאָ, און פון וואַנען זאָל זיין? פון דעם וואָס מאַרקוס האָט איהם אָפּ דריי זייגער שעה, וויל מען זאָל איהם ערצעהלען נייעס „וואָס הערט זיך עפּעס אין שטעדטיל?" צי פון דעם וואָס דאָס ווייב מיט די עלטערע מעדלעך פערדינען קוים אָנדערהאַלבען גילען אַ טאָג פאַר צוויי לייבעלעך? זיי האָבען זיך אויסגעלערנט נעהען לייבעלעך, זיצען זיי און

אַרבייטען גאַנצע טעג, געהען זיך אָפּ די פינגער און נעמען אָנדערהאַלבען גילען פאַר אַ פּאָר לייבעלעך. גוט איז נאָך אַז ס'איז דאָ לייבעלעך! וואָס טהוט מען אַז ס'איז קיין לייבעלעך אויך ניטאָ? הונגערט מען; דאָס הייסט מען לעגט זיך שלאָפען מיט אַ לעדיגען, ניכטערן מאָגען; און אַז גאָטט העלפט איז מאָרגען אויך אַ טאָג און מען קען מאָרגען ווידער הונגערן, און, זייט זיכער, קיין בן אָדם, קיין פויגעל וועט דערפון נישט וויסען. יהושע העשיל איז ניט אַזאַ מענש וואָס זאָל ערצעהלען התנצלות, זיך קלאָגען, און ווער שמועסט בעטען? ער זאָל וויסען חלילה שטאַרבען! שטאַרבען!... בקצור יהושע העשיל איז פון די אָרעמע לייט, וואָס געהען זיך אויס שטילערהייט, שאַ, אָהן גוואַלדעניש, אָהן געפילדערן; עס קרעהט ניט אויף זיי, ווי מען זאָגט, קיין האָהן אַפילו... פערהאַן, פערהאַן ביי אונז, צווישען די קינדער ישראל, אַ סך אַזעלכע יהושע העשילס, — איהר מעגט מיר גלויבען אויף מיינע הייליגע נאָמנות, איך קען זיי, איך בין מיט זיי גוט בעקענט... אַ גליק, כלעבען, וואָס יהושע העשיל איז אַ יוד, און אַ פרומער ערליכער יוד, וואָס גלויבט אין גאָט, וואָס דיענט גאָט, וואָס האָט ליעב גאָט, ממש פערברענט. פערליעבט אין דער שכינה ווי אַ חתן וואָס האָט זיך פערליעבט אין דער כלה. דעריבער זינגט אַזוי געשמאַק יהושע העשיל גלייך מיט'ן חזן און האָט בעצייטענס הנאָה פון די גוטע זאַכען וואָס שטעהען דאָרטען אָנגעגרייט פון די אָרעמע לייט'ס וועגען: „נגידין קמיהון — עס וועלען זיך ציהען דאָרטען פאַר זיי גאַנצע טייכען פון באַלזאַם-אייל, ומתפנקין און זיי וועלען זיך אָנזעפטיגען און אָנזעטיגען מיט אַלע גוטע זאַכען און מיט יענעם גוטען אַלטען זיסען ויין, וואָס שטעהט דאָרטען אָנגעברייט פון ווייערטוועגען אין קעלטער נאָך מששת ימי בראשית“...

אָט אַזעלכע מינים ליעדער זינגט זיך יהושע העשיל שבועות מיט נאָך אַ סך יודען, אַזעלכע שלים מזל'ן ווי ער, הויבט אויף ביידע הענד ארויף, מאַכט צו די אויגען, שאָקעלט זיך מיט'ן גאַנצען גוף, שפּרינגט אונטער מיט אַ טענציל, און טראָגט זיך אַריבער מיט לייב און לעבען אַהין, אַהין, אין איין אַנדער וועלט פון גאָלע לויטערקייט, פון גאָלע גוטסקייט, פון גאָלע עביגקייט, אַ וועלט וואו ס'איז נישטאָ קיין קבצנים, קיין נגידים, קיין אויפגעקומענע קליינע מענשעלעך מיט ווייסע מאַנישקעס און אונטער זיי אַיזערנע שטיינערנע הערצער, קיין נאַרישע גראָבע תאוות, קיין צרות, קיין דחקות, קיין דאגות פרנסה, קיין מעקלערס, קיין שרכנים, קיין צער גדול בנים, קיין קנאה, קיין שנאה...

און עֶר וואַרפט אַראָפּ פון זיךְ דעם גאַנצען לבוש פון דער וועלט, און עֶר טהוט זיךְ אויס פון דער הִיגער וועלט, ווִיל פֶערגעסען, פֶערגעסען, נִיט הערען נִיט זעהן וואָס אַרום איהם טהוט זיךְ, בעהעפט זיךְ אַצונד מִיט זײַן געלִיבּטער, מִיט דער שכינה. נִיט זײַן עסק וואָס דאָ אַקעגען איהם שטעהען זאַטע צופרִידענע מענשען מִיט פעטע אויסגעפּאַשעטע בײַכלעךְ; נִיט זײַן עסק וואָס דאָ קוקט אַרײַן די זונן מִיט איין שטראַהל דורכ'ן אָפענעם פענסטער פונ'ם בית המדרש, און דאָס אייניצִיגע אַקאַציע בוימעלע אויף דער שוהל גאַס, וואָס האַלט אין רעכטען בלִיהען, שִיקט אַרײַן אַ געשמאַקען זִיסען ריח גלײַךְ צו די יודען אין נאָז אַרײַן, ווִי איינער רעדט: „שמעקט, יודִישע קינדער, איהר אויךְ פון מײַנע בשׂמִים און האָט אויךְ הנאה פון גאָטס וועלט...“

שאַט נאָר שאַט! אין דער מִינוט זאָלט איהר מִיר נִישט אָנרִיהרען מײַן יהושע העשלען. איהר זאָלט איהם נִיט זאַטשעפּען: איהר זעהט דאָךְ: אַז עֶר איז נִיט בּהאי עלמא, אַז עֶר איז הײַנט נִישט קיין הִ יְ ג ע ר, ער איז גאָר נִישטאָ; עֶר איז גאָר דאָרטען, ווײַט ווײַט פון דאַנען, ערגעץ בײַ זײַן געלִיבּטער, בײַ דער שכינה...

נִישטאָ יהושע העשִיל, נִישטאָ איהם הײַנט!

IX.

מיין 1־טער ראמאן.

מיין ערשטער ראמאן.

ערשטער קאפיטעל.

(די ערשטע שטעלע און דעם כח פון פראטעקציע).

ווער עס האט פארזוכט דעם טעם פון זיצען שפעט ביי נאכט אַ הונגריגער ביי אַ שמעלצענדיג ליכטעל איינגעהילט אין אַ צעריסען פעלצעל און חזר'ען גראַמאַטיקע: אימעניטעלנעי — ביעליי סוויעזשעזי חליעב; ראדיטעלנעי — ביעלאהא סוויעזשאהא הליעבא; דאַטעלנעי — ביעלאמאו סוויעזשעמאו חליעבאו, און בשעת מעשה זאל זיך גלוסטען האטש אַ שוואַרץ אַלט געבאַקען שטיקעל ברוידט אונ ס'איז ניטא... ווער עס האט פאַרזוכט דעם טעם פון שלאפען אויף אַ האַרטער באַנק מיט אַ ווייכען קולאַק צוקאפענס און דאס לעמפעל טשאַדעט און דאס קינד וויינט אונ די אַלטע וואַרטשעט... ווער עס האט פאַרזוכט דעם טעם פון אַ פּאר שטיוועל, וואס איין אפּצאס איז אָבגעשפּרינגען אונ אַ פּאדמעטקע שלעפּט זיך נאך און קוואַטשקעט, און איהר קאנט פון איהר בשום אופן ניט פּטור ווערען... ווער עס האט פאַרזוכט דעם טעם פון אָבטראָגען דעם זייגער אין לאמבאַרד אַריין, און דער לאמבאַרד וויל איהם ניט אָננעמען מחמת די קאפּערטע איז ניט פון ריין זילבער און די געדערעם זענען ניט ווערט קיין פּיערער... ווער עס האט פאַרזוכט דעם טעם פון בעטען ביי אַ גוטען פריינד אַ גמילות חסד און ער לאזט זיך לאַנג ניט בעטען, לייגט אַריין די האַנד אונ קעשענע און חאַפּט אַרויס דאס ביימעלע און שווערט איך, אַז ער האט ניט אַ גראשען... ווער עס האט דאס אַלסדינג פאַרזוכט, אַליין איבערגעלעבט, דער וועט מיך אפשר פאַרשטעהן, ווי אַזוי מיר איז געווען אויף דער נשמה, אַז איך האב באַקומען אַ שטעלע — די ערשטע שטע־

לע — פון צוועלף קאַרבּען אַ חודש מיט קעסט אונ קוואַרטיר און אויף אַלעם גרייטען!

ווי אַזוי איך האָב די שטעלע באַקומען — וויל איך אייך נישט באַמיהען, אונ איך מיין, אַז איך בין גאָר נישט מחויב אייך אַלסדינג דערצעהלען, אַז איך האָב אַ פעטער, אונ דער פעטער האָט אַ מומע און די מומע האָט אַ בעקאַנטען און דער בעקאַנטער האָט אַ קרוב אונ דער קרוב האָט אַ מחותן זעהר אַ רייכען נאָר אַ פּראָסטען בעל הבית, וואָס וואָהנט אין אַ דאָרף, האָט אַ זוהן אַ בן יחיד און זוכט אַ לעהרער אויף יודיש און אויף רוסיש אונ אויף דייטש אונ אויף בּוכהאַלטעריע און זאָל זיין אַ טאַטענס אַ קינד אונ ס'זאָל קאָסטען וואָלוועל — פּונקט אָנגעמאָסטען פאַר מיר! אונ איך האָב אָנגעווענדעט אַלע מיינע כוחות אונ איך בין אַוועקגעלאָפען צום פעטער אונ האָב געבעטען דעם פעטער ער זאָל בעטען די מומע, אַז זי זאָל בעטען דעם בעקאַנטען, אַז ער זאָל בעטען דעם קרוב, אַז דער קרוב זאָל פּועל'ן ביי זיין מחותן דעם רייכען בע הבית, אַז ער זאָל נעמען מיך ניט קיין אַנדערען, וואָרום אַז חוץ מיר איז פאַרהאַן אין מאַזעפּעווקע נאָך אַזעלכע בחורים'לעך, וואָס קאָנען יודיש און רוסיש און דייטש און בוכהאַלטעריע און וואָס זענען אייך גרייט צו פאָהרען אין דער וועלט אַריין אַבי אַ שטיקעל ברויט. נישט אַזוי גיך האָט מיין בעל הבית אַרויסגערעדט דאָס גוטע וואָרט, אַז ער נעמט מיך; ער האָט זיך לאַנג געשלאָגען מיט דער דעה: ערשטענס צו זאָל ער נעמען אַ לעהרער צי ניין? און צווייטענס אויב נעמען, צי זאָל ער נעמען מיך צי איין אַנדערען? ביז גאָט האָט געהאָלפען ס'איז ביי איהם געבליבען, אַז ער זאָל יאָ נעמען און דער גורל איז געפאַלען אויף מיר מחמת די קענטעניששין (אַזוי האָט ער געזאָגט) שפּיעלען ביי איהם אַ קליינע ראָלע; קענערס, האָט ער געזאָגט, זענען היינט פאַרהאַן ווי די הינד, דער עיקר איז ביי איהם, אַז דער לעהרער זאָל זיין „אַ טאַטענס אַ קינד”, און אַזוי ווי איך בין אַ טאַטענס אַ קינד דערפאַר „נעמט ער מיך”. אַזוי האָט ער מיר געזאָגט, מיין נייער פּרינציפּאַל, נאָר איך האָב מורא, אַז ער האָט געזאָגט, מחילה, ליגען: מיינע איבעריגע קונקורענטען זענען אויך „טאַטענס קינדער” נישט ווינציגער פון מיר, נאָר וואָס דען? זכות אבות, פּראָטעקציעס.

יאָ, גרויס און שטאַרק איז דער כח פון פּראָטעקציע! אונ אַז וואויל איז דעם מענשען, וואָס האָט אַ פעטער, וואָס ער האָט אַ מומע, וואָס זי האָט אַ בעקאַנטען, וואָס יענער האָט אַ קרוב, וואָס ער האָט אַ מחותן אַ

רייכען בעל־הבית וואס וואהנט אין א דארף און האט א בן יחיד און זוכט א לעהרער אויף יודיש און אויף רוסיש און אויף בוכהאלטעריע און זאל זיין א „טאטענס א קינד" און ס'זאל קאסטען ווא‏לוועל!...

צווייטער קאפיטעל.

(מיין פרינציפאל פארווינגט מיך מיט זיינע גוזמות אונ איך האפ א דרעמעל).

ווער איז געוועזען מיין פרינציפאל? וואס איז ער געוועזען? וואס פאר א פנים האט ער געהאט: צי א הויכער צי א נידעריגער? צי אדינער, צי א גראבער? צי א געלער צי א שווארצער? איך מיין, אז ס'איז אייך גיט אזוי נייטיג צו וויסען. ווי אזוי מע רופט איהם איז אייך, דאכט מיר, אויך ניט נוגע אין לעבען. עס קאן זיין, אז ער לעבט נאך ערגיץ, פאסט מיר גאר ניט, איך זאל ארוים שטעלען דעם נאמען זיינעם, לאס איך אייך בעסער איבערגעבען דעם שמועס, וואס מיר האבען געהאט דאס ערשטע מאל, בשעת ער האט מיך גענומען צו זיך אין וואגאן אריין — א גאנץ פיינער עקיפאזש מיט צוויי שענע פערד — און האט מיך מכבד געוועזען מיט א ציגאר — די ערשטע ציגאר, וואס איך האב אויף מיין לעבען פארזוכערט און וואס האט מיך אבגעקוילעט אויף אייביג.

— פאהרט איהר ארוים, הייסט דאס, יונגערמאן, דאס ערשטע מאל פון שטאדט אין דארף אריין? — אזוי מאכט ער צו מיר און קוקט אויפ'ן גרויען אש פון דער שווארצער ציגאר — איהר קערט אודאי מיינען יונגערמאן, אז א דארף איז מי יודע וואס, אונ מיר, דארפס־יודען, ווייסען ניט וואס גוט איז? איהר וועט זיך פארגינען אנקוקען, יונגערמאן, א וויצעבטס פון א דארפסיוד, א שטוב מיט א הויף מיט א גארטען — א פאלאץ, א דווארעץ! חדרים אונ חדרים'לעך, איך זאל אייך זאגען יונגערמאן בלא גוזמא כמעט ביז צוואנציג, וואס זאג איך צוואנציג? אריבער דרייסיג! אי צו וואס דארף איך אזוי פיעל חדרים? איך ווייס אליין ניט: צוליעב די געסט. עס קומען צו מיר אפט מאל געסט. וואס זאג איך אפטמאל? אלע וואך אלע טאג, ניטא דער טאג סע זאל ניט קומען קיין גאסט, צוויי געסט, דריי געסט אונ נאך וואסערע געסט! א פריץ, א פריסטאוו, איין איספראווניק, א מיראוואי... איך לעב מיט זיי אלע זעהר גוט, לאס איך האבען די ברכות, וויפיעל מאל סע מאכט

זיך: איך זעה א קארעטע מיט פיער פערד פאהרט צו גלייך צום גאניק; פרעג איך: ווער איז דאס געקומען? זאגט מען מיר: יעווא פראוואסחא-דיטעלסטווא, דאס הייסט דער גובערנאטאר אליין... נו קאן מען ניט זיין קיין דבר־אחר, און מע מוז איהם אויפנעמען ווי סע קעהר צו זיין, איהם אפטרעטען די גרעסטע חדרים מיטן גאנצען גארטען, און ביי מיר א גארטען מעג מען איהם אנקוקען! א וואלד, ניט קיין גארטען; מיינע עפעל, מיט מיינע בארען, מיט מיינע פלוימען! היינט וויינטרויבען? אלסדינג איז ביי מיר ברוך השם פאראן אייגענס, ווישניק פון מיינע ווײנשיל, און וויין פון מיינע וויינטרויבען און ראזינקעס אייגענע און אפילו פיש אויך אייגענע פונם אייגענעם טייך, אונ נאך וואסערע פיש, קארעסען אונ קארפען אונ שלייען אונ לעשטשעם — לעשטשעם אט אזעלכע א... דערביי טוט מיין פרינציפאל א מאך מיט ביידע הענד אין דער ברייט אונ איך בייג זיך אן אביסעל אויף א זייט בכדי איך זאל איהם קאנען דורכלאזען זיינע לעשטשעם...

ער הערט נישט אויף צו דערצעהלען גוזמות אונ איך הארך, הארך מיט קאפ, שלינג, שלינג די ווערטער, די קארעטע וויגט זיך ווי א וויגבעטעל, די פערדלעך שמייסען מיט די ווידלען און לויפען, לויפען אהן איין אפשטעל, און איך קאן אייך אקוראט ניט זאגען, צי פונ'ם וויגען זיך אין דער וויינער קארעטע, צי פון די פערדס שמייסען מיט די ווידלען, צי אפשר פונ'ם פרינציפאל'ס גוזמות — איך הייב אן צו חאפען א דרעמעל... עס איז א שענע ווארעמע זומער נאכט! א גרינג ווינטיל פארגנבה'ט זיך אלע מאל און טוט מיך א שמיר, א גלעט, ווי מיט סאמעט איבערען פנים, און איך ווער אנשלאפען, אונ פונ'ם שלאף הער איך, אז מיין פרינציפאל חראפעט געשמאק.

אז מיר זענען געקומען צופאהרען אויפן ארט, האט שוין די זון געהאט איינגעפאהרען א שטיק הימעל, ריין איז זי געוועזען, די יפהפיה, ריין און לויטער, ליכטיג אונ לעבעדיג, געשמייכעלט צו מיר גאר פריינדליך און אפגעגעבען מיר אויפן נייעם ארט א שענעם, א ברייטען גוט מארגען.

דריטער קאפיטעל.

(א צעטעל פון ליגנערס, א קאלטער קוק און א ווארעמע רעקאמענדאציע.)

פארהאן אלערליי מינים ליגנערס אויף דער וועלט; פארהאן ליגנער אזעלכע, וואס קיינער נייט זיי ניט, קיינער שלעפט זיי ניט פאר דעם צונג, נאר גלאט אזוי—סאיז דא א מויל אונ סע רעדט. צווישען די דאזיגע ליגנערס זענען פארהאן דרייערליי מינים: א ליגנער אויף נעכטען, א ליגנער אויף היינט און א ליגנער אויף מארגען. דער נעכטיגער ליגנער וועט אייך דערצעהלען בבא מעשיות, וואס ניט געשטויגען ניט געפלויגען, ער וועט אייך שווערען, אז ער איז דער ביי אליין געוועזען — און געהט זייט חוקר ודורש, זוכט עדות, לייקענט איהם אפ!... א היינטיגער ליגנער — דאס איז ניט קיין ליגנער אייגענטליך, נאר א באריהמער; ער וועט אייך דערצעהלען, אז ער האט, אז ער ווייסט, אז ער קאן — און געהט פארהערט זיך מיט איהם!... דער „מארגענדיגער" ליגנער— דאס איז גלאט א גוטער מענש, וואס זאגט אייך צו גילדענע בערג, ער וועט געהן, ער וועט רעדען, ער וועט טהון פון אייערט וועגען — און איהר דארפט איהם גלויבען אויף נאמנות. די אלע דריי מינים ליגנערס ווייסען, אז זיי זאגען א ליגען, נאר עס מאלט זיך זיי אויס, אז יענער גלויבט זיי. פארהאן אבער אזא מין ליגנער, וואס בשעת ער זאגט אפ דעם ליגען מיינט ער אליין, אז ער האט געזאגט א אמת און איז איבערצייגט, אז יענער מיינט אויך, אז ס'איז אנ'אמת, און בשעת מעשה האט ער באמת הנאה. דאס איז א מענש, וואס לעבט אינ'ם עולם הדמיון, א מענש וואס פאנטאזירט; מע קען זאגען: דאס איז א מין מחבר, וואס קלערט אוים אלע מאל א נייע מעשה, פארגעסט וואס ער האט נעכטען דערצעהלט און די פאנטאזיע ארבייט ביי איהם אלע מאל א פרישען געדאנקען, א שפאגעל נייע אידעע.

אט פון דעם לעצטען מין ליגנער איז געוועזען מיין פרינציפאל. איהר פארשטעהט שוין אליין גאנץ גוט, אז פונ'ם דווארעץ האט זיך אויסגעלאזט א גאנץ געוועהליכער הויף, פונם פאלאץ — א גאנץ געוועהנליכע שטוב מיט א סך ווינציגער פון דרייסיג חדרים און חדרימלעך; דער גארטען איז געוועזען א גאנץ געוועהנליכער גארטען. אויפן ארט פון וויינטרויבען זענען געוועזען גרינע אגרעסען; אויפן ארט פון וויין—פשוטער עפעלקוואס און אויפן ארט פון די גרויסע לעשצעס זענען געוועזען קליינע העכטלעך. אי דאס ניט פונם אייגענעם טייך נאר געבראכטע פון מארק...

באַגעגענט האָט אונז אַ גראָבע יודענע מיט אַ פּאַק שליסלען. דער קיזן, וואָס זי האָט אויף מיר געוואָרפען איז געווען אַ קאַלטער קוק און מע קאָן ניט זאָגען, אַז ס'איז מיר געווען זעהר שטאַרק אַנגענעהם. דער דאָזיגער קוק האָט באַדייט: וואָס איז דאָס פאַר אַ שלים־מזל?... מיין בעל הבית האָט דעם קוק פאַרשטאַנען און האָט מיט אַ חנופה'לע ווי פאַרענטפערט זיך פאַר איהר:

דאָס האָב איך געבראַכט אַ נייעם לעהרער פאַר'ן „קינד“... וואו איז דאָס „קינד“?

דאָס קינד שלאָפט נאָך — האָט זי איהם געענטפערט מיט אַ קול פון אַ מאַנסביל און האָט מיך מכבד געווען מיט נאָך איין קאַלטען קוק, וואָס קאָן פאַרקיהלט ווערען פון איהם די געדערעם. אַ גליק וואָס דער פּרינציפּאַל האָט געהייסען, מע זאָל עפּיס געבען צום טיש און האָט מיך באַזעצט נעבען זיך און האָט מיר אין עטליכע מינוט, ביז מע האָט דער־לאַנגט דעם סאַמאָוואַר, אויסדערצעהלט וואָס זיין זוהן קאָן, ווי גוט ער לערענט און ווי שען ער שרייבט.

— זיין שרייבען האָט אַ שם! די וועלט טראָגט זיך אַרום מיט זיינע בריעף! דייטש איז ביי איהם די מוטער שפּראַך, היינט רעדט ער פראַנצויזיש!

די בעל הבית'טע מיט די שליסלען האָט דערלאַנגט צום טיש קעז און פּוטער און סמעטענע און מילך און האָניג און נאָך גוטע זאַכען און עס וואָלט געווען גאָר ניט שלעכט ווען זי זאָל אַליין זיך ניט געווען אַוועקזעצען אַנטקעגען און וואַרפען אויף מיר מיט איהרע זיסע אויגען. מיין פּרינציפּאַל האָט פאַרשטאַנען איהר קוק און האָט איהר אויף אַ מינוט אויסגערעכענט דעם יחוס מיינעם, ווער איך בין און וואָס איך קאָן, און איך האָב געפיהלט, אַז עס ברענט ביי מיר דאָס פּנים מיט די אויגען מיט'ן קאָפּ און מיט די האָר פונ'ם קאָפּ. נאָך מיין פּרינציפּאַלס וואַרעמע רעקאָמענדאַציע איז אויסגעקומען, אַז איך בין דעם בעל שם־ס אַנ'אייניקעל און קום אַרויס פון סאַמע רבנים מיוחסים און גבירים אדירים, און קאָנען קאָן איך מער פון אַ סטודענט און פון אַ דאָקטאָר און פון אַ פּראָפעסאָר און פון דריי פּראָפעסאָרען... צי האָט זי געגלויבט די דאָזיגע פזמונות — ווייס איך ניט. נאָר דער קאַלטער האַרטער קוק איהרער איז געוואָרען, דאַכט מיר, אַביסעל וואַרעמער און ווייכער.

פיערטער קאפיטעל.

דאס „קינד" עסט פאר דריי סאלדאטען, און דער לעהרער געהט אוים פאר הונגער.

דאס קינד איז געווען א הויכער, א גראבער, א געזונטער, א ווייסער, א שענער, א לעבעדיגער, א פריילעכער בחור מיט ווייסע רויטפארביגע באקען, מיט היבשע פעטע פיסקעס מיט א הויכען ווייסען שטערען, מיט גוטע גרויע אויגען, מיט פעחקע ווייסע הענד, ווי פאמפושקעס און האט ליעב געהאט דריי זאכען: עסען און שלאפען און לאכען; נאר מעהר פון אלץ האט ער ליעב געהאט דאס עסען, און עסען האט מען דארט געגעסען פון אין דער פריה ביז ביי נאכט, א חוץ טיי און קאווע און איבערבייסען און אנבייסען אונ ווארעמעס און מיטאג און וועטשערע האט די מאמע אלע מאל אריינגעשיקט דעם „קינד" א גלעזעל שאקאלאד, א בייגעל, א קיכעל, א לעקעכל, אביסעל איינגעמאכטס און אפט מאל א לעבעריל, א פופיקעל און גלאט א שטיקעל בולקע דאס הארץ זאל ניט הלש'ען... און דער לעהרער האט דאס באדארפט צו זעהען, שלינגען די שליים און פארשטילען דעם הונגער מיט א ציגאר טיטון...

די ערשטע צייט ביז דער רבי איז זיך ניט צוגעוואוינט צוגעוואוינט מיט'ן תלמיד, האט ער געליטען דעם אמתן טעם פון הונגער, ווארום דעם תלמיד'ס מוטער, די בעלהביתטע מיט די שליסלען, האט איהם געגעבען מכות ניט קיין עסען. אין שטוב האט זיך תמיד געפונען עסענווארג און איבערהויפט מילכיגס לרוב, נאר אלדינג איז געווען אונטער'ן שלאס. דער פרינציפאל פלעגט זיך אפט מאל אריין מישען, מע זאל געבען דעם לעהרער עסען, דערויף פלעגט די בעל הביתטע אנהויבען קלינגען מיט די שליסלען א סימן, אז זי איז אין כעס—און זאגען:

— סטייטש ווי דען? מע גיט איהם עסען דריי מאל א טאג, האסט דו געהערט אביסעל!...

אונ דאס איז געווען א גרויסער ליגען! נישט נאר דריי מאל א טאג, אפילו איין מאל ניט, איך האב וויפיל מאל באמערקט פון דער קריכלעך מיט מילך, אין דער צייט ווען איך האב געחלשט ביי זיך אין חדר נאך א שטיקעל ברויט. די טעג, וואס דער פרינציפאל איז ניט געווען אין דער היים בין איך פשוט אויסגעגאנגען פון הונגער. מיין גליק איז געווען, וואס איך בין באצייטענס געווארען חבר מיט מיין תלמיד.

פינפטער קאפּיטעל.

(דער רבי מיטן תלמיד שלאָגען בלאַט אונ מע לעבּט אַ גוטען טאָג).

אויבּ איהר ווילט זיך האַלטען דאָ און מיר זאָלען זיין חבר — אַזוי האָט זיך אָנגערופען איין מאָל אין אַ פריה-מאָרגען צו מיר דאָס קינד בשעת מיר זענען געזעסען אַליין אין אונזער באַזונדער חדר מיט אָפענע פענסטער אין גאָרטען אַרויס — אויבּ איהר ווילט מיר זאָלען זיין חבר און איהר זאָלט ניט אַוועק פאָהרען, זאָלט איהר די ספרים מיט די ביכער פאַר-וואַרפען אונטערן טיש אונ אַליין זאָלען מיר אָדער שפּיעלען אין „דאָמקעס", אָדער אין „זעכּס און זעכציג" אָדער מיר זאָלען זיך גאָר אויסציהען אויף די בעטלעך מיטן פנים אַרויף און שפּייען אויף דער סטעליע.

און נישט לאַנג געטראַכט נעמט מיין תלמיד און טהוט אַ שלייַדער די ספרים מיט די ביכער אונטערען טיש, טהוט זיך אַ וואָרף אויפ'ן בעטעל מיטן פנים אַרויף אונ טהוט אַ שפּיי דורך די ציין, נאָר אַזוי קונציג, אַזוי בריה'ש, אַז ער דערלאַנגט גלייך צו דער סטעליע און מיר ביידע הויבּען אָן לאַכען.

פון דעמאָלט אָן איז אַוועקגעגאַנגען ביי אונז אַ לעבּען ווי גאָט אין אָדעם. דער תלמיד האָט אויסגעלערענט דעם רבין שפּיעלען אין „דאָמקעס" און „זעכּס און זעכציג" (איך בין זיך מודה, אַז ביז דעמאָלט האָבּ איך ניט געוואוסט קיין צורה פון קיין קאָרט, אונ אַז איך האָבּ מיך באַקענט מיט דער שפּיל, האָבּ איך ליבּ געקריגען אַ קערטיל דאָס חיות!)

דער רבי האָט געשלאָגען בלאַט מיטן תלמיד און האָט פאַרוואָרפען אַלע ספרים מיט אַלע ביכלעך און האָט געשפּיעלט מיט'ן תלמיד אין דאָמקעס אָדער אין זעכּס אונ זעכציג, אָדער געלעגען אונ געשפּיגען אויף דער סטעליע, אָדער געגעסען אין איינעם מיט איהם, פאַרזוכט פון אַלע מאכלים צו ביסלעך און האָט זיך אַרום איהם גוט אונטער געפּוטערט. אין אַ פּאָר חדשים אַרום האָט ער פאַרבייגעהענדיג אַ קוק געטהון אויף זיך אין שפּיגעל, דערזעהען אַ פּאָר באַקען — און האָט זיך אַליין ניט דערקענט...

צו אונז אין חדר איז נישט אַריין געקומען קיינער, אַ חוץ דער דינסט מיט עסענוואַרג. מיין פּרינציפּאַל איז זעלטען געווען אין דער היים אונ די בעל הביתטע מיט די שליסעל האָט געהאַט צו טהון טאָג ווי נאַכט מיט'ן מילכיגס אונ מיט די קריגלעך און האָט ניט אַריין גע-

שמעקט צו אונז. מיר האָבען דאָס געלעבט באמת אַ גוטען טאָג, געווען פראַנק און פריי, נישט געהאַט אויף זיך קיין שום עול פון קיין שום זאך און פון קיין שום מענשען—ממש אַ גן־עדן!

נאָר איין מאָל האָט מיך דער פרינציפּאַל אַ חאַפּ געטהון:

— נו? ווי אַזוי לערענט ער?

— אויסגעצייכענט — זאָג איך און פאַרקרים זיך ניט אפילו.

— אַ יאָ? וואָס האָב איך אייך געזאָגט? מאַכט ער צו מיר, און איך וואונדער זיך ווי אַזוי איך קוק איהם גלייך אין די אויגען אריין.

אין דער דאָזיגער שטוב, וואו איינער האָט גענאַרט דעם אַנדערען, וואו אַלע האָבען געפאַלשט, געזאָגט ליגען, וואו דער שקר איז געהאָנגען אויבען אויף, געשוועבט, זיך געלאָזט הערען אין דער לופט... אין דער דאָזיגער שטוב האָט מען געקענט זיך אויסלערנען זאָגען אַ ליגען.

זעכסטער קאַפּיטעל.

(די ערשטע ליבע־בריוולעך צווישען חתן כלה און דאָס ערשטע פּײַערל צינד זיך אָן.)

איין אַרבייט איז ביי אונז יאָ געווען! אָבנעמען די פּאָסט און ענטפערען אויף די בריעף. און בריעף האָבען מיר געהאַט כמעט אַלע טאָג; איך זאָג „מיר" האָבען געהאַט, וויל מיר ביידע האָבען בעדאַרפט אויף זיי געבען תשובה. די בריעף זענען געווען געשריבען צו מיין תלמיד פון זיין פיעל געליעבטער כלה, חאָטש ער אַליין האָט זיך מיר מודה געווען, אַז ער האָט זי ווינציג וואָס ליעב.

תחלת זענען די בריעף געווען ניט אַזוי אָפט, איין מאָל אין צוויי וואָכען, איין מאָל אין וואָך, נאָר פון זינט איך בין אָנגעקומען, איז דאָס שרייבען געוואָרען פאַרגרינגערט און די בריעף האָבען אָנגעהויבען געהן הין און צוריק אָפטער.

— נאַט לייענט איבער און ענטפערט איהר אָב. וואָס דולט זי מיר אַ מוח! — אַזוי האָט מיר מיין תלמיד איין מאָל געזאָגט און אַ וואָרף געטהון מיר אין פּנים אַריין זיין פיעל געליבטער כלה'ס אַ בריוועל.

איך האָב איבערגעלייענט דאָס בריוועל און ס'איז מיר געפעלען געוואָרען וואָס זי שרייבט:

מײַן ליבער טײַערער חתן! דו װײַסט, עס האָבען זיך מיר צו געגעסען דײַנע גריסען, װאָס זענען געראָטען אײנס אינ'ם אַנדערען, װי אײן מאַמע װאָלט זײ געהאַט. װי צװײ טראָפּען װאַסער, װאָס געהען פון אײן טײַך. איך װיל הערען פון דיר עפּיס אַ פריש װאָרט, אַזאַ װאָרט, װאָס זאָל מיר דערװאַרעמען דאָס האַרץ און באַלײַכטען די נשמה, צו קאַלט איז דאָס האַרץ, צו טונקעל די נשמה!...

פון מיר דײַן געטרײַע כלה...

איך האָב ניט לאַנג געטראַכט און האָב דערויף אָבגעענטפערט פאַר מײַן תלמיד בזה הלשון:

מײַן ליבע געטרײַע כלה! דו שרײַבסט מיר, אַז מײַנע װערטער זענען געראָטען אײנס אינ'ם אַנדערען, װי אײן מאַמע װאָלט זײ געהאַט; װי קאָן דען אַנדערש זײַן, אַז אײן געפיהל האָט זײ געבוירען? דו זאָגסט, אַז זײ זעהען אויס, װי צװײ טראָפּען װאַסער, װאָס געהען פון אײן טײַך, װי קאָן דאָס אַנדערש זײַן, אַז זײ געהען פון אײן קװאַל, פון אײן האַרצען? דו בעטסט בײַ מיר אַ פריש װאָרט, קאָן דען זײַן פרישער װי דאָס װאָרט „ליעב"? קאָן דען זײַן ניט ליכטיג אויף דער נשמה, אַז איך דערמאָן זיך אין דיר, טײַערע כלה?!

פון מיר דײַן געטרײַער חתן

דאַרויף האָבען מיר אין גיכען באַקומען אַ תשובה:

ליבער טײַערער חתן!

רײַנע זיסע װערטער האָבען מיך איצטיגס מאָל דערפרישט דערװאַרעמט און ס'איז מיר ליכטיג געװאָרען אין אַלע װינקעלעך, איך װאָלט נעמענט שװערען, אַז איך האָב דערהערט אַ נײַ מין געזאַנג, אַ גן־עדן־מעלאָדיע פון אַ טײַערע, אַ ליכטיגע נשמה. און איך האָב דערפיהלט עפּיס װי אַ נײַע הויט אויף זיך, עס האָט זיך מיר אויסגעװיזען, אַז עס װאַכסען בײַ מיר פליגעל און איך שװעב, איך שװעב אין דער לופטען און אַ גאַנצע קאַפּעליע מלאכים געהען מיר אַקעגען, בעגריסען מיך, טראָגען מיר אַ גרוס פון מײַן ליבען טהײַערען זיסען חתן, װאָס שרײַבט אַזעלכע זיסע װערטער, װאָס מײַן נשמה זענען איהם אין גאַנצען, און מײַן האַרץ איז גאַנצען איבערגעגעבען פון איצט אָן אויף תמיד, אויף אײביג!

פון מיר דײַן דיך ליבענדע און תמיד געטרײַע כלה..

ליבע זיסע טייערע אונ געטרייע נשמה מיינע!

ניין דו האסט זיך נישט טועה געווען, מיין טייערע כלה! נישט קיין פשוטע קאלטע ווערטער זענען דאס געווען, נאר געפיהלען, וואס גיסען זיך ארויס גלייך פונ׳ם הארצען און גיסען זיך אריין צו יענעם; פעדים וואס ציהען זיך גלייך פון דער נשמה און ציהען צו צו זיך און פערבינדען אונ פארקניפען צוויי יונגע נשמות אויף שטענדיג, אויף אייביג, אויף אייביג. אט א יענע אייגענע קאפעליע מלאכים, וואס האבען דיר אבגעגעבען א גרוס פון מיר, האבען מיר געבראכט צו טראגען פון דיר נאך א סך א פרייינדליכערען גרוס, און מיט דער אייגענער קאפעליע מלאכים שיק איך דיר איבער איצטער, מיין טהייער הארץ, א הייסען קוש, א הייליגען קוש פון דיין אייביגען, אייביגען פריינד, וואס טראגט דיין ליכטיג געשטאלט ביי זיך אין הארצען תמיד אויף דער וואהר אונ אין חלום.

פון מיר דיין ברענענדיג פערליבטער חתן...

זיבעטער קאפיטעל.

(מאטעריאל פאר א נייעם בריפשטעלער).

א פונק ווערט אומגעהרען פארטראגען גאט ווייס פון וואנען און פאלט אויף א שטרויענעם דאך, צינדט זיך אן פון דעם א פייעריל; קומט דער ווינט אונ צעבלאזט דאס פייעריל, אונ עס ווערט א העליש פייער, א שרפה, א שרפה!

די ערשטע בריוולעך זענען געווען דער ערשטער פונק, וואס האט זיך צעבלאזען, צעברענט אונ צעפלאקערט אין א העליש פייער; די בריוולעך זענען געווען וואס ווייטער אלץ הייסער און הייסער; דאס פייער איז געוואכסען וואס ווייטער אלץ גרעסער אונ שטארקער, עס האט אוים געבראכען א גרויסע, א מורא׳דיגע שרפה ביי מיר אין הארצען, א פייער האט זיך צוווארפען אין מיין גאנצען לייב, אנגעצונדען אלע מיינע נערוועו, אויפגעזאדען און אויפגעקאכט מיין בלוט, מיך געמאכט קראנק, אוים מענש. איך האב פארלאהרען דעם אפעטיט צו עסען, איך האב אויפגעהערט שלאפען, איך בין ארום געגאנגען ווי א צעדולטער. מיין נשמה איז געלעגען דארטען אין די בריוולעך, און אין

זיי טאקע איז געווען מיין איינציגער טרייסט און מיין פרייד. א בריף אז עס פלעגט אנקומען איז געווען ביי מיר א יום טוב; איך האב דעם בריף געעפענט, איך האב איהם געלייענט און איך האב אויף איהם געענט־פערט. מיין תלמיד האט נאר בעדארפט איבער שרייבען מיט זיין האנד אונ איך האב איהם בעדארפט אונטערטרייבען צו דער ארבייט און וויפיעל האט דאס מיך געקאסט בלוט, אז איך האב בעדארפט טראגען דעם וועהטאג אינווייניג ביי זיך אין הארצען טיעף טיעף פארבארגען, בעהאלטען בחדרי חדרים מיט'ן קאפ אין קישען, און שטילערהייד זיך אויסוויינען, אויפשטעהן און מאכען א פרייליך פנים און זיך זעצען מיט מיין ליבען תלמיד צו דער ארבייט — שפיעלען אין דאמקעס אדער אין „זעכס און זעכציג".

איין שטיקעל גליק איז געווען, וואס קיינער האט נישט באמערקט אויף מיין פנים, אז איך געה אויס, אז איך צאנק ווי א ליכט; איין שטיקעל גליק, וואס מיין תלמיד האט זיך צו מיר ניט אזוי שטארק צוגעקוקט; ווען ער זאל זיך צו מיר שטארק צוקוקען, וואלט ער מיך געוויס געפאקט. איך שטעל מיר פאר, וואס פאר א פנים איך וואלט ביי איהם געהאט אין די אויגען, ווען ער זעהט מיך קושען זיין כלה'ס בריוולעך פון אלע זייטען!... און ווי אזוי קושט מען ניט אזעלכע בריוולעך? זעהט אליין וואס זי שרייבט צו מיר:

מיין ענגעל, מיין נשמה, מיין טרייסט!

איך דארף דיר זאגען דעם אמת, איך בין זיך מודה פאר דיר מיין טהייערער, אז איך האב דיך ביז אהער ניט געקענט, איך האב מיר קיין מאל ניט פארגעשטעלט, אז איך וועל געפינען אין דיר אזא קוואל פון סאמע געהויבענע געפיהלען, פון סאמע הויכע געדאנקען, פון סאמע טיפען פערשטאנד און אזא איין אוצר פון וויסענשאפט! פון דיינע קלוגע ווערטער זעה איך ארויס ווי וויים דו ביזט באלעזען, ווי וויים דו ביזט פול אומעדום!

און עס וואונדערט מיך זעהר, פאר וואס האב איך דאס נישט געוואוסט פריהער? דאס בעווייזט מיר נאר דיין תמימות מיט דיין פראסטקייט, וואס געבען דיר צו חן אין מיינע אויגען נאך מעהר ווי ביז אהער. זאל איך מיך ניט שעצען פאר איינע א גליקליכע, וואס מיין גורל איז געפאלען אויף א מענשען, וואס אין איהם שפיגלען זיך אב אלע בעסטע מעלות: שיינקייט, קלוגשאפט, קענטעניש, תמימות און גוטסקייט?

דיין גוטסקייט קוקט ארוים פון דיינע זיסע קלוגע ווערטער, דו טהוסט מיך בעשעגקען מיט דיינע ליבע בריף פון דיין מילדער האנד און איך דאנק דיר טויזענד מאל, און איך בעט דיך אויף ווייטער נישט פארגעסען.

דיין געטרייע אונ אויף אייביג דיך ליבענדע כלה...

דערויף האב איך איהר געענטפערט אביסעל פאר שטעלט:

מיין טהייערע מיין ליעבע, מיין קלוגע אונ מיין וואוילע, דו האסט מיך ניט געקענט דערפאר, ווייל דו האסט מיך ניט געזעהן, און דער וואס דו האסט איהם געזעהען איז געווען ניט איך, נאר איין אבשיין פון מיר, שטעל דיך פאר, אז מיר האבען זיך נאר וואס בעקאנט, אז מיר האבען זיך נאך גאר נישט געזעהן, אז מיר ביידע זענען נייגעבארען און אך! ווי גליקליך זענען מיר, וואס מיר קענען נישט די וועלט, די פאלשע ביטערע וועלט מיט די פאלשע ביטערע מענשען...

פון מיר דיין שטערבליכער פערליבטער חתן...

האב איך בעקומען פון איהר אזא מין ענטפער:

מיין ליבער, מיין טהייערער, מיין מלאך פון גאט! דיין זיסען בריף, וואס איך האב פון דיר ערהאלטען איז פאר מיר געווען א ספר החתום, איין רעטעניש. דו שרייבסט אזוי פערשטעלט, אז איך בעדארף מיר לאנג ברעכען דעם מח ביז איך זאל דיך פערשטעהן, אונ מיר דאכט, אז איך מעג מיך איבערנעמען און זאגען, אז איך פערשטעה דיך אקוראט. דו זאגסט, אז מיר דארפען זיך שעצען גליקליך, וואס מיר קענען נאך ניט די פאלשע ביטערע וועלט מיט די פאלשע ביטערע מענשען. ס'איז א סימן, אז איך בין טאקי איינע איין אומגליקליכע, ווארום איך קען שוין גראדע יא די פאלשע ביטערע וועלט מיט די פאלשע ביטערע מענשען! און ווי זיס איז מיר צו דענקען, אז ס'איז פאראהאן חאטש איינער א לייטישער און א פיינער, איין אמת'ר, א קלוגער און א גוטער מענש, און דער איינער, דאס ביזט דו, מיין אויסדערוויילטער באשערטער. זיי געזונד, מיין טייערער, שרייב מיר, וואס לייענסט דו אצינד אונ וואס פאר א ביכער קאנסטו מיר רעקאמענדירען צום לייענען? איך קוועטש דיר די האנד מיט גרויס ליבשאפט און בלייב אויף אייביג

דיין געטרייע, געטרייע כלה...

האב איך דערויף געענטפערט בזה הלשון:

מיין לעבען, מיין זעעלע, מיין גן עדן!

אז דו וואונדערסט זיך אזוי אויף מיר, היינט וואס פאר א חידוש, וואס פאר א רעטעניש בעדארפסט דו שוין זיין פאר מיר? איך האב מיר קיין מאל ניט פארגעשטעלט אין חלום אפילו, אז איך זאל האבען אזעלכע בריעף פון דיר! פון די געצעהלטע לשון קודש ווערטער, וואס ווארפען זיך דורך אין דיינע בריף, זעה איך ארויס, אז דיר איז ניט פרעמד אונזער היילינע שפראך, א דערפאר אליין שעץ איך דיך אזוי הויך, אז איך האב מורא איך בין נישט ווערט דיין נאמען צו דערמאנען! איך קוק אויף דיין פארטרעט און זאג זיך אליין: אט דא איז זי, די אמתע יודעשע טאכטער! אט דאס איז מיין אידעאל און פאר דיר בין איך גרייט אלע מינוט זיך מקריב זיין מיט מיין גאנצען לעבען! דו פרעגסט מיך, וואס זאלסט דו לייענען? איך שיק דיר דא א גאנץ צעטעל פון די בעסטע רוסישע און אויסלענדישע קלאסיקער, ווי גאגאל, טורגעניעוו, טאלסטאי, דאסטאיעווסקי, פושקין, לערמאנטאוו, שעקספיר, געטע, שילער, היינע, בערנע. איך האף, אז דו וועסט געווים הנאה האבען, און שרייב מיר באלד ענטפער ווארום דער טאג, וואס איך האב פון דיר א בריף, איז ביי מיר א יום טוב, לעב וואהל מיין טייערע!
לעבוואהל מיין געטרייע, ווי עס ווינשט דיר פון טיפען הארצען
דיין דיך ליעבענדער און איבערגעגעבענער חתן...

האט זי מיר דערויף אזוי געענטפערט

מיין קרוין, מיין שאץ, מיין טרייסט, מיין הארץ!

איך פאר שטעה ניט. וואס דו ביסט אזוי נתפעל געווארען פון א פאר לשון=קודש=ווערטער, וואס דו האסט באגעגענט אין מיינע בריף! לשון־הקודש דאס איז דאך אונזער נאציאנאל־שפראך, דאס חומש דאס איז דאך אונזער איינציגער נאציאנאל־פאנד, אונזער גאנץ פערמעגען! וויזים פאר א דאנק פארדיענט א יודישע טאכטער דערפאר, וואס זי פארשטעהט יודיש? שעמען בעדארף זיך א יודעשע טאכטער, אויב זי ווייסט ניט חאטש עטליכע שירים פון יהודה הלוי אויסוויינינג, א חרפה און א בושה בעדארף זיין אונז אלעמען, אז א יודיש מיידעל, וואס האט דורכגעמאכט א גימנאזיע, ווייסט ניט ווער איז מאפו, לעווינזאן, סמאלענסקין, גארדאן וכדומה אונזערע איינענע קלאסיקער!... פאר דיין צעטיל דאנק איך דיר פיעל מאל, עס טהוט מיר באנק, וואס איך האב די אלע קלאסי־

קער, וואס דו האסט מיר אויסגערעכענט שוין לאנג דורכגעלייענט אינאיינעם מיט נאך בעריהמטע שרייבערס אונ פאעטען, ווי למשל: בייראן, סוויפט, סערוואנטעס, דיקקענס, טעקקערי, שעלי, באלזאק, דאדע, הוגא, סענקעוויטש, ארזשעשקא, און נאך און נאך אסך אנדערע. איך האב געוואלט עפּיס נייעס, עפּיס א פרישע זאך אויף צו לייענען און ניט קיין ראמאן, נאר איין ערענסט ווארט.

פערבלייב געזונד, מיין ליבער און מיין זיסער, און שאץ מיך ניט צו הויך, ווארום וואס צו איז איבעריג, איך בין א גאנץ געוועהנליכע יודעשע טאכטער, וואס איז דיר איבערגעגעבען מיט לייב און לעבען, דיין געטרייע כלה...

האב איך איהר דערויף געענטפערט...

נאר טאמער וואלט געווען גענוג שוין צו ברענגען בריף סיי פון חתנ'ס צד, סאי פון כלה'ס צד? איך האב מורא עס וועט אויסקומען ניט קיין ראמאן, נאר א בריפענשטעלער, איך דארף דא זאגען נאר איין זאך: די דאזיגע בריף ליגען נאך עד היום ביי מיר אין טישקעסטעל באהאלטען, פאררוקט העט וויט און א ווינקעלע, קיין בן אדם האט זי ניט אנגעקוקט, זיי זענען ביי מיר טהייער, ווי אלטע אלטע כתבים, שטילע עדות פון מיינע ערשטע פריידען און ליידען; זיי זענען אויסגעטריקענטע אבגעבליאקעוועטע בלומען אויפן קבר פון מיין ערשטער ליבע, פון מיין ערשטען ראמאן.

אכטער קאפיטעל.

(איך באד זיך אין ליגען אונ גליה ווי אויף פאקען.)

דער מענש, וואס איז פארליבט קאן מען דאס איבערלייענען ביי איהם אויפ'ן פנים, ארויסזעהען נאך דעם נאז, מע בעדארף זיך נאר רעכט צוקוקען צו איהם, ווי די אויגען בלאנזשען ביי איהם ארום, ווי ער שמייכעלט עפּיס מאדנע, ווי ער ענטפערט ניט צו דער זאך, ווי ער קוקט אלע מינוט אין שפּיגעל, בייט אלע טאג דאס האלז-טיכעל, און אז ער געהט טאנצען ער, און איז א גוטער פריינד דער גאנצער וועלט, ער זאל זיך ניט שעמען פאר לייטען וואלט ער זיך צעקושט מיט'ן קומענקעהרער...

נאָך מיר איז אָבער ניט געווען ווער עס זאָל נאָכקוקען. אמת אַ פּאָר מאָל האָט מיך מיין תלמיד אַ פרעג געטהון בשעת מיר האָבען געשפּיעלט אין „דאַמקעס" וואָס בין איך עפּיס אַזוי צעטראָגען, וואָס איך שלאָג מיינע אייגענע ציגלעך? האָב איך מיך געוואונדערט און געפרעגט: וואָסערע ציגלעך? אויך מיין פּרינציפּאַל האָט ביים טיש זיצענדיג מיך אַ חאַפּ געטהון, וואָס האָב איך אַזאַ שלעכט פּנים! האָט איהם די בעל הבית'טע מיט די שליסלען אַ זאָג געטהון, (כלומרשט מיט אַ רחמנות פּנים און אין הארצען איז איהר צו געקומען אַ שטיק געזונד), אַז פון אַ צייט אַז דער לעהרער עסט גאָר ניט!...

— וואָס איז די מעשה? — האָט מיך דער פּרינציפּאַל אַ פרעג געטהון און האָט אַליין געענטפערט פאַר מיר: ס'איז פון צופיעל אַרבייטען, פון צופיעל לערנען; גאַנצע טעג זיצט איהר פאַרשפּאַרט אין צווייען און לערינט; געהט זיך אַמאָל דורך!...

— ווען האָבען מיר צייט געהן, אַז מיר האָבען אַזוי פיעל אַר-ביים? — האָט זיך אַריינגעמישט מיין תלמיד אַזוי תמ'ע-וואַטע-נאַיוו, אַז עס האָט זיך מיר געגליסט איהם אַנשפּייען אין פּנים און אויסשרייען אויף אַ קול:

— גוואַלד, גוואַלד, יודישע קינדער, וואָס פאַר ליגנערס איהר זענט! אַ ליגנער אויף אַ ליגנער, איין ליגנער גרעסער פונ'ם אַנדערען!...

איך האָב דאָס אָבער ניט געזאָגט; אַנשטאָט דעם, וואָס איך זאָל זאָגען דעם אמת האָב איך בעסער געזאָגט אַ ליגען:

— איך האָב מיך פערבענקט אַהיים...

— ניש־קשה ער מעג בענקען! — האָט מיר מיין פּרינציפּאַל אונ-טער געהאָלפען דעם ליגען מיט'ן גאַנצען כח פון זיין רייבער פאַנטאַזיע, ער האָט נאָך ווען צו בענקען; זייער משפּחה איז די ערשטע, די איינציגע משפּחה, ניט נאָר ביי זיי אין שטאָדט. מע קען זאָגען, אַז אין גאַנצען קאַנט געפינט מען ניט אַזאַ משפּחה, דער קאָוונער רב איז, דאַכט זיך, אייערער איין אייגענער געווען?

— אַ פעטער—זאָג איך גאָר אונפערשעמט.

— און דער פאָרעצער מגיד איז, דאַכט זיך, אויך געווען אייערער אַ פעטער?

— איין עלטער-פעטער — זאָג איך.

— און עפּשטיין, דער גרויסער עפּשטיין — וואָס קעהר זיך מיט איך אָן?

— אַ שני שבשלישי — זאָג איך.

— און ר' משה'לי האַלפּערין איז, דאַכט זיך, אייערס אַ פריינדיל...

— פון דער מאַמעס צד — זאָג איך.

— נו און די טאַלטשינער — זאָגט ער — די טאַלטשינער גבירים, האָב איך געהערט, זענען אייך גאָר נאָהנטע קרובים, דאַכט זיך?

— שוועסטער־קינדער — זאָג איך — פון דער מאַמעס צד, אייגענע שוועסטער קינדער.

און איך בין העכסט צופריעדען, נישט אַזוי מיט מיינע נייגעבאָהרענע קרובים, ווי מיט דעם, וואָס איך קאָן מיר זיין רוהיג, וואָס איך קאָן מיר בלייבען אַליין מיט מיינע זיסע חלומות, מיט מיינע הייליגע געפיהלען, און מיט די ליבע, זיסע, טייערע בריוועלעך פון מיין תלמידים כלה, וואָס זענען ביי מיר טייערער פון אַלע מיינע אויסגעטראַכטע און אמת'ע פריינד, פון אַלע מיינע ווייטע און נאָהענטע קרובים.

אָט וואָס זי שרייבט מיר אין איינעם פון איהרע ווייטערע בריעף:

מיין איינציגער טרייסט! מיין מלאך פון הימעל!

וואָס זאָל דאָס באַדייטען, וואָס דו ביזט אַזוי טרויעריג? פאַר וואָס זעהען אויס דיינע לעצטע בריף אַזוי מעלאַנכאָליש? למאי רעדסט דו פונ'ם טוידט? וואָס באַדייטען דיינע רעטהעענישען, וואָס די לייגסט מיר פאָר? פאַר וואָס זאָגסט דו אויף זיך, אַז דו ביזט דער אומגליקליכסטער פון אַלע אומגליקליכע? למאי זאָלסט דו מיר אָנטהון אַזוי פיעל יסורים? פאַר וואָס זאָלסט דו מיר ניט אַנטפּלעקען יענעם גרויסען סוד, וואָס דו טראָגסט בעהאַלטען? וואָס פאַר סודות קענען ביי דיר זיין פאַר דער, וואָס האָט אַזוי ליב נאָר דיך און ווייטער קיינעם ניט און וואָס קוקט שוין אַרויס, צעהלט שוין די טעג פון אונזער גיבען גליקליכען פאַרבינדען זיך אויף אייביג?!...

דערויף איז אַוועק געגאַנגען פון חתנ'ס צד אַזאַ מין תשובה:

מיין הייליגע נשמה, מיין שוואַרצאַפּעל פונ'ם אויג! מיין גאָטהייט! איך בעט דיך זיי מיר מוחל מיינע לעצטע בריף! פאַרגעס, וואָס איך האָב דיר געשריבען! די ביזט גערעכט, מיין טייערע, דו ביזט גערעכט, איך טאָר מיך נישט באַקלאָגען, איך טאָר מיך נישט אָנרופען מיט דעם נאָמען „אומגליקליכער". אומגליקליך איז דער, וואָס האָט קיין מאָל נישט

ליב געהאַט, וואָס איז קיין מאָל נישט געווען געליעבט!.. איך זאָג דיר נאָך אַמאָל, אַז פאַר מיר איז גענוג דײַנע בריף אַליין, פאַר מיר איז גענוג איך זאָל דערלעבען נאָר איין קוק טהון אויף דיר — און שטאַרבען... נאָר ניין, איך האָב זיך געגעבען דאָס וואָרט, איך זאָל מעהר ניט רעדען פונם טוידט! די ווילסט וויסען יענעם גרויסען סוד?. אוי, ניין, דו וועסט איהם ניט וויסען ביז עס וועט קומען די גליקליכע (אָדער די אונגליקליכע) שעה פון זעהען זיך פאַר דער חופּה; דעמאָלט וועסט דו געוואָהרע ווערען פון אַלסדינג... דערווײַל זײַ מיר געזונד, מײַן טײַערע, מײַן הייליגע, און שרײַב מיר, שרײַב מיר, שרײַב מיר!

דײַן אומגליקליכער גליקליכער, אָדער דײַן גליקליכער
אונגליקליכער, וואָס וואָלט אַ בעל'ן געווען די צײַט זאָל זיך
ציהען און ציהען... אייביג און אייביג...

• • • • • • • • • • • • • • • • • •

נײַנטער קאַפּיטעל.

(דאָס גרײַטען זיך צו דער חתונה און מײַנע נאַרישע חלומות).

דער וואָס איז אַמאָל אַליין געווען פאַרליבט האָט אַ דריט חלק פון דעם וואָס איך, דער וועט פערשטעהן מײַן האַרץ בשעת ס'איז געקומען די גליקליכע אָדער די אומגליקליכע צײַט פון אונזער גרײַטען זיך צו דער חתונה; און דער וואָס האָט געלייענט מיט קאָפּ די פריהריגע קאַפּיטלעך, דער וועט פערשטעהן מײַן האַרץ בשעת מע האָט אָנגעמאָסטען מײַן תלמיד די חתונה מלבושים, וואָס מע האָט איהם גענייט דרײַ וואָכען כסדר. חבוט הקבר איז גאָר ניט אַקעגען מײַנע שמערצען; דער גהינם — איז אַ גן עדן אַקעגען מײַן גרויסען — גרויסען ווייטאָג.

איהר רעכענט מסתמה קנאה, שנאה? חלילה! איך האָב געוואוסט גאַנץ גוט, אַז ליב האָט מען ניט מײַן תלמיד, נאָר מיך, מיך, דעם אמת'ען מחבר פון די בריף. איך האָב געוואוסט גאַנץ גוט, אַז בשעת זעהען זיך וועל איך איהר בעדאַרפען נאָר אַנטפּלעקען דעם סוד, יענעם הייליגען סוד, זאָגען נאָר איין וואָרט, וועט זי מיר פערשטעהן און עס וועט אַלסדינג זײַן רעכט, נאָר ווי אַזוי טהוט מען דאָס אָפּ? ווי אַזוי מאַכט מען, אַז איך זאָל קענען מיט איהר רעדען אונטער פיער אויגען

חאטש עטליכע מינוט ? איך האב מיר געבראכען דערויף דעם קאפ, געבויעט זיבעצעהן טויזענד פלאנען איינער ערגער פונ'ם אנדערען, אונ זיבעציג טויזענד פאנטאזיעס, איינע נארישער פון דער אנדערער. איך בין זיך מודה ומתודה, אז עס זענען מיר געקראכען אין קאפ אזעלכע מאוסע מחשבות, וואס איך שעם זיך זיי איבערגעבען אויף פאפיר, חאטש ס'איז שוין אוועק געגאנגען פון דעמאלט אן א היבשע שטיק צייט. מיינט נישט חלילה, אז איך האב געוואלט אומברענגען מיין קאנקו־רענט. סמ'ען דעם תלמיד מיינעם! לאז גאט אפהיטען אלע יודישע קינדער פון אזעלכע מאוסע מחשבות! איך האב נאר געבעטען גאט ער זאל אזוי עפים טהון א נס, אז מיין תלמיד זאל פון זיך אליין ווערען קראנק, זיך אוועקלעגען און אבטראגען זיך אויף יענער וועלט, אבריינינגען מיר דעם ארט...

יך בין זיך מודה ומתודה, אז איך האב געטראכט פון דעם טאג מיט נאכט, ארויסגעקוקט אז מיין תלמיד זאל חאפען ערגיץ א פארקיהלונג, זיך דערשוויצען און האפען א ווינטעל, אנהויבען הוסטען אדער ליגען אויף א היציג שלאפקייט, אדער אויסגליטשען זיך אויפ'ן גלייכען וועג, זיך ברעכען האלז אונ אקען, אדער אומגערן חאפען פון עמיצען א שטיין אין קאפ אריין, אדער א משוגע'נער הונט זאל איהם באפאלען און ער זאל אראפ פונ'ם זינען, אדער א שטורמווינט זאל אויסרייסען א בוים מיט'ןווארצעל און אומוואלגערען גלייך אויף איהם, אדער איין אנדער נס זאל געשעהן, אבי ער זאל מיר אפריינינגען דעם פלאץ.

אונ בשעת מעשה האט מיר געקלעמט דאס הארץ, וועה געטהון אויף איהם. נעביך איין אומשולדיגער נפש פאר וואס קומט איהם ? פאר וואס זאל ער געהן אזוי יונג פון דער וועלט ? און אין הארצען האב איך איהם שוין באוויינט, באמת באוויינט, אנגעשריבען אויף איהם א קלאג־בריעף צו מיין געליבטער אונ צו מיין טהייערער, אויסגעלאזט מיט זעהר א טרויעריג ליעד. אינ'ם ליעד באוויין איך און באקלאג גאנץ ערנסט מיין יונגען תלמיד, וואס איז אוועק נעביך פאר דער צייט, די וועלט האב איך געגליכען צו א בית עולם און איהם צו א יונגען בוים. אויפ'ן בוים

שטעהט און קלאגט, אוי וועה,
דער בית עולם סאלאוויי
און די שטערען גיסען טרערען...
זאס וויטער שטעהט געדענק איך ניט.

און ווידער חלומ'ט זיך מיר אין דער פאנטאזיע, אז ס'איז שוין אוועק געגאנגען א יאהר נאך זיין טויט, און מיר ביידע, איך און מיין געליבטע, זענען געקומען צו איהם אויף „קבר אבות" אביסל זיך אויסוויינען, איהם געבראכט א מתנה פרישע שמעקענדיגע בלומען מיט א ליעד, וואס לאזט זיך אויס אזוי:

אויף דיין קבר די בלומען זאלען בליהען,
אין גן־עדן דיין נשמה זאל רוהען!...

אז בלומען אויף א קבר זאלען בליהען — דאס איז עפעס ניט אזוי מעגליך; נאר אז מיין תלמיד האט געבליהט, געבליהט ווי א רויז — דאס איז געוויס, ער איז געווארען וואס א טאג געזינטער, דאס פנים ליכטיגער, דאס קלאר ווייסע לייב פארוואכסען מיט שמאלץ, און איז געווען צופרידען, פרעהליך, לעבעדיג און גליקליך, גליקליך ניעשט פון ליעבע, נאר פון דעם, וואס ער פאהרט אריבער אין א נייע ארט, אין א גרויסער שטאדט, צווישען נייע מענשען און וועט ניעשט אנקוקען מעהר זיינע אייגענע, וואס האבען זיך איהם צוגעגעסען, געווען נמאס ווי דער טויט.

אזוי האט ער זיך מיר אליין מודה געווען ניט איין מאל, חאטש די אויגען האט ער זיי נאכגעגעבען אז ער וועט שטארק־שטארק בענקען נאך זיי, אז ער ווייסט גאר ניט ווי אזוי ער וועט דאס גאר איבערטראגען אפילו.

— אבער נאך מיר וועסטו בענקען? — האב איך א פרעג געטהון מיין תלמיד.

— געוויס! געוויס! — האט ער מיר געענטפערט און האט מיר ארומגענומען גאר פריינדליך — דיך וועל איך נעמען מיט זיך! מיר וועלען דארטען לעבען א גוטען טאג. מיר וועלען שפיעלען אין דאמקעס, געהן אין טעאטער, איך וועל דיך ניט אפלאזען פון זיך קיין מאל, קיין מאל ניט!

איך האב געוואוסט אז ס'איז א גרויסער ליגען.

געבארען, אויפגעוואכסען און אויפגעצויגען געווארען אויף שוא ושקר האט ער דא אויך געזאגט א ליגען.

דאָס צעהנטע קאַפּיטעל.

(ברוך הבא — געסט).

איך װעל קײנמאָל ניט פערגעסען דאָס אױפנעמען מיט׳ן כבוד װאָס מען האָט אונז אָפּגעגעבען, אַז מיר זענען געקומען אױף דער חתונה. קודם כל האָט מען אונז אַרױסגעשיקט אַ גרױסאַרטיגע קאַרעטע צום װאָגזאַל און מען האָט אונז פאַרפיהרט אין זעהר אַ שענער שטוב, אָפּגעגעבען איטליכען בעזונדער אײן אַנדער חדר און מכבד געװען מיט דער גוטער קאַװע מיט פּוטערגעבעקס, און נאָכדעם מיט׳ן שענעם אָנבײַסען, פרישע פײַנקוכענס מיט געבראָטענע קאַטשקעס און מענשען, מענשען װי מיסט זענען געקומען אונז מקבל פנים זײַן, אָפּגעבען שלום, אַלע מאָל נײַע פאַרשױנען.

בײַ מיר האָבען דאָ אַלע מענשען אױסגעזעהן װי מוראַשקעס, געשעמעריט אין די אױגען, געזשומעט װי די פליגען. איך בין געװען פאַרנומען מיט מײַנע אײגענע מחשבות, מיט מײַנע זעהר ניט פרעהליכע געדאַנקען: „װי אַזױ מאַכט מען דאָ איך זאָל זיך קאָנען מיט איהר זעהן? מי יודע צי עס װעט מיר געראָטען? און װאָס װעט זײַן אַז זי װעט געװאָהר װערען פונ׳ם הײליגען סוד? און טאָמער חלילה וחס”... איך האָב נאָר מורא זאָגען װאָס...? אַ שרעק! אַ שרעק!...

אין קעשענע איז בײַ מיר געװען נאָך פון דער הײם אַרױספאָהרענדיג צוגעגרײט... שרעקט זיך נישט. ניט קײן פּיסטאָליעט חלילה, נאָר אַ בריעף צו „איהר”, אַ בריעף אױף דרײַ בױגען פּאַפּיר באַשריבען, מײַן ראָמאַן װי אַזױ ער האָט זיך אָנגעהױבען און מײַן ביאָגראַפיע אין קורצען, נאָר װי אַזױ גיט מען איהר איבער דעם בריעף? דורך װעמען? און װען װעט זי צײַט האָבען איהם איבערלײענען?

און די מחותנים מיט די מחותנת׳טעס פון כלה׳ס צד לױפען אַרום הין און צוריק װי די פאַרסמ׳טע מײַז, טרײַבען די סאַרװערם זײ זאָלען זיך גרײטען צו דער חופה־װעטשערע, און טרײַבען די שמשים, זײ זאָלען ברענגען די כלי־זמר מיט׳ן רב, מען זאָל שטעלען די חופה װאָס פריהער, װאָרום חתן־כלה פאַסטען.

אַז דער חתן האָט ניט געפאַסט בין איך אײן עדות; ער האָט בײַ מיר אין חדר זעהר פײַן איבערגעביסען מיט אַ האַלבער קאַטשקע, און געזאָגט האָט ער, אַז ער פאַסט, בריה׳ש אָנגעצױגען אױף זיך אַ

פנים פון א חתן וואס פאסט און וואס דער קאפ איז איהם פארטיעפט אין זעהר ערנסטע מחשבות.

געבארען, אויפגעוואכסען און אויפגעצויגען געווארען אויף שוא ושקר, האט ער דעם טאג פון דער תופה אויך געזאגט א ליגען.

און דערוויל זענען אנגעקומען די כלי־זמר און מען האט זיך אנגעהויכען גרייטען צום באדעקענס, ס'איז געווארען נאך א גרעסערער טומעל ווי פריהער, אלע האבען גערעדט, אלע האבען זיך געחאפט, אלע האבען זיך געמאכט גלייך ווי מען טהוט עפעס, — גיכער, גיכער! לאז מען געהן! קומט־קומט!

און מען האט אונז גענומען, ווער ווייס איך ניט; און מען האט אונז געפיהרט אונטער די הענט, וואוהין ווייס איך ניט, און מען האט צו אונז עפעס גערעדט, עפעס געזאגט, וואס ווייס איך ניט, מיר האט זיך געדרעהט דער קאפ, געשעמערירט אין די אויגען, געזשומעט אין די אויערען און דאס הארץ, דאס הארץ טיק־טאק! טיק־טאק.

די כלי־זמר האבען געשפיעלט. עס האט געוויינט א פידעל, עס האט געטרעלייקעט א טראמייט, עס האט געפייפט א פלייט, עס האט געבאראבאנעט די קעסעל־פויק באם־באם־באם! און דאס הארץ, דאס הארץ טיק־טאק! טיק־טאק...

דאס לעצטע קאפיטעל

(דער „עפילאג" פונ'ם ראמאן).

צווישען אלע פארשוינען, וואס האבען זיך ארומגעדרעהט און געשעטערט פאר מיינע אויגען, האב איך באמערקט איינעם, וואס האט זיך ארומגעדרעהט גלייך מיט מיר ווי א ווילד פרעמדער. דאס איז געוועזען א יונגערמאן מיט ברילען און מיט לאנגע האר, וואס האט געהאט אויף זיך נאר איין ארבייט; זיין ארבייט איז געוועזען אויף אלסדינג קוקען און אלסדינג זעהן, און ווי עס האט אויסגעוויזען האט ער די ארבייט געטהון גאנץ געשמאק: ער האט געהאלטען אין איין קוקען.

אז זיינע ברילען האבען זיך אפגעשטעלט אויף מיר האט זיך מיר אויסגעוויזען, אז ער זעהט מיך דורך און דורך, אז ער זעהט מיין הארץ, אז ער זעהט מיין סוד, מיין הייליגען־הייליגען סוד, און איך האב אראפגעלאזט די

אויגען. איך האָב אָבער דערפֿיהלט אויף זיך די ברילען, איך האָב געפֿיהלט, אַז ער הערט ניט אויף מיר צו קוקען. און איך האָב ניט ווילענדיג אויפגעהויבען די אויגען און האָב זיך ווידער בעגעגענט מיט זײַנע ברילען, וואָס האָבען געקוקט מיר אינגוועניג אין הארצען אַרײַן און געצויגען מיך צו זיך ווי אַ מאַגנעט.

איך ווייס ניט, ווי אַזוי דאָס איז געוואָרען, נאָר איך און דער יונגערמאַן מיט די ברילען זענען געשטאַנען נאָהנט איינס נעבען דאָס אַנדערע און האָבען גערעדט, געוועהנליך פֿון דער חתונה, פֿונ'ם באַדעקענס און פֿון חתן־כּלה.

דעם חתן האָבען בײַדע מחותּנים צוגעפֿיהרט אונטער די הענד צו דער כּלה, און די כּלה איז געזעסען אין מיט'ן שטוב אויף אַ בענקעל מיט צעלאָזטע האָר, דאָס פּנים פֿאַרשטעלט מיט בײַדע הענד, אַ פּנים זי האָט געוויינט. די כּלי־זמר האָבען געשפּיעלט. עס האָט געוויינט אַ פֿידעל, עס האָט געטרעלייקעט אַ טראָמפּייט, עס האָט געפּייפט אַ פֿלייט, עס האָט געבאַראַבאַנעט די קעסעל־פּויק באַם־באַם־באַם! און דאָס האַרץ, טיק־טאַק! טיק־טאַק!

— אָט אָט — האָב איך מיר געטראַכט — אָט אָט נאָך אַ מינוט, נאָך אַ מינוט און אַלעס איז פֿאַרפֿאַלען!..."

— אַ טעלעצע! — רופֿט זיך אָן צו מיר פּלוצים דער יונגער מאַן מיט די ברילען גלייך אין די אויער'ן אַרײַן.

— וואו איז אַ טעלעצע? — פֿרעג איך איהם און קוק זיך אַרום אויף אַלע זייטען.

— אָט זיצט זי דאָך — מאַכט ער צו מיר און באַווײַזט מיר מיט די ברילען אויף דער כּלה.

ער האָט דערזעהן נאָך מײַן פּנים, אַז איך בין שטאַרק פֿאַרחדוש'ט, מאַכט ער צו מיר שטילערהייד אויפ'ן אויער:

— אַ קאַלב, אַ בהמה, אַ גלאַטע, אַ כּשרה בהמה! קיין צלם פֿאַר קיין אַקף און אַ מרשעת דערצו! און נעמט אַזאַ פֿיינעם חתן! איהר זענט דאָכט זיך זײַן לעהרער?

איך ווייס ניט, צי ער האָט מיר אָוועקגערופֿען, צי איך האָב איהם אָוועקגערופֿען, צי מיר האָבען זיך בײַדע אָוועקגערופֿען אויף אַ זייט, נאָר זיין צוויי מינוט אַרום זענען מיר געזעסען איינס אַקעגען דאָס אַנדערע ווי אַלטע בעקאַנטע, און דער יונגערמאַן מיט די ברילען — ער איז געוועזען דער כּלה'ס אַ לעהרער — האָט מיר איבערגעגעבען אויף איהר אַזעלכע

זאָגן, וואָס עס וואָלט געווען גלײַכער און געזונטער פֿאַר מיר, איך זאָל דאָס בעסער ניט וויסן...

— סטײַטש, און איהרע בריעף? — האָב איך אויסגעשריגען — אום גאָטעס ווילען איהרע בריעף?!

דערהערט די דאָזיגע ווערטער האָט דער יונגערמאַן מיט די ברילען זיך געכאַפּט פֿאַר'ן האַרצען און האָט אָנגעהויבען צו לאַכען און צו קאָטשען זיך פֿאַר געלעכטער.

— איהרע בריף? חאַ־חאַ־חאַ! איהרע בריף! אוי, איך וועל דאָס נישט אויסהאַלטען, איהרע בריעף!

— וועמענס דען בריעף זענען דאָס?

— איהרע? חאַ־חאַ־חאַ איהרע בריעף? מײַנע! חאַ־חאַ־חאַ מײַנע בריעף! מײַנע! מײַנע!! מײַנע!!!

איך האָב געמיינט אַז דער יונגערמאַן איז נאָר אַראָפּ פֿון זינען, און ער וועט דעם שלאַג בעקומען, ער האָט מיך געכאַפּט פֿאַר ביידע הענט, מיך גענומען דרעהען זיך איבערן שטוב, מיך געשלאָגען אין די פּלייצעס און ניט אויפֿגעהערט צו לאַכען:

— איהרע חאַ־חאַ־חאַ — איהרע בריף!??..

עס האָט זיך אייך ווען געחלומ'ט אַ זיסער חלום, אַ פּאַלאַץ אַ שענער, גוטע מאכלים, די בעסטע ווײַנען, פֿרישע פּרות, נאָר וואָס פֿונ'ם בוים, אַ ריח פֿון בשמים, אַ גן־עדן... און איינע עפּיס אַ „זי" אינ'ם געשטאַלט פֿון אַ פּרינצעסין מיט גילדענע באַזילבערטע האָר... און איהר שוועבט, ניט איהר געהט, און איהר פֿליהט־פֿליהט אַלץ העכער־העכער, גלײַך אין הימעל אַרײַן... פּלוצים הערט איהר אַ פּײַפּען, וואָס געהט פֿון אַ וואַלד אַרויס פּי־יו־יט! און אַ פּאַטש פֿון פֿליגלען און אַ משונה מאָדנע געלעכטער „חאַ־חאַ", וואָס צעטראָגט זיך איבערן גאַנצען וואַלד און לאָזט זיך אויס מיט אַ לאַנגען געניץ אַאַאַי!!! פֿאַר אײַערע אויגען איז אַ טיפֿער אָבגרונד, אָט אָט פֿאַלט איהר אַראָפּ, איהר טהוט אַ ציטער און כאַפּט זיך אויף מיט אַ קאָפּוויעהטיג און קאָנט לאַנג נישט קומען צו זיך...

דעם דאָזיגען זיסען חלום האָב איך איבערגעלעבט אין דער מינוט וואָס דער יונגערמאַן מיט די ברילען איז געשטאַנען איבער מיר און האָט ניט אויפֿגעהערט צו לאַכען פֿון מײַנע בריף און אויסרעכענען די מעלות פֿון מײַן געליבטע... ער האָט געלאַכט און מיר האָט זיך געטריפֿט בלוט, אַ טראָפּען נאָך אַ טראָפּען, און געפֿאַלען אויף מײַן פֿאַרוואונדעטע האַרץ, אויף מײַן פֿאַרסמ'טע נשמה.

און דאָרט אין זאַל האָבען געשפּיעלט די כּלי־זמר. די פֿידעל האָט געװײנט! די טרומײט האָט געטערלײקעט, די פֿלײט האָט געפּײפֿט, דער באַס האָט געבּרומט; דער קעסעלפּויק האָט געבּאַראַבּאַנעט באָם! באָם! און דאָס האַרץ, דאָס האַרץ איז מיר געװען פּוסט און לעדיג, אויף דער נשמה װיסט און פֿינסטער, חשך, חשך אין אַלע װינקעלעך.

X.

מילביגם.

מילכיגס

(א מאנאלאג פון א כתרילעווקער פרעסער).

א חכם, הערט איהר, איז געוועזען דער, וואס האט אײַנגעפיהרט א מנהג, אז שבועות אין דער פריה זאל מען עסען מילכיגס. ווארום, לאמיר זיך ניט נארען, וואס קאן זיין בעסער און פרישער און זיסער און געשמאקער, און וועלוועלער פון מילכיגס? אמת, צו מילכיגס בעדארף מען אויך האבען געלד, נאר ווי קומט דאס צו פלייש? ביי פלייש איז פאראַן פלייש און פאראַן ביינער; און מילכיגס האט אין זיך מילך, און קעז, און פוטער, און סמעטענע, און פיקסמעטענע און זויערמילך און סיוואראטקע... היינט נעהמט די מאכלים, וואס מען מאכט פון פלייש, און די מאכלים, וואס מען קאן מאכען פון מילכיגס. פון פלייש האט איהר א יוך, א ראסעל־פלייש, און עסיג פלייש, א געבראטענס און שוין... פון מילך אבער האט איהר קאשע מיט מילך, לאקשען מיט מילך, רייז מיט מילך, און טייגעלעך מיט מילך, און באלאבעשקעס מיט מילך, און פארפעל מיט מילך, און גלאט מילך; היינט די מאכלים פון קעז און פוטער האבען דען א שיעור? בערעכענט נאר: קרעפלעך און וואַרעניקעס און וואַרניטשקעס, און אקוגעל, און א מאהינע, און א טייגעכץ, און קנישעס, און מנישקעס, און בלינצעס, און צרות־קניידלעך, און קאשניקעס, און ווערטליקעס, און ווערמוטען. און וויפיעל איז פאראַן מאכלים, וואס מען קאן זיך ניט אנגעדענקען! למשל: קארזש מיט קעז, מאסליטשענעק קאשע, און פיש געפרעגעלטע אויף פוטער, און א בארשט א מילכיגער, און ראזשענקע, און מאסלינקע — אלץ אזעלכע פאטראַוועס, וואס קיינער זאגט זיך פון דעם ניט אפ, סיידען שוין גאר איין אבגעריסענער נאר, וואס מען בעדארף איהם געבען קיין שטרוי...

וואָרום איך, מען זאָל מיך אויפוועקען אין מיטען נאַכט און מיר דערלאַנגען מילכיגס, איז אַבי איך בין נאָר ניט פליישיג, איז מיט'ן גרעסטען כבוד! למאי זאָל איך לייקענען? איך האַלט פון מילכיגס און ניט אַזוי איך, ווי „זי". ביי אונז אין כתריליווקע הייסען מיר די „פרעסערס", חאָטש עסען עסען מיר גלייך מיט אַלע יודען, דאָס הייסט קדחת אין אַ קליין טעפּעלע. אַי די קשיא פון וואַנען נעהמט זיך דער נאָמען „פרעסערס"? לאָז מיך אַזוי וויסען בייז! עס קאָן זיין עס נעהמט זיך דערפון וואָס מיר האָבען ליעב רעדען פון עסען! למשל איך אַליין האָב ליעב אַרויסצוגעהן אין מאַרק און שטעהן ביי די פיש, פיש איז ביי מיר דאָס חיות. פאַר פיש וואָלט איך אַוועק געגעבען מי יודע וואָס! און אפשר נעהמט זיך עס פון דעם, וואָס מען עסט ביי אונז אַ סך ברויט. למשל ביי מיר געהט אַוועק קיין עין הרע אַסך מעהל אויף שבת. וואָרום ס'איז פאַרהאַן ביי מיר, ניט צו פערזינדיגען, ווער ס'זאָל קייען. איך האָב, זיי זאָלען לעבען און געזונד זיין, דריי פערטיל טוץ, און אַלע ברוך השם האָבען אַפּעטיט צום עסען, מען דאַרף מיט זיי חלילה צום רבין ניט אָנקומען, ביים דאָקטאָר קיין עצות ניט פרעגען, הלואי וואָלט נאָר געווען וואָס צו עסען, וואָרום איך בין לא עליכם נישט פון די גרויסע נגידים, דאָס הייסט חלילה נישט קיין אָרימאַן. נאָר קיין גביר אודאי ניט! איך בין אַליין אַ קרעמער בין איך, מאָלט אייך, אַ קראָם ביי מיר אויף אַלע יודישע שונאים! ס'איז נאָר איין אויסרייד ניט קיין קראָם; איך בעדאַרף זי האַלטען צוליעב דעם קרוב, די קראָם הייסט עס. איך האָב. פאַרשטעהט איהר מיך, מיין אייגענס אַ קרוב אַ רייכען, פון „איהר" צד, זיין פאָטער און איהר מוטערס־מוטער זענען געווען אייגענע געשוועסטער־קינדערלעך; אפילו אַ וויימליכער קרוב, נאָר דאָך אַ קרוב. ער, איז אַ יאַמפּעלער איז ער, דאָס הייסט ער זיצט אין יאַמפּעלע און רעכענט זיך דאָרט צווישען די גבירים, דאָס הייסט אַמאָל האָט ער זיך גערעכענט גאָר צווישען די גרויסע גבירים, היינט איז ער אַביסעל דאַסיג, איך מיין פאַרדרעהט... נאָר פון דעסטוועגען געהער זיך ניט אָן איינם מיט'ן אַנדערן, זיין שאָדען אויף מיר געזאָגט געוואָרען. וואָס ער צאָהלט איבער נאָך היינט אַ יאָהר פּראָצענט — וואָלט געווען גענוג פאַר אונז ביידען.

קומען מיר היינט עס אַ מאָל צו איהם אויף קבר־אבות, אַ מאָל איך, אַמאָל „זי". מען ווייגט זיך אויס אַ ביסעל, בייזערט ער זיך אפילו, וויל ניט ליידען, נאָר עס העלפט איהם ווי דער פאַראַיאָהריגער שניי. ער מוז, ער מוז געבען, נישט געלד — איז סחורה, נישט סחורה — איז אַ

װעקסעל. ער האָט דען אײן אַנדער ברירה? װאָרום „זי", אַז זי צעװײנט זיך, איז מען גערן אַז זי הערט אויף: „נאַ דיר, הײסט דאָס, אַבי װײן ניט!"... אַז זײ דערזעהען זי פון דערװײַטען װערט זײ צעהן לעבער אין האַרצען. זײ פּרובען זיך מיט תירוצים: „מען איז ניטאָ אין דערהײם, אַװעקגעפאָהרען פון יאַמפּעלי, שטאַרק פאַרנומען" — בלאָטע! װי אַ טוידטען באַנקעם! „אונזערס" מוז אָבגעגעבען װערען גאָר אָהן אַ שום תירוץ!... נאָר װאָס זאָלט איהר קלערינן? סאיז אַודאי נישט גוט אַז מען דאַרף אָנקומען צו־נ־אַ מענטשען, נאָר װאָס זאָל מען טהון? װי זאָגט מען דאָס: כל זמן שהנשמה בקרבי איז רײַב מאָטי! אַ מענטש כל זמן ער לעבט דאַרף ער עסען.

שײך זאָגען עסען? נישט צוליעב דאָס עסען לעבט אַ מענטש. אַ מענטש איז דאָך ניט קײן בהמה, אַ בהמה איז בהמה, און אַ מענטש איז אַ מענטש, און אַ מענטש אַז ער װעט ניט עסען פון װאַנען װעט ער לעבען? אַט דערפון אַלײן קאָנט איהר שוין פאַרשטעהן, אַז מען האָט אַ װײַב מיט קײן עין הרע נײַן פּיקערס, בעדאַרף האָבען אַ שען פנים אַ ברויט אָדער אַ בולקע אַז מען לעגט אַװעק אויפן טיש. און אפילו אַ שיסעל קאַרטאָפעל, זי מעג זײַן מיט אַ באַרג, איז גענוג אַ ײ ן פערטיל שעה ס'זאָל ניט בלײַבען קײן שריד ופליט גלײך װי סאיז גאָר קײן מאָל קײן קאַרטאָפעל ניט געװען אויף דער װעלט אפילו! סאיז אַ מחיה צו קוקען, זאָג איך אײך, װי מען עסט קײן עין הרע בײַ מיר. איך האָב ליעב צו זעהן װי זײ עסען, איך האָב דערפון פערגניגען. און װער שמועסט פרײַטאָג, אַז מען נעמט אַרוים די פרישע שמעקענדיגע חלה פונ'ם אויװען, רוף איך צונויף מײַן חברה און זאָג זײ: „קינדער, ראַטעװעט!" — זאָלט איהר זעהן װי מען ראַטעװעט — מחיה נפשות! און אַז גאָט העלפט סאיז פאַרהאַן צו דער פרישער חלה אַ ראָסעל פלײשעל, אַ הײם מיט קנאָבעל און מיט „סאָװעסט", מיט יוך הײסט עס, געװײנטליך מעהר יוך װי פלײש. מען קאָן זאָגען כמעט סאַמע יוך, דעמאָלט קאָן מען טונקען און טונקען — און נישקשה מען איז ברוך השם גאַנץ צופריעדען, װאָרום װאָס טהוט מען חלילה אַז סאיז דאָס אויך נישטאָ? האָט מען אַ ברירה דעמאָלט עסען חלה מיט ברויט, דאָס הײסט איך האָב געװאָלט זאָגען ברויט מיט חלה, אַ בים ברויט אַ בים חלה, און גלויבט מיר — פאַר אַ הונגעריגען מאָגען איז דאָס אויך אַ מאכל; והראיה נעמט לימאָנאַד, איהר האָט װען געגעסען ברויט מיט לימאָנאַד? קײן מאָל ניט? פאַרזוכט אַ מאָל אויף אַ ציקאַװעסט, נאָר בתנאי איהר זאָלט זיך פריהער רעכט אויסהונגערן,

אַזוי אַז סואָל אייך חלש'ען דאָס האַרץ, ציטערען די הענד און ציהען די אָדערען פון די פּיס, וועט איהר דערמאָלט בנאמנות פיהלען טעם גן־עדן. אַזוי שטיפּעלט דאָס אפילו ביים צונג, ווי געוויינטליך ליטאָנאַד, נאָר אַז מען איז הונגעריג, און מען עסט דאָס מיט ברויט, איז דאָס אַ מאכל מלכים!

איך זעה, איהר חדוש'ט זיך, וואָס איך בין אַזוי קלאָהר אין „הלכות אכילה"? איך האָב דאָך אייך געזאָגט אַז ביי אונז אין כתריליווקע היים איך פון די פּרעסערס, דערפאַר פערשטעהט איהר מיך, וואָס איך געה מיט דעם גאַנג, אַז אַ מענטש לעבט איין מאָל ניט קיין צוויי מאָל, און אַז מען עסט אַ גאַנצע וואָך מכות און שבת קדחת, דאַרף מען זעהן חאָטשע יום טוב זיך אָנטהון אַ ביסעל וואוילטאָג. וואָס זאָגט איהר, ניט אַזוי? דעריבער אַז עס קומט ביי מיר שבועות, מעג זיך איבערקערען די וועלט. פאַרהאַן פאַר וואָס, צי סאיז ניטאָ פאַר וואָס. — אַ מילכיגע סעודה דאָס מוז זיין גאָר אָהן אַ שום תירוץ! קודם כל ציקאָריע מיט מילך, דאָס איז שוין אַ חוק ולא יעבור, וואָרום „זי" אַז עס קומט שבועות־צייט הויבט איהר שוין אָן צו ציהען, זאָגט זי, דאָס האַרץ נאָכ'ן גלעזעל ציקאָריע! דאָס גלעזעל ציקאָריע איז ביי איהר, זאָגט זי, טייערער פונ'ם גאַנצען מילכיגם! מאָלט אייך, לאָז זיך אייך דאַכטען, אַז סאיז נור גערעדט אַזוי; וואָרום נאָכ'ן גלעזעל ציקאָריע ווילט זיך נאָך עפּעס, למשל בּאָרשט. איך מיין דעם שענעם גרינעם מילכיגען שבועות'דיגען בּאָרשט וואָס מיט באָטווינע, מיט ציבעלקעלעך און מיט יונגע בּאָרעקלעך פאַרבראָקט און מיט סמעטענע פאַרווייסט, אַ כפּרה הערט איהר אַלע עסענס פאַר איין מילכיגען בּאָרשט אַ גוטען! ביי אונז אין געמיינעם גראַד, ווען עס זאָל חלילה נישט זיין קיין בּאָרשט, וואָלט מען געוויס נישט אויסהאַלטען יודיש־קייט, ניט פּסח, ניט שבועות! דער חלוק איז נור אין דעם, וואָס צו פּסחדיגען בּאָרשט מוז מען האָבען אַ שטיקעל פלייש, אָדער אַ ביינדעל, אָדער אַ לעפּעל שמאַלץ, און צום שבועות'דיגען בּאָרשט בעדאַרף מען נישט האָבען גאָרנישט ניט! איז פאַרהאַן אַ קאַפּ מילך אויף צו פאַרווייסען דעם בּאָרשט איז גוט, אלא ניט מוז מען זיך בעגעהן דערמיט וואָס עד איז געקאָכט אין אַ מילכיגען טאָפּ, וואָרום מיין חאַליאַסטרע, קיין עין הרע, מען זאָל זיך צו זיי וועלען צולאָזען און געבען חליעפּטשען ריינע מילך, איז ניט שייך צו זאָגען אַ ציג, — דריי ציגען וואָלט געוועזען ווינציג, און מיר בּסך הכל פאַרמאָגען אונזער אייגענס אַ האַלבע ציג, מיר האָבען הייסט דאָס בשותפות מיט אַ שכן אַ ציג האָבען מיר. אַ ווילדע זאַך, זי געהט

בײַ אונז אַלע מאָל אין שאָדען און מיר האָבען פון איהר אָבגעשניטענע יאָהר! ניט לאַנג האָט זי זיך מישב געווען, די ציג הײסט עס, און הערט זיך גאָר אויף צו מעלקען, דאָס הײסט מעלקען מעלקט זי זיך, נאָר קײן מילך גיט זי ניט, הײַנט געה ציה אַרוים פון אַזאַ חיה קרעפּלעך מיט וואַרעניקעס! אוי, זאָג איך צו מײַן ווײַב, קרעפּלעך! איך וואָלט אַוועק געגעבען, זאָג איך פאַר מילכיגע קרעפּלעך אָדער וואַרעניקעס איך ווײס אַלײן ניט וואָס! טאָמער וואָלסט דו טאַקי געזעהן, שׂרה זיסעל, סזאָל זײַן, זאָג איך, קרעפּלעך אם ירצה השם אויף שבועות!... מאַכט זי צו מיר: „פון וואָס למשל?“ זאָג איך: „דערויף בּיזט דו דאָך עפּיס אַ בעל־הבית'טע בײַ מיר“. „זאָגט זי: „צו קרעפּלעך בּעדאַרף זײַן אײער, דאָס ווײסט דו?“ זאָג איך: איך ווײס, פאַר וואָס זאָל איך ניט וויסען? אַ קונץ, זאָג איך, צו מאַכען קרעפּליך מיט אײער; ווײַז אַ בריה־שאַפט אָהן אײער! זאָגט זי: „חכם בלילה! וואָס זשע טהוט מען מיט קעז“? זאָג איך: מיט קעז וואָלט שוין געווען נישקשה, שלעכט איז וואָס אָהן קעז. זאָגט זי: „הײַנט וואָס זשע ווילסט דו?“ זאָג איך: וויל איך זאָ,סט חאָטש מאַכען רעטשענע וואַרניטשקעס. זאָגט זי: „צו וואַרניטשקעס דאַרף מען פּוטער“. זאָג איך: וואו שטעהט דאָס געשריבען? אין ספרי פּראַלניק? זאָגט זי: „דו דאַרפסט בּעסער וויסען וואו עס שטעהט געשריבען, דו האָסט געלערענט אין חדר“. זאָג איך: ווײסט דו וואָס, מײַן ווײַב, וואָס איך וועל דיר זאָגען? אַזוי ווי מיר האָבען נישט קײן אײער און ניט קײן קעז און נישט קײן פּוטער, טאָ לאָמיר חאָטש אַזוי אַביסעל רעדען פון מילכיגס. וואָס וואָלסט דו כּדומה למשל געמאַכט אויף שבועות צו דער סעודה, ווען דו זאָלסט אַ שטײגער יע האָבען מיט וואָס? זאָגט זי: „צײַט איך לעב האָב איך ניט געזעהן אַ מענטש זאָל אַזוי זײַן אַרײַנגעטהון אין דער אַבילה!“ זאָג איך: „וואָס וועט דיך אַרען אַז מיר ווערען אַביסעל רעדען? עס קאָסט דיך געלד? לאָז זיך דיר דאַכטען אַלעהיי דו האָסט אַלסדינג, אי קעז, אי פּוטער, אי אײער — וואָס פאַר אַ מילכיגע סעודה וואָלסט דו מיר דענסטמאָל מאַכען?..“ זאָגט זי: „וואָס וואָלסט דו וועלען איך זאָל דיר מאַכען?“ זאָג איך: אַ טײַגעכץ... זאָגט זי: „אַ זולל וסובאַ'ניק דאָס איז! אַ טײַגעכץ נעמט צו די גאַנצע פּוטער...“ זאָג איך: לאָז זײַן אַ מאַהינע... זאָגט זי: „וואָס עפּעס אַ מאַהינע?“... זאָג איך: ווילסט ניט קײן מאַהינע, לאָז זײַן קנישעס... זאָגט זי: „מיט וואָס? מיט קאַשע?“... זאָג איך: ס'אַ משל! מיט קאַשע איז דאָך עס שוין קאַשניקעס!... זאָגט זי: „וועדליג דײַן מאַנסבּילשער קאָפּ פאַרטראַגט

קומט אוים בײַ דיר קאַשניקעס.״ זאָג איך: מסתמא פֿאַרשטעהסט דו בעסער, איך װיל זיך מיט דיר ניט שפּאַרען. איך האָב פֿאַרגעסען, זאָג איך, רעכענען פֿיש געפּרעגעלטע אויף פּוטער, װי מײנסט דו?... זאָגט זי: „אַלסדינג װילט זיך איהם! מײנסט אַודאַי קאָרעשלעך?״... זאָג איך: עס מעג זײַן קאַרפּ, און עס אַרט מיך ניט קײן שלײַען, און מיט העכטלעך, זאָג איך, װעט מען זיך אויך ניט סמ׳ען, און אַפילו טאָמער חלילה פּלאָטװיצעס װעל איך דיר אויך קײן גט נישט געבען, אַבי סזאָל זײַן, זאָג איך, גוט געפּרעגעלט... זאָגט זי: „אַ טרפה׳נער האַרז דאָס איז! איך האָב מורא דו װעסט זיך ניט אָפּזאָגען פֿון געקאָכטע פּעפּעריגע רויג מיט קאַרטאָפּעל״... זאָג איך: אָך! מיטן גרעסטען כבוד! אַבי ס׳זאָל זײַן, זאָג איך, נאָכדעם גוטע מנישקעס... זאָגט זי: „אַ קישקע אָהן אַ דנאָ! בלינצעס קערסט דו מײנען!״... זאָג, איך: נײן, בפירוש מנישקעס! בלינצעס איז זיך בלינצעס און מנישקעס איז מנישקעס! מנישקעס דאָס איז אַזאַ מין מאכל, זאָג איך, װאָס האָט אַ טעם פֿון צרות־קנײדלעך. װאָלסט מאַכען צרות־קנײדלעך, זאָג איך, צי אפשר, גלאַט קנײדלעך מיט מילך?... זאָגט זי: „איהם איז קנאַפּ די װעלט! איך װאָלט דיר אפשר מאַכען אַ מילכיגען קאָליש?...״ זאָג איך: מײנסט אַודאַי מיט האָלעשקעס אָדער מיט באַלאַבעשקעס?... זאָגט זי: „באַראַבעשקעס? פֿע! אַ קבצנישער מאכל!״ זאָג איך: ביסט דו די גרויסע גביר׳טע אַ פּנים?... זאָגט זי: „קײן גבירטע בין איך ניט, האָב איך חאָטש אַ משפּחה אַ רײַכע״... זאָג איך: אַ סך האָסט דו פֿון דײַן משפּחה!... זאָגט זי: „מעהרער װי דו פֿון דײַן משפּחה אַודאַי!״...

בקצור, מײַן משפּחה, דײַן משפּחה, אַ װאָרט פֿאַר אַ װאָרט, װי געװײנטליך מאַן און װײַב אַז זײ צעװערטלען זיך, מען צעקריעגט זיך. און מען בעט זיך גיך איבער, װאָרום עס איז דאָך יום טוב, שבועות אויף דער װעלט! און שבועות איז דאָך דער בעסטער ליעבסטער יום טוב פֿון אַלע ימים טובים, װאָרום װאו האָט איהר נאָך אַזאַ ליעבע, זיסע, געשמאַקע זאַך װי אַז מען איז פֿריהער אַ גאַנצע נאַכט אויף, מען זאָגט זיך אָן װי אַ פּויק מיט תקון שבועות, מען געהט דורך פּאַװאָליגקע אַלע תרי״ג מצות, די גאַנצע תורה הײסט דאָס, און מען שטעהט אויף גאַנץ פֿריה פֿונ׳ם תקון שבועות און גלײַך אין שוהל אַרײַן, און דאָרטען אויפ׳ן ניבטערן האַרצען הערט מען זיך דאָס אָן אַביסעל פֿונ׳ם שענעם אַקדמות יענע טהײַערסטע מאכלים, פֿונ׳ם לויתן מיט׳ן שור הבר, װאָס הקדוש ברוך הוא האָט אַלײן אָנגעגרײט פֿאַר זײַנע

יודעלעך אין גן עדן, וואָס טײַכען וועלען דאָרטען פליסען בוימעל, און דער אלטער טהײַערסטער ווײַן שטעהט שוין דאָרטען פון וועןאָן פאַר־קאָרקעווועט אין די פלעשער און וואַרט, וואַרט אויף אונז... סאיז דאָך נִיט שייך צו זאָגען! וואו האָט איהר נאָך אַזאַ אומה ולשון ווי יודען מִיט אזוי פִיעל גוטע זאַכען ווי בײַ יודען?... ס'איז נאָר אַ גריזאָטע — בלעבען, וואָס מיר האָבען מעהר נִיט ווי איין מאָל אין יאָהר שבועות!.. האט איהר נִיט בײַ זיך אַ סיגאַרעטעל?...

XI.

מיין חסיד.

מיין חָסִיד.

איין מאל אין אַ שיינעם פריה מאָרגען, עפענט זיך בײַ מיר די טיר און עס קומט אַריין אַ מענש, אויפ'ן אויסזעהן זעהר אַ פיינער, אַ ליטווישער און איין אידעלער, אַ קליינשטעדטלדיגער אינטעליגענט, טוט אויס דעם אויבערראָק, העננט איהם אויף אויפ'ן פלעקל, זוכט אַ ריין אָרט אויפ'ן קאַפּעלוש און קאָן נישט געפינען, מחמת ס'איז בײַ מיר פאַרשטעהט איהר אָנגעוואָרפען מיט פּאַפּירען, ביכער און גאַזעטען, און דעריבער דרעהט ער זיך אַביסל אַרום איבערן שטוב, ביז ער געפינט אַיין אָרט אויף דעם קאַרניז פון דער הרובע. נאָר מחמת דער קאַרניז איז אַ שמאָלער קאַרניז, וויל דאָרט דער קאַפּעלוש ניט ליגען, שפּרינגט ער אַראָפּ ווי איין עַזות־פּנים און קוויקעלט זיך אויף דער ערד, און מיין גאַסט האָט איין אַרבייט: נאָכיאָגען זיך נאָכ'ן עזות־פּנים און געפינען פון זיינעטוועגען אַ בעסער אָרט.

— פּאַרדאָן! זאָגט ער צו מיר, האָט קיין פּאַראיבל ניט, איך שטער אייך אֶפשר פון דער אַרבייט? איך בין אַליין פון ווייט. (ער רופט מיר אָן די שטאָדט פון וואַנען ער איז. דאָס פּנים בשעת מעשה איז איהם רויט און סע שוויצט). אַליין בין איך אַ סוחר, האַנדעל מיט האָלץ, מיט וואַלד, אַ יוד פון וואַלד, ווי אַזוי הייסט דאָס בײַ אייך? אַ האַק אַ בוים אַ פליוך אין וואַסער, חי־חי־חי! (און ער פאַרשטעלט דאָס פּנים מיט ביידע הענט און עס פאַלט אָן אויף איהם אַ מורא'דיגער געלעכטער, און וואָס מעהר ער וויל זיך איינהאַלטען, אַזוי מעהר לאַכט ער).

— וואָס זשע איגענטליך האָט איהר געוואָלט זאָגען און מיט וואָס קאָן איך אייך דיענען?

— גאָר ניט! גאָלע גאָר ניט! — זאָגט ער — איך בין אַריינגעגאַנגען צו אייך אָהן אַ שום געשעפט, נאָר גראַט אַזוי זיך מיט אייך

בעקענען, חאטש אנקוקען איך, ווארום איך בין איערער א חסיד, זאלט איהר וויסען, א הייסער חסיד! אבער גאר א הייסער חסיד! נאך אז איך בין ארויסגעפאהרען פון דער היים האב איך מיר געזאגט: עס זאל מיך קאסטען מי יודע וויפיל מוז איך אייך זעהן! ווארום וואס הייסט, איך וועל זיין אין יעהופעץ אונ וועל אייך ניט זעהן? איך האב אוועק־געווארפען אלע געשעפטען אונ בין געגאנגען אהער, ס'איז עפים א תירוץ? אונ אז איך זאל וויסען, אז דאס גאנצע געשעפט געהט צו גרונד וועל איך זיך דען אפשטעלען? ווארום ביי אונז אין דערהיים לייענען מיר אייך כסדר, מיר לאזען אייך ניט ארויס פונ'ם מויל. איהר זענט ביי אונז איטליכען טייער, מעגט איהר מיר גלויבען, ממש איינגעבאקען אין הארצען ווי עפעס איין איינינער. אז סע מאכט זיך, עס געהט אוועק א שטיקל צייט אונ איהר זענט ניטא אויפ'ן בלאט, בענקען מיר נאך אייך, געהען ארום אהן קעפ. ווארום קיינער פארשטעהט אייך ניט אזוי ווי מיר פארשטעהען אייך, אונ איבערהויפט איך. איהר זאלט מיך הארכען, גלויבט מיר, ווי איך לייען איירע מעשיות, וואלט איהר אליין געזאגט, אז נאך אזא חסיד ווי איך, האט איהר ניט געהאט אונ וועט ניט האבען!

איך קוק בשעת מעשה אויף מיין חסיד אונ זעה ווי דאס פנים ביי איהם לויכט אונ די אויגען ברענען — אונ בין זיך מודה פאר אייך — עס קומט מיר צו א שטיק געזונד אונ איך לאז איהם רעדען ווייטער.

— אלץ הייסט א חסיד; א חסיד צו א חסיד איז ניט גלייך. איהר האט חסידים גענוג, וואס גאר ניט, מהכתיתי, זיי קועלען אודאי אן פון אייך, נאר אזעלכע, וואס זאלען זיך מפקיר זיין, ממש מפקיר זיין ווי א חסיד פאר'ן רבי'ן — האט איהר נאר איינעם: אונ דער איינער דאס בין איך! (ער טוט זיך א זעץ אין הארצען). א קלייניגקייט שלום עליכ'ם! אשטייגער איהר זאלט מיר זאגען איך זאל געהן צוליעב אייך צעהן ווערסט צו פוס, איז פאר מיר ניט שווער, אבי איך זאל אייך זעהן איז גאר קיין תירוץ ניט! פון געלד שמועסט מען ניט! איך בין ברוך השם אזא יוד, וואס געלד שפיעלט ביי מיר די לעצטע ראלע. ווארום וואס איז געלד? געלד איז בלאטע, ווער קוקט אויף געלד? ובפרט דארט וואו עס געהער זיך אן צו דער ליטעראטור, איז ביי מיר... (בשעת מעשה טוט ער א מאך מיט דער האנד הין אונ צוריק ווי א מענש וואס ווארפט מיט טויזענטער, צעהנער טויזענטער קערבלעך), ווארום איך האב קיין עין־הרע

גוטע געשעפטען און פארדינען קיין עין־הרע א סך געלד און עס נעהם בײַ מיר אוועק א סך געלד, און איך צעטייל א סך געלד, און די קינדער לערנען קאסט מיך א סך געלד, און קינדער האב איך אזעלכע, וואס ס'איז ניט שייך צו זאגען, נישט מחמת ס'איז מײַנע קינדער...

און ער רעכענט מיר אוים די מעלות פון זײַנע קינדער, ווי שען און קלוג און פײַן זיי זענען, ווי גוט זיי לערנען, און פארענטפערט זיך עטליכע מאל, אז ניט ווײַל ס'איז זײַנע קינדער לויבט ער זיי אזוי. „אלע ווערלען דאס מיר זאגען", ווארום זײַנע קינדער האבען א שם אויף דער וועלט, אזעלכע קינדער ווי בײַ איהם איז נישטא בײַ קיינעם, ווארום ער האט ניט געזשאלעוועט אויף זיי קיין געלד, ווארום וואס איז געלד? געלד איז בײַ איהם, זאגט ער, בלאטע! ווער קוקט אויף געלד? און אלע מאל, אז עס קומט צום ווארט געלד, זעהט מען, אז דאס איז א מענטש וואס ווארפט מיט געלד! און איך ווייס ניט ווי אזוי דאס האט זיך געטראפען, גאר פלוצלונג פאלט מיר אײַן א מחשבה אין קאפ, א גליקליכע אידעע, איינע פון די אידעען, וואס קומען איין מאל אין צוואנציג יאהר. דהיינו: אזוי ווי איך האלט איצט בײַ ארויסגעבען אלע מײַנע ווערק, וויל איך מיך האלטען מיט איהם איין עצה, און איך דערצייהל איהם פונ'ם פלאן, געוועהנליך פריהער מיט א הקדמה, און מאך א חשבון וואס עס בעדארף קאסטען און וואס קאן מען דערפון האבען, אויב עס ווערלען זיך געפינען אויף מײַנע ווערק עפּיס בעלנים...

די גאנצע צײַט בשעת איך האב גערעדט פונ'ם פלאן מיט'ן חשבון איז מײַן פארשוין געזעסען און געקוקט אויף מיר, וואס זאג איך געקוקט? ער האט מיך געגעסען מיט די אויגען — אט אט שפרינגט ער מיר אַרײַן אין מויל אַרײַן, און אז איך האב אויסגערעדט די ווערטער „אויב עס ווערלען זיך געפינען אויף מײַנע ביכער עפּיס בעלנים" האט ער זיך אויפגעכאפּט ווי איין אפּגעבריהטער און איז אנגעפאלען אויף מיר מיט בײדע קולאקעס:

— בעלנים? וואס רעדט איהר? וואס רעדט איהר? מען וועט זיי פארצוקערן! טויזענד, הונדערט טויזענד, וואס זאג איך הונדערט טויזענד? פאר א מיליאן בין איך אייך ערב! איך בין אייך ערב פאר צוויי מיליאן!!

— טיע — טיע — טיע! — מאך איך צו איהם און בעט איהם, ער זאל זיך צוריק אנידערזעצען און בארוהיגען, און גיב איהם צו פארשטעהן פאוואלינקע, אז ס'איז ניט אזוי די מעשה ווי ער מײַנט, ער

איז נישט קלאָר אינ'ם ענין פון ספרים. מהכתיתי, אַ געשעפט קאָן עס זיין, נאָר גיט פון מיליאָנען, אונ דרעה מיך אַזוי לאַנג ביז איך קאַטשע מיך אַרויף גלייך אויף יענעם ענין, וואָס מיר איז נוגע צום געשעפט, דאָס הייסט, אַז אויב אַרויסגעבען די ווערק בעדאַרף מען האָבען געלד, אונ אַזוי ווי ער איז אַזאַ ליבהאָבער פון דער ליטעראַטור, אונ דאָס געשעפט איז דאָך אַ גוט געשעפט, אונ געלד איז ביי איהם בלאָטע, טאָמער וואָלט געוועזען אַ סברה... איהר פאַרשטעהט?

בשעת רעדען קוק איך מיר אויף די נעגעל, אונ אַז איך הויב אויף די אויגען אונ וויל אַ קוק טהון אויף מיין פאַרשוין מיין הייסען חסיד, וואָס פאַר אַן איינדרוק עס האָבען געמאַכט אויף איהם מיינע ווערטער, — והילד איננו, נישטאָ ער אויפ'ן בענקל! דאָס הייסט אויפ'ן בענקל זיצט עפּיס אַ פאַרשוין, נאָר נישט דער פאַרשוין וואָס פריהער, איין אַנדערער זיצט אויף זיין אָרט, מיט איין אַנדער פנים גאָר; די נאָז האָט זיך ביי איהם עפּיס ווי אויסגעצויגען, געוואָרען לענגער, אונ די אויגען האָבען ביי איהם מיט אַמאָל אָנגעוואָרען דעם גלאַנץ, אונ דאָס לשון איז ביי איהם געוואָרען גאָר איין אַנדער לשון, דאָס קול אַפילו האָט זיך ביי איהם איבערגעביטען. עפּיס האָט ער געשטאַמעלט מיט די ליפּען. געפּלאָנטעט מיט דער צונג, נישט גערעדט, נאָר געבעבעט עפּיס מאָדנע ווערטער, „אָסיען-צייט... פּלאָטען... דניעפּר... ספּלאַוו"... ראַספּלאַט... ראַבאָטשעס... וועקסלען... סראָקען"...

דאָס געזעגנען זיך איז פאַר אונז ביידען געוועזען אַ גיהנם; אַ גרוב זאָל זיך עפענען וואָלטען מיר דאַכט מיר ביידע אַריין געפאַלען... ווי פון אַ שטאַרק אָנגעהייצטער שוויץ-באָד איז אַרויסגעשפּרונגען מיין פאַר-שוין, מיין הייסער חסיד, אונ אַ גאַנצער באַרג איז פון מיר אַראָפּ, אַז איך האָב דערהערט. אַז ער לויפט פון די טרעפּ אַראָפּ פון יענער זייט טיר.